

AGRIA

atölele
biztos
edhet
halott
hoz életet ad
mindig csatlal
nem Jeszün

Embroidered patterns on textured brown paper, including a circular emblem with a cross and other decorative motifs.

cs no
veriddel

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BERTHA ZOLTÁN
NAGY ZITA
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNÉ
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Egyetem
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.
Előfizethető: postán és e-mailen.
Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.
3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Egyetem és az EKMK
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
Bölcsöd előtt	11
Fehér subád	11
Mint betemetett utakon a tél...	11
Nagymama még évről évre	12
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Serfőző Simon</i>	
Helyettem	13
<i>Anga Mária</i>	
Látomás	14
Kegyelem	15
<i>Vitéz Ferenc</i>	
Bényi Árpád grafikáihoz a <i>Rácsok és virágok</i> című ciklusból	16
<i>(Megláttam arcomat...; Úton; A híd előtt; Figyelők; Az égig érő fa)</i>	18
<i>Polgár Julianna</i>	
Harang-homokóra	19
<i>Antal Attila</i>	
A Nagy Háború emlékfalára – <i>Bene Jánosnak</i>	
<i>(Nagymama álma; Csíki falusi ablakban; Fronthajnal; Huszárok alkonya)</i>	20
Eloldódom egyszer dolgaimtól	21
<i>Tamás Tímea</i>	
A merengő vakond <i>(részlet a Vakondvilágból)</i>	22
Vakondromantika	22
Vakondsikoly <i>(betét)</i>	23
<i>Bobory Zoltán</i>	
1956. november 4. hajnalán...	24
Át	25
A „hetekre” emlékezem	26
<i>Olasz Valéria</i>	
Karácsonyi várakozás	28
Adventi emlék anyámmal	28
Forradás	29
Őszi tangó	30
<i>Fazekas József</i>	
Egy éjszaka képei <i>(1956. október 23-a emlékére)</i>	31
Lehetséges	32
Még ép	32
Rigóim félve szállnak...	32
<i>Sipos Erzsébet</i>	
Útmutatás <i>avagy így éltünk mi a Rákos(i) beteg ország(á)ban</i>	33

Erdei-Szabó István	
Legendárium	34
Éleslövészet	34
Álom(had)viselés V	34
A jólét hálójában	34
Gál Sándor	
Nincs harmadik lehetőség	35
Csáky Anna	
A hajléktalan	49
Szerelem-madaram <i>(dal)</i>	49
Zénó mama – <i>Levél Szentegyházára</i>	50
A hold hideg szeme	50
Demeter József	
Időkép(e)ző – <i>természetes és mű(vi)fényben</i>	51
Csontos Márta	
Szembesítés	52
Őrségben	52
Égből nyúló viráglétra	53
Hullámtörések	53
Csáky Károly	
Esti kép	54
Kép	54
Álom és valóság	55
Istenközelben	55
Öröklét – veled	56
Baka Györgyi	
Ötvenhatos zászló	57
Kereslek álomban s ébren	58
Akár a szív	58
Szakolczay Lajos	
ÖT – Szerelmes palimpszeszt-csokor a még mindig 18 éves gyönyörűség, Egyed Emese verssoraiból <i>(Hazatérnék; Engedtél álmodni is; Rólunk szólj; meghalok, ha; Kiszámoló)</i>	59
Gósi Vali	
Kék madár	60
Őszi fák	61
Csillagtánc	61
Hinnem kéne <i>(Anyegin-strófára)</i>	61
Holló József	
Szívemre csüng a május...	62
Pászkán-Varga Krisztina	
Kicsukva	63
Emberélet	63
Kegyelem a kiadóban	64

Kerék Imre	
Carmina Burana – <i>Apokrif</i>	65
A leggyönyörűbbnek – (<i>Parafrázis Charles Gros francia költő versére</i>)	65
Lipcsei Márta	
Krisztusi képünk	66
Bennünk lévő sirályok	66
Érthetőbb jövő reményében	67
Álmaink	67
Őszi séta	68
Gesztenyefa ága	68
In memoriam Csoóri Sándor	
<hr/>	
Bakos István	
Tisztelgő búcsúzás Csoóri Sándortól	69
Devecseri Zoltán	
Egyetlen szál virág – <i>Csoóri Sándor emlékére</i>	71
Bertha Zoltán	
Egy szellemóriás halálára	72
Káliz Sajtos József	
Hó és madár fia – <i>Csoóri Sándornak odaáttra</i>	74
Sebők Melinda	
Nemzeti sorsjelképek Csoóri Sándor költészetében	75
Saitos Lajos	
Profán óda – <i>Csoóri Sándornak</i>	79
Múzsák – <i>Csoóri Sándor verssorára</i>	79
Ki magával dacol – <i>A Hattyúkkal, ágyútűzben költőjének –</i>	80
Ködöböcz Gábor	
Példaemberek párbeszéde. <i>Görömbei András monográfiája Csoóri Sándorról</i>	81
Kelemen Lajos	
Élet és látomás egyszerre – <i>Csoóri Sándor emlékének</i>	84
Véghelyi Balázs	
Sárban és tejúton. <i>Csoóri Sándor halálára</i>	85
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
Gacsályi József	
Ó, én édes hazám – <i>Buda Ferencnek</i>	88
Kis Pál István	
Lehettem bármi (<i>Buda Ferencnek</i>)	89
Agria Exkluzív	
<hr/>	
„...az értelmezés, akarjuk vagy sem, mindig etikai pozícióból történik”	
<i>Csontos Márta beszélgetése Balázs Tiborral</i>	90

ARTériák

Balázs Tibor

Ágacska	96
Aquincumi fehér	97
Álomfejtés Aquincumban	98
A poéta epilógusa az ő imperátorához	99

Csesznák András

Az első éjszaka	100
-----------------	-----

Dialógus

„Van a fejemben egy nagy kosár, teli emlékekkel” <i>Sebestény-Jáger Orsolya beszélgetése Csesznák Andrással</i>	103
--	-----

ARTériák

Fecske Csaba

Levélke	106
A sánta kiskacsa	107

Seléndy Balázs

Háromság (<i>Édesapámnak</i>)	109
Balázs	111

Fellinger Károly

Aki benned hisz...	113
Fészek az égen	113
Mint a kismadár – <i>Édesanyámnak</i>	113
Ifjúságom vándormadara	114
Avarszagú kavicsok	114
Előszivárog	114
A trójai örök	114
Varjúnyáj	115
Sárfoltok	115
Jel	115

Szárász Pál

Esti dal	116
Feloldódtál (<i>Apám emlékére</i>)	116
Rom	116
Elmentél (<i>Gyurcsó István emlékére</i>)	116

Kegyelet és emlékezet

Bertha Zoltán

Föld és ég – <i>In memoriam Oláh János</i>	117
--	-----

Lőrincz György

Temetés – <i>Szabálytalan nekrológ</i>	121
--	-----

ARTériák

Bárdos József

Hol van?	125
----------	-----

<i>Tompa Zsófia</i>	
még a fenyők is	126
<i>Tóth Sándor</i>	
Miserere	127
Lángzó vízkörök	127
<i>Szondi György</i>	
Tudod, hiszen	128
Légy itt szerzet	128
ÍV	128
Kegyelet és emlékezet	
<hr/>	
<i>Kaiser László</i>	
Búcsú Kósa Csabától	129
ARTériák	
<hr/>	
<i>Németh István Péter</i>	
Az őszi szonettek-ből (1–12.)	131
Műhely	
<hr/>	
<i>Nagy Zita</i>	
Felkapcsolt idő. <i>Szakolczay Lajos: Időlámpa (Összegyűjtött művészeti írások 2011–2013)</i>	137
ARTériák	
<hr/>	
<i>Bíró József</i>	
ha kell	144
<i>Szűk Balázs</i>	
Konok koktél	145
13. nap	145
Rendre utasított október	146
<i>Sziki Károly</i>	
Lány a kisfogházban – <i>Wittner Máriának</i> –	147
<i>Péntek Imre</i>	
Kő Pálnak, 75. születésnapjára	152
Barna estek	153
<i>Török Nándor</i>	
Gerincem húrján	154
Négy őselem	154
Kivégezve	154
Sírvers törött sírkövön	154
Szabadkéz	
<hr/>	
<i>H. Barbócz Ildikó</i>	
Satu-karácsony	155
ARTériák	
<hr/>	
<i>Albert-Lőrincz Márton</i>	
(Derekunkra kötözi magát)	157
(Kóbor szelek)	157

<i>Kis Pál István</i>		
Hétpöttyös vendégség		158
Szabadvé		
<i>Csák Gyöngyi</i>		
Életérzetek		160
Dialógus		
Pacsirtaszót hallottunk megint... <i>Szűk Balázs beszélgetése</i> <i>Jelenczki István filmrendezővel „A tisztítótűz tetején álltunk” című filmjéről</i>		161
Szabadvé		
<i>Lajtos Nóra</i>		
ÍrótaBORi NOTESZlapok		163
ARTériák		
<i>Radnai István</i>		
4		171
Egyidejűségek		171
<i>Marković Radmila</i>		
Vasárnap délután		172
Amikor sír a hegedű		172
Műhely		
<i>Sz. Tóth Gyula</i>		
Fénnyé oldott jég. Találkozások <i>Valahol, a Tilalmak kertje</i> környékén <i>(Radnai István műveiről)</i>		173
ARTériák		
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>		
Szorítom szívemre a tájat		180
Az ünnep fényei		181
Sziporkázó szaloncukrok		181
Karácsonyi ima		181
Műhely		
<i>Kabán Annamária</i>		
A szülőföld örökké ragyog bennünk. <i>Lélekakkordok és visszhangok</i> <i>Csatáné Bartha Irénke könyvbemutatóin, költői estjein</i>		182
ARTériák		
<i>Kürti László</i>		
Antall Pistának		190
érettségi		191
szép cigány		192
<i>Aknay Tibor</i>		
Felhőbárka		193

<i>Payer Imre</i>	
Képlékenységében ragyog	196
Hivatalnokvárosban	196
Átváltozás	197
A próbaelőadás	197
<i>Vitkolczy Ildikó</i>	
Volt egy malmunk a Szinván...	198
<i>Nyíri Erzsébet</i>	
Ami összeköt	206
<i>Bárány László</i>	
Amfiteátrum	207
<i>Szűcs-Gáspár Borbála</i>	
Hallgatás	213
Dialógus	
„Nagyon sok tehetséges, kedves fiatallal találkoztam a főiskolán” <i>Bérczessy András beszélgetése Nagy Ernő festőművésszel</i>	214
ARTÉRIÁK	
<i>Bognár Stefánia</i>	
Költőknek	219
Buddha szerint	219
Költészet és tudomány	219
Hulla (pelyhes)	219
Vélemények	219
Ihlet	219
Fehér vihar mámorában	219
Sirály	219
Platón	220
Középszerűség	220
<i>Kilián István</i>	
Egy árva leányka története	221
<i>Batta György</i>	
Édesapa	228
Műhely	
<i>Bérczessy Lajos</i>	
Császármorzszák (a Nagy Háború emlékezete)	229
ARTÉRIÁK	
<i>Saitos Lajos</i>	
A panaszfalra – <i>Takács Imrének</i>	235
<i>Szirmai Péter</i>	
A belső sivatag	236
<i>Szente B. Levente</i>	
A ház belülről	239
Hazafelé	239
Mint régen a hó	240
Hozzád...	240

Laudatio	
<hr/>	
<i>Lisztóczy László</i>	
Levél Sztánára. <i>A hetvenéves Szabó Zsolt köszöntése</i>	241
ARTériák	
<hr/>	
<i>Szekeres Mária</i>	
útjaid most fénylenek...	244
Márták és Máriák?	244
Most...	244
Könyvjelző	
<hr/>	
<i>Bertha Zoltán</i>	
Márkus Béla: <i>Duba Gyula élete és műve</i>	245
<i>Veszely Ferenc</i>	
Kaiser László: <i>Elfáradt összes angyalunk</i>	249
<i>Madarász Imre</i>	
David Shields – Shane Salerno: <i>Salinger</i>	254
<i>Tóth Sándor</i>	
Lisztóczy László: <i>A mindenség illata</i>	255
<i>Oláh András</i>	
Szigeti Lajos: <i>Erővonalak</i>	259
Szabadkéz	
<hr/>	
<i>Viczai Péter</i>	
Humor rímekben vagy anélkül. <i>Viccek, tréfák, anekdoták – Gennagyij Nord módra</i>	262
ARTériák	
<hr/>	
<i>Vozáry Viktória</i>	
Úrállomás a Gagarin utcában	267
Könyvjelző	
<hr/>	
<i>Pozsgai Györgyi</i>	
Baán Tibor: <i>Névmások</i>	269
<i>Hadnagy József</i>	
Albert-Lőrincz Márton <i>Önszorgalmi jegyzőkönyv. Szabad ritmusú versek</i>	278
<i>Bokor Levente</i>	
Benke László: <i>A megöszült kert</i>	282
ARTériák	
<hr/>	
<i>Káliz Sajtó József</i>	
Dünnögő	287
Adventi imádság	288

Sebestény-Jáger Orsolya

Bölcsőd előtt

Lásd, én nem hoztam magammal kincseket,
mit Eléd tehetnék, mint a Bölcsek,
csak hoztam magammal szívem zegzugát,
és számos rejtekét, mint száz üres szobát.
Magaddal töltsd be, mást úgysem adhatok,
bölcsőd előtt állok, úgy – amint vagyok,
s már úgy vágyom Reád, mint egy gyermek.

Zengő harangok vég nélkül ünnepelnek.

Fehér subád

Csordultig telt a nyár.
Hú subád tágas ár a csillagoknak.
Viseld: fehér teher – Veled ragyogna,
ráncai mind a földig csorognak.

Hordod határtalan:
Tapadna tarlók takarta föld terád,
s Te nem adnád semmiért sosem a súlyt,
amellyel Isten áld: fehér subád.

Mint betemetett utakon a tél...

Mint betemetett utakon a tél,
egy messzi gyermekkori tájon,
mormolom magamnak vándor utamon,
ha mégis kimondanám – hangosan – ne fájjon:

Én eldobnám tükreid, mert ugyanannak látlak:
Fehér szírom vagy egy örök almafán.
S neved suttojják a szétszaladó évek,
a legszebbet, az elsőt. Édes jó Anyám.

Nagymama még évről évre

Nagymama még évről évre
legszebb ruhájában indul
a Mátyás templomba az emlékmisére.
Fölötte szürkén hömpölyög az ég.

Sokáig nem beszéltünk róla.
Csak a szemek sarkában gyűlt össze a bánat,
s mint messziről hazajáró vendég
bezárt fiókok mélyén lapult meg az emlék,
mely körbeölelte a hajdanvolt katonákat.

Branszki, Kurszk, Uriv, Rudkíno
a távolság testet öltött, mint nyújtózó vadállat,
s ők őrizték szívükben a búcsút, a csókot,
mint elúszó égen egy messzi zászlót,
míg meneteltek szóltan, tömött sorokban,
s mind fogyatkoztak köztük a hazatérést várók.

Nagyapám nem ment. Nem mehetett.
Egy távoli katonakórház néma zugában
bal karjában hordta a gránát ejtette sebet,
s feküdt a szilánkok égette ismeretlen lázban.

Nem tudom ki ment el Nagyapa helyett,
de azt tudom Kinek köszönjem,
hogy egy csendes nyári estén bicegve érkezett haza
Nagyapám, a sebesült katona, s így Anyám
e világra születhetett.

Nagymama még évről évre
mind őszebb hajjal indul
a Mátyás templomba az emlékmisére,
s mint fátyol száll körötte legszebb ruhája.
indul, hogy sírjon százezrek felett.

Míg elnézem őt, az ablak csupa pára,
míg elnézem őt, a szemem csupa pára.

Serfőző Simon

Helyettem

Ha én nem látom már,
hogy a Nap,
mint egy túlvilágról érkező léghajó,
merre úszik el a magasban,
s a sziklákba beletört villámokat se látom
kiállni rozsdásan a hegyoldalból,
mint a vasvillát,
majd látja helyettem más.

S hallja helyettem a vicinális szeleket
oda-vissza járni az Alföldön,
a pejszínű alkonyokat nyeríteni
a láthatár legalján,
hallja a madárkiáltásokat leszállni a fákra,
s a zörgő falevelekkel sodródni
a lehullt egeket kontinenseken át.

Érzi majd, amit én éreztem,
amikor csapkodta szárnyát bennem
a szerelem,
s amikor nem volt fedél árvaságomra,
a sehova-utakat mentem,
érzi majd,
amikor kézfogásom már az ő kezében lesz,
s az ő szemével néz az időbe,
sugárzik tekintetem.

Anga Mária

Látomás

Körém fonódó lábnyomaitok
között elvesztem.
Vándorlásaimban megszedült
tájban észrevétlen maradtam.
Pedig ti mindannyian láttatok engem.

Milyen jó, hogy nem hagytak el
a felhőszakadásig záporok.
S nem menekültem én sem.

Vittek volna hátukon a folyók,
verték tarkómat vízesések.
A szomorkodó kőhegyek leültettek a Bükkben.
Apám szülőhelyén, Szilvásváradon a ménesek
már az eget taposták, rúgták a delelő Napot,
fergeteget kavartak, ijesztő vágtafa fogtak,
átnyargaltak gyermeki játékaimon,
felém tartottak, megszelídülten álltak mellém,
párálló testükből aranypor szállt a szilvásvárad temetőre.

Kegyelem

Rimánkodtam, könyörögtem,
imádkoztam, testem gyötrelmeit is elhagytam már,
úgy kértem az irgalmas Istent.

Szelídültem álmatlan éjszakákhoz,
nem féltem a sötétet, szemem sugarából
adtam a Holdnak fényt,
hogy világítson bennem a remény.

Kiástam minden reggel a föld alól a Napot,
lávaköveken tapostam gyalogutat,
hogy eljussak vándorlásom magányához.

Ruháimat is elégettem, csecsemőmeztelen maradtam,
ártatlanságomat láthatta az Úr, mert megkegyelmezett!

2016. október 31.

Vitéz Ferenc

Bényi Árpád grafikáihoz a *Rácsok és virágok* című ciklusból

Megláttam arcomat...

Megláttam arcomat a mélyben:
feketében, jaj, feketében.
Sárkánybarlangokból jöttem,
szegénylegény, mint a mesében.

Arcomat cserepekre törték,
s a lelkem is, jaj, a lelkem is.
Hogy tárhatnám oda bárkinek?!
– szakállnövesztő seb feszít.

Feketében, jaj, feketében
feküdnék virágok ölébe.
Hadd gyógyítaná be tört szemem
a méhek zsidbadásos mérge!

A kereszt arcán, jaj, vak vagyok,
s vakon még azt a színt keresném:
elföldni véle a feketét
a settenkedő álmok testén.

Úton

Ez a világ már a pokol,
ahol a görények tanítják
a pacsirtát énekelni.
Gyilkosok ítélnék az élők
fölött, s az alkonyatban hiába
könyörögnek kifcamított csípők,
megtoldják a vörös miatyánkot
vasalt csizmasarokkal.
Innen menekülök én.
Menekülnék bele a színbe,
de éjszakánként azt érzem,
amikor eszembe jutnak a virágok
a messzi csillagokról,
hogy a rácsoktól szinte megvakultam,
és csak a barbár gyűrődéseket
érezem az ujjam alatt.

Ténfergek itt az úton,
paletta és vászon között,
s megrettenek minden lármaszóra,
mert a sikoltozó színekben
mindig azt a csöndet keresem én,
ami soha nem lehetett az enyém.

A híd előtt

A halálfélelem összeköt
a reménnyel:
odaát pislog a szakadék
parton – madárfészek
vigyáz reá,
s néha hintázzik az éggel.

Sarkamban kutyák,
nyomomban gyilkosok,
csípőmet cibálják lidércek,
tarkómra csap az árulók
nyúlós lehelete;
s kinevetnek a messzi bércek.

A híd előtt megtorpanok:
megbénít a lomha mély –
vagy tán a reménytől is félek?
Sebes lábamon már
úgy nő a fekély,
ahogy belékap a múltam;
s menekül, előlem is,
a hídon át, az élet.

Figyelők

Akik ellopták az álmaidat.
akik belerúgtak az emlékeidbe,
akik levizelték a terveidet,
mint a kutyák a bokrokat,
hogy megjelöljék: az övék vagy
már mindörökre, s akik halálos
ágyukon is izzadva és hörögve
kapaszkodtak hófehér lelked
vérrel és gyásszal és sárral
kivert korcaiba,
még most is figyelnek.

Beköltöztek a korhadó fatörzsbe
az út mellett, ahol sétálni szoktál.
Ott vannak a fagyott iszapban
a csillogó téli nádasoknál.
Az alkonyatban, mikor táncol
a csönd, és éreznéd,
hogy már nem vagy árva,
te akkor is be vagy
tekintetükbe s gyilkos
lelkifurdalásukba zárva.

Ott vannak s figyelnek
a szerelmes ágynál,
kárognak és káromkodnak, mikor
virrasztó imákra vágynál;
odaszállnak zöld hátú légyként
a tiszta ablaküvegre,
s beköltöznek minden
repedésbe a falban és üregbe
a földben és a testben,
hideg és nyálkás árnyékként
nyúlnak végig az édes esten...

Figyelnek mindenütt,
ott vannak a virágzó
nyári kertben;
ott vannak a fejedben...

S ott vannak minden
elhaló tervben.

Az égis érő fa

Nagyon szerettem hinni a mesében,
de a legkisebb fiú
nem mertem soha lenni.
Nem bíztam meg a szerencsében,
amúgy is gyöngé dongájú voltam.
Bár egyszer kiálltam mások hitéért,
és meglakoltam:
a nagy inkvizítor el akart temetni.

Nem lettem volna jó
mesemondónak sem én,
azt hittem, mindenkié
az én történetem,
hogymásoknak is fontos a fény,
a torkokat feszítő igaz szó,
s hogy mindenki útra kél velem:
nem fojthatja meg a mént
sem ígéret, se lasszó.

Azt hiszem, mindig csak a fa lettem volna,
az égis érő,
hogymösszekössem a földdel
a végtelent.

Polgár Julianna

Harang-homokóra

Édesanyám halálhírére, valamint 1456. ötszázötvenedik (1526. négy száznyolcvanadik) és 1956. ötvenedik évfordulójára

♪ Pereg a póre BETŰhomok † Bronzosul az arannyal kikongatott ♪
 ♪ kába kor †† Öblösödik a Sötét †† Mégis az Ég felé tágul ♪
 ♪ és tárul a lélek az Én † **KINYILTUNK** † Töltsd a fejünkbe ♪
 ♪ múltunk † **NÁNDORFEHÉRVÁR** † **NÁNDORFE** ♪
 ♪ **HÉRVÁR NÁ(N)DORFEHÉRVÁR NÁNDOR** ♪
 ♪ **FEHÉRVÁR** ††† Mit ér a **Hang** az áradó ♪
 ♪ az ÉteRi zúgászkodás † ha nem a világot ♪
 ♪ védő országot óvó **HaRang** †† Csak ♪
 ♪ Mohácsot ácsol és bimbós **bitófát** hol ♪
 ♪ a test a torz való s az ingó ldő hazug ♪
 ♪ harangja †† Hová menekültél árva ♪
 ♪ **EUROPA** † Hová menekülnél ha ♪
 ♪ **NINCS** ez az **árva** kis ország ♪
 ♪ egyhaza-Magyarország ♪

(1 4 5 6)

† ☾ †

2006

† † †

(1 9 5 6)

♪ Itt élt egy **lebénult** test ♪
 ♪ és lélek egy **BABBA** Máriává ♪
 ♪ magasodott áldott **csoda**asszony ♪
 ♪ kinek lelkében 1956-tól és 1958-tól ♪
 ♪ zengtek az életadás-harangok †† ott ♪
 ♪ hol harckocsi-HÓHÉROK kongatták az ♪
 ♪ árulás-**bitófák** bátorság-kamaszát † ki ♪
 ♪ most átvitte **KHÁRON** ladikján a **Hála-** ♪
 ♪ és a **Halál**adás vérrel-**verítékkel** **kivert** és ♪
 ♪ átöntő(ZÖ)tt **harag**-HARAnGjait ††† Mert ♪
 ♪ nincs **felejtés** † mert soha többé nem lehet ♪
 ♪ **megbocsátás** hol a **SZÁMONKÉRÉS** szélütött ♪
 ♪ szögesdrótjain nem akad fönn az **IGAZSÁG** ††† Éledj ♪
 ♪ hát **világvédő** Magyarország † A póre BETŰhomok pereg ♪

Antal Attila

A Nagy Háború emlékfalára

Bene Jánosnak

1. Nagymama álma

A nyírfák között
a szél megáll
megjött a háborúból
nagyapa s szalutál

2. Csiki falusi ablakban

Holdas határban híd az út
égbe mentek rajta a fiúk
a lányok meg cselédnek szerte
ki Pestre ki Bukarestbe...

3. Fronthajnal

Szelek himbálják leng az ég
távol a szemed hunyva még
alszom majd mire kivirul
csukott szememre pernye hull

4. Huszárok alkonya

Odalett a sok jó huszár
néz az ég nem is hiszi már
puszta sírjukon semmi zöld
havat öklendő szél süvölt

Eloldódom egyszer dolgaimtól

Merülök ásványvilágba
simulok sötét tükrebe
hematitnak opálnak
kilehel a föld
bolyongok hangyák
zegzugos selyemútján
felröppenek szállók
túl fenyők ujjain
galaxisok buborékjain
merre nincs lehetetlen
felkutatam a lelkek
szféráit s titkos övezetét
az idő urának
majd világokon túl s örömmön innen
aranyló fövényen
kötök ki s gyerekekkel
karikázok csatakos ingben

Tamás Tímea

A merengő vakond

– részlet a *Vakondvilágból* –

bányató szegélyén ülök
a víz sandán szemezget velem
néz valamire amit nem is látunk
[ami akár a lét
közhely pátosz és küzdelem]

bányató szegélyén ülök
a víz vaksi hályogos tükör
bányászbékák másznak elő a meséből
zöld testük fényesen tündököl

bányató szegélyén ülök
kicsit ráncsukódik a világ
le kéne ásnom a tó alá
ott talán találnék változást

olyat mi eddig még nem volt
sem Kína sem India alatt
melyről a madarak susogtak
s hírelték – nekik sem maradt

bányató szegélyén ülök
haza kéne menni tudom
egy bolygó vakondnak nincs sorsa
s ha el is mereng az okokon
tudja hogy léte szinte tikos
ugyan ki tudná hogy élt s hagyott
bárkire örökölni valamit
olyan sincs mint egy énekes halott

Vakondromantika

ő

aki sose hagy magamra
aki mindig meglátogat
aki velem együtt számolja
a kifáradt kiszikkadt napokat
amikor sóhajt már a föld is
és jó gabonát bizton nem terem
amikor elbolyong az idő is
és bolondórát játszik velem

nem tudok kiszállni a vakondlétből
pedig be kéne fejezni a verset
ami pátosz is hosszú is de végül
vele bélelem e vermet
ami talán a végső otthonom
bárcsak valaki megtalálna
s fénytelen bundámat simogatva
dúdolna aludna állna
ezen a kopott vakondküzőbön
ami átjáró két világ között
s amit titokként őriztem
fölösleges kis életem mögött

Vakondsikoly

(betét)

Kiszikkadt föld a lelkem
1000 éve süti a nap
ki áshatna még fészket, házat, gödröt
Kína és India alatt?

a mélység ott nyer értelmet
a végzet ott ver majd tanyát
bús, merengő, Adys idézet
adj már nyugalmat ideát

az itt s az ott összekeveredett
csak tudnám vajh épp hol is vagyok
a lélek a legvégső iránytűm
s most ő is magamra hagyott

Bobory Zoltán

1956. november 4. hajnalán...

Tíz éves voltam...

Négy óraker a belvárosi ház ablakai, falai remegni kezdtek. Ólomcipős lábakkal futni akartam a közeledő *szörnyek* elől, amelyek végigdübörögtek a még szép jövőről álmódó belváros házai között... Kiáltani szerettem volna – ismered –, hang nem jött ki a torkomon. Csend lett. Felébredtem – rossz álom volt csupán...? De apám szólt sürgetően, öltözzetek!

S ekkor megszólaltak a tankágyúk. Hét lövést számoltam meg. Hetet. Kísérnek és kísértenek egy életen át, ami nem elég kitörölni azt a fülemből. Remegtek falak, ablakok, emberek - a sötét lépcsőházban összesűrűsödött a rémület, ahogy rohantunk a pincébe. Nyirkos, sötét, mézszagú volt ott lent, csak a lihegéseket lehetett hallani. S egy anya-angyal szavait: ne félj!

A zsidó család érkezett le utoljára. Nem értettem, miért zokognak hangosan. Ma már értem. A szülők lelkében Auschwitz, Birkenau borzalma varasodott örökre. Megrettentek akkor is, amikor fejük fölött szétdurrant egy villanykörte. Egy léggömb, a munkásosztály ünnepén... Ma már értem. Odavesztek gyermekeik.

Mikor feljöttünk a pincéből, a főutcán a szétlőtt tiszti klubból magyar katonák feltartott kézzel, libasorban vonultak; barna, vastag zokniban, jéger alsóban. Otthonjáró álmukból riadva...

Tisztek, csicskások, *magyar honvédek*.
Föltartott kézzel, megalázottan, értetlen –
hova tűntél forradalom angyala?
Mivé lett a tíz nap tüze, himnusza?

Tíz éves voltam. November 4-e volt.
Másnap az újságos marokszám osztogatott
a gyerekeknek műanyag Kossuth-címereket.
Fölöslegessé váltak; s ne legyen belőlük baj!
Egyet díszdobozban, selyempárnán őrzök.
A szívemben gyémántból van – s ragyog...

Át

Az ölelés – átváltozás:
kinyílik egy kapu és belépsz
egy olyan mámoros világba,
ahol testetlen leszel,
nem vonz gravitáció.
Vágyaid szent ígézetében
föllobbant tűz melegével
körétek omlik mindenek
ősi, fénylő gyönyöre...

Elhagy a gondolat,
ujjad begyén át színes
virágbaborulás lesz bensőd,
dalolni kezd minden ízéd
s lélek-madarak százhangú
kórusa énekli benned
az emberré nemesedés
fönséges himnuszat,
énekét az örök gyönyörűségnek.

A „hetekre” emlékezem

Egysoros

A kertben két összeragadt bodobácsban láttam meg hajnali álmaidat

Kétsoros

Hajnalonta megkopaszult, szomorú fák között bolyongok;
Az avarban nem hallani a mögöttem járók lépte-hangját....

Háromsoros

Az énekes, ha hangját veszti,
Befelé, kezd énekelni...
Soha nem látott közönség előtt...

Négysoros

Ha nem tudnád ordashad vesz körül
Már letaposták virágaidat
Tudnak szemed fényéből olvasni
legyen hát tükre elszánt lelkednek....

Ötsoros

Hallgatunk, s kerülgetjük a köpéseket.
A *sorsszerűség* vámpírszíjai nyugtatgatnak.
Hiszünk nekik, és nem halljuk az őseink
dübörgő szavait sem, a jajokat –
Az első sor meg csak fogy, gyengül...

Hatsoros

Nekem a kérés nem szégyen

hatalmas, fényes piros
almába beleharapni;

Roppanjon friss húsa,
fröcsögjön ízes nedve;

Uram, csak ezt kérem!

Hétsoros

Vajon mit hoz ez az esztendő,
Amikor lezárul hét évtized?
Miféle emlékek sora ékesíti?
Vagy szürke köd fedí el fáimat?
Az utat szegélyező, hú tanúkat?

Hátrafelé oly tiszta minden...
Előre? Kezek a kezemben...

Olasz Valéria

Karácsonyi várakozás

Közeledik a Karácsony,
harangok szólnak a fákon,
bimm-bamm, bimm-bamm,
nem jön ember szemére álom.

A messzi-lámpást felcsavarja,
csöpp kisdédét látni akarja,
bimm-bamm, bimm-bamm,
felfényesül szeme alja.

Kit régóta nem dédelget,
hazaérkezik a gyermek,
bimm-bamm, bimm-bamm,
százezer év óta elment.

Világosság a szobában,
tej, kalács díszített tálban,
bimm-bamm, bimm-bamm,
néhány éj anyja karjában.

Mesélnek testvér-pásztorok,
szívük mögött letűnt korok,
bimm-bamm, bimm-bamm,
küszöbön angyal ácsorog.

Hajnalig őrzi az álmot,
megöleli a széthullt családot,
bimm-bamm, bimm-bamm,
ajándéklelkek családfa-ágon.

Lassan a Karácsonyóra
felzeng másnap virradóra,
bimm-bamm, bimm-bamm,
égen mintha Csillag volna.

Adventi emlék anyámmal

Anyám süti a fánkot,
gyertyát gyújt koszorúfészken,
nézi-nézi a lángot,
különös fény a szemében.

Haja már ezüstös hó,
kezein tél dere reszket,
homloka-ránca gyöngysor,
áhítattal vet keresztet.
Múlik az idő, mondja,
ám őrzi a lángot egyre,
s mint csillagokat, szórja
a lisztet fénnel keverve.

Nyújtja-nyújtja a rétest,
orcája, mosolya mákos,
angyali töltelékkel
tölti az adventi álmot.

Belehallgat a csendbe,
felejt mindazt, ami fáj,
önzetlen szeretetbe
burkolja be a délutánt.

Kisimítja az abroszt,
tekintetén rebben a láng,
lehull a téli alkony,
s együtt várjuk a Messiást.

Forradás

Arcodon forradás kicsi ország
mély mint anyám arcán a tó
mit könnyel telesírt
s őrzi a szívet tépő bánatot:
október huszonharmadika volt.

A tó mélyén hallgató kövek
csak akkor mozdulnak
ha felszaggatja az ég
a forradás kifakadó mély sebé
és szivárog mint anyám arcáról a
könny
mit az idő kendője letöröl.

Arcodon forradás kicsi ország.
Két gyönyörű szemed Pest-Buda
két szemed között a Duna
s szemeid ragyogása
szabadságarcú fiaid mása
kik a szivárványhídról
megérintették a Napot:
október huszonharmadika volt.

Nem gondoltak széllel
Zeusz lesújtó tüzével
s torkos nagy dörgedelmét
ellenük fordította a szél.
Idegen nyelven zúgott szimatolt
az elefántormányú vaskerék.
Golyókat röpített
kicsi ország szeplőtlen arcába
s a kráterből szivárogni kezdett a vér
és folyt-folyt napokon keresztül
hogy novEMBER is belerezdült.

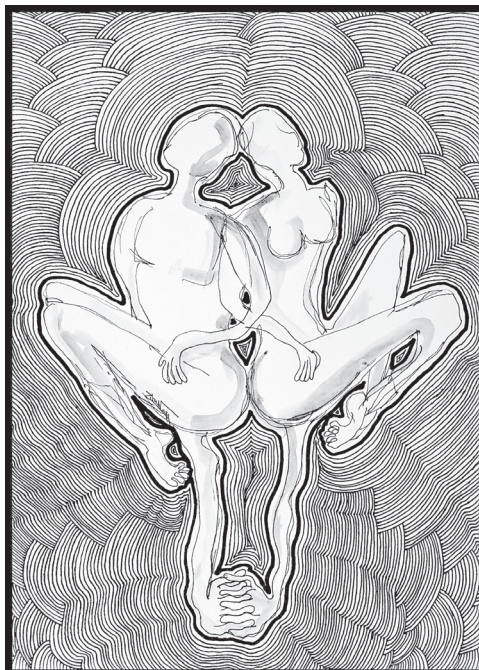
Kicsi ország könnyes két szemén
kiesett a bánat
ledöntötték a büszke fákat
s összesúgtak a vén öreg tölgyek:
hallgassunk testvér
még minket is megölnek!

Gyökerekre támaszkodva bottal
törzsükön keresztrel sok ifjú halottal
hátukra vették az eget
míg az est rájuk nem ereszkedett
elindultak tiszta rét-ösvényen
lelkük felragyogott határtalan fényben.

Ma gyanta folyik a fákon
az erdő büszke koronát hord
s a behegedt forradás medrében
visszafelé folynak a vizek
magyar szóban összeértek az ízek
s Duna-Tisza táján felragyog a hold:
október huszonharmadika volt!

Őszi tangó

Táncrendet írt az ősz
erotikus vad tancba kezd
pereg a levél forog pereg
a természet színes tangója ez.
Erdőn réten már áll a bál
feszes ritmusú szárnyalás
utolsó kékbe-zöldbe röppenet
égi kéz pirosat rőtre fest.
Csattog a tangó csattog vadul
szívemre fecskék vére hull
bálterem fölött szél köröz
színek pompája börtönöz
s érzem a tangó ritmusát
napom idővel vív tusát
együtt járjuk a táncot vadul
míg éjünk zörgő avarra hull.

Fazekas József

Egy éjszaka képei

1956. október 23-a emlékére

Én ott álltam a szobor előtt
 ahol a kőbe hült hősök
 visszacsodálkoztak
 a karbidlámpák fényében
 rájuk
 a senki szalasztotta
 piszkos kezű szénlapátosok
 esti hadára

én ott álltam suhanc szabadon
 konok kíváncsi gyerekember
 és láttam
 az októberi hó is
 rájuk kíváncsiskodott
 a szél körbe muzsikálta
 e bús fejű kétkezieket
 a mindenre mindenkor
 elszántakra
 az így tovább nincs
 zárt öklű igazakra
 s belém égett
 ma is éget az az éjszaka

csak a tenger
 morajlik úgy mint ők
 az út alattuk visszhangozta
 elég a bűnök széphazugsága
 elég a de jó nemigaza
 elég a millió néma száj
 egy úr van mától
 a nagyon nagy muszáj
 a belehalunk is muszáj

a kihajtott csillagfényes
 nappal-éjszakába
 lobbant minden szájból
 szüless már meg e világra
 te drágábbnál is drága
 te mindig elbukott
 elvetélt
 millók álma

szabadság

csillagfény nappal-éjszakába
 szüless meg
 mára holnapra
 végre
 a kőszobor hősök
 örök álmába
 mindnyájunk örök álma
 szívárvány ruhában
 szabadság.

Lehetséges

Lehetséges
ahogyan vágyakozunk
tavaszi napfényre
ahogyan böjtös napok
elmorzsolják a homályt
s kifújuk magunkból
a sötétséget
oda-vissza léteznünk
lehetséges

hallgatni
téged meg
a fönn fényeskedőt
a megmaradt magvetőt
folyót földet erdőt köveket
alkonyatban ahogyan meséled
bármilyen is ez az élet
mégis megéri
szövi magát pók gyanánt
sebezze millió szógránát
hallgatni kell
ahogyan levegőt vesz
bennünk a világ
s szemünkben a szépség
széthullja magát

lehetséges megtanulható
hallani beszélni hallgatni
a szerethetőt
a kötözködőt
s a virtuális magányban is
rád találni
ahogyan eddig soha sem

lehetséges.

Még ép

Fürödtek fényben fészükéről
szárnyra nőtt új duhaj sasok
lyukas kabátban az erdő
meglesett amint bandukolok

kétágú körtefa izzott
a fél-novemberi délben
porlott időm út homokján
megvígasztaltál kedvesem

nyarát a virág ránk lehelte
életnek fénynek melegnek
az idő a csönd ágbogán ült
s minden ős titok fölfénylett

mert hiába ok és okozat
megmérni a dolgok rendjét
elég ha lelkem meghallgat
s amit kaptam legbelül ép.

Rigóim félve szállnak...

Már rigóim félve szállnak erre
csapongnak le-föl cseresznyés tájon
lárma pocsékul az oldott csöndben
szétgyalogol a hömpölygő Távol

vérzik a csipke égig hajolva
piros könnyel siratja nyugalmát
átgázol a romlás ős-zuhataga
mi marad belőled megtűrt ország

csillagos parancs- záporok
aláhull érv érték élet s íge
a távol itt s zűrzavar
szikláról nézek a semmibe.

Sipos Erzsébet

Útmutatás

avagy így éltünk mi a Rákos(i) beteg ország(á)ban

Gumipitypang, gumibot,
a párt mondja meg,
a napot is hogy ragyog!

A szomszédom disznóvágásért
vitték el,
pedig a legnagyobb disznóságot
odafönt követik el.

Üres kamra, tiszta porta,
a padlás is söpörve,
ne búsulj, mert
belépsz majd
a Vörös Csillag tsz-be.

Minden szem a dolgozóké,
a magyar föld búzája,
kuláklistán van a hörcsög,
tele van a pofája.

Izzó vas és nagy kohó,
élmunkásnak lenni jó,
az sem baj, ha az üzletben
egy gatyá sem kapható.

Bírálni mer az áruló,
reakciós kutyája,
éjszaka már el is vitték,
magát Recsken találja.

Tanulással ne törd magad,
csak figyelj fenti ukászra,
luxuslakást kapsz majd érte,
krumplit szed a gazdája.

Új otthonunk Sztálinváros,
kalácsképű kisbaba,
keresztelni visz majd lopva,
sportszatyorban nagymama.

Karácsonyból fenyőünnep,
Mikulásból télapó,
ajándékot nem osztogat,
fosztogató megszálló.

Decemberben fenn a fán
kicsi szputnyik díszeleg,
holdrakéta meg Szaturnusz
angyalka csak kesereg.

Ha a párt is úgy akarja,
kipattanak a rügyek,
traktoros lány erős karja,
vezeti a gépeket.

Boldog élet,
vigyáznak ránk ÁVH-sok,
megnőttek a kis presszókban
a délutáni kávézások.

Acélország, vasakarat,
dísztribün meg tapsvihar,
április 4, drága ünnep,
amit csak Moszkva akar!

Erdei-Szabó István

Legendárium

Anyám kopott bútorai
takarják a csöndet
Közöttük találok
végső menedéket.
Nagyanyám öreg edényei
ma is nékem szolgálnak.
Vagyok nekik az Idő cselédje:
komornyikja a néma szolgáltnak.

Éleslövészet

A legjobb lövész
vadászik rám-
a szívemre céloz,
s az elevenbe talál.
Fájdalmak finom ideghúrjain
már játszik vélem a halál.

Álom(had)viselés V

Álmomban rostokol vélem
őrzőangyalom
s egy ribanc démon.
s én függök tekintetük
roskatag hídján,
akár kereszt
egy olcsó diadémon.

A jólét hálójában

Van paplanunk, ágyunk,
a jólét hálójában hálunk-
esténként fekvé infravénásan
beadják a híreket;
sört iszunk a meccshez,
vörösbort a steakhez.
Mindent elintéznek
és csűrnek-csavarnak nekünk,
a virtuális világban még
félelem nélkül élünk.
Kendőzetlen a félárva mosoly,
Európa bársonyszékében
pökhendi urak ülnek,
ezeréves értékeinkre barbár
eszmék uszulnak, s települnek.
Mi történhet még itt?-
a B-terv is elkészült rég,
kimódolva és kinyomtatva
3D-ben vár ránk
a vegytiszta vég.

Gál Sándor

Nincs harmadik lehetőség

Tegnap, 2016. január 22-én lényegében lezártam Az Omega-kísérlet szerkesztését.

- I. A létezés műfaja
- II. Az értelem csődje
- III. A nyelv nem felejt

Mivel a kiadóm nem kapott támogatást a kötet kiadására az idén, megkísérlem további fejezetekkel kiegészíteni, mégpedig:

- IV. Az Anyanyelvi Konferencia
- V. Visszalapozás

Ezt az két utolsó fejezetet még rendbe kell raknom, mert egy kicsit kócosak és eléggé heterogének, hiszen sokféle irányú és terjedelmű „maradék” írás kerül(-het) ide.

Mivel a kiadónak nem lesz szüksége a közeli hónapokban a kéziratra, jut időm a bővítésre... A *Visszalapozás a múlt században írt naplói*m akkori felvetéseinek a sorsa, története stb. esetleg a XX. századból eltervezett breviárium közel ötven esztendő levelezéseiből való válogatás.

Vagyis az *Egybegyűjtött...* XV. kötete: *Az Omega kísérlet*, a XVI. pedig a *Versek II.*

***

LEVELEK A XX. SZÁZADBÓL – a lehetőségeim és szándékaim legtávolabbi zónáját körvonalazzák.

Ez a hétköznapi gyakorlatban azt jelentené, hogy legalább ezeroldalmi szöveget kellene megszerkesztenem és a számítógépbe írnom. A legoptimálisabb számítás szerint ehhez a munkához minimum három évre volna még szükségem. De inkább többre!

Nagyon hideg tél lett...

***

Satya – a Tátrából jövet – pár órára megállt egy „kávécskára”, ahogy mondta, s azóta már visszaérkezett Budapestre. Évuséktól hívtott, hogy minden rendben van.

...A következő héten hozzá kellene látnom a tegnapi leírtak rendezéséhez. Fel kell állítanom egy rendszeres, naponta követhető munkafolyamatot. A dokumentumok, levelek rendszerezését a lehetséges időrendbe – az események és történések egybekapcsolása vagy egybekapcsolhatósága végett. Ki kell alakítani egy-egy időszak eseményeinek az arányait a Naplóimban lévő följegyzések dátumai és tényeinek a felhasználásával. Társadalom, politika, kultúra, irodalom – s benne a saját vállalásaim leírása. Megpróbálom! Aztán, hogy mire és meddig jutok el, az majd kiderül.

***

Ma délután előkerestem az *Anyanyelvi Konferencia* egyik „dokumentációs” dossziéját, hogy lássam, mi maradt meg a tizenöt éves társelnöki időből felhasználható írásom és különféle dokumentumok. Nagy meglepetés lett számomra, hogy csak úgy, hirtelenjében vagy húszoldaltól válogattam össze, amelyek szinte önmaguktól „szerkesztődtek” egésze kronológiai sorrendben, bemutatva, hogy mi és mennyi volt a hozzájárulásom az AK szervezeti, elvi és gyakorlati felépítéséhez... E dokumentumok mai, rövid feldolgozásának az eredményeként kultúrtörténetünk jelentős forrásanyaga válik láthatóvá és használhatóvá.

Mostanról nézve egészen hihetetlen, hogy ezekben az években mire futotta az időből és az erőből még... És ez lehet – lesz is! – Az *Omega-kísérlet* záró szakasza (?).

Kötelező penzumnak érzem az egész egybeszerkesztését.

De: fogytán az időm.

***

Sötét lett!

Mély és tapinthatatlan.

S mintha visszafelé járnék benne, ahogy a régi dolgaimat lapozom – és olvasom... Meg, hogy miként győztem mindezt több mint öt évtizeden át. S most még ezeket az évtizedeket újra végig kell járnom – beírva az e g é s z e t a számítógépbe, hogy végleg könyvvé szervesüljenek, örökre jelen idejű tények őrizőiként.

A minapi jegyzet gyakorlati folytatása, hogy a „Harminchármas memoranduma”, pontosabban annak az eseménysornak a lényegét ma a számítógépbe írtam. Kegyetlen délelőtti foglalkozás volt, de örülök neki, hogy sikerült túljutni rajta.

Azt hiszem, a „Visszalapozás” a XX. századba egy hosszabb kaland lesz, hiszen a továbbiakban az AK társelnöki tizenöt évem dokumentumainak a rendezése, kommentálása, megszerkesztése és gépbe másolása az elvégzendő penzum.

...Az 1991-es levelezést válogattam össze és raktam időrendbe. A további rendezendő dokumentumanyag mindössze tíz, tizenöt év levélhalmaza. És a többit is hasonló módon kell rendeznem.

S ha már belefogtam az egész rendbetételébe, párhuzamosan a „Levelek a XX.

századból” című tervezett kötetbe felhasználható leveleket is ugyanígy kiválogatom, ami által rengeteg időt takaríthatok meg.

Hogy mire jutok elszánásaimban, rövidesen kiderül. Persze, lehetséges egy negatív forgatókönyv is. Ám, ha vesztésre állok, a szándék azért itt marad ezen az 55-ik füzetoldalon...

Verset is illene még írnom!...

...És tegnap este írtam is, és a s z e r t e h u l l á s ma a számítógépbe is került. Vagyis ha valahová kérnek verset, van tartalékomban, és adhatok.

A *Visszalapozást* is folytattam, bár igen nehezen haladtam vele. Minduntalan az események akkori párhuzamában a Világszövetség, a Csemadok, s főleg a Együttélés lázas eseményei türemkednek fel. Erősen hajlok arra, hogy egybeírjam az egészet, mert hisz egymásba is kapcsolódtak már a maguk idejében is. Hát hogy mire jutok, majd elhozzák a következő napok. Hogy képes leszek-e folyamatosan dolgozni... Merthogy tegnap este is 2,7 millimolra zuhant alá a vércukorszintem, s bizony kapaszkodnom kellett, hogy bajba ne kerüljek.

***

Folytattam a *Visszalapozást*, és haladtam is valamit, bár egyre riasztóbban látom, hogy az AK igazán nem tudott vállalt –vagy annak feltüntetett – elképzeléseiből valami sokat megvalósítani.

A nálam lévő dokumentumokból csak a szándék világít – az eredmény alig. Szóval úgy tűnik, hogy nem tudott igazán az összmagyar valóságban is látható eredményt felmutatni. Okát is látom, s ez a tény tűnik riasztónak – leírni a látszatot, s annak okait: a magánérdek diadalát...

Ami miatt – tizenöt év után, kimondva a komáromi konferencián az igazságot – nem vállaltam tovább szerepet a szervezetben. Ami akkoriban megtörtént – K. A. vezetésével – eléggé vérlázító volt, s maradt mindmostanáig számomra...

***

Szükségem van-e még arra, hogy bármit is leírjak? Itt vagyok ebben a februári délutánban – ugyan hányadik lehet, amelyet belőle meg- és túléltem eddig? – s amelyben úgy vagyok jelen, hogy a „jelen valóságát” alig is tudom értelmezni... És még az is benne van ebben, hogy érdemes-e a jelen történéseit értelmezni. Hogy például esett pár csepp eső, miközben bezártam a kaput, hogy ne sötétedés után kelljen idáig újra felbotorkálnom, amikor minden lépésem bizonytalanná válik...

Bizony, megtörténhet bármelyik délutánon, hogy a kérdésekkel együtt eltűnik a válasz – vagy a válaszadás tehetősége.

Mert: miért, minek s kinek?

Fázom.

***

Egy kihagyott nap.

A pincében infarktust kapott a szivattyú, így a délutánt a szivattyúcsere vitte magával. A lényeg: sikerült összeszerelni az újat, amit Satya még karácsony előtt vett meg, hogy legyen tartalék... Szóval újra van a pincében szivattyú, meg ugye, víz is a tegnapi zuhatag után.

Délután Satya Genfbe repült, öt óra után hívott, hogy rendben megérkezett.

Az előbb még kint voltam az udvaron, s örömmel írhatom ide, hogy még mindig vannak csillagok az égen. Ragyogott felettem a mindenség tisztasága... Még a Hattyú-csillagkép is látható volt, ami ritkaság, mert igen aprócskák a csillagai... Nem úgy, mint mondjuk a Göncölői vagy a Nagy Medvéé.

***

Az utóbbi időben írtam néhány rövid verset. Az utolsót az előbb véglegesíthetem, de nem találtam fölé az egészet lefedő címet. Végül ezt írtam a kezdő sor fölé: *v é g ü l*. Valóban, mert-hisz arról szól, ami majd *v é g ü l* utolér, vagy ami végül bekövetkezik. De arra is gondoltam, hogy a rövid sorozatot egybeszerkesztem, egy cím alá, de akkor ki kell találnom, hogy aztán a *n n a k* mi legyen a címe végül...

Túl ezen: napok óta zuhog az eső, a pince megtelt vízzel, a polcok úsznak a víz tetején, s a pinceajtón lassan csordogál kifelé az udvarra a víz... Volt már ilyen egszser, annak se örültem. Ma sincs okom az örömrre.

***

Csak a rend kedvéért: folyamatosan írom és másolom az Anyanyelvi Konferencia anyagát. (Meg a *Visszalapozás* egyes részeit). Kész gályapad a délelőttöm, de nincs semmi egyéb lehetőség a történések és a történelem összefoglalására. A lényeg, hogy lassan bár, de haladok.

Budapestről hívtak: az MMA megbízásából egy dokumentumfilmet szándékoznak készíteni rólam. Elvben meg is állapotdunk... Aztán, hogy mikor látunk hozzá, majd kiderül. (Április végén a végére is jártunk: Buzita–Kassa–Búcs. Iszonyúan elfárasztott a forgatás és az utazás. Hogy mennyi volt az értelme, azt majd a közel egy órás film után becsülhetjük meg.)

...És kiderült!!

Ugyanis az előbb voltam kint a csillagok alatt – hideg szépségük és magányuk az idelenti iker-valóságot sokszorosára növelte... Tudom, hogy ennek legfőbb poétikai jelentése van, valóságértéke alig... És hogy látom és szépségét még ma is meg tudom élni... Hogy – megélhetem!

De a mostani esték nem alkalmasak a versírásra. Erős fájdalmaim vannak, és azok elől nincs menekülés. Sem itt a földön, sem a csillagok magaslatain...

Van ilyen?

Lehet...

Ha másként nem, hát így leírva.

***

A lakosságcsere-egyezmény 70. évfordulójának felidézésére Komáromban, a református Nagytemplomban ünnepi istentiszteletet tartottak. Dráfi Matyi ezen a jeles eseményen elszavalta a *Veszteségeink* című versemet.

Az emlékező istentiszteletet a Duna TV egyenes adásban közvetítette.

***

Elrendeztem a verseskötetet – négy rész lett –, így teljes a szerkezete: van eleje, közepe és vége.

Túl ezen, az AK egy részét is bemásoltam a masinába, meg elrendeztem a közlendő dokumentumokat.

Ezen kívül fáj a tarkóm, a fejem is, és tüsszögök, továbbá nyelem az orvosságokat...

És ez „nem is kevés”, ahogy József Attila írta volt hajdanában.

***

Ide másolom, hogy el ne felejtsem, vagy hogy megmaradjon: Az állatvilág nemi élete kizárólag a szaporodást szolgálja.

Ezzel szemben az emberiség nemi élete zömmel az örömosztás és az örömszerzés.

Valamikor a huszadik század hatvanas éveiben olvastam egy statisztikát, miszerint egy nő élete során átlagosan négyezer alkalommal közösül. Hogy átlagosan hány utódot hoz a világra, s hogy hányat nevel föl, erről nem találtam adatokat. Ám ha az örömszerzés átlagához mérjük a gyermekáldás gyakoriságát, ez az arány egészen könnyen megbecsülhető.

A férfiak szerepe e tekintetben egészen elhanyagolhatónak tűnik...

Azonban: a tévedés mindkét irányban érvényes!...

És mégis – vagy ennek ellenére – nem számítva a baktériumok és egyéb mikro-lények, a rovarok és mondjuk a halak, madarak után az emberiség mai hatmilliárdos élő tömege a legeredményesebb ragadozó létfőlényt bizonyítja a bolygón...

Ha ebben az új évezredben csak minden százezredik emberi nemi kapcsolatból születne gyermek, egy évtizeden belül sokszorosára növekedne az emberi populáció.

És ez jelentené az emberi létezés totális csődjét.

De: minden föltételezés viszonylagos.

Mert az emberi értelem csődjét mi követheti még?!

***

Balzac idejében még voltak vagy lehettek „elvesztett illúziók”, ma azonban nincs

olyan „illúzió”, ami elveszhetne, vagy amit legalábbis itt és ma még elveszíthetnénk. Tisztában vagyok azzal, hogy ezt még leírni is hátborzongató, olvasni még annál is döbbenetesebb. Ma, most ebben a pillanatban ezt érzem... Talán ha leírom vagy leírtam, azzal, vagy az által, valami megváltozik, kedvezőbbre fordul. De ahhoz h i t kéne – valami, amiben még hinni lehet, vagy amiben h i n n i érdemes!...

Mintha mind a négy igazodási pont eltűnt volna.

Az előbb az égen a Sarkcsillagot kerestem, de eltűnt előlem.

Üres lett felettem az ég – csillagtalan.

És a fosztóképzők nem világítanak!

***

Haladtam az AK-val – elértem egészen az egri konferenciáig, sőt, azt le is zártam. Már csak a marosvásárhelyi és a komáromi események vannak hátra. Az a dokumentumsor, amit vagy amelyet azzal a ténnyel kell leírnom, hogy bő tizenöt év erőfeszítései nem hoztak valós eredményeket sem a közösség, sem az én számomra. A tapasztalatokon kívül – mondhatnám... De azzal ma már mit kezdhetek? Azon kívül, hogy annak fontosabb tanulságait leírom.

Hogy volt egy lehetőség, amit elveszítettünk, vagy amit nem tudtunk valósággá változtatni.

Na jó!

Ezt nem folytatom.

De: le kell írnom, magamnak – magamnak legalább –, hogy békét teremtsék.

Ha lehetséges még megélhető béke.

***

Az Omega-kísérlet és az Egy spondeus mögött a csend tegnap végleges formát kapott. Mindkét „kézirát” záró részét kell még sorba rakni, aztán a tartalomjegyzéket ezek szerint kiegészíteni. Satya segítségével ezt holnapután – vagyis ma – el is végezzük. Aztán csak könyvvé szervesülnek az esztendő végére. (?)

Ma még azon is eltöprengtem – sokadik alkalommal immár –, hogy végleg abba hagyom az írást. De ez olyan gubanc, amit nem tudok szétszálazni – mert ha nem írok, mi történhet velem és bennem? A sokadszor leírt kérdésre nincs egy szikrányi válaszom se...

Esetleg meghalok.

De: nincs kedvem meghalni!

Magasságos egek! Hova keveredtem, ugyan hova?...

...Igen, ha írok: élek. S ha élek – írok!

NINCS HARMADIK LEHETŐSÉG.

***

Két nap kellett ahhoz, hogy összefoglaljam a miglinci honvédelemlékmű felállí-

tásának hiteles krónikáját. Ezzel tartoztam magamnak és a történelemnek, bár ez nagyotmondásnak tűnhet... Az írást el is küldtem Havasi Péternek, s ha igaz, a *Kassai Figyelő* áprilisi számában meg is jelenik. Így a *Visszalapozást* tovább folytatom... De mindenekelőtt az AK dokumentumkrónikáját kell folytatni és mihamarabb befejezni.

Igaz, hajnaltól délig esett a hó, a kert megfehéredett, de a márciusi tél csak délig tartott – ahogy megérkezett, el is tűnt. De mint mindig, szép volt a hajnali hóesés most is.

***

Amikor írok, a holnappal beszélek: üzeneteket küldök a holnapnak az én jelenemről.

Micsoda igazságtalansága a sorsnak, hogy jövőre már nyolcvanéves leszek.

Amikor tudatomban csupán az örök jelennek van értelme...

De: értelmezhető-e a létezés?

***

A jelen pillanata: az *Egybegyűjtött műveim* XV. kötetére nem kapott támogatást a kiadóm.

Holnapi kilátásaim így eléggé bizonytalanok...

***

Különbséget kell tenni a hit és a vallás között.

Mert vallás van – lehet – számtalan.

De a hit egyetlen!

Itt nincs „vagy-vagy.”

Mert hinni – maga a létezés!

***

Húsvéthétfő – tavaszkezdet lenne, de bennem nincs olyan érzés, ami ehhez fűződne. És már azt se szeretem leírni, hogy „rosszul érzem magamat”, hiszen valami olyan belső folyamat közhelyét ismétlem, amelynek jelentését tudom, s mindennapjaim részeként érzékelem. Nincs is különösebb jelentősége. Feltehetően azt a „sehogy-sincs” állapotot jelöli a tudomány depressziós állapotnak. S hogy most ide írom, akkor elfogadhatónak is ítélem. De: ebben telnek a napjaim, s az értelem hiába tiltakozik, a hétköznapok valósága az egészet fölülírja... Döbbenetes ilyen tudás birtokában este lefeküdni azzal, hogy elérem-e a hajnal világosságát. Hogy, ami kibomlik a kert csupasz diófa ágai közül, valóban a következő nap eljövételét jelenti-é?!

Ilyenkor tudatosul bennem, hogy minden élő magában hordozza a halált.

Az egyetlen és kikerülhetetlen bizonyosságot...

Mintha azért született volna e világra minden ember, hogy ezt a bizonyosságot elérje!

***

Az alábbiakat még húsvét előtt írtam le, s föléje ezt a címet firkantottam:
EVOLÚCIÓ VAGY REVOLÚCIÓ ?

Minden fordítva történt.

Az Ember megteremtette a maga számára az Istent.

Tehát: kezdetben vala az Ember.

S mindenknek az Ember adott nevet.

A földön az égen és a vizekben azonképpen.

Saját képére és hasonlóságára formálta át a bolygót, s vett birtokába minden rajta lévőit.

Ezáltal lett a föld legeredményesebb ragadozójává, s ebbéli mivoltában viszi vég-ső pusztulásba e bolygót, s változtatja úri szarkofággá.

Vele, benne és általa elpusztulnak egykori istenei is nyomtalanul.

És nem lesz sem új ég, sem új föld.

És nem lesz föltámadás!

***

Délután – örömömre – láttam egy barázdabillegetőt. A szomszéd ház tetőgerincén sétáfkált öntudatos biztonsággal, s néha egy-egy pillanatra megállt, mintha a március-végi napfényben elegáns, szürke frakkját akarta volna bearanyoztatni...

Régen, nagyon régen láttam utoljára barázdabillegetőt – de megmaradt bennem egy gyerekkori kép, ahogy a poros dűlőúton előttem sietett gyors futással, bár szinte félelem nélkül... Aztán beváltott a frissen kaszált lucernaföldre, majd egy előregedett vakondtúrás tetején megállt, felém fordult, és úgy illegett, olyan csalogatóan, mintha valamit jelezni akart volna.

Most pedig annak az egykorinak távoli rokona illegeti magát, s ahogy elnézem, egyszeriben mintha az előző emlékem nem is hét évtizeddel ezelőtti lett volna.

Lehetséges, hogy egy-egy látvány emléke összerosódhat egy mostani élménnyel, lehetséges volna az egyé-válás az időtlenség tereinek teljességében?!

Lám, milyen csodákat idézhet elő egy szépséges szürke frakkot viselő madár a délutáni fénybe öltözötten odafönt a tetőgerincen – évtizedek emlék-zuhatagait.

Egy következő nyolcvan év sem volna elegendő leírásukra...

***

Takarékoskodni kéne mozdulataimmal és a gondolataimmal is.

***

Ha a nemzetről gondolkodom – magamról gondolkodom. Mert a nemzet – sokaság. Sok e gy b ő l szerveződik egészszé. Mert az Egyben ugyanúgy benne van az Egész, ahogy az Egészben az Egy.

Történelme, nyelve, hagyományai, szokásai. A földje – A HAZA!

A lényeg: ahol ÉN VAGYOK – az Magyarország!

***

(1916. május) Folytatni kéne a másolást, de lassan véglegesen alkalmatlanná vá-

lok bárminemű munkára. Ma már nem az elszánás hiányzik – hanem a megvalósításhoz való erő.

Nem csak az izmok fáradnak el – elfárad az értelem is.

És ez a legfőbb baj.

Elveszőben van bennem a létezés egyik fő alapja: az egyensúly biztonsága.

Merre indulhatok így egyedül?!

***

2016. június 1. Ma meghozta a posta az *A most* című könyvemet. Kívülről szépre – komolyra – sikerült kötet. És azt hiszem, hogy az egyik legfontosabb könyvem.

Hogyha megérem az *Egy spondeus mögött a csend* megjelenésének az idejét is még!?

Megpróbálom!...

***

Megpróbáltam felhívni Koncsol Lacit, hogy a nyolcvanadik születésnapján megköszöntsem, de a harmadik hívás után föladtam. Majd. Holnap.

Közben folytattam az AK krónikáját – még két-három nap és a végére érek.

Talán...

***

Június 2. Hajnalban a konyhában kiszaladt alólam a világ, a bal karom megsérült, vérzett. Mindezt ma reggel Éva mondta el, mert ezekről az „eseményekről” semmi emlékem nem maradt. Nehezen járok, erős fájdalmaim vannak reggel óta, s elég rosszul látok.

Délután nagy nyári vihar szakadt ránk, amit nem szeretek. Igaz, hogy a kertre kellett az eső, de nem az égszakadás.

Elhatároztam azt is, hogy folytatni fogom a naplóírást. És egy rövid, olvasható testamentumot is el kell készítenem, mert ma hajnalban, ha Éva nem szed össze a konyhában, feltehetően most nem volnának efféle gondolataim...

Van, amit egyszer el kell végezni és: végleges érvényel!

Nem folytatom. Fáj a szemem, akárha tüvel szurkálnák...

***

Június 10. Mintha elfogyott volna a levegő is. Pár nappal ezelőtt a *Visszalapozás* esedékes részét írtam le – az Együttélés III., kassai kongresszusának eseményeit, amellyel lezártam politikai szerepvállalásaim sorát.

Fontos és helyes döntés volt. Igen. Mostanra igazolódott be e döntésem helyessége.

***

Ha az ember író, akkor nem az a tragédia, amit meg- vagy túlél, hanem az, amit nem ír meg.

Vagyis az igazi tragédia a megíratlan!

***

Minden vers a létezés képlete – és titka!

***

Kierkegaard: Vagy-vagy „Mennyi idő hét évtized?”
E N N Y I!

***

Amikor a kérdések válasz nélkül semmisülnek meg, mi értelme van a kérdezésnek?
Vilt Tibor *Öngyilkos kentaurjának* a bordázata s a szügybe-fordított dárda ad-e, jelent-e valamiféle magyarázatot az alkotás egészére?...

Nem tudom!

Pedig, hogy Székesfehérvárott a Szent István Múzeum tárlatán láttam – valakikor a hatvanas évek közepén – ugyanúgy őrzöm annak a pillanatnak a megfogalmazhatatlan élményét, ahogy később a Csók Galériában Csontváry nap-ragyogású óriás-vásznait... Nem volt sok ehhez fogható nap az életemben.

És már nem is lesz.

De: tűnődni felette, hogy miért, az a költészet titka.

Vagyis a még-megélhető egészé...

***

Az elmúlt hónap közepén kezdtem írni *A létezés képleteit*. Ma pedig az első részt véglegesítettem és letisztáztam. Olyan távolságokig jutottam el benne, amelyek lényege már-már megfoghatatlan, hiszen minden elképzelhető holnapi lehetőségemet visszafordítja önmagába... Ezt, azt hiszem pontosítanom kellene, de nincs sok értelme az e fajta kísérletnek, mert csak újabb és újabb értelmezése lenne a legelsőnek. Vagyis a bennem létező, vigasztalanul megkövült egésznek – ha ilyesmi biológiailag előfordulhat.

Vagyis az lesz a legbölcsebb, ha az értelem mögötti titkok megfejtését a már létező vers – mai és majdani – hullámverésére hagyom.

Hátha jön valaki, s megértvén szándékomat, méltó otthont teremt belőle magának...

***

Molnár Kati hívott, hogy igen tetszik neki a címdalra küldött diaposzítív – egy szép emléke az életemnek: a Nagy-Ér-Hát egy pillanata. És: e hónap végén könyv lesz az *Egy spondeus mögött a csendből* (aug. 8.).

Odáig már biztosan elérek (?)

De: nincs olyan biztonsági rendszer, amelyben nem keletkezhet rövidzárlat... Aztán – mondjuk a bombákat – már nem lehet semlegesíteni... Teszik a dolgukat!

***

A mai napom hajnaltól mostanáig tele volt – tele van! – egyféle (jobb szó híján) első remegéssel... Teljesen elbizonytalanodtam magamban a holnapom, vagy inkább a következő órák eljövételét illetően...

Ahogy a múlt századi napló-kötetemben lapoztam – „valamit” keresve –, döbbenet tapasztaltam, hogy az akkori, negyven évvel ezelőtti vállalásaimat miként győztem elvégezni, egészen elképesztőeknek tűnnek mostanról visszanezve. A Kassa–Pozsony–Budapest háromszöget, volt olyan hónap, hogy kétszer, háromszor is bejártam. A MAVASZ, az AK, a Tokaji Írótábor, és túl ezen a miskolci vállalásaim teljesítése okán...

Egyszer, ha a legszükségesebb (?) tennivalóim végére jutottam, legalább (a példa okán) egy rövid összefoglalót készítek erről az igen mozgalmas két évtizedről... A csak féleredményeket hozó, vagy még annyit se – történelmi időszakokról..

Valamiről, ami megismételhetetlen – ám egyben: t ö r t é n e l e m .

Az én történelmem.

Ezután egy mai, örömet adó pillanat: elkészült az „utolsó előtti” verseskötetem: *EGY SPONDEUS MÖGÖTT A CSEND.*

***

Az értelem az ösztönök rabja.

Ebből következően minden leegyszerűsödik.

Az írás is!

***

A verset a gondolategyensúly élteti.

***

A mai nap tanulsága – annak tudomásulvétele, hogy megöregedtem.

Hogy n a g y o n megöregedtem...

Félelmetes ekkora éjszakában egyedül – az egykori egészből csak a sötétség maradt...

És nem csupán kívül, de idebent is.

Bennem!

Furcsa, amit belőle megélek, s amit képes vagyok elfogadhatóan ide fogalmazni.

Lehet-e a halálnál nagyobb magány?!

Lehet? Lehet!

***

Ma rendbe tettük Satyával a „Visszalapozás”-t és az „Anyanyelvi Konferencia” meglévő egészét. Satya pedig ezt követően visszautazott Budapestre. Pontosabban: most is úton van még.

***

Döbbenetes, ha az ember egyedül marad... Ha véglegesen egyedül marad!

M i n d e n t magának kell elvégeznie – jót, rosszat, könnyűt, vagy nehezet...

Estétől reggelig – s reggeltől hold-keltéig.

***

Holnap talán jobb lesz!

Vagy m á s!

Lehetséges?
Nem írni?
Nem gondolkodni?
Lehetséges?!...

***

„A létezés képletei”-ből hét rész készült el ez idáig... De napok óta a folytatásra nem tudom elszánni magamat. Ugyan milyen belső gát akasztott el? A kérdés után akár a lehetséges választ is ide írhatnám.

De minek?

Igen! Van, ami felesleges, mert értelmezhetetlen. Mint például a halál. Ha leírom, ha elhallgatom, bennem van így is, meg úgy is.

***

Elment Csoóri Sándor is – 86 évesen.
Fogy velünk a huszadik század.
Hamuvá fogy – bizony hamuvá!

***

Amikor az ember már nem képes a részvétre – amikor nem képes a „részvétet” megélni...

Sok halottat láttam, lópokrócba csavarva a templomkertbe hármásával hantolták el délelőttönként őket a háború csendjében... S 1945 májusában a „kihantolásukat” is megéltem, ahogy az iskolaudvarra „átfuvarozták” valahányat, olykor némelyikük karja leszakadt a templomkert és az iskolaudvar között ... Ahol aztán Kovács Károly ácsmester, Soóky nagyapám szomszédja, valahányat gyalulatlan deszkakoporsóba fektette, s rájuk szögelte a koporsófedelelet... A kertekben és az iskolaudvaron lilán virítottak az orgonabokrok, s illatuk egybevegyült a koporsók halál-illatával...

Bennem pedig akkor és ott kialakult valamiféle értelmezhetetlen közöny...
És hogy miért kellett huszonevésen meghalniuk!?

***

Ma meghozta a posta az *Egy spondeus mögött a csendet*, címoldalán egy régi felvételemmel. Az *A most* után egy más és új térre, amelyben még egy ideig elaraszolhatóak.

Este a Kassai Filharmonikusok koncertjén voltunk, jó, ismert filmzenei feldolgozások szerepeltek a műsorban. A Híd a Kwai folyón-nal kezdtek – az angol hadifoglyok „bevonulásával...”

Nem megy az írás – rosszul látok.

***

Lehet, hogy néhány ember számára még fontos vagyok, vagy fontos lehetek.

Hasonlóan fontosak lehetnek még az írásaim is – csakhogy ennek elhívésére elég gyér az a néhány visszajelzés, ami elér hozzám...

Nem tudom, mekkora a különbség a hallgatás és a csend között...

Holnap, ha megérem a holnapot, rák-utáni időm kilencedik évébe lépek.

Nyolc évvel ezelőtt új időszámítás kezdődött számomra, s hogy még élek és képes vagyok mindennemű munka elvégzésére. Ma például leszüreteltük Évával a lugast – most pedig mindezt ide írtam magamnak – bizonyítékul.

Hogy erős hátfájdalmaim vannak? Holnapra majd elmúlnak – vagy nem múlnak el... Mert ez a változat is lehetséges.

Esetleg, hogy meghalok.

***

A g l o b a l i z á c i ó – lényegében a totális pusztítás és pusztulás elfogadása!

Rengeteg leíratlan gondolat vész el, s hiába keresem őket, nem találok egyikőjüket se, pedig tudom, hogy szépek, méltóak magukhoz és hozzám is...

***

Feljegyzendő „új valóság”: szüret után egy jó héttel új hajtásokat és leveleket hozott az „otthoni” mézes szőlő... És Sándor „birtokán” elkészült az új kerítés – 117 méter a hossza, s van rajta egy nagy- és egy kiskapu.

Bevallani való tény, hogy nem megy az írás... Mintha minden mondanivalóm elfogyott volna... És mintha ezt már korábban is leírtam volna!

Talán többször is! Meglehet.

De ezzel nincs semmi bajom. Este lett. Illik megkísérelni holnapig a megmaradás világosságát...

***

Ma Sándorunkat köszöntöttük meg – harmincharmadik születésnapján!

***

Nagyon messziről, nagyon-nagyon messziről indultam, és ma sem tudom, mekkora a távolság köztem és a világmindenség között. Ahogy nem érzékelem a távolságot két égi villámlás között sem egy nyári vihar özönében.

Ha többet gondolkodom az ilyen abszurdnak tűnő jelenségekről (?), mindig az derül ki, hogy így, együtt ez az e g é s z emberi értelemmel fölfoghatatlan, ám ennek ellenére mégis: része létezésemnek. De lehet, hogy meghatározója és beteljesítője is egyben.

És benne és általa meddig, s hova érkezek el még?! Milyen mélységek és magasságok vannak előttem elrejtve, vagy eltitkolva?!

A z á t v á l t o z á s i g – ahogy a halált magamnak egykor megneveztem –, hogy elriasszam félelmetes ridegségét, egy nagyon hosszú éjszaka végén...

***

Az öregség nem betegség – írtam le pár évvel ezelőtt magamnak.

Ezzel szemben a különféle betegségek az embert idő előtt szinte semmivé nyo-

morítják. Ezt apámon láttam, amikor annyi idős volt, mint amennyi most én vagyok.

Feltehetően ezeknek az évtizedeknek az együttes hatása rajtam is komoly nyomokat hagyott...

1944-től többször voltam halálközeli veszedelmekben. Amikor például egy orosz harckocsi szétlőtte a fejünk felett a tetőt, vagy amikor egy decemberi éjszakán találat ért bennünket, s a pincében égni kezdtek a dunyhák... Aztán 1945 márciusában (?) a torokdiftéria (fertőző toroklob) majdnem megfullasztott... De a neheze csak ezután következett: kétharmados gyomor-reszekció (Bilroth II), ezt követően a vesekőlika (urátok és homok). Mindezt egy könnyed epeműtét követte, meg egy baloldali hernia... Végül nyolc évvel ezelőtt a gyomorrák, s nemrégén kezdtem a rák utáni időm kilencedik esztendejét.

Szóval ezek az „események” mostanra bizony megöregítettek...

És mindezt elviselni, és újra feljutni odáig, hogy fizikailag és szellemileg elérjek egy elviselhető életegyensúlyt, hogy befejezzem – hogy befejezhessem – s méltóan, amit magamnak elvégezni fontosnak ítélttem – irodalomban, közéletben, családommal együtt – mostanra zömében sikerült teljesítenem.

S ha az elmúlt közel nyolc évtizedet nézem, egészen hihetetlennek tűnő a leltár...

Mondom ezt azért, mert tisztában vagyok azzal, hogy genetikailag lusta természetű halandó vagyok... Hanem ez a „lustaság” egy olyan rendszerességet hozott bennem létre, amely a mindennapi „keveset” sokkal tudta növelni... Vers, szép-próza, publicisztika s a közéleti vállalások. Nincs sok értelme a felsorolásnak.

Az azonban tény, hogy mindez a családom nélkül elképzelhetetlen lett volna.

Azt hiszem, ehhez kell kibontanom a jövő esztendőben azokat a részleteket, amelyek mindezt egy egészé ötvözik majd.

Csáky Anna

A hajléktalan

„Sem rokona, sem ismerőse”
 ő már senkinek,
 nincs akarás benne, erő se,
 vágyai sincsenek,
 nincs barátja: kirabolná,
 körötte hideg,
 lelke sötétül mély vadonná,
 fái dúlt hitek,
 nincs fedele, ruhája rongy,
 s ha szánja szíved,
 – emészti magány, a gond –,
 az nem menti meg.
 Ha pénze van, rögtön elissza:
 gyűjteni minek?
 Megy a kocsmába újra vissza,
 lelke didereg,
 tanyája – kapualj, út, padok –
 zavar titeket.
 Alamizsna, konc? Ne adjatok:
 más illeti meg.
 Ha kedve éppen halni volna,
 észreveszitek?
 Örül a szittyós bűzcsatorna
 elfolyó vérinek.
 Ő a nagy, szegény TALAN-TELEN,
 kolonc némileg,
 s ha üres batyuval megjelen,
 várják az égiek.

Szerelem-madaram

(dal)

Édes szép madaram,
 szerelem-madaram,
 átjársz a szívemen,
 mézkelyhed ízlelem,
 szerelem, szerelem,
 gyönyörű szerelem.

Szárnyadon gyöngyszemek
 csillagot öntenek,
 lelkedden zúg a nap,
 szikrái hullanak,
 édes szép madaram,
 gyöngyszárnyú madaram.

Száll dalod magasan,
 szerelem-madaram,
 kigyúló száz napod
 testeden átragyog,
 lobogó szerelem,
 gyönyörű szerelem.

Szállnék el én veled,
 mennyek hol fénylenek,
 fodrokat nyel a csend,
 Isten ül odafent,
 madaram, szerelem,

édes szép szerelem.

Zénó mama

Levél Szentegyházára

Zénó mama, Hargita lánya,
mosolyod tünékeny, lágy, szelíd,
virág-arcod hűvös havára
gyakorta árny, bánat közelít.

Szemed kék fény fehér mezőben,
hús-patak-kristályok könnyeid,
bennük remegve tükröződtem,
emlékül őrzöm bús gyöngyeit.

Hargita lánya, Zénó mama,
törékeny szírom a tenyered,
hangod mintha ma is szólana,
lágy zeneként zeng szívem felett.

Emléked őrzöm, melengetem:
virágok között ülsz álmatag,
alkonyi glória fejedem,
mosolyod halovány árnyalat.

Áll a Hargita felhők között,
őrzi álmodat, épp kel a hold,
arcodra kis sugár költözött,
kebledre magányos est hajolt.

A hold hideg szeme

Télnek feszíti magát a rét,
ágak ölébe huppan a fagy,
hideg a hold szeme, s szórja szét
– delejes erővel fogva tart –
ezüst fényeit az ég falán,
hol az éj jár csillagsereggel,
s felizzik, ragyog mind, valahány,
mielőtt csenget, szól a reggel.
Csak a csendnek van ily zenéje.
Kúszik fel lassan a holdkaréj,
ködöket húz sanda szemére,
kútja most sötétkék, barna, mély.
A fagy égető marása fáj,
hosszú a téli éj eleve,
merev magányban reszket a táj,
őrzi a hold jéghideg szeme:
világó tükre, mint a márvány,
mágikus fénnel izzik egyre,
áttetsző fátyla árva árnyán
álmodik az ég, föld merengve.

Demeter József

Időkép(e)ző

természetes és mű(vi)fényben

„Fut velem egy rossz szekér”

Ady Endre

Gyalogosan jön a hajnal. Zöld
Fűszálon fénylő harmat – az ég
Tükrében – az óceánt képezi le.
Öröm és bánat, könny-
Cseppnyi végtelen – apály-
Dagály szerepében _____

*

Ma már minden túl bonyolult, megelőzte az
Időt az idő. Végzet útján rohan, hogy
Rohan a világ – folyton-folyvást – az orra után.
Felborult az évszakok menetrendje. Ön-
Magukat szaglásszák a rózsák, perverz bazsa-
Rózsák, tátingók, nefelejcsék. Elcsatolt
Kiskertekben kardjukba dőltek a kardvirágok.
Üde illatok helyett vegyszer s szmogszag árad.
Megelőzte az Idő az Időt. Minden Egész ön-
Magába tört. Hová rohan a világ – full extrásan,
Szegényen – saját orrunk után hovább... Pontos
Időjárási hír szerint, falevélinfláció-migráció
Lesz megint. Megállítani – nem csak sehogy, s!
Újból, íme, nálunk miként _____

*

Fapadossal jön a hajnal. Mű-
Fűszálon fénylő harmat – az ég
Tükrében – az óceánt képezi le.
Öröm és bánat, könnycseppnyi
Végtelen, végtelen könnycsepp –
Apály-dagály szerepében _____

Utómottó:

„Az idő úgy nem megy, hogy megy”

Payer Imreként

Csontos Márta

Szembesítés

Mindig az bűnhődik,
aki mögött nem állnak az ősök,
aki hinni akar a pillanatban,
ami változó és kiszámíthatatlan.

Mindig az tartja a ledőlt falat,
akinek rémület ül a hátán,
aki átvállalja mástól a hiányt,
s önkézzel tölti fel a homokórát.

Mindig az lesz az idegen,
akinek jelenléte küldetés,
s ha táblájáról leégnek a szavak,
hangja csak elfuserált isteni akarat.

Mindig az lesz a vesztes,
aki óriásnak látszik a nagy előjátékban,
pedig csak egyetemes balek,
önmagát meggyűrűző eretnek.

Mindig az kerül a túlra,
akinek útban van az ideát,
csak szédíti a fekete forgószél,
s ereje már a hegylábánál elvetél.

Őrségben

Vágtam egy szeletet a kontextusból,
s ahogy nézegettem a nekem jutott adagot,
hirtelen belépett az érzetbe a fény,
azt hittem itt van végre a világosság,
kifolyik alólam a szürke latyak, megint
visszatérhetek saját nyomomba, s mint
rendszergazda, elmenthetem a fájlokat.

Őrt állítok magammal láthatatlan
vagyonom őrzésére, mindenhol
megerősítem a múltból jelenbe nyúló
eresztékeket, eltüntettem a bomlás
nyomait, s a jól végzett munka örömeiben
ujjaimmal végig futok a kimondott szavak
szövetén. Örökös szolgálatban maradok,
itt járőrözök megbabonázva a pálya szélén,
nem hagyom rám esteledni a hegyek közé
szorult Napot, nem hagyom az árnyakat
ellibbenni a mítoszteremtő szimbólumokon,
mert ez a fénylő látszat egyedül csak az enyém.

Égből nyúló viráglétra

A legfelső szirmokból már nem ér le az égi kék fény, a kószolót odaátról már nem kapod meg, csak néhány magányos, romlás-szagú vízcsepp érkezik a távoli hidegből, de nem tud a porral elvegyülni, csak a nedves szél jelzi arcodon, hogy az éteri lét tócsáiból küldemény érkezett; - de hiába hagyta el az égi szekeret, nem tudta átélni a szabadságot és a könnyű lebegést, nem küldött játékos simogatást, s te is hiába kínáltad fel magad, nem tudtad prezentálni a megújuláshoz szükséges, kompatibilis gyökeret.

Hullámtörések

A szél nem onnan érkezik, ahol esténként landolnak az angyalok, onnan jó, ahol arcra borulnak a napraforgók, ahol a megszokott ritmusba belepiskíznak az égből pokoltornácára zuhanó harangok.

A fák nem akkor indulnak el, mikor az ágakat beoltja a fény, csak akkor, mikor egy ismeretlen fekete madár csőrében szegekkel felrikolt a megvénült éjszakában. Elindul akkor megrogyott vállal, lenyomják aranybetűk, s az *Üdvözlégy*...

A barlang nem akkor nyílik meg, amikor az őrszem már nem figyel rád, akkor, amikor már fáraszt a kalandtúra, s a depresszió görbéje felkúszik az égbe, amikor benned a hitetlen álmot lát.

*Csáky Károly***Esti kép**

És napnyugta
után
kiültek
az ég homlokára
első csillagai
a nyárnak.

Aztán
ragyogni kezdett
milliónyi szeme
a mennyboltnak,
egymáshoz simultak
a távol-
Ságok.

Majd
közel került hozzánk
a világos-
Ság
meg a sötétség,
s kicsi lett
a koz-
mosz
az örök-
lét-
ben.

Kép

A tüzek
kialusznak
las-
san,
parazsuk
hamvedrekbe hullik,
aztán
azt is
elhordja
a szél.

Majd
újra szikrát szór
a belső izzás,
átcsap a láng
fagyott hátán
a télnek,
s csak a
lé-
lek
hiányzik már a
tájból.

Álom és valóság

A lenyugvó nap
arcába tenyerel
az est,
álmaink felett
csillagos glória
az ég,
hajnalig
leborul előtte
s táj,
s összeér,
ami egymástól
messzire került.

A reggel
újra kitisztít mindent,
kitakarja magát a világ,
és távolodunk szégyenkezve
fényességében
a kitágult térnek.

Istenközelben

Kötélékdedben
lettem
szabad
Uram.
Az ég szemébe
néztem,
s már
nem vakított
a fény.
Láttam
a Napbaöltöztetett
Asszonyt
és tüzes szekerét
a Prófétának.

Most
itt
lent
is szebben
ragyog
világnak
világossága,
alászáll
egy angyal,
hozza magával
igazságnak tükörét.

Öröklét – veled

Ó, tested
elengedtem
azon a hajnalon,
tudod,
hisz mást nem tehettem.

Hiába szólt egykor
virradatra a kakas,
Atyánk fia is meghalt értünk,
s csak Mária fájdalma által
vigasztalódhatott
már
a világ.

De magához vette gyermekét
az Úr,
s a halál felett
győzedelmeskedett
az öröklét.

Látod,
azóta a te
hiányod is
kivirágzott:
szívembe költöztél
ismét,
s én újra
szerelmes lettem
beléd.

Lám, az idő
termékennyé tette
a fent
és a lent
közti távolságokat,
s mi is egymás mellé
kerültünk megint,
ahogyan a menny és a föld
is egybeér majd.

Lelked
testközelben ragyog tovább,
mint azon a nyári éjszakán
az égboltra kiült csillagok.

Baka Györgyi

Ötvenhatos zászló

Mint utca porába
hullott rongy,
kushadt a zászló,
meggyaláztuk
elomló hitünkkel.

Nem mertük látni
belülről vakká lett
szemünkkel
az ifjúság fénylő arcát
mellyel érted kiáltott:
szabadság!

Megtiportuk a zászló
vér-pirosát, hogy
ne érezzük
a tüntetők érted
dobbanó, hasadó
szívét: szabadság!

Nem éltettük tovább
népünk zöld reményét,
hosszú időre feledtük
a hősiek áldozatot,
melyet érted hoztak:
szabadság!

Először a megtorlás
fegyverei, sötét zárkái
némították el az emlékezést,
ma az értékek tagadásával
próbálják elérni, hogy
kereső tekintetünk
az Eget ne lássa.

Mégis makacsul
elővillannak lelkünkben
a zászló csönd-fehér
darabkái, némán izzó
hiányok, és eszméltetnek:

elődeinknek volt
bátorsága, múlhatatlan
hite, feladhatatlan álma
a keresztet magára
venni érted: Igazság!

Emeljük föl örökségünket,
e nyilak, dzsidák, golyók
lyuggatta zászlót, lobogjon,
szálljon, röptesse az összefogás
megtartó fényét szívünkbe,
létünkbe, téged éltetve:
szabadság!

Kereslek álomban s ébren

Téged kereslek ajtó
nyílásban, ablakomon át
a téren, pipacsos réten,
galambszárnyak lebegtette
csöndben, erdőben,
felhő-szegélyen,
saját szakadékaiban –

Miért éhezem tekinteted
simogatását álomban s ébren,
miért vár régóta szemem,
kezem, vállam, testem
egésze – ha tudom,
érkezésed csak reményem?

Mintha a lehetetlen
lélegezne ringató,
mélyre sodró, érted
kiáltozó, áhítózó
szavaimban.

Miért akartad, jó Uram,
hogyan a testetlenből testbe
lépjek? Miért kell, hogy
egemet egészen betöltse
gyöngéd mosolyod árnya,
mely nem oszlik el?

Szirom-lényem elveszti
szépségét, ha nem tiéd,
ha nem hajolsz föléje vágyva –
szárnyat adó ölelése nélkül
elborít a lét alatti lét entrópiája.

Akár a szív

Akár a szív végső dobbanása
halál előtt, minden te vagy.
Benned az élet íze, fénye,
féltése, ámulata, táguló
reménye, hiányok örvénye,
csak még egy percig, óráig
áramoljon édeséged
testnedveimben – bújok,
mint aki nem tudja,
hova készül, törtségből
az egységbe, árvaságból
befogadottságba -

csak előbb még
az utolsó cseppig
ki kell ürülni,
ki kell inni a mérgeit
ennek az apokalipszis
lovasai által megtaposott
kornak, az árok szélére
verődve, esetben,
koldusként kunyerálni
a falatot, a szót a néma szájba,
hogyan ne fájna látni a kifosztott,
a személytelenbe taszított
félíg-élőket, testvéreimet,
csak lélegzetnyire
visszajutni az Eredetbe.

Szakolczay Lajos

ÖT

*Szerelmes palimpszeszt-csokor a még mindig 18 éves gyönyörűség,
Egyed Emese verssoraiból*

Hazatérnék

holdfény szendereg a sziklán
hetvenhét életet élek
nem pihenni élni jöttünk
alig hallom szívverésed

röppen a kékbegyű hajnal
cirkusz ezüstje leolvad
lefosztja rólad a páncélt
hazatérnék hajlékomba

Engedtél álmodni is

Ötven csillag tó vizében
idegen vonások
szólongatlak mindhiába
láttam mit se látok

engedtél álmodni is
kalodába vertél
világűrbe kóricáló
régí szennyre festék

Rólunk szólj

Nem leszek otthon már soha,
partodra nem érek,
zsibongó karral kereslek,
megöntözlek téged.

Fogadd el árnyékszívemet,
moss öröm vízében,
hamut szór ránk az alkonyat
elemésztő kékben.

Ölembe veszem a fejed,
nyugtalan a lelkünk,
lehattunk volna angyalok –
rólunk szólj, szerelmem!

meghalok, ha

sípok sírnak szív harangoz
egybefúj véled a szellő
nem szabad küzdenem érted
rejtekekből most jer elő

váll a vállhoz haj a hajhoz
lélegzünk már hevesebben
csuklónkra csörgőt kötöttünk
meghalok ha eleresztesz

Kiszámoló

egy kettő három négy
imára kulcs a kéz
csönd házában ragyog
szólítasz? itt vagyok!

Gósi Vali

*„A Kék madarat nem kell távoli országokban keresni,
mert a Kék madár maga a boldogság, és kalitkája; az emberi szív.”
(Maurice Maeterlinck)*

Kék madár

Még alig lélegeztük be könnyedén
a tavasz mámor-illatát
fölöttünk már ott köröz a nyár
az örökléteket hirdető
gyönyörű kék madár

az égen gyapjas bárányok siklanak
reggel derűs mosollyal ébreszt
a tűzvirág-szirmokat hullató
áldott nyári nap
fényével megsimítva
a vérpiros mezőkön nyújtózó
gyorsan elhulló pipacsokat
hogy irgalomból nyert létükért
vigasztalódjanak

s már hamvas gyümölcsök bújnak össze
szelíden a bodros ágakon
bódító illatár csábít szorgos méheket
és feláldozzák az őszi fák édes terhüket
ahogy érett gyermeküket
az elengedő bölcs anyák
és a fehér tisztító hó alatt érlelődő
sovány magvakat élni hívja majd
megint az új tavasz

Őszi fák

Apám szerelmei – illatos, őszi fák,
vigyázzatok csendben aranyló álmait!
Legyetek büszkék, ahogyan ő is
hódolattal volt az erdők felé,
amíg el nem hívta az ég
a végső úton, fölfelé.

Az emlékek között hosszan állok...
Jó ez a csöndesség, őszi fák!
Könnyezve nézek a tompuló fénybe,
csókot lehelek a naplementébe,
apámért s értetek
suttogok imát.

Csillagtánc

Meglásd, végül legyőzzük mégis
mindazt, ami régóta rombol.
Mindent, ami szívünket tépi,
jó messzire űzünk magunktól.

Virágzó fák – állunk a fényben,
összehajolva, csendben várunk,
amíg a sok-sok szenvedésben
kegyelmet hajt minden águnk.

Együtt nem félünk már az éjben,
minden csillag nekünk világol,
egyik majd egyre fényesebben
ragyog, és táncot jár egy ágon.

Hinnem kéne

(Anyegin-strófára)

Hinnem kell a feltámadásban;
hogy örökké forog a föld,
hogy megbújsz cseresznyevirágban,
meztelen fán élsz – moha-zöld!
Rózsa vagy, vöröslő vér-virág,
magadba zárulsz, mint szűz arák!
Anyám, teremtőm, életem!
Miért siratlak, Édesem?
Hinnem kéne a feltámadást,
hisz állna a föld nélküléd...
Minek a búcsú: létezel!
Fénytestű angyalként köztünk jársz!
Gyönyörű, ékes csillagom,
te kíséj végtelen utamon!

Holló József

Szívemre csüng a május...

*„Mert a mindenség ráadás csak.”
(József Attila)*

Sugárhad sortüze morajlik rám
a támadó tavasz szép iszonyán:
hol a fény erőszakolta tájak
zsenge lánytestekként rángnak

erőtlenül a vad karokban,
... május csókol az akácokban.
S virágok fürtjén a szűz-fehér
barnálva rozsdáll, mint a vér
ha száradni kezd tétován
az eltépett hálóing haván.
De az erőszak után szelíd
lüktető sajtós émelet
húsmélyeket – és pironkodva
ujjong a milliárd csíra bokra.

Zsibbadt mezőkön zsong a lét
csitítva mélyzöld tengerét,
hogy felkorbácsolt hullámain
el ne sülyedjen a szín:
mely ezernyi ladikban hanykolódva
úszik a súlytalan távolokba.
A hegyek horpadt gerinceit
sugarak csákányai vésik
szikrázva: szinte megvadulva
kintalan szenvedélyen hullva.

Tornyok jönnek a messzeségen
vállukra állnék, hogy elérjem
lényed, s féltőn megsimítsam,
de a való köröttem összekattan...
és ezernyi dologból kifájva
hoz a képzelet lepkeszárnya,
folyók, tavak, a tölgyek lombja
– kibont a hajnal lila csokra,
hogy tárgyak mosolyán feltérdelve
takarózz pillátlan Nap-szemekbe.

Káprázat ragyog szét Veled.
S a május mámorát viszed
illattal oldozott Mindenségen –
ég-ölben hunyorgó csillagfényen.
Anyag vagy. Gondolat. Holnapok.
S az öledből szökő évszakok
léptein lüktetve sűg a dac,
hogy önző húsomnak lét marad
tápláló illatod, csípőd, melled,
míg bőröd selymén a vérereknek

áramló lüktetése van.
Hallgatok – nem fontos szavam
a veled túlsúfolt pillanatnak
... hol a mindenség ráadás csak.

Páskán-Varga Krisztina

Kicsukva

Szemed előtt zajlok Nagycsütörtökön.
Nagypénteken Benned vérzek Istenem.
Nincs hová emelni szemem,
nincs ami megtartsa tekintetem.
Vakulat körbe, utam kiszabva: görbe.

Kicsuktuk magunk a Kegyelemből.
Kicsuktuk magunk a... Miből?
Nincs senki a tükörbe.
Lavór fölé ültetsz minket, hogy egymás lábát mossuk,
de lehetetlen, hogy saját koszunk a közös vízbe osszuk.
Hogy maradhatott bűn rajtam, mikor Te mindet elvetted?
Ezt a kicsit, nézd, ezt rajtam felejtetted.

Emberélet

Van az a pontja az éjnek: felold korod, nemed alól.
Van az a pontja: gyerek vagy, ki éji utcán kutyagol.
Van az a fénye a Holdnak: macskaköveken guggol.
Van az az árnya a térnek: faágon bagoly huhog.

Volt az a fátyla a Létnék, mögüle kín kuvikolt.
Volt az a súlya a tétnek, de most már nem indokolt.

Kegyelem a kiadóban

A Ház testében Titok a belső kert.
Fa áll ott, minden évszaknak közepén.
Rigó képében rebben a röppenés
Nagycsütörtökök delén.

Néma a fény a gyümölcsben.
Fondoran kúszik az átok
saját farkába harap:
így lesz töviskoronátok.

Álló légben hallgat a porszem,
fénypászma leplezi le, hogy van.
Az Egész csöndesen megbocsát
és öleli részeit boldogan.

Kerék Imre

Carmina Burana

Apokrif

Ifjúkor! Öregkor!
Elég volt a jóból! –
Nem ízlik már nekem a
legordasabb óbor.
Fáradt is vagyok már
csókra, ölelésre.
E bolond világon
ez a nóta vége.

Ez a nóta vége.
Szerettelek lányok,
asszonyok, de nem csal
Vénusz már hozzátok.
Nincs több fürge jókedv,
kuferces tánc, ének,
citerák pengése
nem való a vénnek.

Nem tekingetek már
szép női bokákra;
úgy fogy az előre,
mindig több a hátra;
kacér pillantásra
szemem meg sem rezdül.
Villanyos ütések
nem járnak keresztül.

Még egy búcsúszóra
ha marasztanátok:
hej, ti aszú-ízű
deres kurjantások.
Lányt, asszony utolszor
mégis megforgatni,
majd az üres poharat
hetykén falhoz csapni.

A leggyönyörűbbnek

(Parafrázis Charles Gros francia költő versére)

Képzeteimből szőttem őt,
szépségét mindenkitől óvtam;
(gúnyolhattok más, büszke nők)
őt szeretem, csak élve-holtan.

Faggattam én agg bölcseket,
„Ő a leggyönyörűbb!” – felelték. –
„Nem őrizhet ily remeket
az emberi emlékezet még.”

Szélkuszált bronz-fürtjei, ó!
Őszi aranya szép szemének!
Ma is hallom halk, susogó
hangját, el-el hozzák az éjek.

Őt választottam mind között,
de ki sem nyitom számat róla...
Ő a múlhatatlan-örök,
képét nem lepheti a rozsda.

Ha szólok is, elsápad arcom;
ne sejtsék mások, mit jelentett
a szerelem, a lány, az asszony,
mit lelkem híven őrizett meg.

Legyen titok minden szavam,
rejtse a feledés homálya,
mint ládikát, mi tele van
kinccsel, egy fal tövéen elásva.

Lipcsei Márta

Krisztusi képünk

A végtelent csak elképzelni lehet
pedig benne állunk, talán éppen a közepében
fontosnak is érezzük magunkat, harcolunk a helyünkért
majd hirtelen légüres térben érezzük magunkat
kapkodunk a megmentő sisak után, mely úrruhánkhoz tartozik
és biztosítja az oxigént, ha gyorsan helyére illesztjük megmenekültünk
megfeszített arcunkon omlik alá az idő, a múlandóból új arcot készítünk
így tagadjuk a múlandóságot, rozsdakönnyeket peregtetve
a modern bádog- Krisztushoz kezdünk hasonlítani.

Bennünk lévő sirályok

Mindannyian a csendre vágyunk
valójában a közös csendet hallgatjuk
bóklászunk, elalszunk, ébredünk
lényünket élesztgetjük, néha
saját árnyékunkra lépünk
szétesünk, majd újból összeszedjük
magunkat, ha felhők oszlanak bennünk
figyelünk a bennünk lévő sirályok
kerengő tollpíhéire.

Érthetőbb jövő reményében

Várni, várakozni
utak keresztpontján
tilos határok mentén
majd lassan haladni
imát morzsolni
rebbenő emlékek
lélegzetét hallván
válaszok válaszával
kiutat keresni
csöndben élni
hagyni, had beszéljenek
a fák, a madarak, a virágok
hallgatással magasabbra szállni
magasabbra látni, mélyíteni magad
egy izgalmasabb, érthetőbb jövő reményében

Álmaink

Fák törzse közt dúdol az északkeleti szél
csörren a telefon, valaki zenével traktál
hallhatjuk visszatérő szerelmi motívumok
szenvédélyes, körkörösen ismétlődő hangzuhatagát
emlékek kavargását, társtalan csillagok némaságát

Majd kiszállunk az élet sebességéből
csak darabokban élünk
olyan mintha árokba tévedtünk volna
segítségünkre sietnek a hangyák, szöcskék
csak lelkünk mása őrzi még álmainkat.

Őszi séta

Lehullott dérrágtá, tülekedő, sárga levelek várakoznak még remény izzik bennük, ők az ősz gyümölcsei a téli sivatag kapujában, mint didergő pillanatok, hogy megérthessük a szerelemhideg érintését, hogy észleljük az elmúlásban is a szépségek bűvös illatait.

A föld panaszkönyvéből: lehullott életek már égi deszkákon jelzik jelenlétüket, Bukarest, Párizs, vagy a világ bármely pontján a leselkedő halál áldogál, nézegeti magát egy friss tócsában fekete tájak árnyékában árva, friss özvegyek közelednek, fák nincsenek csak az emberek árnyékai nőnek kegyetlenül az égig.

Gesztenyefa ága

A gesztenyefa ága
két évig harcolt
míg ledobta magáról
a ráakadt műanyagzsák darabot
még a vándormadarak figyelmét is
felkeltette ezzel a hősi tettével.

Bakos István

Tisztelgő búcsúzás Csoóri Sándortól

Életének 87. évében, hosszan tartó, súlyos betegség után, vasárnap éjszaka végleg eltávozott közülünk a szellemi honvédelem költő-parancsnoka, Csoóri Sándor. Megrendített, hogy Illyés Gyula és Németh Lászlóné után meghalt a Bethlen Gábor Alapítvány legifjabb alapítója is. Aki a Magyar Írószövetség lázadó tagja, a *Tiszatáj* szerkesztőinek, Duray Miklósnak, Tőkés Lászlónak, a Charta 77-nek pártfogója, a *Hitel* folyóirat létrehozója, főszerkesztője; a magyar irodalom és a kulturális közélet kiválósága, a határon túli magyarok patrónusa volt. Értékmentő öreghajdú a Nagy Népi Hurálból, ahonnan kihaltak mellőle a társak; Illyés Gyula, Nagy László, Kiss Feri, Czine Miska, Sütő András, Fekete Gyula, Vekerdi László, Csurka Pista, Für Lajos, Dobos László... s ifjabb barátait Nagy Gáspárt, Görömbei Andrást is temethette. A nemzetépítő MVSZ- kísérletről nemrég megjelent könyvem fő szereplője, hajdani bajtársam, főnököm és hosszú évekig a barátom volt. A közeljövőben megjelenő MVSZ Kislexikonban róla összeállított szócikkemmel búcsúzom tőle, tisztelgek emléke előtt:

CSOÓRI SÁNDOR

1930. február 3-án született Zámolyon. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte. 1942-ben a népi írók által kezdeményezett Országos Falusi Tehetségkutató Intézet segítségével Pápára került középiskolába. Itt érettségizett 1950-ben, a Református Kollégiumban. 1950-ben munkatársa lett a Pápai Néplap című újságnak, majd a Veszprém megyei Népújságnak. 1951–52-ben Budapesten az Egyetemi Orosz Intézetben orosz–történelem–marxizmus és műfordítás szakon tanult. Tanulmányait háromnegyed év múlva betegsége miatt kellett félbehagynia, tüdőszanatóriumba került. 1953 augusztusában 14 verse jelent meg egyszerre. Ekkor figyelt föl költészetére a kritika. 1953–54-ben az Irodalmi Újság, 1954-ben a Szabad Ifjúság munkatársa. 1955–56-ban az Új Hang versrovatának szerkesztője. Jövő Mérnökéhez került. 1968-tól 88-ig a MAFILM dramaturgja – Kósa Ferencsel és Sára Sándorral együtt – számos kitűnő, díjnyertes film alkotója, mindhárman a magyar filmművészet megújítói körébe tartoztak. A hatvanas évek közepétől a népi-nemzeti ellenzék vezető egyénisége, a hetvenes évek végétől – Kiss Ferencsel és „Nagy Népi Hurál”-beli társaival együtt –, a Bethlen Gábor Alapítvány és a HI-TEL zászlóvivője. Több alkalommal sújtották szilenciummal, több ezer oldalnyi ügynöki jelentést írtak róla, népszerűsége azonban 1990-ig rendkívül nagy volt, előadásain rendszerint zsúfolt termek fogadták. 1985-ben részt vesz a monori találkozó, 1987-ben pedig a Lakiteleki Találkozó előkészítésében. Az MDF alapító

tagja, később elnökségi tagja. Esszéket, szociográfiát, kisregényt, forgatókönyvet is írt, verseit számos idegen nyelvre lefordították. Több civil szervezetben vállalt elnöki tisztséget: Illyés Gyula Alapítvány, Nemzetközi Transsylvania Alapítvány, Hungária TV Alapítvány, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Emberi Jogok Magyar Ligája budapesti tagozata stb. A magyar közélet meghatározó személyisége, a rendszerváltó népiek egyik legmarkánsabb képviselője, a HITELEL folyóirat vezetője, akit 1991-től az ezredfordulóig háromszor megválasztottak a Magyarok Világszövetsége elnökévé, 2000-ben a Küldöttközgyűlés az MVSZ örökös tiszteletbeli elnökévé választotta. 1990-től – a balliberális erők által antiszemitának minősített cikke miatt, több író társa és számos tisztelője szembefordult vele. A hisztérikus hangulatkeltés nyomán a Magyar Írószövetség – amelynek elnökségi és választmányi tagja volt – nyilvánosan elhatárolódott tőle. Folytonos támadások közepette, ebben az időszakban, tisztségviselő társaival folytatta a magyar világszervezet megújítását, amely 1992 nyarán megtartotta a Magyarok III. Világkongresszusát. Ekkor kezdeményezték a Duna TV létrehozását. 1995-ben az MVSZ szervezte az utódállamok magyarellenes nyelvhaborúja ellen tiltakozó Debreceni Nagygyűlést. 1996-ban, az általa vezetett Szövetség közreműködésével, az egész világon méltó módon ünnepelték meg a magyar miliecentenáriumot. Ennek keretében az MVSZ megtartotta a Magyarok IV. Világtalálkozóját, világkongresszusát, küldöttközgyűlést, amelyen őt újraválasztották. 1998-ban eredményekkel ünnepelték a Magyarok Világszövetsége megalakulásának 60. évfordulóját. Ekkorra már 54 ország közel ezer egyesületét és több mint egymillió tagját igyekezett összefogni működésével, programjaival a magyarok világszervezete. Csóri Sándor munkásságát számtalan díjjal és kitüntetéssel ismerték el: 1981-ben Herder-díjat, 2000-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal kitüntetését, 2004-ben Magyar Művészetért Díjat, 2006-ban Balassi-emlékkardot, 2008-ban Prima Primissima-díjat, 2013-ban a Magyar Művészeti Akadémia Nagydíját 2014-ben a Nemzet Művésze-díjat kapta. Háromszor kapta meg az Év Könyve Díjat (1985, 1995, 2004), kétszer a József Attila-díjat (1954, 1970), kétszer a Magyar Örökség díjat (1997, 2005), és kétszer a Kossuth-díjat (1990, 2012). 1998-ban a Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja lett..(MVSZ Kislexikon, kézirat)

Béke legyen vele. Isten nyugosztalja!

Devecseri Zoltán

Egyetlen szál virág

– Csoóri Sándor emlékére –

'Előre összerakta magát a földdel,
hogy halála könnyebb legyen.'
Tornyosodnak verskönyvek, szavak
indulnak búcsúzni – vigasztalni – marasztalni
veretes zsoltárokat, amelyek méltók
lehetnek talán, mert igaz,
„aki királyi, sőt isteni öntudatot nevel
magában, az győz” mégha
némely áruló kezében is nekrológ-író
toll villan (gyáva kés halott hátba):
szárnyai feszülnek cselekvő röptésre
verseiben, bársonyos férfiszava erővel,
hittel vértéznek minket, gyászolókat
földre némult harangok mellett
állunk, állunk, állunk
majd hosszú sorokban körüljárva
sírjára tesszük az egy-szál-virágot!

Bertha Zoltán

Egy szellemóriás halálára

Csoóri Sándor a klasszikus és modern magyar sorsköltészet karizmatikus jelensége volt. Bő hat évtizedes alkotói pályájának hatása, kisugárzása több mint irodalom: olyan személyes és közösségi sorstükör, amelyben a népiség, a magyarság, az európaiság, a megszenvedett régi és mai világállapot a lehető leghitelesebben szemlélheti önmagát. De mindez nem pusztán krónikási, konfesszionális, magunkra ébresztő történelmi tudósítás: a népi és a magas irodalom bartóki szintézisében megalkotott líra-, próza- és esszéművészete csak a legnagyobbakéhoz mérhető etikai és esztétikai teljességében bontakozhatik elénk – s ennek a napjainkon túlmutató, még megrendítőbb felismerése az értő utókor feladata. Csoóri Sándor iránytűje volt az autentikus költői, gondolati, bölcséleti sorsbeszédnek – az elégiától a rapszódiáig, a metaforikus daltól a hosszúénekig, a történelemértelmező eszme-futtatásoktól a távlatos intelmeket megfogalmazó érzékletes tanulmányokig. Számptalan műfaj – de mindig a makulátlan minőség és érték megnyilatkoztatása: ez volt írásbeli és szóbeli munkásságának senkiével sem összevethető aranyfedezete. Amikor a sorsbeszéd szenvedélyesen eleven és lázadó, sőt lázító igazságbeszéddé kristályosodott – a kommunizmus évtizedei alatt, amikor a rendszerváltozáskor is a magyarság lelki és erkölcsi felemelkedését, a megmaradásban is a szárnyalást és szabadságot követelte, amikor az utóbbi években nagybetegen is folyvást az ősi és modern kihívásokkal megbirkózni képes életeszményeket hirdetett. A népművészettől kezdve a magyar elődök életművéhez meg az amerikai beatnemzedék törekvéseihez is úgy közeledett, hogy mindig a szabad szellem csodálatos horizontteljessége inspirálta. Az irodalomba minden egzisztenciális létkérdés beletartozhat, hiszen ez biztosítja önelvűségét és felülmúlhatatlan nyelvi magasrendűségét. Ezért tudott minden sorstraumánkról oly keserű-szuggesztíven és átszellemülten szólni: a háborúkról, Trianonról, 1956-ról és annak leveréséről, a „züllő”, „beteg lelkű”, egyszersmind „vértanú-ország” kínjairól, a kisebbségbe szakított magyarokról, az emberi kiszolgáltatottságról – de az archaikumból (a fájdalmasan szétvert parasztkultúra forrásaiból) eredő reménytudatról és feltámadásvágyról is. Minden leírt és kimondott szava: sorsesemény volt. Ezt évtizedeken át tapasztalhattam a nyolcvanas évektől, Lakitelektől, a fordulat utáni mélyértelmű aggodalmakat kifejező vallomásaitól a még a tankönyvekben is klasszikussá érett, nemesedett versvilágáig. Nemzetegységésítő és humánummegtartó missziójának értelme nem halványulhat el. Küldetéses költőként, íróként olyan igazságot, szépséget, művészi tisztaságot árasztott maga körül – amelyek határtalan univerzuma köt és emel: köt a bennünk gyökerező és emel a

fölöttünk boltozódó örök értékszférákhoz. Vezéregyénisége volt irodalmunknak, s én még betegsége elhatalmasodásakor is észleltem: csillogó szemmel, öregesen is szüntelenül tájékozódni kívánó érdeklődéssel jó kilátásokban bízó vagy legalább igazabb önismeretre és lelkiismeretre nevelő szándékokat fürkésztet, s örömmel beszélt mindenről, ami őszinte és szeretetteli volt. Műve tanítás és példa: láttam, beszélgettem vele sokat fénykorában és testi omlásában is. Ady, József Attila, Ilyés, Nagy László után ő is őrzőnek szegődött a strázsára – és mesternek a tisztaság hitében. Nem az a kérdés, hogy méltó lesz-e a jövőre – hanem az, hogy a jövő méltó akar-e lenni hozzá.

*Fotó: Kecskeméti Kálmán
(forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum – www.pim.hu)*

Káliz Sajtos József

Hó és madár fia

Csoóri Sándornak odaáttra

Nagy tél volt... A zámolyi erdőknél
a Nap, Hold jöttödre egy titkot üzent:
vigyed magaddal, mint lobogó tüzet
a szegények zászlaját örökké.

Másik kezeden zöld ág: a remény;
éltesd hát, táplálgasd, bujtogasd, szeresd,
mint a biztató szó magvát el te vesd –
s a néped akkor biztonnal megél.

Csak mondd ki a sorsod az utad járván:
„Nézzétek: így jöttem közétek, árván.
Most átadom tinéktek hitem s tüzem...”

Folyóba rakott kövek a csillagok –
egy levél-tutajon továbbindulok.
s a teljes életemre emlékezem.”

Sebők Melinda

Nemzeti sorsjelképek Csoóri Sándor költészetében

Csoóri Sándor hat évtizedes alkotói pályáján méltán lett „Illyés örököse”, a „nemzet rebbelise”, a magyar sorsköltészet legkiemelkedőbb alkotója. Újnépies-szürrealista műveivel a magyarság és az európaiság bartóki szintézisét valósította meg. A zámolyi református parasztcsaládból származó Csoóri Sándor már az 1950-es évek elején az *Irodalmi Újság* munkatársa és az *Új Hang* versrovat-szerkesztője lett. Első versei 1953-ban jelentek meg, nagy feltűnést keltve a Rákosi-korszakot bíráló hangvételükkel. A népi, nemzeti eszméket megvalósító Petőfi és Illyés méltó örökségét folytatta első köteteiben (*Felröppen a madár* – 1954; *Ördögpille* – 1957), később megismerkedett a francia szürrealizmus áramlataival: Apollinaire, Éluard műveivel, de Juhász Ferenc és Nagy László költői forradalma is hatott költői világára. A jelen írás Csoóri leghíresebb lírai darabjaival, művészetének legjellegzetesebb mozzanataival emlékezik a nemzeti sorsot tudatosan vállaló költőre.

Második kötetének híres verse az *Anyám fekete rózsá*, melyben az édesanya mindennapjainak felmutatása nem pillanatkép, hanem sorsjelkép. Azt a megváltoztathatatlan, térben és időben zárt világot ábrázolja, amelyből nincs mód kitörni. A „fekete rózsá”-sors metaforikusan fejezi ki az emberi létezés megváltoztathatatlan tragikumát: „*Anyám csönd-sivatagján / el kell pusztulnia.*” // „*Anyám fekete rózsá / nem tud kiszínesedni. / Egy éjjel földre roskad, / megtört lesz majd, kicsi — / Bejön egy madár érte / s csőrében elviszi.*” A vers konnotációs jelentésárnyalatában a *sápadtság, idegenség, ijedtség, magány, félelem, szegénység, teher, kárhózat, csönd, sivatag, fájdalom, fekete, roskadás, pusztulás, megtört* szavak szokatlan módon kapcsolódnak az édesanya alakjához, ezáltal is erősítve azt a metaforikus-szimbolikus képzettársítást, hogy a Csoóri-költeményben a kiszolgáltatott, szenvedő édesanya egy egész nemzet pusztulásának, tragikumának sorsjelképévé tágu. A lírai mű gondolkörébe beszüremkedik a transzcendens sejtelme is: az utolsó strófában az égbe felröppenő madár földi szenvedésétől szabadíthatja meg a törékeny édesanyát, a „folyamat meghosszabbításaként keletkezik a mítosz: a megdicsőülés, ha úgy tetszik mennybe menetel”.¹ A tragikus léthelyzetet csak a transzcendens végtelen tudja feloldani.

Második születésem (1967) című kötetét öt nagy témakör összetett motívumhálózata szövi át: szerelem-összetartozás, halál-elmúlás, művészet-sors, nemzet-

¹ ALFÖLDY Jenő, *Két anyakép*, Élet és Irodalom, 1987/17. sz., 7.

sors, nemzedéki összetartozás. A hetvenes évekre (*Párbeszéd sötétben* – 1973; *A látogató emlékei* – 1977) alakult ki Csoóri költészetének jellegzetes karaktere, melynek legfőbb ismérvei: a képekből áradó metafizikai sugárzás, a váratlan és meglepő asszociációk sora, a mindenkor személyes hangvétel mint hitelesítő jegy és a közösségi elkötelezettség. A művészsors, a művészet mint a megváltódás lehetősége gyakori témája verseinek. Sorra idézi meg azokat az elődeit, akiket megbéklyóztak a hazai körülmények. *Berzsenyi elégiája* azt a drámát mutatja be, amikor a magány nemcsak alkat, hanem kényszer dolga is. A niklai magány nemcsak a költőé, hanem a hetvenes évek jelenének rajza. Nem a költemény elégia, hanem a kirajzolódó Berzsenyi-sorsképlet elégikus. Drámai monológgá válik az elégikus hangoltság, mikor a nemzet megoldhatatlan problémáin töprengő költő fojtogató tehetetlenségét az ostorozó indulat hangján fejezi ki. A félbemaradottság és bálország költői képei a művész-sors és az ország jellemrajzának egymásra rétegződő merész látomásai: „*Nehéz sár, nehéz lovak, nehéz isten – ez maradt rám, / hosszúra nyúló félhalál, pajta-csönd, pók az ágyon, / pedig a kolerás tyúkok ólja mellől porszemet égig én emeltem, / hadakat, verset, tuskót én zúgattam a kopár szemhatáron.*” A nemzetét ostorozó magányos Berzsenyi tehetetlensége a magyarság drámai léthelyzetének sorsszimbóluma.

Az ország sorsa Csoórinak kezdettől fogva személyes ügye. Az *Idegszálaival a szél* (1966) világszemlélet és hazaszeretet verse az „itt élned, halnod kell” felszólításával „*vörösmartys szózatok súgnak*” (*Ki akar itt még?*). Csoóri *Szózata* azonban megfordítja Vörösmarty versének gondolatmenetét: itt kell meghalnod, s ebből következik, hogy itt kell élned is! A halál nem fenséges zárás, és az élet sem örömmünnp, hanem a megsebesült test és lélek kínját juttatja kifejezésre. A gyógyulás is csak rendkívüli küzdelem árán lehetséges. A verszárlat csak kielezi az ellentétpárokat: sebesülés-gyógyulás; sár-ágy; neves-vicsorogj; ölelni-ölni. A nemzeti történelmet is értelmező versben a harmónia és a diszharmónia ambivalens kettsősége a haza múltját – jelenét – jövőjét is magában foglalja. Szent István és Hunyadi László mint a magyar nemzet dicsőséges történelmi múltjának értékei nem veszhetnek el a nemzet emlékezetéből: hiába a jelen nyomorúsága, szennye, nincs hová futni, menekülni, mert mindenütt megmarad az otthoni gond: „*hordod magadban romjait*”. A darabjaira hullott haza romjainak motívumai szövik át Csoóri több versét is: „*Az elveszett haza darabjai / a talpam alatt. / A porban csontok és szögek*” (*Csontok és szögek*), ahol Trianon fájdalmát örökké magával cipelő magyarság nevében szól. Az *Idegszálaival a szél* című alkotását is a sorsfelismerés formálja, egész pontosan: a hűség. Megvallása annak az elrendeltetésnek, hogy a nemzethez való kötődés, a hazaszeretet mindennél fontosabb. Ezer esztendő történelmi múltja, emlékezete, otthoni tája, szülőföldje kapcsol össze embert és hazát: „*Itt kívül meg a kezed / s cintányér-arcod itt csattan a földhöz. // Nincs má-*

sik idő, mely befogadna, / másik ország, mely nevet adna: / ideköt / idegszálaival a szél, / pamutszálaival a köd / s a végső türelem is ideötöz. „S ha már sebesülésed ideköt, / ideköt gyógyulásod is” – olvashatjuk az utolsó versszakban, és ez nagyon pontosan kifejezi, hogy egyéni sérelmeink s megdicsőülésünk – akár a közösségek – nem a nagyvilágban nyernek végső megoldást, hanem a saját hazánkban. A magyar hazát vállalni kell dicső múltjával és szenvedésekkel teli jelenével romjában is! A „nem menekülhetsz” illyési parancsa fogalmazódik meg: élet-halál küzdelmét csak saját hazájában vívhatja meg az ember, nincs más lehetőség! „Ölelni másutt is ölelhetsz, / de ölni csak itt maradt jogod” verszárlatban az ölni-ölelni elmentés jelentésű főnévi igenevek „azt a tudatot erősíti[k], hogy a személyiségnek a legsúlyosabb következményekkel járó tettekre csak itt, a hazájában van joga”.² Berzsenyi, Vörösmarty és Illyés fényesen ragyogó állócsillagok Csoóri nemzeti-művészetében. *Szózat és kiáltás* című versében Illyés Gyulára emlékezve írja: „magasban nekünk hazát teremtettél, // s mint csóva suhog vele / Berzsenyink fehér inge. // Szózat illene hozzád, földrengés zene, / szózat, kiáltás, tonmás, nagy igék”.

Csoóri költészete a tisztaság, a szabad cselekvés iránti nosztalgiával szól a társadalmi lefojtottság, kiszolgáltatottság ellen. A *Hó emléke* című versben a havazás látványa váltja ki a létösszegző eszmélkedést, mely az élet szélsőséges élményeinek, a tisztaságnak és a szennynek, a pusztuláson túlmutató erkölcsi értékeknek és a tapasztalható romlásnak a szembesítése. A küzdő ember erkölcsi tisztaság iránti vágya fogalmazódik meg. Csoóri olykor éles politikai-társadalmi vonatkozású képekkel teremt meg verseinek különös hangulatát. A *Hó emléke* létfilozófiai hangoltsága a tűnődő személyiség életközelségének, a Kádár-rendszer pontos megnevezésével („fennkölten züllő ország”) igazolja a költő szembeszegülését, cselekvő magatartását. A hó és a csönd metaforikus képkinccse hasonló lét- és sorsélményt közvetít *A templomi csönd* című versében, mely Nagy László káromkodásból épített katedrálisával is dialógust folytat: „Mefeketedett, züllő templomok, / már csak a belső csöndetek tetszik nekem. / Kint szakad a hó és elbitangolódtok fejek / zuhognak le az égből”.

Csoóri szürrealisztikus-metaforikus árnyalt és összetett képvilágában a lét sűrű pillanatait úgy képes megragadni, hogy a „fekete rózsa”, „Szent István ittmaradt koronája”, „Hunyadi László nyakszirtje”, „a föld nyomorúsága”, a „sebesülés”, a „nehéz sár” vagy Berzsenyi magánya „hosszúra nyúló félhalála” éppúgy nemzeti sorsjelképpé válik, mint a „züllő templom” vagy a katedrális csöndben hulló vakolata.

A nemzeti önismeret zavaraival küszködő magyarság fölírásában, öntudatra ébresztésében igen nagy szerepe van Csoóri esszéinek is, melyekben a Németh László-i utat folytatta. Az önvallomás hitelességével bizonyítja, hogy a félig ki-

² GÖRÖMBEI András, *Csoóri Sándor*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2003. 123.

mondott igazságoktól és az elhallgatásoktól megromlik a lélek. *Szántottam gyöppöt* című esszéje a népköltészet szürrealisztikus erezetét, összetett látásmódját mutatja. Az *Utazás félálomban* a személyes élmény hitelességével szól, miközben a magyarság szétszóródásával a szellemi összetartozás erősítését állítja szembe. Esszéiben a bartóki modell alapján egy új egyetemesség-eszmét körvonalaz, mely arra hivatott, hogy organizátora legyen Közép-Kelet-Európa szellemi életének. Ennek a modellnek összetett és plasztikus bemutatása önéletrajzi esszénovellája, a *Tenger és diólevél*. Csóri Sándor (1988-tól a *Hitel* főszerkesztője, 1991-től a Magyarok Világszövetségének az elnöke) a magyar esszéstílus legjobb művelője: a legkülönbözőbb témákat vizsgálja szubjektív nézőpontból, világos, érzékletes költői nyelven a szakszerűség igényével. Esszéiben következetesen vállalja az értékeket, nagyívűen tágítja világképét. „Életműve egy új, korszerű egyetemesség-eszme modellérvényű megvalósításává vált. Ez az új egyetemesség-eszme az ő műveiben magyar gyökérzetű és magyar érdekű. [...] Egyéni és nemzeti, nemzeti és egyetemes mintaszerű egyensúlya valósul meg szemléletében. [...] munkássága a létbeli otthonosság megteremtésének nagy kísérlete”³

³ GÖRÖMBEI András, *Tenger és diólevél*. = Uő., A szavak értelme, Püski Kiadó, Budapest, 1996. 452.

Saitos Lajos

Profán óda

Csoóri Sándornak

Végre eső, végre csontszínű lobogás,
hajnalok hangja – oázis! Végre eső!
Végre az első szó, szavaim repülőtere –
reggel! Kigyúl bennem az éhség. Végre
az első falat – ragyogás! Végre a nap,
mely születésemtől hány ezredik?!
Végre a nap! Az utcák, terek, házak,
iskolák, gyárak udvarai, -csarnokai,
múzeumok napja. Ember emberrel szemben,
háttal és haránt. Szerelmek délutánja,
csókja – s az utálaté. Ó, hogy dolgoznak
a fejüknélőtti-alagutak mérnökei!

Múzsák

Csoóri Sándor verssorára

*Sír a volt-szeretőm,
sír a mostani is...**
Mert egyiknek a főztjét
szerette a másiknak
a testét – s volt beste
múzsza ki lelke orsójáról
behálózta a költőt
egy örök életre kinek
végül is ez lett a veszte
mert ebbe halt bele
hogy majd ama főnix
madár módján éledjen
föl újabb
sebeibe...

* Cs. S.: *Furulyacsonk a szánkon*

Ki magával dacol

– *A Hattyúkkal, ágyútűzben költőjének* –

„...egy könyörtelen kőre ezt írtam, hazám...” (...)

„De egyetlen kő se lágyult meg eddig kedvemért...”

(*Csoóri Sándor*)

Fölrepedt falak sóhajtának
tüzet, vizet iszonyú halált.
A szél üszkös gerendákat dobál.
Kiáltást kíván minden definíció.
Hová veszttek, drága testvéreim,
ha nem nyílik föl a sorompó?!
A csonttörésesek, a torzszülöttek
és a vének majd lemaradnak, -
a menekülésben nincs rajtszámolás,
hol mindenki a kibírhatalmával
indítja magát a tűznek, a víznek,
a forgószélnek... S kívánkoztok
gerenda hátára, a vízre, hogy
elhajózzatok távolibb szigetre, s közben
tüzet kap alattatok a gerenda, az üszkös.
Kívánkoztok tűz szárnyaira, hogy
átrepüljétek a háborgó óceánt,
s közben szél töri szét szárnyatokat.
S ha forgószélnek képzelitek magatokat,
se juttok tovább. Mit jelent néktek
a magasság, szívverésteget nem hozza
rendbe szférák etűdje, sem a szó,
ha éneke hiábavaló hányódtatásokat
nem könnyíti, nem boldogít.

S fölrepedt ajakkal sóhajtotok
tüzet, vizet, iszonyú halált.
De szátokból ered a szél,
és tüzet táplál, s könnyetek
lenne a víz, de az égést csillapítani
kevés, ha egymást dobáljátok
gerendaként, mert a szavak
súlyosabbak üszkös testeteknél.
Hol megtelepszik minden eredő átok.
Hínár van lábatokon víz nélkül is,
égtetek éltetekben tűz nélkül is,
szálltok a messzeségben forgószél
gyanánt. S éneketek így mást
is röpít. S életek így
több két sóhaj között, mint
földi tapasztalás. De vakaróztok
míg nem jön a halál, és
körmeitek nyomán üszök terem,
s fölreped szátok a káromlástól.
A szélzsákot már nem lehet betömni.
Ki tűzzel dacol, tűz martaléka lesz.
Ki széllel dacol, szárnya törik a szélben.
Ki vízzel dacol, hínár telepszik arra.
Ki magával, az még élhet.

Ködöböcz Gábor

Példaemberek párbeszéde

Görömbei András monográfiája Csoóri Sándorról

A Kalligram Kiadó *Tegnap és Ma* sorozatának egyik illusztris darabjaként jelent meg Görömbei András esszé-monográfiája, amely a kortárs irodalom talán leg-sokoldalúbb, leginkább reneszánsz típusú személyiségét, Csoóri Sándort mutatja be. Minthogy kvalitásos szerző szembesülése ez a kötet egy talentumokban bővelkedő, öntörvényű, alkotó emberrel, az olvasó fokozott izgalommal és várakozással veszi kézbe a könyvet. És amikor a végére ér, a beavatás élményével, az intenzív jelenlét örömeivel gazdagodva eszmélkedhet magyarság és emberség, etikum és esztétikum, valóság és politikum, élet és költészet nagyon is összetartozó dolgairól.

Görömbei András tanáremberi és tudósi erényei között számomra mindig a szeretetteljes elmélyültség, a dolgokhoz, jelenségekhez és emberekhez közel hajló, tapintatos figyelem volt a legfontosabb vonás. Ez a fajta emberi teljességre törő tárgyszeretet és maradandó értékekre figyelő tudatosság teszi egyedivé és egyszerűvé korábbi monográfiáit (Sinka István, Sütő András, Nagy László), s leg-újabb, Csoóri Sándorról írott kötetét is. Ez a hiánypótló munka sok éve tartó, folyamatos dialógus eredményeként, számos alapozó tanulmány nyomán született meg. A monográfus jó ideje megkülönböztetett figyelemmel szemléli és „nemzeti kultúrának eszméltető értékének” tekinti Csoóri Sándor életművét. A „nemzet rebellisé”-nek nevezett művészről/közéleti emberről, annak 70. születésnapjára összeállított könyvet (*Tanulmányok Csoóri Sándorról*) is Görömbei András szerkesztette.

Jelen kötet szerzője a terjedelem szabta határok között majdhogynem a lehetetlenre vállalkozik, hiszen Csoóri Sándor sokdimenziós, közép-kelet-európai relációban is példátlanul gazdag, erős kisugárzással bíró munkásságát feszes és fegyelmezett módon mutatja be, miközben az elemző-értékelő reflexivitás is mindvégig jelen van a könyv átgondoltan és szervelesen sorjázó fejezeteiben. A monográfia kínálta legfontosabb tanulság az lehet, hogy az öt évtizedes művészi és közéleti jelenlét – a sokféle szerepvállalás és műfajilag is változatos kifejezésmód ellenére – hallatlanul koherens, egylényegű, mert a Csoóri-féle szabadság-szerelem a földi világ emberileg lehetséges teljességét, otthonosságát tételezi, végső soron az örök emberi eszményt és mértéket célozza meg.

Miközben a konfesszionális módon megformált művészi-emberi portré lapról lapra kitel-jesedik, aközben a befogadó is megszólítottá és kikérdezté válik, személyes érintettségét és érdekelttségét aligha hallgathatja el. A Csoóri-életmű igen

komoly szellemi-morális kihívásán tűnődve nem véletlenül jut eszembe Nagy Gáspár verse, a Zbigniew Herbert emlékére: „A tehetség semmi, elrontható, elpazarolható. / Ami az egész életben számít, az a jellem.” Görömbei András szavait pedig egy minap vele készült rádióinterjúból idézem: „Ha az Európai Unióban méltósággal akarunk magyarok lenni, akkor a Csoóri-féle életművekre igen nagy szükségünk van.”

A „haza a magasban” hagyományát tudatosan vállaló és az illyési örökség leg-progresszívebb tartalmait sokrétűen gazdagító Csoóri Sándor is bizvást magának tudhatja Felsőrácegrespuszta szülöttének hitvallását: „Áruló lennék, ha csak író akarnék lenni.” A nyugtalan és nyughatatlan idegműködésével szüntelenül szeizmográfként létező, sokféle figyelő létformájával válhatott Csoóri sokak számára szemléletébresztő, szemléletirányító személyiséggé. Leginkább talán azért, mert a táguló körökben épülő, mindvégig saját növésterve szerint alakuló, hatalmas életművön belül minden mozaik (vers, esszé, szociográfia, filmforgatókönyv, szerkesztői munka, közéleti szerepvállalás) egyazon irányba mutat; ugyanazt az alapmotiváltságot és művészi-emberi alaptörekvést fejezi ki. A létteljességről és szintézisigényről lemondó kishitű törpezsokék korában különösen vonzó és példaszerű, ahogyan Csoóri az integer személyiség pozícióit védelmezi és erősíti. Az etalonként tisztelt elődök: Ady Endre, Németh László, Illyés Gyula és József Attila felelősségével és elhivatottságával teszi a dolgát; a mindenkori szerep és szükség által meghatározott módon szolgálva a nemzeti-közösségi önismeret, az erkölcsi megigazulás és mentális fölemelkedés ügyét.

Ennek jegyében születnek a személyes közvetlenségtől az egyetemes távlatokig ívelő, megrázó szépségű költeményei (*Anyám fekete rózsá; Idegszálaival a szél; Berzsenyi elégiája; Hó emléke; Furulyacsonk a szánkon; Tizedik este; Verődöm, vonszolódom; Húsvét után még egyszer húsvét; Megint a cukortalan, keserű teák; Esztergomi elégia*), akárcsak megvilágosító erejű, sok forrásból táplálkozó, tágas horizontú esszéi (*Szántottam gyöpöt; Egykor elindula tizenkét kőműves; Tenger és diólevél; A meghasonlás világos háttere; Közeledés a szavakhoz; A világ érzéki metaforája; Műfajok őrségváltása; Szétszóródás közben; Magyar apokalipszis; Egy nomád értelmiségi*), melyek a műfaj legjavát idéző szellemességgel, eleganciával és nyelvi erővel vallanak közösségi és egzisztenciális jellegű létgondjairól, a hagyomány megtartó erejéről és a megújulás szüntelen kényszerűségéről. Az író fejlődésregényként is olvasható nagy formátumú esszék a magyar irodalmi és legtágabb kulturális hagyománnyal való párbeszéd során rendre művészet-, erkölcs- és nyelvfilozófiai kérdéseket érintenek, a „rendkívül érzékeny ösztönösség, a játékos, cikázó képzelet és szívósan kutató intellektus” révén izgalmas relációkat, rejtett összefüggéseket, újszerű felismeréseket fogalmaznak meg. Görömbei Andrást idézve „Csoóri Sándor esszéi mindig felfüggesztik ez olvasói »elváráshorizontot«,

és a személyes élmény hitelességével vezetnek új, tágasabb látásmódra.” Az eszéuniverzumból a Csoóri világgépét, művészetfelfogását talán legpontosabban és alakulástörténetében kifejező szintetikus természetű írás, a *Tenger és diólevél* emelhető ki, amely legfőképpen a bartóki modell mibenlétét vizsgálva egy „új egyetemességeszme” megalkotására tesz kísérletet.

A monográfia megfelelő arányban és elismeréssel szól a Csoóri-életmű olyan fontos szeleteiről, mint a szociográfia (*Tudósítás a toronyból; Iszapeső*), a film-írás, illetve a dramaturgiai munka (*Tízezer nap; Ítélet; Hószakadás; 80 huszár; Pergőtűz; Csonka Bereg*), továbbá a közéleti szerepvállalás sok-sok sérelemmel és áldozattal járó, ám korántsem hiábavaló megnyilvánulásairól (Bethlen Gábor Alapítvány, Hitel, Monori Találkozó, Lakitelki Találkozó, MDF, Duna Televízió, Magyarok Világszövetsége stb.). Mindezek ismeretében joggal tehetjük föl a nem annyira értetlenségből, sokkal inkább őszinte csodálatból fakadó kérdést: vajon ez a több embert kívánó temérdek munka és erőfeszítés miként férhet bele egyetlen ember életidejébe...? Ráadásul Csoóri Sándorról azt is tudhatjuk, hogy a mindennapok során a természet és szerelem kínálta szépségekről és örömeiről sohasem mondott le. A *Rossz églakó lennél* jól példázza a lírai én egészséges érzékiség és szenzuális gyönyörűség iránti nyitottságát: „Bokádhhoz vadfű illik, vadmályva, mátrai gyom, / kőfolyás, vízfolyás, parázna bazsalikom, / földön fetrengő harangszó, nem amely szélbe temet. / Ágyadba tudsz te csalni katicabogarat s csipkézett tölgylevelet.”

Görömbei András Csoóri Sándorról írott esszémonográfiája – két ember személyes rokonszenvén és párbeszédén messze túlmutatva – az értékvilág és értékpozíció lényegi azonosságáról tanúskodva tesz hitet az értéktudatos cselekvés pótolhatatlansága, a „tisztának a tisztát őrizzük meg” Nagy László-i testamentuma mellett. A sokak érdeklődésére számot tartó, több kiadást megélt könyv egyik legfontosabb üzenete talán az lehet, hogy a „fizetett, nagy köpködők” és a „megiramodott képzeletű macskajancsik” évadján a mi kicsi, maradék várunkat a korábbinál jóval nagyobb éberséggel és elszántsággal kell védenünk. Valahogy úgy, ahogy Eger csillagai tették 464 évvel ezelőtt.

(Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2003)

Kelemen Lajos

Élet és látomás egyszerre

Csoóri Sándor emlékének

írtam mintha ettől módja volna
az alanynak
megbékélni s kint
hol ősgyíkfélék nekropoliszának hátán most
országok népek
határral
vagy határtalan izzadnak és fáznak
mintha fénylene tapinthatóan folytatása
félbetört mondatomnak –
valaki már kezdi továbbírni
a szabadság az volt míg csoda történt:
a valótlan és egy-egy bámulatos képzet
lenyomta a történelmet
bűnt és bocsánatot naponta elcibáltam
a mérlegház mázsájáig
és most a hideg kilel hogy hátralépve nézem
ez az egész csupán fanyar invokáció
tán még annak sem kész egészen...
mondtam amit mondtam: a többit inkább éltem –
a folytatás? a tört mondat határát jelző kettőspont kapujában
ha meggondolom
az tűnik igazán
szilárdnak ami élet és látomás egyszerre volt

Véghelyi Balázs

Sárban és tejúton

Csoóri Sándor halálára

Ha meg is rázott, de nem lepett meg a halálhíre: évek óta beteg volt, nem írt már verseket, és nem érintkezett a külvilággal. Utolsó nyilvános megjelenésén, a Petőfi Irodalmi Múzeumban 85. születésnapjára szervezett ünnepségen sem szólalt meg. „Halálával a magyar kultúrát pótolhatatlan veszteség érte” – olvasom az egyik „hivatalos” nekrológban. De úgy is fogalmazhatnánk: életével maradandóan gazdagította a magyar kultúrát. Ajándéknak tartom, hogy ismerhettem őt.

Gyerekkoromban kezdődött az „ismeretségünk”, olvasókönyvek, gyerekvers-antológiák lapjain keresztül, illetve lemezek és kazetták közvetítésével, amelyeken Halász Judit vagy a Kaláka együttes énekelte gyerekeknek szánt verseit. Persze akkor még nem a pacsirta volt fontos, csak a dal. Tizenéves koromban megismertem felnőtteknek szánt verseit és az esszéit is. Ő volt számomra akkoriban a Költő, nemcsak versei, hanem személyisége, gesztusai, megjelenése miatt is. Hatását jelzi, hogy tizennégy évesen, nyolcadik osztályos koromban, amikor elemeznünk kellett egy szabadon választott verset, én az *Anyám szavait* választottam. Az „elemzés” nyilván kezdetleges volt, akárcsak a később, gimnazistaként írt verseim, de tántoríthatatlan voltam az elhatározásban, hogy a legjobbakat meg fogom mutatni neki....(Hiába, a legtöbb tizenéves önértékelési zavarokkal küzd...)

Egy alkalommal, amikor fia, ifjabb Csoóri Sándor népzeneész és unokája, a zenészként már szárnyait bontogató Sündi Százhalombattán járt, nem hagytam ki a lehetőséget, hogy megismerkedjek velük. Ez az ismeretség vezetett el a költőhöz is. A verseimet, illetve egy Csoóri-megzenésítésemet rögzítő kazettát a fián keresztül juttattam el hozzá. Sokáig vártam a válaszra, de megérte várakozni. Első, kéziratos levelet 2001. május 18-ára datálta. A dalt megdicsérte, a verseimért azonban akkor, 2001-ben még nem kaptam dicséretet. Biztatást és jó tanácsokat annál inkább. Barátságos, emberi hangú levél volt, ahogy a későbbiek is. Rokonszenvvel és segítőkész szándékkal fordult egy helyét kereső fiatal felé. Jellegzetes nyelvhasználatával rá jellemző, mégis általános érvényű tanácsokat kaptam tőle. Ezek közül kettőt érdemes kiemelni. 2007-ben üzenetet írt harmadik könyvem bemutatójára. Ebben az első verseimre emlékezve így fogalmaz: „Egyik verskéziratára azt írtam oda emlékeztetőül, hogy a vers nem az a hely, ahol kímélik az angyalokat. Ez a mondat számonkérés volt. Egyúttal biztatás is, hogy legyen sokkal vakmerőbb, szókimondóbb, gyalogoljon többet a sárban és a Tejúton is.” (A szöveg elhangzott a helyszínen, később megjelent a *Polisz* folyóirat 2007. decemberi számában.) A másik fontos tanácsát magánlevélben örököm, de mivel ezek a mondatok tömören megvilágítják az ő esszéírói módszerét is,

idézek belőle: „Egyre inkább arra kell törekedni, hogy a gondosan kiválasztott részletekben hogyan lehet az egészet megmutatni! A szélességet érdemes földarabolni s így mutatni meg az izgalmas, a megrázó, a katartikus mélységeket. Egy-egy kiszakított szövegszakaszban a háborúba zuhanó emberiséget.” 2002. szeptember 1-jén írta ezt. Lám, Csoóri Sándor még a magánleveleiben is vérbeli költő volt!

Azon kevesek közé tartozom, akik napra, sőt órára pontosan tudják irodalmi pályakezdésük helyszínét és időpontját. Az enyém 2003. május 30-án 17 órakor kezdődött a budai Szent Margit Gimnáziumban. Ekkor vehettem kézbe első könyvemet, hátlapján Csoóri Sándor ajánlásával. Hitet adott ezzel, egyúttal hitelt is. Nem győzöm törleszteni. Nemcsak írásban, de személyesen is mellém állt aznap: Serfőző Simonnal együtt ő mutatta be a könyvet. Később meghívtam Százhalombattára egykori iskolám akkori gimnazistái közé. Beteg volt, de nem mondta le a meghívást. Mindig szeretett fiatalok között lenni.

Olvastam az újabb és újabb műveit, írtam is róla. Köszöntöttem 75. születésnapján, esszét írtam a gyerekverseiről és méltatást utolsó, *Harangok zúgnak bennem* című verseskötetéről. Szakdolgozatom jelentős része is róla szólt. Ritkán, de rendszeresen találkoztunk – egészen az elmúlt évekig. Főleg irodalomról beszélgettünk. A kézfogásában nemcsak egy élő klasszikus jelenlétét észleltem, de – némi pátosszal – azét az emberét is, aki kezet fogott Illyés Gyulával, és mivel Illyés is kezet fogott Babits Mihállyal, ő pedig Ady Endrével, Ady Kiss Józseffel, Kiss József Arany Jánossal, Arany Petőfivel, Petőfi pedig Vörösmartyval, így a testet öltött magyar költészetet és annak jó szellemét is éreztem a közelében.

Nézem, hallgatom és olvasom a híradásokat. Méltatják íróársak és politikusok. Értékelik közéleti szerepét, irodalmi munkásságát, emberi alakját. „Nagyon szeretetre méltó ember volt, nagyon bájos, nagyon kifinomult” – írja egy politikai ellenfele. Az internetes kommentelők pedig – pro és kontra – hozzák a szokott formájukat, ahogyan két hónappal korábban, Esterházy Péter halálakor is. De ezzel foglalkozni olyan – ahogyan az Oscar-díjas rendező mondta –, „*mintha felvennénk egy hangversenyt, összevágtnánk belőle a köhögéseket, és azt hallgatnánk*”. Nehéz ilyenkor elfogultság nélkül írni, beszélni – akárhogy is viszonyulunk az elhunythoz. Az életmű azonban – immár hivatalosan is – lezárult, és előbb-utóbb helyére kell tenni a magyar irodalomtörténetben és legújabb kori történelmünkben. Amiben mindenki egyetért: Csoóri Sándor a 20. és a 21. század megkerülhetetlen egyénisége – mindkét téren.

Írt kisregényt, szociográfiát, forgatókönyvet, de elsősorban költő volt és esszéista. Népi költőként méltatják sokan, és való igaz: paraszti származása és a népköltészet iránti vonzalma nyomot hagyott költészetében. Legnépszerűbb verse, az *Anyám fekete rózsá* is ennek bizonyossága. Csoórit azonban a város is ihlette, érett költészetében több a városi, mint a falusi kép. A korai Petőfi-utánérzések, később a népi szürrealizmus és a beatköltészet felfedezése után olyan költői hangot talált meg, amely rokonszóló a magyar költészetben. A jellegzetes Csoóri-vers magja és szervezője a költői

kép. Valóságból kibomló szürrealizmus az ő költészete, meglepő asszociációk láncolatával, parlando versbeszéddel, mindenkor személyes hangon. Összetéveszthetetlen Csoóri-sorok: „*Most a hadifogságból megtért katonák / egykedvősége rajtad s kövek álmatlansága, / zöld vagy, mint a köpenyes dió s a szemed vérekes – / mintha távoli, lámpás kocsisort / bámulnál éjszakánkint: / dombtetőről egy véget nem érő, lassú temetést.*” (Meváltoztál) Közérzet-líra az övé, benne van egy érzékeny művész és egy történelmileg sérült társadalom közérzete.

Esszéiben is költői a nyelv és költői a logika. Mi foglalkoztatta leginkább? A népi kultúra és a modern művészet, a történelem és a mindenkori magyar valóság. Néhány írását érdemes lenne iskolai segédanyagként használni. Különösen azokat, amelyek egy-egy írói életművet vagy esztétikai kérdést világitanak meg. Az iskolai irodalom-órák közhelyei (milyen tartalmi-szerkezeti egységekre osztható a mű? milyen költői eszközök figyelhetők meg benne? mi a mű eszmei mondanivalója? – és így tovább) helyett ő sokkal mélyebb és érdekesebb összefüggésekre irányítja rá a figyelmünket. Különleges érzékkel nyúlt a művekhez. „*Mintha az édenben tanult volna beszélni – gondolkodni pedig a kiűzetés után.*” Többet árul el ez a mondat Csokonai Vitéz Mihály életművéről, mint jó néhány tankönyv és lexikon.

Végül szólni kell a politikusról is. Akkor is, ha Csoóri Sándor soha nem akart politikus lenni, és az utókor sem ezért fog emlékezni rá. A nyolcvanas évek közepéig egyszerű értelmiségiként politizált. A táncházmozgalom támogatásával, amely szellemi kaput nyitott Erdély felé, író-olvasó találkozók ma már elképzelhetetlenül nagyszámú közönsége előtt, vagy a Belvárosi kávéházban barátaival: Konrád Györggyel, Orbán Ottóval és másokkal. Érdemei vannak a rendszerváltás szellemi előkészítésében, előtte pedig annak tudatosításában, hogy a magyar kultúra nem ér véget Magyarország határainál. Később, gyakorlati politikusként is az eszmék és víziók embere volt: a taktikázás, a demagógia idegen volt tőle. A hatalom sem vonzotta. 1990-ben lehetett volna köztársasági elnök, de képviselő sem akart lenni. Politikai szerepeiben is költőként gondolkodott és cselekedett: ez volt az erénye, de a hibája is. Mindaz, amit a kilencvenes években mondott és tett: viták forrása a mai napig. Vitán felül azonban egyedül ő tudott író és költő maradni azon pályatársai közül, akik – egyik vagy másik oldalon – politizálni kezdtek akkoriban. Az ezredforduló után írt versei, időskori költészete: életművének betetőzése.

Csoóri Sándornak, ha individuális korunk logikája szerint gondolkodik, minden oka meglett volna az elégedettségre: látta a világot, műveit olvasták és fordították, kezet foghatott korának legnagyobb szellemeivel, utolsó évtizedeiben pedig megkapott minden erkölcsi és anyagi elismerést, amit magyar művész megkaphat – mégsem volt elégedett. Ha hogylétéről faggatták, gyakran válaszolta ezt: „*Úgy vagyok, mint az ország.*” Magunknak is a legjobbat kívánjuk, amikor azt üzenjük neki: nyugodjék békében. És magunkkal is jót teszünk, ha újra és újra elővesszük a műveit.

Gacsályi József

Ó, én édes hazám

Buda Ferencnek

Ó, én édes hazám,
te jó Magyarország,
mikor s mely tükörben
milyen színű orcád,

nem tudom, a kép most
mennyre is éles,
mit a kopott foncsor
visszfénye eléd tesz,

vakít-e fénytörés,
érezd-e vagy látod,
terül-e szemedre
szürkületi hályog,

tudod-e, amit mond,
ki és kinek mondja,
ki szekerét ki és
ki sarában tolja,

hány irányba vinnék
külön-külön együtt,
amit te cipelsz és
sose volt a terhük?

Forog-e a malom,
lesz-e ami hajtja,
kijön-e mind, ami
ráment a garatra,

marad-e a vámos
ott, ahol áll éppen,
vagy a konc büdöse
átviszi a réven?

Tolvaj kulcsa lennél?
Kalmár portékája?
Horgász csaliférge?
Öszvéren a málha?

Köröznek körötted,
ahogy tették nemrég,
tönkre simogattak
zsebre húzó eszmék,

és mégsem búcsúszom
tőled, Magyarország,
ki keresztyénségnek
viseled paizsát,

nem hagyhatlak el, mert
hová is lehetnék
kerek, kék ég alatt,
hogy ne legyek vendég,

ó, én édes hazám,
szélben, hosszú száron
régi hamvakon nőtt,
lengő vadvirágom.

Kis Pál István

Lehettem bármi

(Buda Ferencnek)

Ha magam voltam
magamnak szóltam
s magamból magam
a madárnak szórtam
magamból magam
a madárnak szórtam

ha veled voltam
neked daloltam
s ringató magam
a dalba dúdoltam
ringató magam
a dalba dúdoltam

ha sokan voltam
s karba tereltek
én megmaradtam
az énekes egynek
én megmaradtam
az énekes egynek

ha künn az égnek
Napról daloltam
zárkának s éjnek
a fény éle voltam
zárkának s éjnek
a fény éle voltam

lehettem bármi
dalra születtem
csapongva szállni
egy madárseregben
csapongva szállni
a madárseregben!

„...az értelmezés, akarjuk vagy sem, mindig etikai pozícióból történik”

Csontos Márta beszélgetése Balázs Tiborral

Balázs Tibor különleges helyet foglal el az írók és költők között a palettán. Az Erdélyből származó költő, író és irodalomtörténész a budapesti Accordia és Littera Nova Kiadó vezetője, egyidejűleg verseket, gyermekirodalmat, aforizmákat és műfordításokat is közöl. Írásai rangos folyóiratokban jelennek meg Magyarországon, valamint a Román Írószövetség folyóiratában. Írt verseket és fordított gyermekirodalmat francia nyelven is. Gyermekversei Lázár Ervin és Csukás István ajánlásával kerülhettek olvasóik kezébe, a rajzokat a Munkácsy- és Kossuth-díjas művész, Gyulai Líviusz készítette. A művész Csokonai, Weöres Sándor, Villon, E. T. A. Hoffman, Cervantes és más szerzők könyveihez készített illusztrációiról ismert. A több kiadást megért *Maforizmények* kötetet Kaján Tibor illusztrálta. Jó magam abban a szerencsében részesülhettem, hogy közös kötetet adhattunk ki *Aforizma-párbaj* címen 2010-ben.

Balázs Tibor igazi *poeta doctus*, aki román–francia szakos tanári végzettséggel kezdte pályafutását, majd a grenoble-i Stendhal Egyetemen folytatott tanulmányokat, ezt követően pedig az ELTE Bölcsészettudományi Karán doktori (PhD) fokozatot szerzett. A tanulmány a romániai magyar létköltészet történetével foglalkozik 1919 és 1989 között, számos irodalomtörténész használhatja kutatásaihoz, tanulmányok írásához.

Első könyve fél évtizedes várakozás után jelent meg 1987-ben a bukaresti Kriterion gondozásában *Kék sirályok* címmel. Az *Ábel tornya – székely zarándokversek*, Kányádi Sándor ajánlásával, a költő 1974 és 1989 között írt alkotásait tartalmazza. Közel 20 éves hallgatás után jelentkezett ismét versekkel. Az új alkotóperiódus remekműve a *Megérkezés Aquincumba* című versdráma. A mű sokszínű, változatos formavilágában is abszolút homogén, egy költői világrépről és sajátos attitűdről vallomásosan megszólaló totalitás teszi egyedülállóvá. A műben személyes identitásképzeteit vezeti vissza az emberiség történelemformáló eseményein keresztül olyan módon, hogy makro- és mikroszinten tárja fel a szubjektum reflexióit az emberi létezés folyamatában.

Balázs Tibort átlagon felüli intellektusa, formaérzéke, ösztönös belső muzikalitása, sajátos képzettársításai a kortárs líra kimagasló, mértékadó alakjává emelik. Megtiszteltetés számomra, hogy 'szárnya' alatt felnövő poeta-ként faggathatom életeseményeiről, terveiről, elképzeléseiről.

Ezt az interjút rendhagyó módon telefonon készítettük, aminek egy óriási előnye is van, hogy nem utógondozott, nem kozmetikázott, hanem a költőirodalomtörténész spontaneitását, elméjének fegyelmezettségét, szigorát és gyorsaságát is tükrözi.

– Erdélyből származó magyar írónak lenni egyfajta rangot, egyfajta pozitív értelemben való másságot jelent sokak szemében. Ez a mentalitás, az „erdélyi gondolat” vagy „erdélyi lélek”, mely történelmi tradíciókból eredeztethető, de a *genius loci* (a hely szelleme) is meghatározza, miként jelenik meg a Te munkáságodban, világlátásodban, van-e szerepe a Te olvasatodban ennek a másságnak?

– Igen, van. A kétnyelvű közeg meghatározta gondolkodásomat. Adományként könyvelem el, hogy belülről, immanenciájában élhettem meg már nyíladó elméjű kiskamaszként is a román kultúrát. Létfontosságú lenne közvetlen szomszédaink hagyománytörténetét, mentalitástörténetét megismernünk, hiszen a kultúrák párbeszédet folytatnak egymással a legjobbak tollán. Aligha lehet helyesen értelmezni Dsidát (egyik legnagyobb magyar költőnk), Reményiket vagy Áprilyt román kortársaik, Goga, Blaga, Bacobia mélyre ható ismerete nélkül. A multikulturalitás nagy viharokat kavart Kelet-Közép-Európában. Nem lehet egy interjú szűk keretein belül eredeti, egyedi megközelítést nyújtani róla, de a következők elmondhatók: 1. szociológiailag azért megvalósíthatatlan, mert az ortegai tömegemberek nem kulturáltak, és főként nem kultúrában gondolkodnak, saját művelődéstörténetükön (legyen az magyar vagy román) is kívül állnak. 2. Bármennyire is rosszul hangzik bizonyos füleknek, csak az értelmiségi elit dialogizál. Blaga műfordítói beépítik saját gondolati és érzelmi világukba a nagy román költő etoszát, mint ahogy Dsida stb. fordítói is gazdagodnak egy sajátos világgal. Szomorúnak tartom, hogy a tragikus Trianon után felnőtt román értelmiség már nem tanult meg és nem olvasott magyarul. Ez az ő veszteségük.

– Két kiadót is vezetsz, több nyelven írsz és fordítasz, átlagon felüli műveltséggel és intellektussal szemléled, értelmezed a világot. Joggal neveznek műveid értelmezésekor *poeta doctus*nak. Mivel anyanyelvi szintű nyelvismerettel rendelkezel románból és franciából, feltehetőleg egyforma könnyedséggel megy az írás mind a három nyelven. Miként módosítja az író eszmerendszerét, nyelvi eszköztárát a kultúra három nyelven történő megközelítése, van-e valamelyik nyelvnek nagyobb szerepe alkotó munkádban a másik kettőhöz hasonlítva?

– Mielőtt mindkét politikai vonalról megköveznének: székely származású, erdélyi baptista lelkész és Kolozsvár mellőli magyar földműves családból származó anya fiaként természetesen magyarnak vallottam magam, akkor is, amikor ez Romániában meglehetősen előnytelen volt. Ez a társadalomlélektani, politológiai megközelítés semmilyen további kérdést nem vet fel. Kulturális identitásunk

már összetettebb, izgalmasabb probléma. Első román nyelvű versemet a horvát tengerparton írtam, valószínűleg kellett hozzá az idegen nyelvi közeg, az az antropológiai idegenség, a horvát nyelvi közeg, mely megszólaltatta bennem az eleven élő román szavakat. Érzem, hogy a román nyelv, a románul való gondolkodás közelebb áll a transzcendenciához, az Isten-élményhez, mint a magyar. A mi nyelvünk nagyon pragmatikus. A francia egyszerűen szakrális és frivol. Amikor Párizsban vagy Strasbourghban felolvashattam francia költő előtt, volt aki megdöbbsent, amikor elmondtam készülő könyvem címét: „Az lehetetlenség, hogy ne légy francia”. Ez úgy értendő az én esetemben, hogy kevés olyan fű-fa-virág, azaz természeti élmény, kevés olyan gondolat vagy gondolatrendszer van, ami révén nem asszociálnék valamelyik francia szerzőre, Pascaltól Lévinasig. Más vagyok, amikor románul vagy franciául írok, egészen más karakterű, hangulatú vers szólal meg bennem, olyan, amit magyarul nem tudnék megírni. Anyanyelvem mindazonáltal mindenek előtt és fölött áll.

– *Horváth Iván a versek megközelítésében transzcendenciára hajló és transzcendenciától megszabaduló, távol tartó értelmezési módszert különböztet meg. Te vajon miként értelmezed a téged körülvevő világot, hajlamos vagy-e az életedet befolyásoló, alakító inspirációkat egy közvetlenül nem tapasztalható világból érzőnek tekinteni?*

– Aki ateistának vallja magát, annak is megadatott az idealizmus által megfogalmazott transzcendens perspektíva. A heideggeri ontikus is. Olyannyira, hogy tagadását is csak általuk tudja megfogalmazni. Paradoxon ez, de az empirikus valóság fölé emelkedő eszmevilág egyik éltetője. Pannoniustól Pilinszkyig napjainkig nagy kételkedők a nagy költők. Én nem tudom, milyen költő vagyok, leszek, de András fiam transzcendenciába való áttünése óta megerősödött agnoszticizmusom: hiszem, hogy Isten léte sem nem állítható, sem nem tagadható. Hiszem, hogy ő így szeret engem. Hiszem, hogy Jézus megváltott. Idealizmusom szabaddá tesz, szabadságra vagyok ítélve, mint Sartre embere, a transzcendenciát örököltem, és az megörökölt engem.

– *Az ideális és reális világképe megvan már Platonnál is. Elméletében a költő inkább az ideális világ hírnöke. Ha beszélhetünk 1. számú valóságról, akkor a költészetben a 2. számú – művészien ábrázolt – valóság úgy jelenik meg, mint az 1. számú valóság tükröképe. Vajon a költő nem esik-e csapdába a 2. számú valóság szférájában, s a két világ közötti antagonizmusban tévelyegve valamilyen szinten nem veszíti el a valóságérzékét, vajon saját életeseményei alakításában nem ez az idealizmus kíséri?*

– Talán a legszebb, a legdrámaibb a költészetben éppen az általad említett tévelygés. A költő napjainkban már nem lehet vatesz, hiszen megszűnt a diktatúra, ami ellen lázonghatott. Az alkotó ezt kudarcként éli meg. Mivel a lázadás létele-

me, gyakran az előbb említett, irreálisnak is mondható metafizikus létérzés ellen fordul. Platonéknál az ember, a költő még egyértelműen metafizikus térben és időben mozgott, istenek ügyelték lépteit, és azokkal cimborált. A kereszténység Isten-képe más, távoli, elérhetetlenebb, magasztosabb. Ezért a költő, hogy önmagát definiálja, naponta megküzd ezzel az érzéssel, mely a műveket felemeli.

– *Legutóbbi versköteted, a Megérkezés Aquincumba értelmezéséhez feltétlenül szükséges az olvasói recepcióhoz – az általad nagyon vonzó lehetőségként említett „tiltott határátlépéshez” – elolvasni az előszót, hogy készen álljunk a kultúrtörténeti hagyományok által alakított „balázstibori hermenetika” befogadására. Mi a lényege ennek a kollektív emlékezés folyamatába beépített hermenetikának?*

– Ebben az interjúban kerülöm az idegen szavakat, bár azoknak más az üzenet-tartalma a tanulmányokban, minden szónak, különösen a szintetikus kifejezéseknek van egy története, akár csak az embernek. Az idegen szó a saját egész történetét emeli be az írásműbe, és ezzel szélesíti a gondolkodási horizontot. Konkrétan válaszolva: amikor a *Megérkezés Aquincumba* című versciklusom első versét írtam, rájöttem, hogy vissza kell mennem térben és időben a tudatvilágomat, lelkiismeretemet meghatározó kereszténység előtti korba, ahhoz hogy olyan igazságokig jussak el, amelyeket a keresztény hitben élő ember *ab ovo* és *a priori* büntudata nem enged meg számára. Szabad akartam lenni, tehát az is lettem, amíg e műben éltem, élek. Mert tovább írom. De szabadságom nem tette lehetővé, hogy a kantianus és Kant utáni erkölcsi imperatívuszok ne kerülnének ugyanúgy eszmevilágom előterébe. A hermeneutika a művészet értelmezése; amikor én azt mondom, „hermenetika”, akkor ez nem szójáték, hanem annak a krédónak, tézisnek a vállalása, hogy az értelmezés, akarjuk vagy sem, mindig etikai pozícióból történik.

– *A veled való beszélgetésekből azonnal nyilvánvalóvá válik, hogy kerülöd a közhelyes megközelítéseket, egész mentalitásodat meghatározza az életeseményekre való reagálás olyan formája, mely a mindennapi életet befolyásoló, alakító morált természetellenességként kezeli. Hadd tegyem most fel a kérdést Nietzsche szájából: „Másokkal tartasz? Vagy az élen haladsz? Vagy a magad útját járod? Az embernek tudnia kell, mit akar és egyáltalán, hogy akar?”*

– Nietzschevel nem tarthatok, amikor egyfajta vallásalapító, az „Isten halott” elméletével. Értelmiségiek hada, köztük csillogó koponyák sorakoznak fel, bújnak meg e meglátás mögé, és majdhogynem egyházi fegyelemmel hódolnak jobb esetben a dekonstrukciónak, kevésbé jó esetben a nihilizmusnak és az endizmusnak. Én hiszek abban, hogy a nemzettudat ma sem anakronisztikus, hanem sajátos, számos vonatkozásában mitikus, spirituális erő, a keresztény látásmód pedig szintén megtartó hatalom, akár hívőként, akár hitetlenként próbáljuk meg magunké-
vá tenni azt a mérhetetlenül gazdag és gazdagító szimbólumrendszert, mely révén üzenünk egymásnak, ismétlem, akár hiszünk, akár nem.

A világirodalom legnagyobb alkotásai Dantétól Madáchon át Ady Endréig értelmezhetetlenek a biblikus jelrendszer mellőzésével.

– *Mivel filozófusalkat vagy, mondhatni igazán jó ismerője a filozófia történetének – nemrég egy filozófiakönyv lektori munkáját is elvégezted –, véleményed szerint mi a morális és vallási ítéletekben a közös, hogyan viszonyuljunk olyan realitásokhoz, melyek valójában nem realitások? A morál minden esetben hozzájárul az emberiség jobbításához, vagy olykor a hazugságba való menekülés szükségességét erősíti?*

– *Vannak morális válaszaink minden élethelyzetre. Vannak immorálisak is. Villon, a középkor egyik legmértékadóbb költője azért tudott hátborzongatóan szépeket alkotni, mert volt kurázsija immorális lenni. A művészet csodája éppen az, a hermenetika így látja, hogy a villoni istentelenség, vallásellenesség, cinizmus, irónia és önirónia nem más, mint annak felmutatása, hogy milyen gyarló is az ember ha csak ezen „negatív értékekbe” kapaszkodik. Villon tehát nemcsak azt üzeni, hogy lám, ilyen vagyok, hanem azt is, hogy más is lehetek. Van még egy harmadik dimenzió, ez pedig az amoralitás tere, azaz olyan tér, amelyben az erkölcsi kérdéseknek nincs primátusa, a közösségi gondolat az egyén reprezentációi, akarata alá rendeződik. A 20. század második felétől a költészet, a színház, a film ebben az amorális térben születik, az egyén, a szubjektum „megistenül” és ha őszintén nézzük magunkat, majdnem minden mondatunk így kezdődik: „Én”. A költő is, Babbitstól is tudjuk. De azért születnek mértékadó alkotások a kollektív képzetek áthagyományozódása révén is, ezért nem válik feleslegessé és mulatságossá a transzszilvanizmus vagy a magyarság eszmekörének tovább-írása sem. Ekkor viszont visszatértünk a költői felelősséghez, a morálhoz.*

– *Beszélg kicsit gyermekverseidről! Akár a Félkalapra vagy a Fogfájós vaddisznóra gondolunk, nagyon játékosan, nagyon eredeti módon fogalmazol, olyan belső ritmikával és zeneiséggel töltöd meg a sorokat, hogy a gyermekek azonnal késztevést érezzenek a versek megtanulására. Ezekben a versekben az óvodás és kisiskolás gyermekek megismerkedhetnek már a kezdetekben anyanyelvünk szépségeivel. Saját gyermekeiddel való kapcsolatod miként alakította a gyermekversek írását?*

– *Nagyon eleven kérdés, érdekes, hogy amíg kisgyermekkorban leledztek gyermekeim, és velük, mellettük lehettem, nem írtam gyermekverset, ún. felnőttverset sem. Te beleláthatnál életünkbe, hiszen többször vendégünk voltál, és mi is vendégeskedtünk nálad valamelyik gyermekemmel a négy közül. A gyermekeimmel olyan mértékben volt vibráló, élő, alkotó, felemelő és világ szépségeibe alámerülő a viszonyom, hogy az már tiszta költészet volt. Házasságom alatt, 18 éven át éltem ebben a varázslatban, hogy az együtt gondolkodás, az élmények újra felfedezése gyermekeimmel, a család maga a szakralitás, ludikus tér és műalkotás egyszerre. A család elvesztése indította meg ismét a verset bennem, csodálkozni fogsz, de*

legjátékosabb gyermekverseimet idén nyáron írtam, egyszuszra, három hét alatt. Hiányérzeteim szülhették őket? Egy költői regényt is írok, amelyben korábbi kérdéseidben felmerült, reális versus transzcendens viszonya erősen kirajzolódik. Fiam így él velem tovább. Ebben a múltban, mely tagadja az igeidőket.

– *A kortárs irodalomban éppúgy, mint a közéletben, csoportok működnek, ennek alapján az alkotók leginkább vagy baloldali vagy jobboldali eszmerendszert képviselő lapokban publikálnak. Vajon szükség van-e erre a dichotómiára, megosztottságra, nem lenne-e célravezetőbb olyan politikai kultúra birtoklása, mely megszüntetné ezt az osztottságot? Te hol találsz meg a helyed a kortárs irodalomban?*

– Nem lenne szükség. 1989-ig éppen azért lázadoztunk minden titkos írásunkban, rejtőzködő metaforánkban, vagy, hogy szólalhattunk meg bármiről, bármikor, bármilyen hangon. Hogy ki-ki láthassa úgy a világot, ahogyan áthagyományozódó szellemi, kulturális hagyományai teret nyitnak neki a látásra. Azt akartuk, hogy ne a kommunista megváltástörténet révén üdvözljük, hanem lehessen szabad akaratum és terünk a szólásra. Jónak tartom, hogy vannak különböző irányultságú írócsoportok, lapok, kulturális események. Üdvözlendőnek tartom, ha egy alkotó, akinek szava véleményformáló lehet, nem rejt véka alá politikai kötődését sem. 1989-ben inspirált versírásra az a fantasztikus kiállítás, amelyre Tőkés László vállalkozott, és amely románokat, magyarokat, zsidókat, szászokat gyűjtött maga köré. Ugyanebben az évben egy fiatalember a Hősök terén állt ki szabadságunkért, hazaküldte a megszállókat. Mivel Franciaországban is otthonosan mozogtam, azt láttam, hogy a nemzethez való tartozás eszméje nem avítt, hanem megtartó erő lehet, felemelő szabadságélmény, szép kötelességvállalás. Az irodalom nem adhat sematikus válaszokat semmire, ezért nem lettem bálványimádó, a kritikusan gondolkodó értelmiség soraiban látom magam, párbeszédképes vagyok más eszmeköröket valló alkotótársaimmal, és megsüvegelem, ha a „szocialista” vagy „liberális” politikai vonzáskörbe tartozó alkotók kiváló írásait olvasom. Csak akkor értetlenkedem, amikor az író tagadni kész hovatarozását...

– *Kifejezetten lírikus alkat vagy olyan érzelmi töltettel és érzékenységgel, mely nyilvánvalóvá teszi, hogy számodra elsődleges a vers a palettán. Vannak azonban prózaterveid is, készülő regényeid. Beszélne-e ezekről kicsit bővebben?*

– Egy kisregény a fiókomban kushad immár négy éve. Valóban sok benne a poétikus elem. Középpontjában András fiam, aki ez év augusztusában szenderült el valamilyen transzcendens zenére 18 évesen hatévnyi küszködés után. Most írok egy másik regényt, melyben csak ketten élünk Párizsban, és valahol az Atyaúrsten tenyerén. Nem tudom, mi legyen az első regényem sorsa, tele van realiztikus elemmel. És akihez elsősorban szólt volna, éppen ő lépett meg az életemből, ő, mélységesen szeretett Dudus fiam.

Balázs Tibor

Ágacska

Az én apukám légiós volt,
derék római katona,
ezt onnan tudom, hogy derék volt,
mert mosolyogva járt haza,

az apukám kezében reggel
lándzsa volt, pisztoly, gps,
harci szekérről intett vissza:
– Ha megnősz, majd te is jöhetsz.

És aquincumi páncélosról,
meg úrfregattról sms-t
küldött, hogy a google-ba üssem
be ezt a régi szót: „szeretet”

A facebookon egy Pál apostol,
(exlégiós!) blogjában látom:
semmi vagyok szeretet nélkül
az aquincumi retrobálon.

És tart a farsang, meg a party,
energy-drinkkel a kezemben
fekszem el egy spéci hordágyon,
s ezt álmodom én egyre szebben:

Egy ágacska hajolna átal
az Égbe-ömlő kék Dunán.
Ez lennék én. Ki átemelne,
őt lefokoztad... Ave Caesar!
S hová számúzted az Apám?!

Aquincumi fehér

Az aquincumi lugasokban
ülnek a légiós öregek,
úgy ülnek ott, mint mítoszokból
kizsuppolt, kulcsos istengyermekek.

Beleremeg az Ég is,
ha ők néznek fel, fel a kékbe,
és ők néznek fel a fehérbe,
ahonnét eltűnt a grafitti:
„Ha éhezel, szomjúhozol,
ne téblábolj a sárgolyón,
jövel mihozzánk, ide térj be!”

Elmúlt végre a csatazaj,
halálok vesztek el, halálok,
hősi halálok vesztek oda,
amióta ti, légiósok,
már hálni is csak hazajártok.

Amióta hitves és gyermek
és unoka is itt terem,
itt, körültetek a lugasban,
ahol nincs már történelem.

Béke honol a pannon tájon,
mezők pihegnek, és a fák
édes gyümölcszel hajlanak
le, amerre léptek, katonák.

A limeseken egy madárraj
teszi röptét. E seregszemlét
úgy nézik már a légiósok,
hogy „istenuccse!”, s „teringgettét!”!

Lakomára nem invitálja
őket a prétor, nincs hova:
a katakomba rég bezárt,
s már Senecával becsukott
a heideggeri *lét hona*.

Mert Seneca itt Martin úrral
mulatja az időt: kutat,
s kiissza előle s előre
a kecses bürökpoharat!

A lugasi asztalnál nincsen
helye a filozófiának,
a légiósok felcihelődnek,
megifjúhodnak, s hadrendbe állnak!

Most páncélon s kardélen táncol
egy kis fehér fény, mit a Napból
csentek el hajdan, más csatában:

halál utáni pirkadatból.

Álomfejtés Aquincumban

Aquincumban Rómáról álmodom.
Az Örök Város fényei ideérnek,
hol úgy, mint Piaf-sanzonok,
hol úgy, mint végenincs csángó ének,
átírva, átkottázva, áthúrozva, átfotonozva:
fénynek, de néhanap, mondjuk ki: fényévnek.
Mert megérkezni az Időben,
megérkezni, azt nem lehet.
Mert nincs Idő, amelyben minden
s mindenki római lehet.

Fekszem egy kiszuperált lócán
és én Rómáról álmodom.
Tegnap még *Cassius-Petőfi valék*,
holnap meg Szócs Géza száműzött
versében a *szegény erdei rokon*,
ma Ovidiusként hívtam le
a Pátmosz szigetről egy álmot,
onnan töltöttem le egy jelenést,
amelyen nem találtam rést,
hogymintsem belőle Jánost.

Tegnap még égni láttam Rómát,
s én avattam egy katakombát.
Ma már Armstronggal Holdra lépek:
hosszúlépés költőnépségek.
Holnap egy székelyföldi estén
csüngök a pásztorlányka testén,
holnapután egy lakomán
mondhatom el Platon után
szabadon, s elkötelezetten:
Vajk lesz nekem a földi isten.

Barbár az álom, fenevad,
elvisz, el, messze elragad,
ki Thomas Mannba száll, megtudja:
mélységes mély a múltnak kútja,
és boldog az, aki elmerül:
a holvottakba szenderül,
arra kanyarg ma álmútja.

És boldog az, ki lehet barbár,
a görög istenekhez nem jár
csöppnyi létért úgy kuncsorogni,
mint transzcendens státusért
egy sutba dobott engelsi holmi,
és barbár lehet, aki boldog,
leveti tógáját, ledobja
ókorokba és árnyékokba,
és alpesi tavakban úszkál,
mezítlenül, és oly szabad,
mint aquincumi virradat,
amire már kéken az álom
leszállt, bár épp fehérre vágyom.

Fehér az égiek hajléka,
fehér a földi diszkothéka,
melyben ujjonganak a testek,
a havak tűzébe vetettek,
s minden éj, ami eljövend
fehér legyen, itt, idelent.
Fehéren és Szentpéterváron
tör rám egy aquincumi álom,
Athénba ringat át, egy réven,
s én meg itt állok, Uram, térden,
mert Rómából harangok hangján
jön a szavad és éppen hozzám,
fehér betűkkel, titkosírtan
szól az igéd, és halhatatlan,
és nincs Idő, amelyben nincsen
a láthatatlan Atyaisten.
És eretnekként, vagy vakon
Rómában róla álmodom.

A poéta epilógusa az ő imperátorához

Légy üdvözölve, Caesar,
a szavad óva int,
a létigéktől távol
ne császkáljak megint,

platóni ideákat
ne graffitizzek át,
árnyakra ne vetítsem
létem barlangfalát,

matéria lettlégyen
ittén *lét és idő*,
hisz a lélek csak kelme,
(s kelmed kelmefestő!),

vivat Caesar, ha mondom,
te vagy az Idea,
melyet a végtelenség
vetít ide-oda,

mert hazug a *sic transit
gloria mundi*, kell
az Ararát s a bárka,
mely magához emel,

Verecke kell, a pannon
messzeség és az Ég,
Holdkráterek pompeji
tüze lehet elég,
hogy örökláng és máglya
füstjéből jel legyen:
ahová fel is szállna,
Isten áll a hegyen.

Így üdvözöllek, Caesar,
aquincumi reteszt
pörös számra bár tettél,
alea iacta est.

Csesznák András

Az első éjszaka

Van egy fejezete Krisztus urunk születésének, amely nem szerepel az evangéliumokban. Talán azért nem, mert csak maga Szűz Mária mesélhette volna el a történetet valamelyik evangélistának, ő azonban erről a részletről szemérmesen hallgatott. Igaz, az is lehet, hogy tévedek, és ez az eset soha nem történt meg. Én azonban tiszta szívemből hiszek benne, hogy amit most leírok, annak minden szava színigaz.

Akkor történt mindez, mikor a pásztorok már visszatértek a nyájhoz, és a napkeleti királyok is elvonultak díszes kíséretükkel. József feje is mellére bukott már, amint hátát egy gerendának támasztva üldögélt a pajta sarkában. Mária bágyadtan feküdt a szalmán, s fátyolos szemekkel a kisdedet nézte. Telihold volt. Az ezüstös fénysugarak utat törtek a tető pallói között, és csillogó köntösbe burkolták a párányi testet.

„Milyen törekeny!”

Gyönyörködött az apró kezecskében, melyen egy-egy ujjacska alig volt nagyobb, mint a gránátalma magja. Nem remélte, hogy ennyire tudja majd szeretni. Ő azt hitte, valami egészen más lesz. Hogy egy új isten fog születni, nem pedig egy magatehetetlen gyermek. Hogy felszáll az égbe, s neki folytatódhat a régi élete.

De most, hogy megszületett, és karjába vehette, semmi mást nem akart jobban, minthogy ennek a gyönyörű apróságnak édesanyja lehessen. A pásztorok és a bölcsek látogatása Máriát nem örömmel és büszkeséggel töltötte el, hanem félelemmel és aggodalommal. Hogyan is lehetne a gyermek az övé, ha a fél világ máris magának követeli?

„Talán, ha megszőknék vele, idegen földre, ahol nem ismernek ránk. Ahol a csillagok nem terelik hozzánk a csodaváró, babonás népet. Akkor felnevelhetném őt egyszerű gyermekként. Milyen boldogok is lehetnénk!”

Ilyen gondolat járt Mária fejében, de a következő pillanatban már jeges rémület szorította össze a szívét.

„Ó, én balga! Mit képzelek? Az emberek előtt még elrejtethetném a gyermekem, de hogyan számolok el vele Isten előtt? Hiszen őelőtte nincsenek titkok! Bizonyára most is belelát a lelkembe, mindannyiunk sorsa nyitott könyv előtte. Bűnhődni fogok még a gondolataimért.”

Még a halálraítélt sem érzi olyan kilátástalannak a jövőt, mint Mária érezte akkor. Szíve hevesen zakatolt, könnyei átitatták a kisdedet burkoló puha gyolcsot.

– Mária, mondd el, mitől félsz, mi bánt?

Az istálló mélyét betöltő sötétségből egy angyal alakja bontakozott ki. Mária fel-

ismerte érces hangját, ugyanaz az angyal volt, aki már a kezdetnél is meglátogatta őt. Most azonban egészen más formában jelent meg előtte. Mint egy hatalmas jégsobor, melyet a szobrász éppen csak elkezdett kifaragni. Nem voltak szárnyai, de még arca sem. Mária csak egy óriási, emberszerű körvonalat látott, melyet kavargó színes fények rajzoltak az éjszakába.

– Ha elmondom, gyávának fogsz tartani.

Az angyal néhány lépésre állt meg tőle. Hatalmas alakja körül az istálló rozoga deszkái egyszerűen semmivé váltak.

– A legnagyobb gyávaság az, ha nem mered kimondani, amire gondolsz.

Mária megtörölgette ruhája ujjával a szemét.

– Kétszeresen küzdöttem, kétszeresen szenvedtem, mire megszülettem a gyermekem. Most pedig, hogy itt van, nem bírom elviselni a gondolatot, hogy el fogják szakítani tőlem.

– Ne félj, senki emberfia nem veheti el tőled, én vigyázok rá – felelte az angyal.

– Nem értettél meg. Ember talán nem érhet hozzá, de ő Isten fia...

Az angyalt beborító fények olykor vakító lángokban egyesültek, de a lángnyelvek sohasem léptek túl a test határain.

– Hiszen mindannyian Isten gyermekei vagytok. Az összes ember a földön.

– Jó, tudom, de ő mégis más. Vele az Úrnak tervei vannak! Érzem, hogy egy napon eljön majd érte, és elragadja tőlem.

Ő, mennyire szeretne volna Mária, ha az angyal azt válaszolja: „Ne félj, nincsen semmiféle terv!” Ehelyett az angyal így felelt.

– Mária! Az Úrnak mindenkiel tervei vannak. Kivel kisebbek, kivel nagyobbak. Van, akinek csak annyi a dolga a földön, hogy odébb rúgjon egy kavicsot. És van olyan is, aki felperzseli, majd újra beveti az egész világot. Senki nem él hiába. De bárki bármit is tesz, az Úr, ha eljön az ideje, kinyújtja érte a karját. Ez az élet rendje. Ne emészd hát magad ezen, inkább örvendj, mert az Úr jószágos!

Az angyal még egy lépést tett előre. Mária ösztönösen átkarolta a gyermekét, és egészen magához húzta.

– És neki mi a feladata? Tényleg ez a csöppség lesz az emberek megváltója? A királyok királya?

– Már most is az, láthattad magad is. Az emberek leborulnak előtte, gazdag és szegény, tudós és együgyű, mindenki egyaránt hódol neki.

– De hogyan? Ki fogja megtanítani mindarra, amit egy királynak tudnia kell? Én erre nem vagyok képes, tudatlan vagyok hozzá.

Az angyal most már egészen melléjük lépett, és letelepedett a szalmára. Mária közvetlen közélről láthatta az angyal testén hullámnzó fényeket. Most eszmélt rá, hogy ez a test valójában átlátszó, s a fények egy távoli, ismeretlen világból érkeznek hozzá.

– Ó, Mária! – sóhajtott az angyal. – Nem kell neked őt tanítani. Ő és az Isten lélekben egyek. Ha majd felnő, mindent tudni fog magától. A te dolgod csak annyi, hogy tápláld, megóvd, és legfőképpen, hogy szeresd.

Mária érezte, hogy szívének vad lüktetése lassan lecsendesül. Öröm nem töltötte el ugyan lelkét, csak valamiféle megadás, beletörődés költözött belé.

– És mégis, mikor jön el a nap? – kérdezte csendesen. – Mikor fogom őt elveszíteni?

Az angyal ekkor lassan föléjük hajolt, s pár pillanatra, mint valami pompás sátor, beborította Máriát és a kisdedet. És erre az alig lélegzetvételenyi időre Mária átkerült abba a csodálatos világba, melynek eddig csak a lobogó fényeit láthatta. Egy olyan világba, ami maga volt a jóság és a szeretet. Az angyal hangját itt már nem a fülével hallotta, az üzenet egyenesen a szívébe hatolt. Egy olyan üzenet, mely számára mérhetetlen hitet és reménységet adott.

Mária szerette volna még jobban megismerni ezt a világot, de váratlanul egy kéz nehezedett a vállára, és a fények kialudtak. Az angyal eltűnt, a földöntúli világ szertefoszlott. Pirkadat volt, de az istállóba még nem törtek be a nap sugarai. József állt mellette, az ő kezét érezte Mária.

– Ébredj, hitvesem, el kell mennünk innen – mondta József.

– Elmenni? Hová és miért?

– Álmomban megjelent az angyal.

– Akárcsak nekem – suttogta Mária.

– Azt mondta, veszélyben van a gyermek élete. Idegen földre kell mennünk, és egyszerű gyermekként kell nevelnünk őt, amíg a veszély elmúlik. Nem tudom, mivel szolgáltunk rá, de az Úr újabb próbatétel elé állít minket.

– Ó, nem – felelte könnyes szemmel Mária. – Nem próbatétel ez. Az Úr meghallgatta a szavam, az Úr jóságos!

A világ lassan éledezni kezdett. Mire a betlehemi csillag elenyészett az égbolt kék tengerében, ők már egy közeli dombon jártak. Mária megállt, és visszanézett a völgyben rejtőző kis házakra. Már nem félt. Már semmitől sem kellett félnie. Az angyal üzenetét örökre a szívébe zárta.

„Szeresd őt őszintén, önzetlenül, teljes odaadással, s akkor lélekben te is eggyé válhatsz vele. S ha lélekben eggyé váltatok, akkor nem veszíted el őt soha.”

„Van a fejemben egy nagy kosár, teli emlékekkel”

Sebestény-Jáger Orsolya beszélgetése Csesznák Andrással

Gyönyörű és igényes – suhant át rajtam, amikor első ízben lapozgattam végig Csesznák András tavaly megjelent *Lapibaba oviba megy* című verses mesekönyvét. A művet Csesznák Verka csodálatos akvarellillusztráció díszítik, felemelő nézegetni. Ahogy pedig olvasni kezdtem, még inkább felderült a szívem: Lapibaba története nemcsak a gyermekeknek öröm, mosolyt varázsol a szülők, nagyszülők arcára is.

Szeretném bemutatni a kedves magyar olvasóknak Csesznák Andrást, többkötetes szerzőt, aki így vall magáról: „Van a fejemben egy nagy kosár, teli emlékekkel...” Ezekből az emlékekből merít, miközben egy bájjal és humorral teli világot tár elénk meséjével egy kislányról és babájáról.

Csesznák András személyében egy olyan ember képe bontakozik ki előttünk, aki műveivel kincseket ad át, a derű, béke, humor és melegség kincseit. Nagy-nagy szükségére van erre ma mindannyiunknak, fogadjuk őt szeretettel, köszönettel.

– *Végzettsége szerint műszaki beállítottságú. Hogy is kezdődött életében mégis az írás?*

– Réges-régen történt, amikor még magam sem tudtam, mi leszek, ha nagy leszek. Iskoláskoromban lelkesen írogattam rövid, szórakoztató történeteket, volt, amely helyi újságban is megjelent. Aztán úgy alakult, hogy a középiskolai versenyeken matekból több sikert értem el, mint magyarból. Műszaki vonalon tanultam tovább, az irodalom megmaradt hobbinak. Amikor pedig belecsöppentem a számítógépek világába, teljesen háttérbe szorult az írás. Együtt lakik a lelkemben egy pici tudós és egy pici művész. Harminc évvel ezelőtt a programozás egyszerre volt mérnöki és alkotói tevékenység. Mindkét énemnek elegendő táplálékot adott. Azt hiszem, mostanra a művész kissé megéhezett. Mégis az, hogy ismét írásra, pontosabban meseírásra adtam a fejem, lényegében egy véletlennek köszönhető. Keresztlányom, Verka megmutatta nekem az illusztrációkat, amelyeket egy mesekönyvhöz festett, és el voltam tőle ragadtatva. Azt mondta, ha kijön a mesekönyv, ajándékoz nekem egy példányt. Erre én azt feleltem: „Én meg írok neked cserébe meséket, amelyeket illusztrálhatsz.” Ez éppen két éve történt, az első meséim pár hónapra rá, a karácsony szellemében születtek.

– *Ha az internetet böngésszük, akkor neve alatt rátalálunk egy Mesesarok nevű helyre, melynek már a neve is meghittséget, békét sugall. Mi is ez a Mesesarok?*

– Itt olvasható az elmúlt két év szinte teljes termése, prózai és verses mesék, gyer-

mekversek, sőt egy képregény is. Feleségem, Kati álmolta meg, és ő is gondolja a Mesesarok oldalait. Minden történetet illusztrációk színesítenek, Verka mellett sikerült több fiatal tehetséget bevonjunk az illusztrátori munkába. A mesék zöme az én tollamból származik, de másoknak is adunk lehetőséget egy vendégoldalon a szárnypróbálgatásra. Leginkább arra vagyok büszke, hogy rövid idő alatt sikerült igazán gazdag tartalmat létrehozni.

– *Több irodalmi pályázaton van már túl, egyet meg is nyert - beszélne ezekről?*

– A tavalyi és az idei Benedek Elek Nemzetközi meseíró pályázaton próbáltam szerencsét, és őszinte meglepetésemre ebben az évben első díjat nyert „*A kalapos dáma és a hímző leány*” című mesém. Minden kis elismerés olyan nekem, mint egy falat kenyér, mert egyébként ritkán kapok a műveimmel kapcsolatban visszajelzést. Persze tisztában vagyok vele, hogy nagyon kevesen vágnak bele monitor előtt ülve egy-egy hosszabb történet elolvasásába. Ezért is volt kezdetől fogva a célunk, hogy a legjobb mesék nyomtatásban is megjelenjenek. A Mesesarok ezért nem csak egy internetes portál, hanem könyvkiadó is.

– *Ha jól tudom, első mesekönyvük a „Lapibaba oviba megy” című verses történet, melyről több ismertető és kritika is megjelent. Mennyire tükrözik vissza ezek az írások, amit a meséjével ki akart fejezni?*

A célunk egy kedves, vidám, szórakoztató mesekönyv készítése volt a legkisebbek számára. Több rövid, különálló történetben gondolkodtunk. Aztán, amikor ezek elkészültek, és sorba rendeztük, váratlanul lett egy íve a dolognak. Megelevenedik egy kislány élete, mégpedig a harmadik születésnapjától kezdve az óvodai beszoktatásig terjedő időszak. Többek között ennek is köszönhető, hogy remek kritikákat kaptunk. Dicsérik a játékoságot, a humort, a versek dallamosságát és a tudatos felépítést. Mi pedig nem hangoztatjuk, hogy első könyvesként a cselekmény kidolgozásában több volt az ösztönösség, mint a tudatosság. Mindenesetre a mesekönyv folytatását már csakugyan egy átgondolt vezérfonál mentén építjük fel.

– *Lesznek tehát újabb történetek Lapibabáról?*

– Igen, ameddig csak mutatkozik rá igény. A második Lapibaba-könyv története már összeállt, a kézirat csaknem teljesen kész, Verka jelenleg dolgozik az illusztrációkon. Szeretnénk karácsonyra az új könyvet a rajongókhoz eljuttatni.

– *Én magam a Mesesarok két könyvét ismerem. Mind a „Lapibaba oviba megy”, mind pedig a „Papírangyalok” történetei arról tanúskodnak, hogy életében nagyon fontos a család, a gyermekek, a béke, a derű és a harmónia, jól gondolom?*

– Igen, ezzel a két könyvvel rukkoltunk elő tavaly, és valóban mindkettő többségében békés, derűs történeteket tartalmaz. Ennek az is az oka, hogy Lapibaba célközönsége az ovis korosztály, míg a *Papírangyalok* karácsonyi meghitt versek és történetek gyűjteménye. De az is tény, hogy a család szerepe, fontossága hangsúlyosan jelenik meg más meséimben is. Nem bánom, ha ettől kevésbé vagyok trendi, azt

vallom, hogy a gyerekeknek szükségük van apura és anyura és sok-sok szeretetre. Mindez nem jelenti azt, hogy a meséimben nem jelenik meg a gonoszság, hiszen a fény és az árnyék összetartoznak, elválaszthatatlanok. Szerencsére a mesék végén mindig a jók győznek, és a gonoszok meglakolnak. Ettől még a történet nem fordul szirupos giccsbe, hiszen a meséknél így természetes.

– *Nem árulok el titkot azzal, hogy olyan embernek tehetek fel irodalmi munkásságával kapcsolatban kérdéseket, akinek családját is jól ismerem - kiváló adottságú, nagyon értékes gyermekeket neveltek fel feleségével, Katalival – mit tart legfontosabbnak velük kapcsolatban?*

– A minap ért véget Rióban az olimpia, nemrég történt, hogyan Athénből elindult az olimpiai láng, a sportolók kézzől kézre adták, míg végül eljutott a riói stadionig, és ott fellobbantotta a fáklját. Én úgy gondolom, hogy velünk is így van ez, mert a szívünkben is lobog egy szeretetláng. A szüleink gyújtották bennünk, visszük magunkkal, őrizzük, és felélesztjük vele a gyermekeink lelkében is a lángocskát, hogy ők is tovább vihessék. A legcsodálatosabb dolog látni és átélni, hogy a fiaim viszik már a saját fáklójukat, s vigyázzák a lángot, hogy ki ne aludjék.

– *Irodalmi téren mit szeretne elérni a jövőben?*

– Szeretnék még sokat mesélni, sorakoznak a fejemben a történetek. De jelenleg legjobban *Lapibaba újabb kalandjai* miatt izgulok. Nagyon szeretném, ha az új könyv fogadtatása is olyan jó lenne, mint az első részé. Azt megígérhetem, hogy gondos munkát fogunk kiadni a kezünk közül, ami önállóan is megállja a helyét. Tavaly számos oviba ingyenesen eljuttattuk első mesekönyvünket, és ennek kapcsán én is több óvodában megfordultam. A legnagyobb és legőszintébb elismerésben volt részem, mikor körülzsongtak az oviban az apróságok, és kipirult, boldog arccal sorolták, mi minden tetszett nekik a mesében. Az egyiknek az, hogy Lapibabának titokzatos módon megnőtt a hasa. A másíknak az, hogy Lapibabát megette a sárkány, de nem lett mégsem baja. Egyszóval mindegyikük számára volt a könyvben valami emlékezetes, visszaidézhető momentum. Ennél többet nem akarhatok elérni, viszont minél több ilyen pillanatot szeretnék még a jövőben megélni. Ezért is várom nagyon, hogy az új könyv elkészüljön, és a példányaival a hónom alatt útnak indulhassak.

– *Van-e még valami fontos, amit meg szeretne osztani olvasóival?*

– Egy kedves ismerősöm mondta nekem, hogy „Eloolvastam, András, pár mesédet, és úgy látom, hogy a gyerekeknek írod őket, de a felnőtteknek szólnak.” Ez tényleg így van, pontosabban a meséimmal igyekszem minden korosztályt megszólítani, gyermeket, szülőt, nagyszülőt egyaránt. Olyan meséket próbálok írni, amelynek felolvasása nem nyűg a szülő számára, hanem a gyermekkel együtt őt is elvarázsolja. Az a célom, hogy a közös mesélés a családi szórakozás élményét adja. Azoknak az olvasóknak üzenem, akiknek tetszését elnyeri az itt, az Agriában megjelent „Lápia virágai” című történetem, hogy keressék fel bátran a Mesesarok honlapját, és merüljenek el a mesék színes forgatagában.

Fecske Csaba

Levélke

Közeledett karácsony. A gyerekek éjszakánként már hallani vélték a közeledő szán csengőjét, a szánét, amelyen Jézuska hozza a karácsonyfát és az ajándékokat.

Hogy Jézuska ne feledkezzen meg a dologról, a kis kezek levelet írtak. Lányom pufók betűivel alvóbabát kért. Lurkó, mert írni még nem tudott, nővérével íratta meg a kívánságát, ő kanárit szeretett volna. Miért, miért nem, Jézuska engem bízott meg a kalitka és a madár beszerzésével.

Sose felejttem azt a karácsonyt. Lurkó hajnalig nem bírt elaludni, nem tudott betelni a kanári szépségével. Mi tagadás, gyönyörű madár volt. Hegyes csőrével füttyentett néhányat, mintegy próbaképp. Lurkó Levélke névre keresztelte füttyös madarát. Illett hozzá ez a név.

Levélke életünk része lett. Reggelente az ő vidám hangjára ébredtünk.

Lurkó szorgalmasan adta neki az enni- és innivalót, naponta kitakarította a kalitkát. Kényeztette az ő kedves kis madarát. Levélkének jobb dolga volt, mint a török császárnak. Hanem a szabadságot semmi sem pótolhatja, a kalitkarácsok beárnyékolják egy madár életét. Lurkó olykor kinyitotta a kalitka ajtaját, Levélke szabadon röpködhetett a szobában, de csak a szobában, az ablak ilyenkor zárva volt, hiszen Levélke odakint hamarosan elpusztult volna. Legszívesebben az ablak kilincsen időzött, az üvegen át messzire látott. Megbámulta a házakat, a tovasuhanó autókat, siető embereket és szárnyas testvéreit, a feketerigókat, galambokat, gyászruhás varjakat. Néha a tévé előtt a fotel támláján ült, érdeklődve nézte a képernyőt, közben nagyokat füttyentett, mintha azt mondta volna: „Ez igen, ez már döfi!”

Levélkével élet költözött a házba, erdők és rétek üzenetét hozta, kiszínezte egyhangú életünket.

Nyáron, amikor a gyerekek nyaralni mentek a nagymamához, Lurkó szigorú utasításokat adott Levélkére vonatkozóan.

„Nyugodt lehetsz, Levélke semmiben sem fog hiányt szenvedni”

Álltam a szavam, minden reggel friss vizet töltöttem az ivóedénybe, a magról sem feledkeztem meg, s a füvet naponta cseréltem a kalitkában.

Kezdetben nem is volt semmi baj: Levélke vidáman füttyörészett, ugrált, röpködött, mint azelőtt. Először a füttyülést hagyta el. Néhány nap múlva már az eleséghöz sem nyúlt, csak gubbasztott a kalitka sarkában. Hiába nyitottam ki az ajtaját, nem volt kedve repülni. Talán kicsi gazdája után vágyakozott? Ki tudná megmondani, mi lakozik egy törekeny kismadár fejecskejében.

Végül teljesen elhagyta az ereje, a fejét se mozdította. Hiábavaló volt minden

erőfeszítem, Levélkét egy reggel kihülve találtam. Tetemét egy dobozba tettem, és elástam egy juharfa alá a házunk előtt, ahol rigók fújják reggeltől estig.

Sajnáltam szegénykét s hiányzott is, úgy a szívemhez nőtt már, de szomorúságon túlnőtt a nyugtalanság, mit mondok majd Lurkónak.

Rögtön Levélkéről érdeklődött. „Elrepült” – mondtam szégyenkezve. – „Nyitva felejtettem az ablakot és huss, elrepült.”

Tízszer is el kellett mondanom, hogyan történt, a legapróbb részletekről kifagatott. Néha már azon a ponton voltam, hogy megmondom az igazat, de nem akartam a lelkébe gázolni. Nagyon szomorú lett, kibuggyantak a könnyei. De azért láttam rajta, hogy reménykedik, hogy Levélke egyszer visszajön. Nyitva tartja az ablakot, az üres kalitka is ott van a falon, a gazdáját várja, a gazdáját, aki, én tudom, már nem jöhet vissza soha többé.

A sánta kiskacsa

Édesanyámtól kaptunk nyolc pelyhes kiskacsát. Akkoriban a külvárosban laktunk, családi házban. Fűves udvarunk volt, az ablak alatt diófa bólingatott. Volt egy kis baromfiudvar is dróthálóval elkerítve, benne betonból készült kacsászató, jobban mondva kis kacsafürdő, mellette berozsdásodott nyomóskút, amit néhány napos fáradságos munkával sikerült megjavítani. A gyerekek tapsikoltak örömben, amikor előbuggyant a víz.

A tyúkólat gondosan kitakarítottam, finom szálú szénával kibéleltem. Az ajtóhoz liliputi feljárót eszkábáltam. Takaros szállás fogadta kis telitalpúinkat.

A gyerekek kezdettől kivették részüket a munkából, szívükön viselték a kiskacsák gondozását. Nem mulasztották volna el a csalánszedést sem. Mit se törődtek a viszkető hólyagocskákkal, túrték emberül, ennyivel tartoztak a tasukáknak. Ott álltak fölöttem, ahogy a fejszével apróra metéltem a csalánt, s kukoricadarával összekevertem. A kacsák elé rakni már az ő feladatuk volt, soha el nem mulasztott lehetőség, mintsem kötelesség. Élvezték, amint a kiskacsák megrohamozzák az eleséget, nyelik mohón, fuldokolva. Mint a kitömött harisnya, olyan volt a begyük, szinte felbillentette őket.

Minden délutánunk a kiskacsáké volt. Együtt ment a család a határba csalánt meg más zöldféléket szedni, csorbókát, répalevelet. Kacsáink szemlátomást nőttek, gyarapodtak, így hálálták meg szerető gondoskodásunkat. Lábunkhoz simultak, rimáncodó sipogatással fölkerédkedtek a gyerekek kezébe. Különbéféle huncutságokat eszeltek ki, játszottak velünk. Egyszer a legkisebb és leggyámoltalanabb lesántult, nem tudtuk, mi lett vele, talán társai taposták meg a nagy tülekedésben

elemózsiaosztáskor. Azontúl ő lett a kedvenc, a legpátyolgotottabb kistestvér, akit a gyerekek anyáskodva babusgattak. Ő pedig túrte hang nélkül, csak kis szíve vert szaporán a puha pelyhes bőr alatt. Ő volt mindig a sereghajtó, kétségbeesett jajveszékeléssel iparkodott a többiek után.

Nyolc kiskacsa, nyolc egyéniség. Volt közöttük pákosztos, lusta, volt sértődős. Ez mindenért felhúzta az orrát, akarom mondani csőrét, nem lehetett a kedvére tenni, félrevonult és perceken át képes volt duzzogni magában.

Írántuk való szeretetünk nem gyöngült akkor sem, amikor a pelyhes csöppségekben fehér tollú, kemény csőrű pecsenyének való szárnyasok lettek.

Bármilyen szomorú is, elérkezett az idő, amikor a kacsákat le kellett vágni. Elvégre azért neveltük őket, az élet bizony könyörtelen, be kellett, hogy teljesedjék az örök kacsasors.

Az első kacsa levágása nagy bonyodalmat okozott, családjukban senki sem vállalta a kegyetlen feladatot. Végül Kovács néni, jóra való, kedves szomszédasszonyunk könyörült meg rajtuk.

Mi, felnőttek is szomorúan vettük tudomásul az egyébíránt hétköznapiak mondható eseményt, de a gyerekek belebetegedtek. Vádlóan néztek ránk szibériai messzeségből kéklő szemekkel, sírásra görbülő szájjal.

Időről időre fazékba került egy kacsa. Egyre nagyobb lett a csönd a baromfiudvarban, végül csak a kis sánta, aki már nem is kicsi, hanem vágnivaló pecsenyekacsa volt, szomorkodott a medence mellett, emlékeztetvén a régi szép időkre.

Másnapra ígérkezett Kovács néni, a sánta órái meg voltak számlálva.

Az éjszaka közepén egyszercsak mocorgást, sutyorgást hallok. A félhomályban, hunyorogva látom ám, hogy a két gyerek kisorran az ajtón, és minden bátorságukat összeszedve a holdfény locsolta udvaron odalopakodnak a kacsáólhoz, és kinyitják annak ajtaját.

Mi lett a sánta sorsa nem tudom, csak sejtem, egy biztos, másnap nem lett véres Kovács néni kése.

Seléndy Balázs

Háromság

(Édesapámnak)

Mennyit küszködtem,
hogy belőlem Te *ne* legyél!
Milyen kénsavas módon vizsgáltam
hogyan zárom le a szemem azért,
hogy biztosítsam: arcomon semmi sincs,
ami emlékeztetne Rád,
megváltoztattam beszédmodomat,
hogy ne úgy hangozzék, mint a Tiéd,
vigyáztam, hogyan lépkedem,
hogyan eszem, hogyan iszom,
vigyáztam arra,
amit barátnak vagy ellenek mondok,
azért, hogy biztos legyek abban:
ők Téged bennem nem visszhangzanak-

Ezt tettem valami 40 évig
és amikor végül a tükörbe néztem
Téged
láttalak,

de ott, ahol Te fehér voltál
én fekete voltam,
ahol Neked horpadásod volt,
nekem volt halmom,
ahol Te gyenge voltál
nálam izom duzzadt,
Téged láttalak kontrapunktában,
amikor magamat láttam.

Később, ahogy néztelek tovább,
láttam a jót
és a rosszat, ami Te voltál hasonlóképpen,
engem megelőzve.
Megmutattad, mi legyek és mi ne legyek,
talán azért, hogy szabaddá tégy arra,
hogy tévedni tudjak
a magam erejéből,
Téged többé nem tartva felelősnek,

és láttam azokat a dolgokat,
amelyek nem voltak tévedések-
jóságukban, mint arany eresz
a sziklában, ragyog
a Te érintésed.

Nem tudlak Téged nem-tudni,
nem tudlak Téged elfelejteni,
nem akarlak Téged nem-tudni vagy elfelejteni,
Te bennem vagy, Te alkotó részem is vagy,
meg ha akarnád is, engem elhagyni
számodra lehetetlenség.

Végtére, még ha túl későn is, de
képes vagyok a nehéz szavakat kiejteni:
szeretlek Téged és *szeretem* őt, anyámat,
akit a tükörben nem látok,

talán az ő szemein keresztül látjuk egymást-
ahogy mi hárman, szilaj harmóniában,
énemben egy leszünk.

Balázs

Hét éves volt,
volt egy félfejjel kisebb
hat és féléves barátja,
köpcös és közömbös, mint egy kőtojás.
Verekedtek gyakran, ahogy azt a
kölykök csinálják, amikor az idő jó,
anyjuk nincs közel és
ő volt, mindig,
alul.

Szégyellte magát mindig,
de volt egy másik reggel mindig,
a virágok szépek voltak
és felettük lepke sereg.

Ahogy a nap ma elnyugodott,
volt egy másik verekedés és
ismét ő volt
alul,
de ma Apu állott a közelben,
óriási, jóvágású isten,
galamb-szürke öltönyében és monoklijával
(valaki, akihez hasonlítani szeretett volna, majd ha felnő),
Ő látott mindent.
„Ugorj fel”, mondta Apu,
„ugorj fel, rázd le őt magadról,
most, azonnal!”

Ő megpróbálta, mint mindig, karjai, mint mindig
kicsavart nedves lepedők, a győzedelmes tojás
ült a mellén, pöffeszkedve, béka a tavirózsa levelén,
aztán legurult róla és hajából kirázta a port.
Apu állt csendben egy pillanatra, Zeusz
egy vihar végén, ahol a menydörgés nem sikerült,
utána lábát a mellére tette
és mondta, olyan laposan, mint a palatábla:
„Te
nem vagy
a fiam.”

Hajnalodott,
a csillagok sápadtak, a Hold
már áttetsző lett, amikor kitörölte
az utolsó sós vízcseppet szeméből,
motyogva már ezerszázszor elformátlanodott
ajkaival: „Nem lett volna szabad
mondanod ezt, szeretlek Téged,
nem lett volna szabad mondanod ezt,
és most
hogyan tudjam én ezt
elfelejteni?

Fellinger Károly

Aki benned hisz...

Aki benned hisz,
önmagát adja oda másnak,
önzetlenül, ahogy a madarak
csiripelnek
vínagnak és szomorúnak egyaránt.

Aki téged keres,
önmagát találja meg,
csak az szaladhat önfeledten,
aki tudja, hogy visszatérhet hozzád.

Aki érted él,
annak nem ér véget az élet,
annak álmában
is angyalok fogják a kezét,
átadva őt a fénynek.

Aki megtalált,
az embert találta meg,
az tudja, hogy a káprázatnál
fontosabb a halottak
sírján égő mécses,
ahogy megvilágítja az arcod,
lehetőséget adva
a visszatéréshez.

Fészek az égen

Fészek az égen a hold,
kakuktktojás az álmom,
kikölti kék madaram,
új nap a láthatáron.

Múzsám a reménytelenség,
bálványozza szerencse,
mint Lóthnak felesége,
úgy néz vissza a versre

Mint a kismadár

Édesanyámnak

Mint a kismadár a repülésre,
úgy vágyom hozzád, Istenem,
nem baj, ha szél fú, az se, ha hó száll,
befogad majd a végtelen.

Mint egy kismadár a repülésre,
úgy vágy most hozzád a lelkem,
de add, hogy fészkembe visszaszálljak,
ne hagyj lezuhanni engem.

Ifjúságom vándormadara

Ifjúságom vándormadara,
ó, visszarepülsz-e valaha?

Elhullajtott tolladat a nyár,
hófehér dunyhámba dugta már.

Csőrödben az élet vizével,
nem oltod-e szomjam tüzét el?

Álompalotám, hol fészked állt,
didergő hajnalok széthordták.

Nincs már téglá, se eresz, se nád,
most már én is csak vadászom rád.

Avarszagú kavicsok

A halál titokban kipróbál minden koporsót, kivéve apámét, ahhoz nincs elég vér a pucájában, pedig e nélkül a halott kísérteni fog a szellemvilágban, bizony a saját árnyékát követve jut el Istenig, rászedve őt, hogy helyet cseréljenek egy elhanyagolható pillanatra, mialatt a halál előkészíti, majd, önszorgalomból, a feltámadást, amihez végképp nem lesz semmi köze, mivelhogy a mások bűnével játszik, eltörve azt, mint a virágcserepet, benne a földdel és a virággal, amit apám elfelejtett meglocsolni.

Előszivárog

Az apám temetéséről hiányzott tizennégy unokatestvérem, vagyis az unokatestvérek egyharmada, milyen szánalmas vagyok, el kell hinnem, hogy egy töről fakadnak a számok, az ujjaim elvergődnek a tenyérig, az apám öltönyébe rakott fésű fogai, mint a leendő sírhelyek száma, a fakult régi családi kép hátulján rajta még a fotó ára, s a zsebében lapuló kerek ötven euróval lefizetve az elmúlás, a vén gondnok, a tehetetlenség, s hogy a tizennégy hiányzó unokatestvérem túl kell, hogy éljen hajnalban.

A trójai örök

Nagyapám aratógazda volt, ő még a munkát a miatyánkkal kezdte, ezt még apám mesélte, amikor növénytermesztő lettem, attól fogva én is fontos embernek éreztem magamat, de csak magamban, magamban mormoltam az imádságot, mindig megköszönve Istennek, hogy kételkedhetek benne, hogy a valóságból kilóg a nemlét lába, s azzal szaladhat nem a világ, de a túlvilág végére, ahol már fogadására friss kenyeret sütnék tudattalanul a szerves angyalok, megszabadulva a vak repüléstől.

Varjúnyáj

Apám a legyet sem volt képes agyon-
ütni, én meg a templomban tartott kö-
zös imádkozáson, szerdán, egy nappal
a temetése előtt, agyoncsaptam
a szelíd ártalant, az imakönyvön
portyázó legyet, pont akkor, amikor
apám üdvösségéért imádkoztunk,
amikor a mellettem ülő anyám
könyveit megirigyelve bögni lett
volna kedvem, mert a gyászolók, bizony
a sírás alapján ítélik meg, hogy
ki sajnálja igazából a holtat,
de egy csepp könny se szökött a szemembe,
lelkiismeretfurdalást érezve
kabátzsebembe tettem áldozatom,
majd beledobom őt apám sírjába.

Sárfoltok

Apám tanított meg horgászni, persze
halat biz sose fogtunk, ideje nem
volt rá, hogy igazi horgot vegyen, mert
akkor nem tudott volna kivinni a
közeli kavicstóhoz, ezért aztán
meghajlított nekünk egy gombostűt, még
anyámtól kunyerálta, aki egy zöld
ingujjból vette elő, ami nem is
tetszett apámnak, de nem adott hangot
ennek, olyan volt, mint a visszapottyant,
tátogó, vörösszárnyú keszeg, amit
mi persze aranyhalnak néztünk, s már nem
is sajnáltuk, hogy nem teljesítheti
legfőbb kívánságunkat, ami bizony
egy új, rozsdamentes horog lett volna.

Jel

Ma reggel háromnegyed hatkor apám
ébresztett, egymás után kétszer mondta
Károly ébredj, s én tényleg felébredtem,
megkérdezve anyámtól, nem ő szól-e
hozzám, hiszen az apám két hete kór-
házban fekszik, gép lélegezteti,
miután a combnyaktörést követő
műtétje után tüdőgyulladással
kezelik, már mozdulni sem bír, nemhogy
beszélni, valamikor is inkább úgy
hívott, hogy Imrus, hiszen amióta
Alzheimer-kórja van, idestova
négy éve, egy szobában alszom vele,
a prosztatája miatt többször is ki-
vezetem a WC-re, ilyenkor jól
telezabálom magam, nem érezve
lelkiismeretfurdalást, no, de a
mai ébresztés után felhívtam az
öcsémet, neki van meg a kórterem
száma, azt mondta, nyugodjak meg, hisz őt
nem hívta senki, ne fessek mindig az
ördögöt a falra, majd abbahagytuk
a beszélgetést, de én megesküdtem
volna rá, hogy hamarosan hívni fog,
természetesen csörgött a telefon
nemsokára, részvétet kívánt, annyit
tudott csak kimondani, apa három-
negyed hatkor eltávozott közülünk,
s én úgy éreztem magam, mint az idős
varázsló, akinek egy csettintésre
világgá szaladt a megrémült nyula.

Bertha Zoltán

Föld és ég

In memoriam Oláh János

A 2016. évi Tokaji Író-tábor az 1956-os forradalom szellemiségét elevenítette föl. S az ünnepélyes megnyitó első verseként Oláh János *A budai hegyek alatt* című katartikus költeménye hangzott fel: „vívtunk, ha kellett, és ha nem, / én Istenem, Jóistenem, / nem ismert ránk a félelem. / Vívtunk csak a szabadságért, / lyukas zászlónk igazáért. // A Corvin köz, a Juta-domb, / Széna téren a gyér falomb / soha többé semmit se mond, / mintha mi sem történt volna, / hallgatás a szánk levarrta. // Száműzöttek, hajléktalan / meghúzhatom itt-ott magam, / de nem érti senki szavam, / kiröhögnek, ha említem, / bizvást miben egykor hittem.” Döbbenettel, megrendülten hallgattuk a versmondást: drága költő-, íróbarátunk immár földöntúli üzenetét; hiszen csak néhány nappal azelőtt kaptuk a gyász hírt felőle. Így közös néma főhajtással s emlékező szavakkal öleltük is tiszteltünk, amikor ötvenhatról beszéltünk napokon át. És dacos fogadkozással vagy anélkül is – éberszto keserű mondataival fülünkben-lelkünkben: mégiscsak az ő és a zászló örök érvényű igazának hirdetésére szántuk újra magunkat. Mert amint utána a farkasréti temetői búcsúztatásán Jókai Annától, Kovács Istvántól, Lezsák Sándortól, Szentmártoni Jánostól és a többiektől is hallottuk: aranyfedezetű sorsirodalmi munkássága hiteles és értékbiztos nemzettudatunk fundamentumába kell, hogy épüljön.

Oláh János impozáns életművének valódi arányai most már aztán igazán megmutatkozhatnak mindenki számára. 2011-ben jelent meg a novellái színe-javát tartalmazó *Száműzött történetek* című kötet, amely „kegyetlen nyíltsággal” (Kodolányi Gyula), „drámaiságában is egzakt pontossággal” (Pécsi Györgyi) vetíti ki a kommunista korszak embertyomorító hétköznapijait: a szenvedésözönnek meg az élni akarásnak azt a különleges sorspanorámáját távlatosítva, amely felrázó autentikussággal világít rá az ezt a népet az elmúlt évtizedekben tépve-zilálva gyötrő mindennemű kifosztatásokra, alávettetésekre, elkorcsosulásokra – ami ténylegesen külső vagy belső száműzetésbe sodorta a tisztességet és a tisztalelkűséget. Az elbeszélések „a fenyegetettség kordokumentumai: hogy romlott meg, hogy esett szét egy egészséges élet, egy közösség, miféle hatalmi téboly és hipnózis gyöngített és ölt ki emberi érzést, veszélytudatot” (Lezsák Sándor); narrátoruk „korhű krónikásként tárja elének a szabadság nélküli rend természetét, árnyalt és hiteles képet rajzolva a bolsevik típusú diktatúra majd fél évszázados ámokfutásáról” (Ködöböcz Gábor) – a számvető szembenézés egyfajta modern népiséget

(móriczi, sántai örökséget) tovább újító módszerességével és invenciózusságával. A szuggesztív újrealizmus „hihetetlen pontossággal és magabiztos vonalvezetéssel kanyarítja” a történetmondást: azokról a kisemberekről, akik „próbálják túlélni a néha-túlélhetetlent, és magyarázatot találni a néha-megmagyarázhatatlanra” (Lajtos Nóra); akik „folyton folyvást saját körülményeikbe ütköznek”, s akik sebzettségének „legfájóbb hatása pedig az, hogy egy közösség hagyományos struktúráit és kultúráját pusztítja” (Kelemen Lajos). Igaz, élénk, életes néptörténelmi tabló ez tehát. Az újabb összefoglaló könyv, a többrészes, monumentális regény (*Közel*, 2014) a hasonló tematikát a magyar és a világirodalmi (egyszerre konfesszionális és tudatáramoltató) modernség számos jellegzetességével, az erőteljesen lélektani és metafizikai sugallatú konkrét-tárgyias ábrázolással és nyelvezettel juttatja kifejezésre. Az emlékidézés formatechnikája – „az önpusztító önkeresés, az önélveboncolás hangja”, a „prózaversre emlékeztető” asszociativitása, „bartóki kontraszthatásaival” (Határ Győző), a „paraszt- vagy pontosabban szegényregény” (Réz Pál) elemző mélységeit költői-vizionárius irányba tágító, így a szerzőt Proust tanítványaként is jellemezhető intonációja –, az előadásmód rétegezettsége, dús epikai összetettsége (Oláh János önvallomása szerint is) pedig még a francia új regény (a „nouveau roman”) esztétikai hatáserejétől is gazdagodik: a „közelség élménye” (az új értelmezési lehetőségeket kínáló objektivista, úgyszólván fenomenológiai mikro- vagy hiperrealizmus), a tárgyakat a „pórusaikig kinagyító” szemlélet: mind-mind a vérbő léttapasztalatok műgonddal cizellált intenzív stiláris megalkotottságát demonstrálja egyszersmind.

S a műfaji, poétikai sokszínűség és változatosság kincsestáráként becsülhetjük a 2014 végén közreadott *Belső tükör – Összegyűjtött versek 1958–2014* című hatalmas könyvet is, amely Oláh János szinte teljes lírikusi oeuvre-jét magába öleli. (És következhetnének még nagysikerű drámáinak vagy esszéinek, publicisztikáinak az összegző kiadásai is.) A „belső tükör” introspektív metaforája a viviszekciós önanalízisre hajlamos, a modern személyiséget felzaklató érzelmi, látványi és látomásos benyomásokra érzékeny költői én helyzetét definiálja (a „belső tükrök egy eltévedt tekintet tánctermeiben égnék”; s a „kigyómarás érzete” meg a „méhék falánk sava” „gyógyít és gyilkol”), vagyis a szubjektív létérzékelés de profundis ágazik föl a közösségi és a transzcendentális világszférák és sorsdimenziók övezeteibe. A belső így egyben külső tükör is: egész korok, hosszú évtizedek, társadalmi állapotok és változások visszképévé, sorjázó nemzedékek közérzetének hű lenyomatává tágul. Az „őszinteség szabadító ereje” bontakozik itt ki, a meditatív tömörítés és áttételezés, „a keresetlenség és a választékosság szerencsés egyensúlyát, a szkeptikus moralista bölcsességét” hordozó esztétikai értékformákban, az egyszerre rezignált és protestáló létkritikai hangvételeben, a konok, fanyar, pontos és szenttelen stílusba feszített látéletek és veszteségtudatos közérzetjelentések

atmoszférájában, a „kollektív megbántottság hangulatát” tüntetve kifejező kor- és kórképekben (ahogyan Alföldy Jenő taglalja). „Néhány sor, s mennyi finom, rejtett mélység, titok, utalás, kérdés” (Tózsér Árpád).

A *Kilencek* (Nagy Lászlót idézve: a „torkonvágott forradalmak pirosát s gyászát” viselők) legendás antológiájának, az 1969-es *Elérhetetlen földnek* a címadó versét Oláh János írta, s a megszenvedett szülőföldélmény (az elszakadással és a mégisragaszkodással, az elsüllyedt múlt és a bizonytalan jelen-jövő keltette titokérzésekkel) már ott is egyetemes létélménnyé tágult. A „domboldal // száraz füvei közül / néztük a robogó fellegeket” – zárult így ama nevezetes költemény, hogy fél évszázad múlva, az utolsó versek egyikéből ezt hallhassuk: „A föld, ahonnan menekültem, / a föld, ahova megérkeztem, / élő sebként sajog köröttem” (*Gyalog jöttem*). Ilyképpen teljesedik e lírai út, e költői világ, „lakonikus mondatok, nyelvi párhuzamok és ellentétek” racionalitása révén (Rózsa Endre szerint), s azzal is, hogy „nála az intellektualizmus filozofikussá is válik, s ezzel egyidőben nemegyszer enigmatikussá vagy példabeszédszerűvé” (Vasy Géza) – Utassy József sziporkázó imagista entuziazmusával, Kiss Benedek érzelmetlítően ötletes, mágikus dalpoézisével, Péntek Imre groteszk, abszurd villódzású nyelvbravúrjaival, Mezey Katalin profanitást és szakralitást ötvöző stílusával, Konczek József neoavantgárd, újexpresszionisztikus hangütéseivel, Kovács István talányosan képzettömörítő, Győri László játékosan fantáziamozgósító versmodorával összevetve is. Koszmosz hiány és csendzúgás, a választalan némaság háttérmoraja övezi az egzisztenciális sugallatú szavakat: „Beszélni kellett volna mindarról, / miről beszélni nem lehet” (*Nagyítófény*); „Magtalan magként csírázik ki bennem / a meddő kérdés, hogy miért, miért?” (*Titkok léte...*); „Mióta ezt az egyszemélyes nyelvet beszélem, / azóta nem hiszem már, / hogy felöltözhetnek a csontok ott a puszta, / hogy odaférkőzhet a szó / valaki közé és közéjük. / Elhallgatok, hogy hihetőbb legyen” (*Biblia idézet*); „Másra valló szavak mögött / rejtőznek az igazi szavak, / és az idejűkre várnak, / mikor mindent elmondanak” (*Búcsú nélkül*). S a közösségi magyar megmaradás kétségessége: „Kövér tankoktól rázkódott az asztal / s a lámpafény egy ördöglepke-szárnyon. (...) Amire készültem, most már hiába. / Talán jobb is, ha nem válik valóra. / Rászoktattam magam a hallgatásra, / gyűrött papírra, hideg altatóra” (*Titkos ország*); „E kiszolgáltattott helyzetben, / ha lehet élni, beszélni mi nek?” (*Vállamon a kártyavár pora*); „A történelem lábát / bennem törölte meg, / de gyalázatomból nem fáj / végül is senkinek” (*Tanulság nélkül*); „E konok nyelvet / kevesen beszéljük, / de ahhoz mégis / túl sokan, / hogy értsük egymást” (*Magyarok*); „Ég vándorát újra látod! / Nomád ijad megfeszítéd, / célzod, célzod, buta látnok, / léha voltod, üres nincsed. // Akit hajdan úztél-vágytál / átszökellve berket-árkot, / most, amikor rátaláltál, / szántsándékkal elhibázod” (*A csodaszarvas elvesztése – Jankovics Marcellnak*); „Olyan nehéz szótlannul szólnom hozzád /

szétszabdalt, kivégzett, hazátlan ország, / mert néma vagy és néma vagyok én is, / e némaság ínyemből serkedt vér-íz. // S ha megszólalnánk is, kihez ki szólna, / nem hitetlenség, de nem is hit volna. / Vége van, jaj, mindennek vége, vége, / ne szégyelljük, mondjuk ki bátran végre” (*Olyan nehéz...*). A hierophánia térségében, a theophánia közegében azonban – a gyökeres mélységekből az égbe szökő, a végest a végtelennel összekötő templomtorony által – a fentiek erői betörhetnek a teremtő anyai matériába: „Templomtorony hatol a földbe, / és Gaia anyánk megtermékenyül. / Szerelmesen fölkapja ölbe, / s fülébe duruzsol a jeges úr” (*Gaia anyánk*). S ha „egy hangtalan / dal sír föl daltalan” (*A nemlét dallama*): a földtől az égig, mégis és mindenütt: „ősi nesz” zenél.

„Oláh János álmában is éber, a vak világban is látó költőként, 'a történelem gégemetszett csöndjét' megtörve, kimondja a már-már kimondhatatlant” (Tőkés László). „Olyan, falhoz állított, majd összedrótozott kezekkel, arccal lefelé elföldelt vagy kiforgatott tekintetű és megtört nyakú szavaknak adott újra ragyogást, mint 'haza', 'nemzet', 'hazaszeretet', 'együttérzés', 'barátság' és 'ország'” (Jánosi Zoltán). Műve így lett valóban mindnyájunkat eszméltető igazságbeszéd, bölcsességbeszéd, sugárzó sorsbeszéd.

Lőrincz György

Temetés

Szabálytalan nekrológ

„Tetteik, akikkel egyek voltak,
Élőknél veszélyesebbek a holtak”.
(Oláh János: *Hetedíziglen*)

Babonás vagyok. „Babonák napja csütörtök, amikor a legnehezebb”. Ma kedd van. És ma a legnehezebb. Mert itt ülök Székelyudvarhelyen, a negyedik emeleti lakásban, s arra gondolok, Budapesten ma temetik Oláh Jánost.

És nekem ott kellene lennem. Nemcsak a szívem szerint, az eszem szerint is. – Ne fontoskodj – mondta a feleségem, amikor eszébe jutattam, hogy ma temetik Oláh Jánost, s esetleg illene ott lennem. Itt vagyok a Székelyföld szívében, a székely „anyavárosban”, és arra gondolok, hogy Budapesten ma temetik Oláh Jánost. És én Oláh Jánosra gondolok már hetek óta. Meg arra, hogy odahaza a szülőfalumban a néphagyomány és a többszázados szentencia szerint: „*A haldoklót, a halottat el kell engedni!*”! Nem szabad szenvedni hagyni. És történeteket tudtak olyan emberről, emberekről, akit, vagy akiket nem „engedett” el a felesége. Apja, anyja. Akit addig sirattak, amíg a többi hozzátartozói közül valaki, meg nem kért valaki öreget, hogy szóljon rá az illető feleségre, anyára, gyermekre, hogy a halottakat el kell engedni. Sőt olyan történetről is tudtak, hogy a haldokló, már ő maga kérte, hogy engedjék meghalni. Ne legyen visszajáró lélek. Ez az élet rendje.

Igen, tudom, így igaz, megtanultam magam is, „rendje” van az életnek, ahogy rendje van a halálnak is. Többszázados bölcsesség mondatja ki ezt, íratlan törvények, bölcsességek és tapasztalások szabályozzák, amelyeket átmentettek az ezeréves múltból. Ők nem a tévéből tanulták az életet. Erre gondolok, meg arra, hogy Édesapám halálakor, amikor a kortársak megérkeztek a virrasztásba, elindult egy könnycsepp – egyetlenegy –, le az arcán. Mintha tudta volna, hogy megérkeztek a kortársai. S mert örök babonás vagyok, ha például üres vederral érkező emberrel találkozom, olyankor, akár fordulhatnék is vissza, s többnyire csak azért megyek el, hogy újra és újra kipróbáljam, hogy állíthat a tudomány bármit a babonáról, nekem az üres veder azt jelenti, hogy amit éppen akarok, az nem fog sikerülni. NEM FOG SIKERÜLNI! És hiszek a sorsszerűségben. Hiszek Szondi Lipót sorselméletében. Igen, hiszek a tudatban, emlékekben felhalmozott többszázados tudásban, a tapasztaláson és józan megfigyelésen alapuló *babonákban*. Ezért az Édesapám temetése után az egyik unokatestvéremmel elmentünk a falu legidősebb asszonyához, hogy rákérdezzünk, az ő tudása alapján, mit je-

lent az, ami az Édesapám virrasztásán a kortársak érkezésekor történt. Kati nénit az udvaron találtuk meg, egy fűzfavesszővel irányította a libáit – egy kis patak folyt az udvarán át –, elmondtam mi történt, s rákérdeztem, hogy mit jelent ez?

Kati néni egyet suhintott egy liba fele, s visszakérdezett:

Mikor történt pontosan?

Amikor a kortársak csoportosan beléptek az ajtón.

AZ ELSŐ HALOTT FIATAL FÉRFI LESZ, AKIT SZERET A FALU – mondta Benedek Kati néni, s rá egy hétre, vasárnap délelőtt tíz órakor megszólalt a telefon nálam, Udvarhelyen. Felveszem a kagylót, s kiderül, az unokatestvérem hív, akivel Kati néninél jártunk.

No, mit gondolsz miért hívlak? – kérdezte.

Fogalmam sincs.

Kati néni nem jut eszedbe?

Ki halt meg? – kérdeztem.

O. Z. – mondta az unokatestvérem.

O. Z. még a faluban is, ahol egyébként is magasak a férfiak, méretes férfinek számított. Közel két méter magas, szőke, ahogy mifelénk mondták, pirospszgás, mosolygó férfi volt, aki az úton mindenkit megszólított, s aki mindenkinek előre köszönt.

– A körfűrészszel vágta a hulladék lécet – mondta az unokatestvérem –, s egy szálla felpattant, s beleállt a nyaki ütőérbe. Majd hozzáfűzte azt is: – A felesége kérlelte: – Vasárnap van, ne dolgozz Z. –, s ez történt.

Hát igen, babonás vagyok. Tapasztalásból. És tudom, a halottakat el kell engedni. De amióta értesültem Oláh János haláláról, nem tudok másra gondolni, csak Jánosra. Fel-felvillan az arca, hallom a kissé rekedtes hangját, látom a tekintetét. Megállok a könyvespolc előtt, le-leveszem egy-egy könyvét, bár nincs kedvem, s türelmem olvasni se. De, mégis... A 2003-as *Szép verseket* veszem elsőnek a kezembe, végigfuttatom a szemem a neveken, megtalálom a nevét. Három verse van, „Öregség” című verssel kezdem. Újabban egyre jobban érdekel az „öregség”. Aztán leveszem a *Vérszerződés* című kötetét, s újra és újra elolvasom, a *Nincs Isten* című megrázó novelláját. Kedvenc írásom. Kemény, férfias próza, ahogy kemény, férfias férfi volt Oláh János is. A hetvenedik születésnapjára írt köszöntőmben, mert nem tudtam, hogy cselgáncsozott, írtam az első találkozásunk kapcsán. „Ami rögtön feltűnt, ahogy Oláh János megállt előttünk. Nyugodtan állt, szinte észrevétlen, kissé szétvetett lábakkal, s mégis – talán zsebre dugott kezei láttán – érezni lehetett, hogy betölti a teret. Úgy állt ott a földön, mintha onnan nőtt volna ki. Ott van.” Most, az MTI tudósításában olvasom a „megfejtést”, vagyis, hogy cselgáncsozott. Azért állt úgy a földön, ahogy. Azért és úgy állt a földön, hogy érezni lehetett: ott van. Ott állt a sóvárgott és megtalált földön, s érezni lehetett mázsás igazságai is

nyomják súlyával és jellemével a földet... Igen, jellemének utolsó morzsaival is... Ez volt, s a jelleme, ami meghatározta egy életre a ritka találkozásaink ellenére a hozzá fűződő viszonyomat. Tiszta szívű ember volt. Szemében, tekintetében ott volt a szavai aranyfedezete. Igen, nyílt tekintetű ember volt, de most már többet nem szabad foglalkoznom vele, mondom magamnak, el kell engedni, ma van a temetése. S ha már nem tudok ott lenni, akkor el kell „temessem”, én magam. Megnyitom a számítógépet, s beírom: Oláh János költő. Megnyílik rögtön a Wikipédia, végigolvasom, amit már tudok, aztán megakad a szemem MMA címkéjén. Rákattintok, és megjelenik János. A maga valójában. Úgy, ahogy mindig is. A maga tökéletes, de nem súlytalan egyszerűségében. Nyílt tekintettel. Félrefésült sárgás ősz haja rásimul a széles homlokára. Összerezzenek. Összeszorul a szívem, kattintok, majd egy újabb kattintás után elkezd *A pincészeri elégia* című versét.

Egy pohár bor kellene – jut erről rögtön eszembe.

Az igazi végtisztességhez – ha már külön temetem –, egy pohár vörösbor kellene. Ezért nem haragudna meg János.

Egy pohár bor kellene – mondom a feleségemnek – ma, most, ebben az órában temetik Oláh Jánost. – Nem fontos, hogy piros legyen, jó lenne a fehér is, mondom, jó volna, csak nincs.

Csak NINCS – ismétlem, elkeseredve –, mire megszólal a feleségem. – Már hogyne volna, ott van, amit Laci fiad hozott a hetvenedik születésnapodra, meg amit Nagy Kati és Bea a hatvanadikra.

Azt megnyithatom? – kérdem – mintha nem tudnám, hogy a szavaival áldását is adta rá.

Idd úgy, mintha itt lenne János is, meg Kati is – mondja a feleségem.

Igazad van, mondom. És kinyitom az üveget. Csinos, kicsi üveg, „Tokaji édes” villan fel a víznyomtatású sárga kréta papír csomagolás alól – kitöltöm a pohár bort.

Isten nyugtasson, Oláh János – mondom. – Ugyanabból a földből vétettünk, ugyanabból a többszázados szokásrendből, ugyanabból a fájdalomból, és ugyanazok az emlékek kötöttek az *Elérhetetlen földhöz* is.

És kattintok, s hallom a kissé rekedtes hangját is.

Számodra már elérhetővé lett a föld, János. Földdé váltan teremted újjá a földet. Amelyet úgy szerettél. Amely „megöszült”, megöszül erdőbánatunkban... Mert akik döntenek a sorsáról, nem morzsolnak az ujjaik közt soha földet... „Bezárkodhatsz, ha kedved tartja/ennyi szabadság kijár a legyőzöttnek”.

Újabb kattintás: Hetedízigen...

És mondja, mondja, a hetedízigen is fájót. A fájó és sajgó magyar sorson belül is azt, amit akár mondhatnék én is... Metaforikus töltettel, de akár szuggesztív valójában is. A többi már nem is lényeges. *Hisz ezzel a verssel a szívemben érzem,*

el is engedtem Oláh Jánost. Nézem az arcát, a szemét, ahogy a sorokból felnéz, és tudom, a vers: „sorsbeszéd”. És tovább hallgatom. „Földem”. „Európa udvarlása”. És újra és mindig: „Az elérhetetlen föld”. Majd, Bornemisza óta.

„Magyarországról édes hazámból elindulok.
Magyarországba, édes hazámba, visszajövök.
Itt maradok.”

A Haza mindig azoknak fáj, akiknek nincs...

Nekem ne lenne hazám?

A halottak jönnek, jönnek, fogják a kezem, és kézen fognak és vezetnek...

A halottak köztársaságába érve arcot kap, növekszik az addig csak árnyakként kísértő bölcsesség.

(forrás: www.litera.hu)

Bárdos József

Hol van?

Hol van az egykor, a boldog idő?
Hol vagyok én, aki voltam?
Ez vagyok én? Nehezen hihető.
S mért ülök itt, kiraboltan?

Így kitaszítva, az úr peremén,
nézek a semmibe árván.
Jaj, van-e cél még, bármi remény,
vagy csak a sír, ami vár rám?

S hol van az élet, a boldog idő?
Hol vagyok én? Ki e rém itt?
Jaj, ki ez itt, a tükörben ülő?
Ráncos a homloka: rémít.

Futnak a percek, az óra rohan.
Semmi se volt, csak egy álom?
Csönget a vekkerem, int komoran.
Kint mi dereng? A halálom?

S hol van a holnap, a boldog idő?
Hol vagyok én, ki lehetnék?
És hova tűnt el a fény, a jövő?
Ez vagyok én? Ez az árnyék?

És ha ma jönne egy új szerető,
s volna, ki mondja: te kellesz!
Volna-e bennem elég hit, erő?
Vagy jön az ördög, és elvisz.

Tompa Zsófia

még a fenyők is

még a fenyők is meghalnak nagyapa
egy idő után nem tudják
hordozni magányukat többé
törzsüket fáradt hiánnyá
munkálja bennük a vágy
hogyan valakié
mégis legyenek
hogyan ne kelljen mindig
társ nélkül állani
még a fenyők is meghalnak nagyapa
nem látványosan csak halkán
észre se venni
ezüstössé fakul kérgük takarója
töredeznek az ágak
tűlevelek hullanak
a cinkesúly alatt
mert nem lehet
állni örökké még a fenyők is
meghalnak nagyapa elhagyja végül
őket a dac a keserű nyomában
fény és alázat

*Tóth Sándor***Miserere**

földből kibújt virág
kegyelmek kertszegélye
amott a sziklatalpon
két kar nyúl feléje

árny terül a fákra
foltos köpeny-felleg
el nem ért virágokért
száz karok esdekelnek

töpped a fénylő sávon
fájdalmak őszi bokra
lehulló évek órák
tegnappá sápadoznak

pókhálón függ az élet
szürkén vasalt parton
madárszó szigetére
hallgatást int az alkony

legbenső még a forrás
ősvizének rendje
mindenik szál virágát
ha irgalom nevelte

Lángzó vízkörök

lélekzúgás ünnepi csönd
kertben a rózsán megszentelt öröm

hajnal égkörön
egyetlen láng
füvellő rétsíkon
szétoasztja magát

telten a távolon
zsúfolva a fény

mécsvirág koldusa
mikor lesz remény

elmegy messze úszik
fölkéklő hegyen

magasság-ígéret
világ-idegen

sziromszent-ígéret
elég most nekem

legtöbb a távolon
ami közeledés

vond azt magadhoz
és hidd ami örök

hajnalfény-zúgásban
égnek a vízkörök

Szondi György

Tudod, hiszen

Negyedszavak halmazából
is pirongó gömb
leváló léptek
neszéből televény
ujjongó hiányból
tudd tudom
mert íves haladéokban
kardos esély
közök pagonyában
pillenő érkezés
fölcstillagzó sugárban
értem érted

ÍV

Meg?
Meg.
Meg.
Meg?
El.
Sikkadás.
Tovaharmatlik.
Béklyó vele.
És elsimítja tincsem
egyre
zökkenőmentesen

Légy itt szerzet

Vezetékes öröm hiánytalanul
Lent réteges szenvedély hovatovább
Ujjvárta szép kormos remény tanul
Ha lehetnék te félszeg tétován

Mindig-indulásban kerek homály
Rianó résen készenlét rend és
Elhanyagló cél hány kereszt hol már
Mintha te viszont és rádébredés

Kaiser László

Búcsú Kósa Csabától

Tisztelt Gyászoló Egybegyűlteik: Családtagok, Pályatársak és Mindannyian, akik egyik vagyunk Kósa Csaba szeretetében!

Még mindig csak ocsúdva a váratlan haláltól, jöttem ide, hogy a Magyar Újságírók Közössége és a magam, egyben a Hungarovox Kiadó nevében is szóljak néhány megrendült, ugyanakkor szándékom szerint teljesen egyértelmű szót.

Egyértelműt, mert a halál felfoghatatlan misztériumában csak így lehet.

Ennek jegyében idézem a mindig pontosan fogalmazó Kósa Csabát, aki barátja és író társa, Obersovszky Gyula elhunytával így fogalmazott: erkölcsi zseni távozott. Számomra Csaba – az író, az újságíró, a szerkesztő, a tanár és messze nem utolsósorban a Magyar Újságírók Közösségének alapítója és elnöke, igen, immár örökkön örökké örökös elnöke – erkölcsi zseni, vagyis morális iránytű volt – és az marad, mindenkinek, az emlékezés végső határáig, aki jól látta tetteit s mindenkinek, aki jól olvassa most és olvassa majd a jövőben műveit.

Barátaim, hát nem a legmagasabb szintű erkölcsiség jellemzi írásait, a több mint harminc kötetet, amikor a magyar történelmet örökíti meg, amikor Tőkés Lászlóról szól, amikor Mansfeld Péterről, vagy amikor az újságírásban a szépirodalmat műveli a nagy magyar újságíró-írókhoz, Kosztolányihoz, Móriczhoz méltóan, vagy éppen a szenvedő, kiszolgáltatott embert örökíti meg? Nem az erkölcs jegyében volt ott a Magyar Demokrata Fórum indulásánál sok magyar íróval együtt? Nem az erkölcsi tartása vezérelte olyan döntéseknél, nevezzük nevén, az antalli, Antal József-i út vállalásával, amikor odahagyta a főszerkesztői posztot? Vagy éppen a Magyar Újságírók Közösségének létrehozásakor? Micsoda fölhördülések követték sokszor lépéseit, milyen értetlenség fogadta, hogy a plurális demokráciában merészelt egy másik érdekvédelmi szervezetet létrehozni. Ráadásul működtetni. Micsoda embert nem kímélő támadások érték, sokszor onnan, ahonnan nem várta. De talpon maradt, dolgozott és – ismétlem – működtetett. Hogy írta Németh László? A nemzethez való tartozás legfőbb ismérve a munka! Igen, nemzetben gondolkodva, a határon kívüli és a vidéki újságírók előtt is a legteljesebb mértékben nyitottan lett ő egy a Magyar Újságírók Közösségével. Sokszor lehetetlen anyagi és egyéb, hadd ne részletezzem most, körülmények között írt és íratott, szervezett, szerkesztett, díjazott, tanított. S utazott százfelé az országhatáron innen és túl. Akárhon volt, akármit cselekedett: mércéje, az erkölcsi mérce, a Magyar Újságírók Közösségének egyik díjának a mottója volt, nem akárki írta, Petőfi Sándor. Hogy is szólnak ezek a ma is nagyon aktuális sorok? „*Soha lantomnak egy hangját, tollamnak egy vonását nem adtam bérbe senkinek...*”

Hihetetlen munkabírása volt, úgy, hogy mindig volt ideje a jó ízű beszélgetésekre is. Lassan ez is kihalóban van, mint az irodalmi publicisztika és a riport. Mennyi, de mennyi összejövétel, emlékezés, ünneplés házigazdajaként adott erőt és jó szót az íráshoz és hétköznapihoz. S mindeközben állandóan írt, rá is érvényes az a sokat idézett megállapítás: az írás életforma. Vérbeli író volt, meggyőződésem, hogy az irodalmi publicisztikában, ebben a mára hanyatlóvá vált műfajban a legnagyobbak között a helye. És egy személyes megjegyzés: kiadóként, a Hungarovox Kiadó vezetőjeként öröm vele együtt dolgozni, műveit, három könyvét megjeleníteni. Öröm, mert a korrektség, hozzáértés és tehetség egy volt benne, s a barátság a munkában találkozott, a munka pedig mélyítette a barátságot.

Említettem, milyen hatalmas munkabírása volt. Nem kímélte magát, aztán végül kisebb-nagyobb bajok nem kímélték őt. Sem testiek, sem lelkiek... Úgy bennem van, hogy jó néhány hónapja mondta nekem először panaszképp: korábban az istrángot is elszakítottam – aztán később is így beszélt sokszor magáról. Mondhatnám, milyen remek költői-írói kép, talán az andrásfai gyerekkorában hallhatta először. A kép szép, a valóság könyörtelen. Kifutott az erő, elfáradt a test és a lélek. És végül elszakadt amaz istráng, amely Kósa Csabát a földi léthez kötötte.

A Magyar Újságírók Közösségének elnöksége és minden tagja nevében búcsúzom Kósa Csabától. És minden irodalom- és kultúraszertető ember nevében. Kósa Csaba, nyugodj békében!

(Elhangzott a Farkasréti temető Makovecz termében 2016. szeptember 26-án)

(forrás: andrasfa.lapunk.hu)

Németh István Péter

Az őszi szonettek-ből

1. Csokor Hévízről

Őszi virágok mártóznak az ég
kéklő tavába fodrozva úszó felhőket,
s bókólnának máris előtted,
mint énfelém is, ki a partra lép.
Négy nagy nyári viharon van
pimaszul túl a táncos szalmarózsa,
a bársonyvirág bár titokban
narancsholdjait hunyná be azóta,
s nyílik a tépázott muskátli,
a kandelláber hajtja rá lámpa-fejét,
platánt és örökzöldet is látni
mögötte, s begóniát szertesztét.
Ne félj, nem póklábak ezek se, nem,
Kleopátra tűi köszöntnek fényesen.

2. Balatoni képeslap

Gyülekező fecskék erőskék frakkocskái,
ágyó! A tűztövis-bogyó már rőt-narancs ma.
A bükkerdő pedig lassan dohánybarna
s a lombtalan tölgyest majd feketének látni.
A Szent György-hegy bazalt-szürkéje marad;
ring, ring a Badacsony viola-árnya is a tavon;
a kert utolsó rózsája bíborlik koromkék ég alatt
míg első csillagát földajkálja az őszi Balaton.
Szőlők smaragdja és a sápadó nádas; ázott
avarkupac égis egyenes, halványkék füstje;
őseim szőlei helyén összeboruló akácok
lomb-aranya; ezüst keszegek felfűzve:
az első havazáskor sáladdal kötőd-bontod
köréd mind e színt együtt: fehér horizontot.

3. Ajkai képeslap

Három éve hogy itt halt meg anyám,
mégis nevetni látott volna ma délután.
Az őszi nap még egyszer fölragyog
a kórház ablaksorán ahogy
túl a Somlón vörösen lenyugszik
akárha sebzett földből volna bauxit.
Ha madárka lennék, se szállnék el
innen messzire, csupán csipkével,
kőkénnyel – aggatnám ablakrácsodra.
Adakozna önként a galagonya bokra
bogyóiból, vinnem nem csak szabad,
szól: Kell is! Míg redőnyöd az éjre leszalad -
Halkabban kopogjon a vers, mint ez őszi
fényes vadgesztenyéje, ha bekéretőz.

4. Edericsi képeslap

A Csodabogyós barlang köhhent
Majd ásít még egyet a reggeli ködben.
A szőlősorok terhüktől fosztva
hegyről szaladnak könnyen a laposba,
mézüket kenték kezedre s szádra.
Szellőtől is cirmol a sárga
nádbuga, őszi ökörnyál libben el,
majd hullong vadruca-pehellyel.
Békalencse fölé hosszú hajú fűz hajol
mint zöld ingért nyáron a lányka,
s amott a csónak láncán túl, ahol
otthonos és ovális tükör a tó öble,
helyette most már le magára
egy csillag pillanthat csak gyönyörködve.

5. Tapolcai képeslap I. (Ady Endre utca)

Szeptemberi Nap siet el. Illesse hát hála.
A vadgesztenye-levél akárha órjás tenyér
nem meri magát a templom szűrős csillagára
ejteni; ág vére zölden benne is kerengél.
Egy régi zsoldár kihallszik: híves patakra a
szarvas egyre kívánczik, bár rozstda-rőt lomb hull
már erdeinkben hús habokba a városon túl.
Kórház ablak-sorában mintha gyertya gyúlna –
az alkony csillan meg minden ablakon,
egyik mögött születtem, s szembe most itt lakom.
Sötétedik. Fogja anyja kezét egy iskolás gyerek.
Patika-tiszta esőtől a járda. Akárha mósusz
a lonc. Tócsákban tótágast áll nyolc emelet.
Ablakodnál fordul: hazaért az utolsó busz.

6. A hévizi képeslapokból

A hévizi György-ház medencéjébe
merültem, fürdővendég kívülem alig,
s már ellazultam volna, mikor éppen
e versnek madara próbálta szárnyait.
Szívem súrolta, felröpülni akart a kisfiók,
vállamról el is rúgta a fény felé magát,
csalogatta szegényt kiserdőnyi lomb
őszi színekben szemközt, az üvegfalon át.
Verdesett, tudta velem lesz csak szabad,
ha innen mennem kell a buszra. A tó fölött
aztán le is írt egy kört, érintette a tavat
begyével, s bújt tüskés magyalfa ágaiba.
Hagyta hogy úgy menjek, mint aki szökött.
Ott hallgat most is. Hogy fiú, semmi allegória!

7. Az első októberi naptárlapra

Csupán egy napra mentél el busszal. Alig száz kilométerre. Ám nem alhatik valahogy az ember, amíg nem érkezel. Mintha választna év, ezerszer ezer. A táj holtszáraz, ahol nem vagy éppen, hajnali harmatát a haraszt beissza. Tengeri kagylók mészkövek szívében is volt vizük sóízét vágyják vissza. Galagonyák közt téged nem lelő lépteim nappal fácánt riasztanak fel csak, s ami a délutánban válaszol: e *rim-* akárha őszi kisváros harangszava még gyermekkorunkból, mely máig elhat bim-bamozva, hogy érj haza, haza, haza.

8. Újabb őszi csokor

Ugye úgy fehérlik az egyik szírom akárha kagylócska-foszília a mészkőbe zárva, a másik száron pedig kékelő a társa mint ég a régvolt tengerhullámolásba. Már azt sem tudta egy néhai madár, hogy víztükör-e vagy rét az, mire száll, hiszen alatta szelíden megannyi ringó szál nyúlt feléje föl: tajték-iringó. Oly piros is akadt közöttük, nagypénteki, mint akit értek az Emberfia sebei. Hozzád is így hajolna egészen oda csokorból egy árva mangánviola, mert a szalmavirág leszárad. Ám attól a perctől virít csak igazán.

9. Valse triste

Csupán a széltől nyiszorog a malom-kerék,
nem a haboktól, megint megállva, meg kicsikét.
Lélek sincs e parton. A csupált platánnak a kérge
szilánkkal se hullhat senki nyitott szemébe.
Kupacban holt lombok, földik már lépteid ez őszbe.
Alakod libbent. El előlem eső függönyözte.
Hittem, amit körbe-körbejárok, forrás-tavacska,
kék tükörét égig öreg nyár emeli magasba.
Ám tengerbe való, akkora, a bánat horgonya
lecsobban, hol még lila kendőt ejtett az orgona.
Mostan a rézsút-fény is törten halad a víz alatt
merítve magával lányhajakat s fűzgallyakat.
De Mária-arcod: moccsatlan. Préseli képüveg,
ágak hogy ne karcolják, visszasírják levelüket.

10. Kihullt lapok a Tapolcai Herbáriumból

Virágok vetélkednek, hogy e szonettnyi
füves-lajstromba nálam fölvétessenek:
FEKETE NADÁLYTŐ kíván elsőnek menni
unquertumba is, ha megütnéd térdedet.
A régi iskolakertből kihalt már, mégis feléd
a fényes LABODA hódolásra idelép,
és észrevedd, fején fordít, hódol a KONTYVIRÁG,
s tó tükrén ÜVEGLEVELŰ BÉKASZŐLŐ úszik át.
SÁRGA SZÖMÖRCE a Halyagos oldalából,
kéken a KIKERICS az őszben idáig lángol.
A MÁLYVA: igen! Feledteti akárha inged,
hogy HÁROMÉLŰ SÁS-sal simogattak minket.
De én mondom, jöjjön a TE-MONDÁD-VIRÁG is, mert a
legszebb mind között ez a TU DIXISTI HERBA...

11. Tapolcai képeslap II. (Ady Endre utca 4.)

Csak alig még hogy enyimé lett e kert,
a fák lombja már kupacokban hevert
a lábam előtt. Majd füstszagot hozott
hajamba egy hűvös szellő, s valahogy
túlontúl megnyúlt az árnyam (akárha
napóra-pálcáé) a patika falára.
Sárgul előtte a két hárs, köztük is
rikít ért bogyóival a tűztövis,
Júdásnak érzi magát, míg égre nő
mellőlük egy makulátlan ezüstoffenyő.
Csupált ágon vetett szinte lobbot a
rózsa utolsó rótszinü bimbaja,
és én októberi föllegek alatt
szirmát csókolom, fáradt szemhéjadat.

12. Újradúdolt örökzöld

Kenyér fölött való nékem a tested
s akárha lázas földnek a hús zápor,
repesve vagy hullva hordok keresztet,
fukarként szépséged számlálva százszor,
gazdagságod kincsem, s szegény szív szorong,
hogy jaj, csak az évek meg ne lopjanak,
holott a fénytől rejtenélek, holott
vágynám, mindenki lásson az ég alatt,
szemem lakomázna hosszan képeden,
pillanat: s beélném morzsájával is –
ha éhemet mással nem enyhíthetem,
teli tálaidtól már el ne taszíts.
A semmi előtt kevés mind ez élet
hogy, jóllakottan bár, beteljek véled.

Nagy Zita

Felkapcsolt idő

Szokolczay Lajos: *Időlámpa (Összegyűjtött művészeti írások 2011–2013)*¹

Emberi voltunk egyik legérdekesebb – kiváltképp az egyik legértékesebb – szellemi-fizikai tette a művészet. A *Holt költők társaságának* tömör egyszerűségével szólva: „verseket azért írunk és olvasunk, mert valamennyien az emberi fajhoz tartozunk.”² Ez az alap direkción minden egyes művészeti ág esetében. Az artisztika, mint – kezdő barlangkorunktól hajnalodó, mánkban és holnaputánjainkban is felkelő, az ösöregen is mindig újszülött, – permanens megújuló kísérőnk. Bírjunk bármily eltérő jellemmel, pulzáljon bennünk más-más viszonyulás, fátumaink differens dalára járva táncunk, bármely korban, kozmoszunk közeli-messzi, akárhol tájain, teret talál mind az egyes életpasszusokban, mind az átfogó emberiség tartományában. Ugyan különböző impulzussal, de untalan átrezeg mindenkin. Vehetünk róla tudomást – mint kevesebben – alkotóként, műkedvelőként és műértőként, vagy – mint a nagyobb rész – hagyhatjuk figyelmen kívül nap mint nap. Holott még létezésünk legbanálisabb fórumainak is fontos szereplője, de elsuhanva sokszor akár a köztéri szobrok sustorgása mellett, akár vakon meg nem látva a világháló kicsinyes dolgain túl, a mögöttes – még a gépvilágban is jelenlevő – esszenciát. Brodskij még arra figyelmeztet: „Az ember az, amit olvas. Az ember az, amit néz.” Ezt parafrázálja már századunk kórképeként a groteszk lengyel nagymestere, Mrożek ekképp: „A többség semmit sem olvas, és egymást nézi.”³ Vagy a főként fogyasztásra épült újkori struktúránkon csattan Oscar Wilde Lord Henry-jének illúziómentes nyelve: „Ma az emberek tudják mindennek az árát, de nem tudják semminek az értékét.”⁴

Ám ha a társadalom apadó érdeklődéssel csordogál, annál inkább szükség van a művészet zuhatagára. Annál inkább a vele törődőkre, és annál nagyobb a létjogosultságuk, az értékmentő szerepük az olyan opusoknak, mint a Szokolczay Lajos felkattintotta *Időlámpá*-nak, amely a mai művészet egyszerre hol lineáris, hol ágas-bogas, szövevényes labirintusában fonál helyett fényvel vezérel.

Legelső intuíciónk az lehet, miképp van temérdek képpel, fényvel, formával és színnel csordultig tele egy olyan könyv, amelynek – fizikai valóságát tekintve – csupán a

¹ Szokolczay Lajos: *Időlámpa (Összegyűjtött művészeti írások 2011–2013)*, Ráció, Bp., 2016.

² *Holt költők társasága* című film 00:25:35-39 mp (1989., rend.: Peter Weir, forgatókönyv: Tom Schulman, szinkr.: Magyar Szinkron-és Videovállalat)

³ Sławomir Mrożek: *Hazatérés naplója*, Európa Kiadó, Bp., 2004.

⁴ Oscar Wilde: *Dorian Gray arcképe*, Lazi, Szeged, 2013., ford.: Kosztolányi Dezső

borítóját tarkítja egyetlen festmény⁵. Képtelenség, mondhatnánk elsőre, és koppanánk utólag nagyot, mert beszökve az *Időlámpa* vaskos sugarába, rögtön más megvilágításra lelünk. Hiszen a betűrajok szorgos szórajzolatain túl tiszta fény- és képáradat ez, a nem kevés – összesen 158 – művészeti írást őrző kötet. Képtelen képisége nem pusztán abban az evidens okban merül ki, hogy szerzője ténylegesen képzőművészeti alkotásokról nyilatkozik, még inkább abban, ahogy ezekről ír. Regényesen, pedig nem regény, de pemzli pennája sercegve fest, hangja helyenként líraian karcos, és vizuális vitalitással árad szét a papírok pőreségén, hogy már-már zengő novellákká avanzsálja a több-mint-tanulmányokat. A jórészt kiállítás megnyitók és műértelmezések szövegei tanúskodnak teljes garmadájukkal arról, hogy az artisztikus érzékenységgel ábrázolt művészet és az alkotói pályáút finoman komponált meséje maga is művészet, ha verzátus kezekbe kerül. Taktusukban a „*minden szervem óra, / mely csillagokhoz igazítva jár*”⁶ József Attila-i vallomást követik, és szinte kihallhatjuk belőlük a „*nekem lámpást adott kezembe az Úr*”⁷ sugallatát is. „*Mert megmagyarázni a valójában megmagyarázhatatlant, szintén nem akármilyen művészet.*”⁸ Márpedig az *Időlámpa* – nem holmi pislákoló csóvával, hanem reflektortüdők forró fénylélegzetével – a művészet és az élet olyan zengéseire világít, amelyek szinte, mint *időláma* lüktetnek, és muszáj meghaladni őket. Ugyanakkor *időrámpa* is ez, amely hegycsúcsokhoz emelkedik, egészen a Kárpát-medence kortárs képzőművészetének kolorit dolomitjainak magasságába vezet. Közel-távol horizontokon pásztázó tekintetének egyik legnagyobb erénye, hogy büszkeséggel kémlel a csorba Trianon-olló tépte vonalakon innen és túlra az alkotás szabadságának nevében, a teljes magyarság üde képzőművészetét kutatja. Lelkiismeretes odafigyelésével, lankadatlan szorgalmával súlyos lékeket foldoz a magyar képzőművészet bárkájának gerincén, és a pótolni való hiányosságokra többször is felhívja a figyelmet, miszerint „*Magyarországon kívül élő képzőművész – vakságunkra nincsen mentség – még nem kapott Kossuth-díjat.*”⁹ Végképp csípős a kontraszt akkor is, ha külföldön jobban ismert és respektált magyar alkotókról van szó (pl. Simonyi Emő, Németh Miklós). Soha nem alvó és meg nem alkuvó munkája több mint átható érdeklődés, több, mint dacos hitvallás, az ethosz edzette megsebesíthetetlen szolgálat ez útra kelt szívében, a „*határ itt a határtalanság*”¹⁰ elvével egyenesen „*a sokfelé szakadt magyarságnak nem kell feltétlenül egyetértenie, de értenie kell egymást*”¹¹ Csoóri Sándor-i gondolat megtestesítése.

⁵ Lovász Erzsébet: *Csendélet halakkal, folyóval, kígyóval* (2003)

⁶ József Attila: *Majd emlékezni jó lesz*

⁷ *Nekem lámpást adott kezembe az Úr Pesten* (1998., rend.: Jancsó Miklós) filmcíméből

⁸ *Időlámpa*, 317. old.

⁹ *Időlámpa*, 168. old.

¹⁰ *Időlámpa*, 17. old.

¹¹ Csoóri Sándor (1930–2016)

A három évből (2011–2013) datált – külön-külön is egész – értékérceket könyvkohóba helyezi, amelyekből egy olyan kötet olvad össze, mely utolsó oldalának balra hajtása után is nyitva marad az olvasóban, továbbgondolódik, fel-felrémlik, szegmenseiben magára vagy saját tapasztalataira ismer. Mert dübörgő lendületű, pirográf-technikájú írások ezek; az elme szakértelmét a lélek szenvedéllyel való gondolkodása égeti a lapokba, amelyre csak kevesek képesek. A műelemzésekben tetten ért mérhetetlen szakmai tudása nem merevedik bele csupán azok fejtegetésébe, hanem – az egyszerre komplexen és részletekben is látó, mindenfelé tekintő aspektussal összejátszva – hajlékonyan ível össze az egyéni és kollektív sorstörténetekkel. Közvetlen beszédű, néhol vallomás-szerűségükbe az auctor psziché-ráncai óhatatlan is belegyűrődnek, mert a megismerés – Schopenhauer óta is tudjuk – minden esetben csak a saját szubjektumon keresztül kivitelezhető. Esszészférájában egy különös, tükröző triangulum univerzum alakul ki. A háromszög – amely egyébiránt számtalan hármas egység szimbóluma – egy-egy szögében az alkotó és a műértelmező, a csúcukban pedig a műalkotás összpontosul, a hármuk által létrehozott dimenzió triplázás, a ragyogás szimbiózisa ez, amelyben mindhárom oldal egyként önmagában is világít, de a lényeg, hogy ugyanakkor egymás fényét is – megsokszorozva, szikrázón – visszaverik. A képzőművészet oldaláról a különféle módszerű megoldások pörgő karneválja köszönt, sokszínű értékglédájából csupán a – művészinem tekintett és sokszor ostorozott – képregény van kirekesztve, amely csak egy –minőségre kevésbé sikerült – kiállításon „*kaphatott olyan rangot, mintha művészet volna.*”¹² Ezenkívül a legváltozatosabb – néha az iparművészet egyes elemeivel is szövetkező – műfajok sorakoznak. Délceg felvonulásukban „zenei” *márványszobrok*,¹³ „nagybányai színvilágú” *olajtemperák*¹⁴ „ítélkező” *akril-olajok*¹⁵, „kegyetlen” és „elegáns” *karikatúrák*¹⁶, „lélegző” *kartonszobrok*¹⁷, „vádbeszéd” *plakátok*¹⁸, „csendlátó” *fotók*¹⁹, „állat-ember” *bronzok*²⁰, „dinamikus” *tusrajzok*²¹, „poétai hajlamú” *tus- és pasztellgrafikák*²², „látomásos” *rézkarcok*²³, „szarkasztikus” *rézmetszetek*²⁴, „lán-

¹² *Időlámpa*, 257. old.

¹³ *Időlámpa*: Boldi (Tömbök – formák – alakok), 7. old.

¹⁴ *Időlámpa*: Tenk László (Új képek), 41. old.

¹⁵ *Időlámpa*: Szurcsik József (Tömbök – formák – alakok) 7. old.

¹⁶ *Időlámpa*: Dluhopolszky László (Element az Őszöd), 30. old. és (Gaál Tibor: *Nagy magyarok*), 333. old.

¹⁷ *Időlámpa*: Simonyi Emő (Expresszionista láz), 44. old.

¹⁸ *Időlámpa*: Ducki Krzysztof (Magyar karma), 46. old.

¹⁹ *Időlámpa*: Nagy Borbála Réka (Rétegek), 78. old.

²⁰ *Időlámpa*: Csíkszentmihályi Róbert (Maszkos örömjáték), 151. old.

²¹ *Időlámpa*: Burai István (Keresztmetszet), 11. old.

²² *Időlámpa*: Sulyok Gabriella (A lélek himalája), 39. old.

²³ *Időlámpa*: Orosz István (Költői szellemtánc), 344. old.

²⁴ *Időlámpa*: Vén Zoltán (Parafrázis, parabola, paradigma, parakmé), 117. old.

goló” akvarellek²⁵, „újító” kerámiafestmények²⁶, „képvalós” tértexetilek²⁷, „súlyos” művészkönyvek²⁸, „mozgalmas” fotófestmények²⁹, „bumfordi báj” gyermekkönyv illusztrációk³⁰, „értékközvetítő” tűzzománc³¹, „festői” kárpitszövészek³², „lüktető” ex librisek³³ sorakoznak. Mellettük megjelenik még a modern (videoművészet³⁴) és funkciós (ékszer kollekción³⁵, hernyóselyem³⁶, díszlettervek³⁷) materiák vonulata.

Korántsem kimerítve ezzel a technikák tárházát, továbblépve az attribútumokon, a kortárs időtengely adott, a művészeti stílusok öltözéke ezért zömmel a „modern létszeletekre”³⁸ szabott. Nem éles kategorizálásról, szűk beskatulyázásról van szó, inkább itt-ott felfedezhető hatásnyomokról, amelyek gyakran egymással kombinálva mozgódnak a műalkotások miliójében. Variábilis tárlatukat azok az avantgárd törekvések és csoportosulások fémjelzik, amelyek az 1900-as évek kaotikusságában virradtak, és máig aktív impressziókkal segítik a kifejezés-gazdagságot. A felidézett műalkotásokon ilyen stílusjegyek az ismert fauvizmus, expresszionizmus, Die Brücke, kubizmus, Nyolcak, dadaizmus, szürrealizmus, Szentendrei és Európai Iskola. Ezekkel párhuzamosan a lírai, drámai és geometrikus absztrakció, főképp a konstruktivizmus és gesztusfestészet emelkednek ki, mellettük az ifjabb neoavantgárd informel és tasiszta vonásai, vagy épp a tudományos op art, a szabadkai Bosch + Bosch Csoport, a népszerű pop art és az akcióművészet lép porondra. A háttérből a plein air, a pointillizmus, a posztimpresszionizmus, a Nagybányai Telep, a kolorizmus, a népművészet és az álomrealizmus, sőt még reneszánsz kedély is sutto. De az ezerábrázatú kivitelezések egyetlen közös célba – a kortárs magyar lelkület külső és belső valóságából robbant műalkotásába - találnak.

A szerzői bravúr a megannyi mestermű mellett gondos tónussal skicceli fel a festékszigetek, foltligetek látens lakóit, az alkotókat is, az önmagukat és a realitást megtöbbszöröző és felemelő, a létezés legyezőjének tarka huzatában helytállókat és helyet keresőket, igazságérzetükben, humánumukban és hazaszeretetükben rendíthetetlen

²⁵ *Időlámpa*: Tamus Ustván (*Átváltozások*), 368. old.

²⁶ *Időlámpa*: Miklós János (*Kerámiafestmények*), 100. old.

²⁷ *Időlámpa*: Kókay Krisztina (*Textilek és grafikák*), 125. old.

²⁸ *Időlámpa*: Kiss Ilona (*Volna még*), 65. old.

²⁹ *Időlámpa*: ifj. Durkó Zsolt (*A képillúzió valósága*), 132. old.

³⁰ *Időlámpa*: Kass János (*Fény ácsol színpadot*), 152. old.

³¹ *Időlámpa*: M. Gubán György (*Értékközvetítő tűzzománc*), 177. old.

³² *Időlámpa*: Polgár Rózsa (*„Hová vezetnek a szálak”*), 191. old.

³³ *Időlámpa*: (*Kisteleki Ibolya ex libris-gyűjteménye*), 279. old.

³⁴ pl. Gábor Éva Mária, Lévy Jenő

³⁵ pl. Kaintz Regina, Hajdu László

³⁶ pl. Hernádi Paula, Katona Valéria

³⁷ pl. Bertalan Tivadar

³⁸ *Időlámpa*, 272.

jellemeket, a talmi előtt soha le nem térdelőket. Művészi világtükrökbe, tükörvilágokba pillant, és talán a „*similis simili gaudet*”³⁹ szellemében szakavatott ismerője a művész lelkületnek, a – kameraszzerű kintre-bentre megfigyelő, összegyúrt in- és extrovertált – tudatnak, amely mint fényérzékeny lemez, mindig megkarcolódik a valóságtól, hogy hegekkel hátrahagyottan, mindenből majd valami még igazabbat reprodukáljon; a feldolgozott és többé alakított élmény műalkotásban manifesztálódjon. A szüntelen gondolkodó, kutató szubjektum által átváltott és megváltott valóságok ezek, a művészlétszemmel szenzibilisen szűrt és értelmezett világok, a felnőtt fizimiskájú halhatatlan gyermektorkokból kiszakadt játékosan komoly, komolyan játékos hang. Amely az örömkölkölte, fájdalom gáncsolta körbeforgó ember-utakon járók örök föltámadó fönix hitével a szenvedésből szövö varázsszőnyegének fenségeit, mert a „*mélységnek is vannak magaslatai*”⁴⁰, a művészet végeredmény, a boldogság- és bánatélményekből koncipiált „tragikus-dionüszoszi”⁴¹ állapot és „*a szív mélyén landolt látvány átszellemesítése.*”⁴²

A művészet és az élet organikus kézfogásának szorításából nem csúsznak ki a külső közeg történései sem; a történelmi palettánkon kikevert kusza pacák, politikai hol ide-hol oda ideák, társadalmi (fel-le, jobbra-balra) rendeződéseink és állami berendezkedéseink, tudatosságunkban a szakrális és világi viszonyulások. Ekképp a könyv legtöbb művésze közéleti, általános értékközlő és értékörző, a fenntarthatatlan állapotokat elmarasztaló és azok ellen figyelemfelhívó szerepet is vállal, mintegy tanúskodik, mert „*a művésznek kötelessége a méltatlan helyzet ellen tiltakozni.*”⁴³ Kiváló példák erre – az akkor (még csak) 13 éves – Haris László bátor szemmel és morállal örökített 56-os fotográfiái. A szerző erkölce sem engedi, hogy kívülálló legyen, többször jár soraiban 56 „*vér-vas valóságán*”⁴⁴ érzett gyász és a visszavonhatatlan hősisége feletti méltóság. Sokszor „*fullánkös nyílt*”⁴⁵ kritikával kezeli az újabb korok bohócpolitikai mismásolásait, alakját említi és ítéli el egy „*táncos lelkű nyurga népvézernek*”⁴⁶ és leleményesen bírál: „*Öszöd, az önleplező durva beszéd – a hazugságfolyamot hazugsággal eltakaró esze ment trágárság.*”⁴⁷

Tehetséges szatellit szemmel globálisan néz, végtelen „*műveltségárzenáljából*”⁴⁸ gond nélkül ránt elő bármilyen összefüggést, ily módon csillannak meg gondolatai galaxisában dialógusként érkezve a magyar képzőművészet klasszikus arcélei ugyanúgy,

³⁹ *lat.*, hasonló a hasonlót szereti

⁴⁰ *Időlámpa*, 21. old.

⁴¹ Nietzsche filozófiája alapján (in: Rüdiger Safranski: *Nietzsche – Szellemi életrajz*, Európa, 2002)

⁴² *Időlámpa*

⁴³ *Időlámpa*, 164. old.

⁴⁴ *Időlámpa*, 96. old.

⁴⁵ *Időlámpa*, 10. old.

⁴⁶ *Időlámpa*, 30. old. (*Element az Öszöd*)

⁴⁷ *Időlámpa*, 30. old. (*Element az Öszöd*)

⁴⁸ *Időlámpa*, 271. old.

mint az egyetemes művészettörténetéi. Kontúrozódnak honi halhatatlanjaink, többek közt például Csontváry, Kassák, Vasarely, Zichy, Egrý, Kondor, Szalay Lajos, Korniss, Rippl-Rónai, Moholy-Nagy, Erdélyi Béla, Bálint Endre és Barcsay Jenő. Ugyanígy meg-elevenednek idegen földek időtlenjei; Chagall, Van Gogh, Paul Klee, Dalí, Picasso, Pollock, Dubuffet, Chirico, Degas, Mantegna és Grünewald.

Bár jelen könyvben a képzőművészeté a főszerep, de „nézze most el úri kegy”⁴⁹, hogy vele vállvetve haladnak leválaszthatatlan társműfajai. Egymásnak nem elgyengítői, hanem acélosítói, többszólamúvá kovácsolói. Gyakran egyazon személyen belül, aki, amint a valóságtóba csobban, koncentrikus hullámai képző-, irodalom- és/vagy zeneművészetként is intenzíven fodrozódnak, mint a kötetben is említett Kondor Béla, Orosz István és megannyi komplex klaviatúrán játszó alkotó. Mert hiszen „egyik-másik művészeti ágban való megmerülése segíti az újabb és újabb alkotások létrejöttét.”⁵⁰

A literatúra jó barátjaként, rutinos ismerőjeként a szerző annak provinciáiból is gazdagon szüretel, képzőművészeti kancsóit irodalmi idézetekkel és korrelációkkal tele-töltve, pertut kortyol itt Kányádi, József Attila, Nagy László, Pilinszky, Nemes-Nagy, Márai, Szilágyi Domonkos, Weöres, Tamási, Kosztolányi, Juhász Ferenc, Petőfi, Arany, Karinthy, Örkény, Radnóti, Illyés, Dsida, Vörösmarty, Csáth és Szabédi ugyanúgy, mint a távolabbról érkezők, Goethe, Tolsztoj, Shakespeare, Thomas Mann, Villon, Heinrich Böll, Heine, Blake, Kafka, Heine, Paulo Coelho. Olykor egyenesen az ókori mitológiából kilépve koccint Ikarusz és Sziszüphosz. Irodalmi arkhimédészi-(érték) pontját pedig kijelölve – sokunkkal egyetértve – kijelenti: „József Attilát [...] a világ legnagyobb költőjét.”⁵¹

A textusokban gyakorta fürge zenék verik dallamdobjaikat minden irányból, és ritmusosan robognak, a festék- és anyagrétegeken Bartók, Wagner, Bach, Verdi, Mozart – és sokan mások – vezényelnek. Kisteleki Ilona ex libris – a zenének szentelt – gyűjteményén egyenesen visszamosolyognak a dallamok. De a párhuzamba helyezett társművészeti példaremekek sosem túlmagyarázva, hanem jelzésszerűen járják át a sorokat, egy helyen például csupán a „zsilletpenge” és a „szemgolyó”⁵² említése vetíti azonnal értelemvásznonra a szürrealista rövidfilm pillérjét, Bunuel és Dalí *Andalúzia kutyáját*.⁵³

Sokrétúségükben válnak a műelemzések a szakszerűségük és a határtalan tudással oltottságuk mellett is olvasmányossá, harmonikusan élvezetessé. A jó könyv ugyanis teljesen független a műfajától, ugyanakkor erősen függ hangulati és tartalmi nívójától. Márpedig – az idén Széchenyi-díjjal is kitüntetett és már megannyiszor bizonyított

⁴⁹ Shakespeare: *Szentivánéji álom* (ford.: Arany János) in: *Shakespeare összes drámái – Vigjátékok*, Európa, Bp., 1988

⁵⁰ *Időlámpa*, 79. old.

⁵¹ *Időlámpa* 244. old.

⁵² *Időlámpa*, 346. old.

⁵³ *Andalúzai kutya*, 1929. francia 16 perces némafilm, első szürrealista film

– szerző a garancia rá, hogy itt bizony minőséget kapunk, mást ne is várjunk. Nem is akármilyet, a kisujjból is kirázott kompetenciát és pengeélen megvillanó meglátásokat, az értékkel – sem másokkal, sem magával szemben – semmiképp soha nem tréfáló habitust. Értékmérlegét kemény, egyenes talajra állítja a kötetben is elhangzó sorokkal, „*a művészetben nincs demokrácia, egyedül csak az esztétikailag mérhető teljesítmény számít.*”⁵⁴ és „*érték és érték között, ha az valódi érték, nincs különbség.*”⁵⁵ Vagy ugyanúgy rá is jellemző a korábban Nagy Gáspárról írt definíciója: „*Talán attól gazdag, hogy minden értéket be tud fogadni. Csak legyen mögötte erkölcs, hit, meggyőződés.*”⁵⁶ Minden esetben – kortól, nemtől, eredményektől, véleményektől nem befolyásolva – az értéktől indul és – kilengés nélkül – ahhoz tér vissza, a „*szokványlét szokványvaló módon való megjelenítésével*”⁵⁷ nem törődik, a túl- és alulszimbolizálás között megtalált egyensúlyra, a művészi letisztultság és a cifra giccs közötti különbségre instruál. A legtöbb írásban pozitív hangvétellel, poétai modorban méltat és dicsér: „*Finom, a leget létredőkké emelő káprázatban adja tudunkra, hogy a természet sugallta szépség visszasugározhatik észlelőjére is.*”⁵⁸ Csupán egy-két esetben – inkább a csoportos kiállítások egy-egy darabjának, tagjának ügyében – tör palcát: „*A giccsen és a képregényen felnőtt, csak „pótművészetet” fogyasztó „művész” – havas táj, mézeskalács-házikó, gügye gyermek – hogyan is tudna kikecmeregni az ízlése okán sűrű - ugyanakkor áttörhetetlennek látszó - hálóból, ha a szépségnek (bocsánat, az esztétikumnak) csupán a szemet gyönyörködtető formáját ismeri.*”⁵⁹

De honnan ez az irtatlan ismeret, mindenre kiterjedő, soktekintetű figyelem, tudós fegyelem és – Ködöböcz Gábor szavait kölcsönözve – *reneszánsz típusú polihisztor*⁶⁰ karakter? „*Sport, irodalom, képzőművészet, színház, zene... minden fölkelte az érdeklődésemet, ami érték*”⁶¹ – határozza meg szerénységgel egy interjúban. Valójában az entitás zabolátlan forgatagában sem fél, mi több, nem rest a józan ész minden szenvedélyével látni és láttatni, gondolkodásának egyenes hátára a határtalanságot csapni. „*Szeretem, aki szívében és szellemében szabad*”⁶² – „*ím-ígyen*” zörög ki a nietzschei Zarathustra-tan a tanulmányok kontúrjából. Szabad kezek és elmék alkotta szerzeményekről dalol a legszabadabb szerző, Szakolczay Lajos.

⁵⁴ *Időlámpa*, 15. old.

⁵⁵ *Időlámpa*, 210. old.

⁵⁶ Nagy Gáspár – Szakolczay Lajos: *Ameddig temetetlen holtak lesznek...*, Magyar Napló, Bp., 2008.

⁵⁷ *Időlámpa*, 89. old.

⁵⁸ *Időlámpa*, 39. old.

⁵⁹ *Időlámpa*, 89. old.

⁶⁰ Ködöböcz Gábor: *Reneszánsz típusú polihisztor*, Agria X. évfolyam 3. szám, Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata, Eger, 2016. ősz

⁶¹ Beszélgetés Szakolczay Lajossal, Magyar Művészeti Akadémia, 2014., <https://www.youtube.com/watch?v=k9DNffVRKHE> (09:43 mp)

⁶² Friedrich Nietzsche: *Im-ígyen szóla Zarathustra*, Göncöl, Bp., 1988, ford.: Wildner Ödön

Bíró József

(ha kell

... / elnapolt tárgyalások emlékével (!)
... / üdvözlő kártya szív – felőli zsebben
... / desiderius erasmus rotterdamus óta sem
... / visszavonulás után hőésésben

... / lövedék ütötte seb a koponyán
... / margaréták káderlapján légyiszok
... / mindennapos gyakorlatában elégséges
... / falmozaik nézőtér színpad raktár

... / azonos elvek alapján hontalan (?)
... / rendelkezések szabják meg általában
... / történelmi hagyományokból továbbá

... / arcpirító hazugságok nem csupán helyi
... / szilárdnak hitt pillér nélkül úgyszintén
... / hiába vannak ha nincs ez vitán felül

Szűk Balázs

Konok koktél

13. nap

Konok Molotov-koktél,
Jöttödre a tél sem fél.

Konok Molotov-koktél
Vadul sír a ruszkiéért.

Nagy-suhanc szívéért,
Corvin-köziekért.

Szép sapkás lányokért,
Tündér halottakért.

Zászlós hős apákért,
Tankos lovagokért.

Máriás anyákért,
Gyászban vonulókért.

Orozva jön új konok tél,
Minden magyar emberré kél.

Robban törött éjben,
Isten tenyerében.

Lobban hideg vérben,
Új feltámasztónkként.

Lányos nevetésben,
Isten sós könnyeként.

Jöttödre Karácsony egén,
Virulnak éj-suhanc lepkék.

Konok Molotov-koktél
Jajdul a hontalanért.

Konok Molotov-koktél
Hó alól újra kikél.

'Én Élet voltam
S a Feltámadás'
„Fúlok, mogorva
Hitetlen Tamás...”
'Jöttem ragyogva:
Jégen rianás'
„...56 suhanc,
Kócos kiáltás.”
'Kezed belém tetted,
Aljamig merítetted'
„Kezedet rám helyezted,
Árulásom lett a veszted,
Máló, patakzó kereszted.”

Rendre utasított október

...vértelen-előregyártott
lyukas zászlók az
új létre suvickolt
pesti utcák
rendre utasított homlokzatain
és a sarjadó 56-osok
élettelen karjain;
mindenütt makulátlanul tiszta
máló emlékezet
klónozott köntös mely
egy egész országot beborít;
nevesült pesti srácok plakátfiúk
színesre digitalizált mártírok
mosolyai és fresh várakozásai;
hónaalj- és lábszag nélküli
pixel-hősök
lassított puskatüzek
kérődző tankcsordák;
kik más országok
„üveg erdeibe” száműzött
megélhetési fiatalok helyett
protestálnak állami garanciával;
a vitéz falak árnyékában
pedig háborús túlélők
és megnevelt utódok
hiábavaló könnyeit gyűjtik
jól fizetett statiszták
egy vadiúj 301-es parcellába
vigyorgó keszonokba
feltámadásig;
lyukas zászlók mindenütt
s alatta az utcák lehányt
kövezetén a szapora szegénység
lopva gyűjti tagadásához
újrahasznosított Molotov-koktéljait
menetelve a dagadó Dunához
nem az átnevezett Szuez-csatornához
hanem Isten háromszínű folyamához

Szíki Károly

Lány a kisleányban

– Wittner Máriának –

levelet írhatnak

írok én is...

kinek is... megkapja e valaki a semmi szavakat

aláírni.... álljon fel ki maga...

mária vagyok...

mária és persze szűz is maga viccel velem ...

uram ébren vagyok vagy már nem is élek élek-e még

végiggondolom újra és már nem érzem az időt

húsz napja vagyok a zárkában....

aláírni...

hányadik nap ez itt a sötétben ...

nem írja alá...

és még hány ilyen napom lesz ha nem akarom aláírni....

maga még az ítélet előtt áll ne feledje...

nem feledem....

akkor?...

akkor sem...

eresszék a vizet hadd zubogjon....

ébren vagyok vajon vagy már nem is élek víziók kísértenek..

kati te itt...

eljöttem hozzád hogy bírod...

nem bírom feladom...

nem mária te nem tudod feladni mert nem tudod feledni...

miért kiért kikért...

fiadért és értünk akik büszkék vagyunk rád...

hogyan kerülsz ide hiszen kivégeztek öt éve...

mária minket nem lehet kivégezni

szóval nem írja alá...akkor gondozóba a gyerekekkel...

kati bújj el észrevesznek... te nem hallod őket...

lehet hogy megbolondultam látomásaim vannak...

még meggondolhatja magát csak egy kis apró hangulatjelentés és kész...

nem tehetem ...

mért nem teheti mért ne tehetné...

mert nem tudom megtenni...

vigyétek...

végighúztok a kövön hajamnál fogva...

még mindig meggondolhatja maga marha hahaha ...

isten velem vagy... hallod isten velem vagy...

miért próbálsz engem és meddig próbálsz még...

nyomorult bennszülött kis rüfke ...

végiggondoltam...ez most az én igazi forradalmam... itt harcolok minden ellen...

a hangom ellen hogy rekedtre ordítsam a folyosókat... azért vagytok hogy megöljete

rakjátok a vízbe az majd kiveri belőle ezt a gajdolást...

uram fázom...hideg a kövezeted hideg vagy magad is...

a világ ellen kell harcolnom...vagy elég vagyok magamnak is...

mit gondolsz uram...fázom magam vagyok...

egymagamban...de inkább vagyok magam mint cellatársaimmal...

mert...mert... mert félek hogy elárulok valamit kinyitni nyissátok ki...

itt vagyunk újra szép lány hogy a gyerekedről mondjunk hírt...

mi van vele jól van hol van...

ki kente be cipőkrémmel a cellát...

hogy szép legyen hogy jó illat legyen hogy elnyomja a kübli szagát...

na akkor szépségeim elő aztat a fogkefét megasztataküblit osztán felsikálni..**magukat okolják dobtaras banda... be lehet tárazni a fogkefét...**

a macska jár az eszemben evett e a cica ica cicája...

ha nem lehet gyerek jó a macska nagyon nagyon hiányzik a g y e r e k e m...

ruhaváltás...

eltelt egy hét...tisztaruhákhoz mérem az életem..

jó gyerek voltam... jó volt a fiam is... visszahúzódó...rám ütött

hernyót fogtam szerettem hernyót fogni...gyűlölöm a hernyótalpat...

ebéd... dugd ki a csajkádát diós tészta a zaba

utálom a diós tésztát ... dióverőm volt bumm bumm bennünk robban dum-dum

tücsök cirpelésre lettem figyelmes... gyűlölöm mert...

tucsekra hasonlít a hóhérra tücsök tucsek

janika janika érted e muzsika... tizenhárom év uram fejlődéssel...

a kannába befagyott a víz

**tetűvizit hajnyírás fertőtlenítés fürdés...hajolj előre hogy a gezarol minde-
ned érje**

ritka mosdás ...sok élősökdő poloska invázió... nem ölöm meg mert tíz jön helyette

hé nyissátok ki... kiskorú vagyok és vagyontalan... beszélni fogok...

meggondolta magát jobb belátásra tért...beszéljen..

beszélni fogok semmit el nem hallgatok...

erre megesküszöm... ha egyszer innen kimegyek... és az én esküm sírig tart...

őrült vagy...hülye rüfke tegyétek a hideg kádba

fázom uram...szomorú ez hogy ennyi ember meghalt és miért...

szégyen ez te nem így gondolod istenem...

testüket leláncolták úgy mentek... mindent elvettek tőlük de...

a lelkiüket nem.... veled beszélgetek uram... te nem válaszolsz miért mentek a halálba..

sorakozó tartsák ki a kezüket...konyhába.. mosodába... udvarra...varrodába...

a koszt rossz....mindent meg kell enni...szökésre semmi esély

kedvezmény megvonás....mit csinál maga ribanc... nem hallja

hallottam

mit csinál

emlékezem

emlékezik... ehhez nincs joga

tele van a szívem tehát jogom van hozzá

ha aláírja joga is lesz

köves aláírta azután kivégezték neki joga lenne emlékezni...

már nem tud... nekem kell... helyette is... végy a tenyeredre istenem gyerekem hol van

ha meghalok mire emlékezik kire

nem akar kegyelmet.. maga őrült....érti ezt a szót kegyelem... csak egy aláírás...

akarom hogyne akarnám... a lelkiismeretem szól...

csókollak benneteket ölelésekre vágyom... ölések helyett vár valaki...

valaki kell hogy várjon

sötétben szeret lenni... akkor menjen csak a csótány hizlaldába

hány halott mennyi is...eltékozolt ifjú életek

nem kellett volna hinnem kádárnak... miért jöttem haza

haza... most kié is valójában

így pusztul el minden árulója a kommunizmusnak... meglakolsz rühes lázadó...

nem hiszek a szabadulásban... megsemmisítenek... különös béke van bennem
kint újra éneklük a vörös csepelt én nem hiszem csak lelki háború... hogy aláírjak

te szemét büdös lázadó csürhe...meglakoltok disznók

még nem bűnhődtek meg uram... történelmi tréfa hogy itt ülök

a hóhérok meg mulatnak...csermanek becsöngetett a szabadságnak
börtön mindhalálíg...

**szigorúan titkos cella jár a szigorúan titkos dupla nullás banditának...
miben hisz maga szerencsétlen..**

hiszek a fenti erőben...

a nyakra tekeredő kötél erejében higgyen

elvették az ifúságomat... emlékszem még boldog szerelemre hogy milyen az...

milyen lesz... kérges a tenyerem összekacsintottak a nagyhatalmak felettünk
ne feledjék egy percre sem hol vannak siralomházban amit érdemelnek

csak a nő meg ne haljon... bennem

ne ordítson olyan hangosan lázító ribanc

amikor viszik őket... hosszan integetnek... ha senki sem látja is... integetnek...
mert úgy hiszik... valaki még látja őket... az isten.... jelt akarnak adni... egy utolsót

mit csinált maga örült...

szavakat véstem a falba... hogy tudjam... még élek.. még gondolkodom tehát vagyok

zárkába ott majd megtanulja hányadika van

gondolataimat akarják ... kézrekeríteni morzejelek... fal jelek... ne add fel...

malter diagnózis

nem jut eszembe semmi... gyerekek

minden éjszaka más...életfogytig álom...

vad és féktelen állatsereg az őrség... hol tanulták hogy állatok legyenek...

meddig ember és mettől állat... mi újság kint... nem értem... morzézud újra...

hogy meghalt... ő is... amnesztia... hazudnak...

körletszemle... ez mi... söpredék prosti... hát ez a másik szar...

babaruhát varrok...

a kurva anyádnak...

nem dugta fel a gumibotot ez jó csak pár pofon... ez jó... 32 sort írhatok...

hat hónap plusz... érti... már itt tart maga szerencsétlen rablógyilkos

nem kaptam amnesztiát...kádár...véres kezű hóhér csatornapatkány...

mert nem írtam alá... mért nem... írtam alá... kiért... miért

ettől hős vagyok.. összeroppanok...

isten ha vagy mondd hogy érdemes

hogy bebizonyítsam mit kibír az ember.... az első hat év elment...

gyilkosság és disszidálás...készüljön rajta van a listán

tejfölös csirkepaprikásról álmodtam

legények állnak e még sorban uram értem a parkban...

látsz ilyeneket uram....nem akarom lekésni a találkát...nyissátok ki ezt a rohadt zárkát..

mi van prosti megint roham... egyes vigye úszni a picikét
 fázom uram ... kékes fekete termés vagyok lassan lehullok a fáról...
 írtam valamit... cigarettapapírra holnap az udvaron felolvasom nekem tetszik
 a női örök kegyetlenebbek...brutálisak... terror anyák...
 milyen anya szült titeket klein kató...bibircsókos krisztina csúf tanti
 sýnylódó páriák ököllel az arcba... félholtra rugdosás... mészáros gizi a lesbi-
 kus

mit csinál mit olvas

verset...

adja ide...levetkőzik... meghempergőzik a hóban...

úgy úgy...maga literátor

zúzmará nőtt a szívemre senkit se szeretek
 dermesztő reménytelenség...de már nem fáj... elfogyott minden könnyem
 megesküszöm az eskü pedig szent
 nem hallgatok beszélni fogok az elesettekért
 a kivégzettekért tolószékbe lőttekért
 kilőtt szeműekért kiűzöttekért megkínzottakért
 icáért... ilonáért árpádért...istvánért...erzsiért...jancsikáért...
 tucsek 144 akasztottjáért...
 amíg csak ki nem vágják a nyelvem
 amíg meg nem ölnek
 nem hallgatok
 beszélni fogok

hogya hívnak idióta...

nem értem... mi a kurva neved...hogya hívnak...

és téged hogya hívnak.... ha egyszer szabad leszek...
 mi a neved ott kint

írja alá...

írja alá..

írmagja se marad maga boldogtalan

írja alá

alávaló bitang

rohadt kurva
 ha nem írja alá
 könyörgöm
 írja alá
 írja alá
 az élettemmel játszik.....

Péntek Imre

Kő Pálnak, 75. születésnapjára

A Kolduskapun, a budai Várban, a rácsokon
átjár a gond, de ezen nem lepődünk meg,
mert rég ismerős, ami ide vont –
s turistahadak dicsőülnek meg vonuláskor
naponta, ahogy tódulnak oda-vissza,
s magam is ott nyargalásztam,
a Széchenyi-be igyekezve – mire gondoltál, mondd,
amikor e kecses szerkezetet megálmodtad,
visszaröpítve a nézőt a középkor súlyos levegőjébe?
S a holló ott őrködik, szájában Mátyás gyűrűjével.
Ha elröppen, hova ér el?
Ezt nem csinálhatta más,
Kő Pál, magyar szobrász.
Súlyos kijelentés. Visszavonhatatlan,
mint egy bevert szög. Helyére illesztett márványdarab.
Mely ahova tették, ott marad. A mű érdekében. Az örökkévalóságig.
Sokszor elnéztem a kezed. Nincs rajta semmi különös.
Mégis csodákra képesek a hajlékony ujjak.
Néhány évig odajártam az epreskerti műterembe.
A csodák halmazába. Ahol némileg részese lehettem
a teremtésnek, ahol ötletek, tárgyak,
megannyi apróságok várnak,
hogy figyelmed középpontjába kerüljenek.
Hogy megszülessen Aba Sámuel, Róbert Károly, s a mi Szent Istvánunk,
akinek neve mellől sokáig elcsalták a nemes jelzőt.
Ki is vagy te tulajdonképpen? Pataki Lajos? Matzky Levente?
Mert belenőttél felvett nevedbe.
Mert kő lettél, törhetetlen és zúzhatatlan.
S Pál lettél, formát találva megannyi gondolatnak.
Megkopott-e a honvédsipka édesapád fején?
Elérted-e a Matzkyak örökségét? Tudtál-e akár egyet lépni
eltékozolt őseid nyomába? Én láttam a sóvárgást, a kitörölhetetlen vágyat,
hogy visszakapd, amit a kegyetlen sors, élet, akármi
elragadott tőled. Emlékszem, csábítottunk a Dunántúlra,
hívtak Füredre, szebbnél szebb városokba.

De te Hevest választottad, múltad egyik előszobáját,
azt remélve, hogy innen belépsz, átlépsz a felvidéki rokonok seregébe,
ahol már készítik a kelyhet...
Kezed nyomán megéledt az agyag, a kő, a bronz.
Hunyadi erőteljes arca tekint ránk, Balassi Bálint kecsessége bűvöl el,
József Attila és Nagy Gáspár mondja versét, és a mohácsi síkon
szobraid nyomán ejtettünk egy-egy néma könnycseppet.
A római magyar kápolna klasszikus dallamának csodálói – idehaza is halljuk
Szent Gellért jajdulását.
Értjük Sinka István sodró lendületét.
Perespusztán születted. A pert megnyerted. A puszta felvirágzott.
Te győzhetetlen erejű, magyar szobrász-látnok.

Barna estek

Hova siettek barna estek
e méla, siralmas ősziőben,
volna mit siratni bőven,
amik valamért odavesztek;

közülük is mi volt a legszebb?
Ezt kérdeni, immáron őszén,
rugódozni miatta bőszen –
s megadni magad minden nesznek,

mely ott kél a hervadt bokrok alján...
Lehetsz „lócsiszár”, fagyaltos, albán,
vagy ép elmével fuldokló migráns,

naplóba írva – sírva – mit látsz...
Ez már aligha segít rajtad,
a lényeg: megint eltelt a halk nap.

Török Nándor

Gerincem húrján

Gerincem húrján játszik az isten,
kínvallatását nehezen bírom,
közhelyes vallomás: (mire vittem?)
üres gondolat egy sajtupapíron.

Lényemben bujkáló hófehér hitem
szikrázó szavát a zord égre írom.

*

Gerincem húrján játszik az isten,
fájdalmas himnuszt: végzetem dalát;
deresbe simult szakállam, tincsem,
s nem ettem meg még kenyerem javát.

Ezentúl magam élőnek tekintem,
s dalolva várom az együgyű halált.

*

Gerincem húrján játszik az isten,
kotta nélkül is bőszen pengeti,
előtte titkom (rég volt) már nincsen,
halk szitkaimat néha engedi.

Apránként szétszórom sok féltett kincsem,
a porban talán egy koldus megleli.

Négy őselem

Fönn a Tűz,
az égen izzik véresen.
A Levegő,
körötte derűs kék elem.
Lenn a Víz,
hullámzó erő, végtelen.
És a Föld,
csak züllik, züllik énvelem.

Kivégezve

Amikor úgy érzed, az égre meredve,
mintha a szűk kötél nyakad része lenne,
s talpad alatt egy
ismert dallamot
fütyörész a szél, mégse hallgatod.

Amikor langyos tócsádban térdepelve,
várod, hogy a bakó nyakadhoz emelje
a könnyörtelen,
jéghideg acélt,
s csak reménykedsz, nem véti el a célt.

Amikor nyíltan farkasszemet nézel,
nehéz karabélyok torkolattüzével,
ártatlanul is
érzed a vétked,
s a villanó fény feloldoz téged.

Sírvers törött sírkövön

Bárki is voltam,
itt fekszem holtan
Semmivé lettem,
hallgatag tetem
E csöndes telken
testetlen lelkem

bármit is tettem,
semmivé lettem.
nem így akartam,
lettem a zajban.
nézem majd végig,
hogy' száll az égig.

H. Barbócz Ildikó

Satu-karácsony

Adventben jártunk, amikor olvastam egy újságcikket Ózdról, az ott készített fotó-sorozatról, s ez egy kis időre visszarepített a múltba. Azért is érdekelt a téma, mert ebben a városban kezdtem a pályafutásomat. Az Ózdi Kohászati Üzemeket nem lehetett kikerülni, minden ember közvetve vagy közvetlenül kapcsolódott hozzá, nem kellett ahhoz a gyárban dolgozni három műszakban. A folyamatosan termelő üzemben óriás vaskohók tátották mindig éhesen a szájukat, betelhetetlenül és félelmetesen. A föl-fölcsapó, soha ki nem alvó tűznyelvek elviselhetetlen hőséget árasztottak magukból a munkásemberek, a kohászok, az olvasztók felé, akik ezt a meleget nem a családi tűzhely melegéként élték meg nap mint nap, hanem ez volt szó szerint a bőrükön érzett, perzselő iszonyat, néha az életüket is veszélyeztető, kiszipolyozó veszedelem. Mely ugyanakkor a munkát is adta nekik, a kínkeserveket, a piszkosot, mely mégis tisztességes szegénységben pergetett életet nyújtott az egész család számára.

Ahogy a belápatfalvi cementgyártól szürreálisan szürke lett a táj évtizedekig, az ózdi kémények alatt vörös por szállt a frissen kitergetett ruhákra, a gyerekek vörös porba rajzolták az el-elhomályosuló napot. Én csak ezeket a vigyázzállásban felsorakozott, füstöt okádó Gyár úti kéményeket ismertem közelebről, az acél-óriások közt futó, tekergő csőkiágásokat. A tövében tanítottam, s a vörös por meg a fojtogató levegő megszokhatatlanul az ott töltött élet részévé vált. Mint ahogy az iskola falain kívül a gyermekek szüleivel, a munkásokkal való találkozás a „gyűjtőn”, a „faluban”, az utcán.

Ezeket az emlékeket tehát a már említett újságcikk hozta felszínre bennem, amely Benkő Imréről szólt, aki 25 éven át fényképezte fekete-fehérben az acélvárost, „fényképezte a munkásokat, a sokat megélt arcokat, a fojtogató, komor, olykor szürreális tereket, az acéllávától fényes üzemcsarnokokat, a műhelyfalakra ragasztott, naptárakból kimetszett álmennőket, a munkáskarácsonyt, ahol egy satuba fogott karácsonyfa körül ünnepeltek a brigádtagok”. A cikkből teljes erővel megragadott ez a többszörös szó szerkezet: „satuba fogott karácsonyfa”. Rögtön meg is alkottam a magam összetett szóváltozatát: satu-karácsony, és napokig ízlelgettem, morzsolgattam ezt a kifejezést. Nem tudtam tőle elszakadni, sőt egyre határozottabban belém fészkelődött, már szinte láttam magam előtt ezt a fát, amely csupasz ágaival, díszítetlenül a pad fölé emelkedett. Távolról beszűrődő piros-sárga tűzkigyók világították, tekeregtek körbe-körbe rajta, a lángos csillag természetszerűen ragyogott a tetején. És mindaz ott csüngött a fán, amit ezek az emberek odaképzelték maguknak az otthoni karácsonyfáról. Egyet nem láttak: az

otthon gyertyát gyújtó kedveseik, gyermekeik szemét, de szívük érezte a pici szorítást, mely a távoli szeretetből sugárzott feléjük. A munkások így is megéreztek talán az angyalok jelenlétét, hallhatták örömteli harsonazenéjüket, s ők maguk is rázendíthettek tétova, dörmögő, csiszolatlan hangjukon: „Mennyből az angyal...”.

És a kohászati üzemek egy félreeső zugában könnyes öröm csillogott akkor a fáradt szemekben, a betlehemi fény egy pillanatra erősebben világított az acélöntő láváinál, az ünneplő munkások közös együttléte mindenkit felmelegített, s ehhez elég volt egy fenyőfa a satuba fogva a maga puritán, zöld egyszerűségében, mely mégis beteljesíthette szentestén a csodát.

(Az írás a következő újságcikk felhasználásával készült: Trencsényi Zoltán: Fekete-fehérben: feketén-fehéren. In: Népszabadság, 2013. december 10.)

Albert-Lőrincz Márton

(Derekunkra kötözi magát)

A kaszárnyákban, kétezer tizenhatban, nincs semmi vízió,
nincs szerepinstrukció, legfennebb csak a békétlen béke
fűtőzik a penészes tűzhelyek fekete szenében.
A béke nem olyan fogalom, amiben benne van
vére égi erőnknek. El szokott fogyni, folyni,
és mi végelgyengülünk. A szatelitekről
lefotózott, biztos és nukleáris és
digitális és migráns valóság
derekunkra kötözi magát,
és mint a saját árnyékunk,
besétál a térre, velünk
ácsorog, miközben a D.O.M.
remek örökségét
megcsodáljuk, áll,
és nincs benne
készség az
öröm-
re.

(Kóbor szelek)

Kóbor szeleken szenderegve
érnek a tőkén a szőlőszemek,
szüretelni, ha ősz jár erre,
szüretelni, ha jó bor kell,
betörni dacos szemeket
bort derítő régi csebrekbe,
ezt kell, elfut a délután.

S dalolni jót munka közben,
évezredek ölelésében,
ahogy teszi az igríc, szintúgy,
s ahogy teszi a félénk cinke,
s elnézni messze, mint a nyár,
(ráncot vet a gazda homlokán),
kóbor szeleken ringatózva,
esőcseppek szomjába bújva.

Kis Pál István

Hétpöttyös vendégség

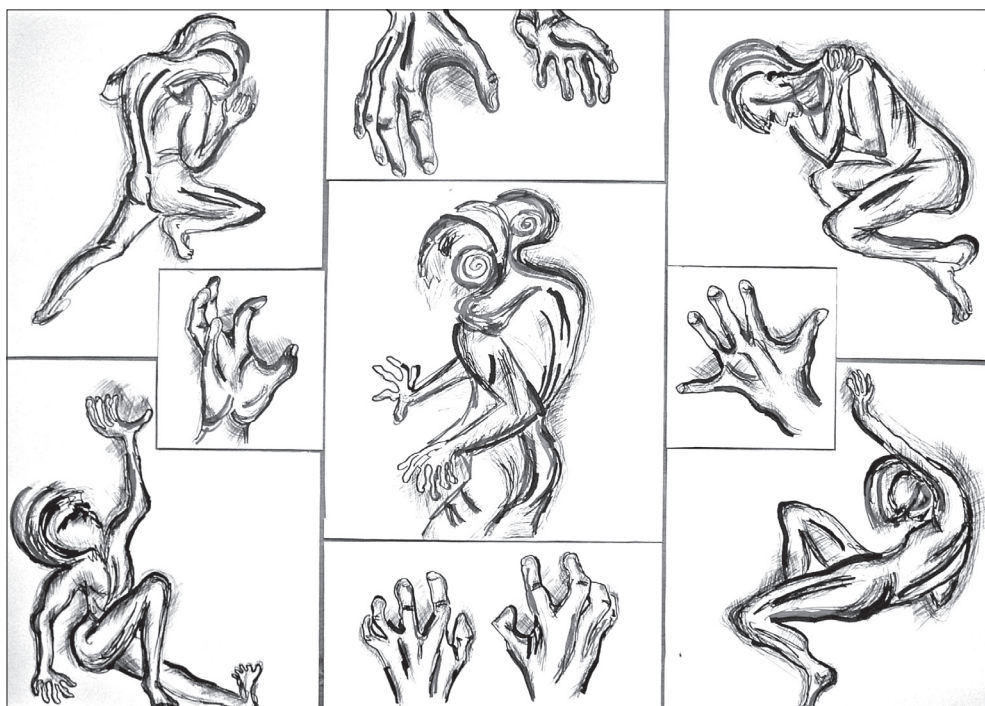
A barátaim Pécs felé menet felhívtak; épp csak beugranának hozzánk egy pohár borra. Szekszárd – Szőlőhegy, ahol lakom, tényleg csak egy ugrásnyira, kocsival másfél percre van az autópályától. Aztán persze lett belőle négy-öt pohárnyi amolyan borkóstolgatás, merthogy egy pohárért nem ugrál az ember, még ha jó szekszárdi kadarka is az a pohár, bizony, még akkor se. Meg aztán én is szégyellném, ha több pohár a kedvükre való itókákból nem kerülne. Niola is olyan hirtelen megtudja ám sütni azt a kapros-túrós pitét meg a sajtos pogácsát, hogy mire megotthonosodik a vendég ülepe alatt a kerti pad, ott gőzölög az a cseréptálon, csak úgy csiklandani a borral már nemes illatokra hangolt orrcimpákat. Egy darabig hallgatja érte a dicséretet, a kandúrok énekét, aztán Ancival, merthogy az szegény az autó miatt nem ihat, elvonul a nyírfa árnyékába, hogy a hintaágyon ringatózva trécseljenek egyet, amúgy asszonyosan. Vendégeim tehát elmaradtak, kicsit tovább, mint tervezték, alaposan felvidítva magukat is, az én délutánomat is, elég lesz majd Pécsig kiegyenesedniük.

Most már csak egyedül ülök a kerti pavilon fehérrel terített asztala mellett. Körben az elárvult poharak úgy dédelgetik az ölükben megmaradt néhány csöppnyi bort, mint a rózsaluvas virágai a mámorosan dongó méheket. Esteledik, a lombok között még vissza-visszanyújtja ecsetjét a Nap, bíborszínre pingálva a poharak illatos peremét, a délután lassan alkonyba csituló mámorát. Egy katicát figyelek már percek óta. Piros, hétpettyes, azaz a mienk fajta őshonos kis bogár, nem ám valami Amerikából idetelepített ázsiai harlekinkatica. A szőlőlugas felől érkezve mindjárt az olaszrizlinges pohárra szállt a kis vendég. Négy peckes kerülését a peremen egy légi tiszteletkörrel tetézve, az ég felé tátogó poharak közül a rozést választja újabb állomáshelyéül. Ej, de tudja... de nagyon tudja... mi a jó!

Leginkább az illatok érdekelhetik, mert ennek a pohárnak is csak a peremét futja be előretolt kis csápjait látható izgalommal, ide-oda forgatva. Na, ha egy kicsit is érti a módit, most jön a fűszeres illatú kadarka. És mit tesz Isten, máris ott illegeti magát, de nem ám a kadarkás pohár, hanem a kadarkás palack száján. Hát igen! Magam is ezt a sort kóstoltattam délután a vendégeimmel. A mi délutánunk fénypontja a kékfrankos válogatás volt, az van az én poharamban is. Ha a kékfrankos válogatást illatával bódító poharak közül választ, akkor ez egy igazán, beavatott katica. Felfokozott figyelemmel lesem, ahogy a kadarkás üvegen mérlázva időz, ahogy megemeli néha a kitin szárnyfedeleket, megremegetti a repülőhártyákat, mintha indulni készülne. De nem, bevonja a vitorlákat, inkább kerül még egyet. A szárnyacska kis hártadarabja előrakoncátlanokodik a kitin alól, mint az

én ingem szokott, ha már megkötyagosodtam. Aztán mégis nekidurálja magát, és elemelkedik a vöröslő alkonyi ég felé. Elvész a szemem elől, hiába meresztgetem. Kicsit csalódott vagyok. Legszívesebben utána kiáltanék: hé, te hétpettyes, a kékfrankost ki fogja megkóstolni? Aztán csak legyintek. Szó nélkül elpakolom a kiürült borospalackokat, a mosogatóhoz hordom, és előblítem a poharakat. Niola a süteményestállal meg a tényérokkel foglalatoskodik. Hamar végzünk.

Amikor gondolataimat rendezgetve újra a poharamért nyúlnék, a kezem megáll a levegőben. Lám, lám! Ott van, ott az én kis bogaram a poharam peremén, és magát illegetve fürdözik a kékfrankos illatában. És köröz, köröz az üvegperemen, egyre mámorosabban. Néha megáll, pirosuló fedőszárnyait úgy emelgeti, meg tudjam számolni mind a hét fekete pöttyöt. Végül a kékfrankos illatával is eltelik. Nézem, ahogy bódult kerengéssel elrepül a rózsalugas felé, nyilván aludni. Ráköszöntöm bíborát még utoljára a lenyugvó Napra, előblítem a poharamat. Azon töprengök, vajon lehet-e beavatott egy katica, vagy csak az őshonosság örökíti benne ezt a tudást? Végtére is mindegy. Azért csak meg kellene védenünk a mi kis hétpöttyösünket a harlekinkaticák veszedelmes tolakodásától, valahogy meg kellene menteni kis társunkat a holnapnak! Bizony meg kellene... De hogyan?

Csák Gyöngyi

Életérzetek

Próbáltak megleckéztenni, kupán vágni, mint bábelőadásokon Kemény Henrik palacsintasütőjével az ördögöt. Jókat húztak a fejemre közönyből, halogatásból, beválatlan ígéretekből, bár igazi elutasításban alig volt részem.

Az átverések, a mellébeszéléssel teli gyenge kibúvók tudatták, hogy az irodalmi elitben nem kívánnak látni. Ilyenkor évekre elhallgattam nemcsak kénytelenségből, tudtam hallgatni magamtól is, más választásom nem volt.

Egy alkalommal kitűnő költő ismerősöm figyelmeztetett: nem viszed sokra, de soha ne add fel!

Nem adtam fel és soha nem fogom feladni, mert nem akarok megfulladni...

***

Valaha szerettem a csütörtököt, mert a szabad hétvégéhez közelített, csak túl kellett élni, a pénteket már fél lábon is bírta az ember, igen vártam a pénteket, mert addigra már nagy sztahanovista erőm elfogyott, elhagyott – várt a másik taposómalom, a heti takarításpótlásom, főzés-sütés, vasalás, na és a fiaim, szegények nem sok pátyolgatást kaptak tőlem, pedig az életem értelmét jelentették akkoriban, akikért fel kellett állni és dolgozni, hiszen egyedül, egy keresetből, gyermektartási díj nélkül kellett valamilyen szinten fenntartani az életünket. Csak magamra számíthattam, hiszen ahonnan származom, oda inkább vinni illett, mint kérni és elhozni, de jó, hogy így volt, ez a nagyon szoros életrend, a sikerélmény, hogy életben maradtunk, hogy nem rokkantam bele, hogy rájöhettem, egyedül mennyivel többet érek, hisz gyarapodtunk, ha nagyon szerényen is, de arra a kevésre azt mondhattam, én teremtettem. Igen tizenéve még nagyon szerettem a csütörtököt, a mostanitól egyre jobban félek. Hírfüggő vagyok, tv, rádió, internet, facebook – hallgatom és olvasom a hírfolyamokat. Elszorul a torkom, szédülök, betegségem kiújul, testi tüneteim keletkeznek a szorongástól, fáj a bőröm, rettenetesen viszketnek sebeim, melyek a világ hatalmas sebeivel együtt keletkeztek, erősödnek. Nem tudom lassan, ki a barátom, milyen hülye állapot ez, kivel beszélhetek nyíltan, kik fordulnak el tőlem örökre. Tehetetlen szorongó szemlélő lettem, hiányzik belőlem talán az igazi magyar ember védekező mechanizmusa? Valahogy ki kell fújni magamból a tehetetlen dühöt, még nem tudom hogyan, hogy tovább ne mérgeződjek.

***

Lelki társam is van, helyesebben lelki társaim is vannak, örülök, hogy Sz. G. úgy gondolkodik, mint én, ugyanúgy félti ezt a sokat szenvedett, gyakran megalázott, megcsönkített földdarabot, amit nem lehet idegen kultúrának tönkretenni, megmérgezni, várják meg, amíg a nagy széthúzásban elpusztítjuk egymást, várják meg, amíg kihalunk, elenyészünk, eltűnünk erről a földről, akkor már mindegy, jöhetnek, tarolhatnak, felégethetnek mindent. Istenem tedd rendbe beteg lelkét e széthúzó, balga népnek!

Pacsirtaszót hallottunk megint...

*Szűk Balázs beszélgetése Jelenczki István filmrendezővel
„A tisztítótűz tetején álltunk” című filmjéről*

Filmes dramaturgiája kezdettől fogva a nagyszerkezetek felé tart (*Haláljog I–II. 1992–93; Úton a halállal I–II. 1994–96; A Hold túlsó oldalán I–II. 1998–2000; Eszmélet után I–IV. 2001–2004; „Népek Krisztusa, Magyarország” 1956 I–IV. 2006–2008; Háború a nemzet ellen I–IV. 2009; Az igazság soha nem késő I–III. 2012–2013*), amibe tényszerűség (beszélőfej, riporthelyzet, képi és írott/nyomtatott dokumentumok), illetve a nagy narratívákat elválasztó, tagoló lírai párna-képek (áttűnéses montázsok, kettős expozíciók) keverednek. Mindezt megemeli Hortobágyi László szakrális zenéje.

– Személyesen átélt és a kutatott történelem párhuzamos világa adja a film két fő szálát. „A népek Krisztus Magyarország” 1956 I–IV. eposzi ihletésű számvetésnek, a rendszerváltás utáni egyik legteljesebb szembesítésnek (*Megszállás és diktatúra, „Mint az első szerelem”, A kádári ellenforradalom, Elárult forradalom*). A kronologikus-lírai tablóképzítést az V. részben (*Tóth Ilona drámája*) felváltja egy mozaikszerű oknyomozás, lírai oratórium – az eddigi részek kvintesszenciája. Mennyiben rajzolódik ki Magyarország utolsó 64 évének történetéből a magyar sors, mint végzet és a feltámadás, mint csoda?

– Ahogy a múlt századokban is megvolt, és valósult az „ÉS MÉGIS” morálja, úgy a XX. században és annak második felében éppen az 1956-os forradalomban, szabadságharcban mutatkozott meg.

Gondoljuk végig, azok a generációk vettek részt a „csodában”, akik abban az értékrendben nőttek fel, hogy:

„Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.”

A magyar nemzetet mindig meghatározta múlhatatlan szabadság vágya, ez öltött testet azokban az októberi napokban, vált olyan csodává, „mint az első szerelem”, mondja a filmben Fekete Pál ’56-os szabadságharcos.

– A Pongrácz Gergellyel való 1999-ben való találkozás óta egy nagyléptékű portréfilmet szeretett volna készíteni az igazi forradalmár prototípusáról. A halál azonban másképp igazította ki a kötelező és pontos emlékezést. A *Népek Krisztusa Magyarország* második részében meg is jelenik, sőt a „Mindent a hazáért” (*Búcsú Pongrácz Gergelytől, 2005*) a temetéséről készített dokumentumfilm főszereplője, de a *Tóth Ilona*-portréfilm néhány fényképén is ott találjuk. (Ebben a filmben nincs Pongrácz Gergely-fotó!)

Mondhatjuk, hogy a tervezett Pongrácz-portréfilm helyébe lépett a „Tisztítóútz tetején álltunk...” tiszta és konok hősnője?

– Nem. Fájdalmas tartozásom, a „csodát” megelő szabadságharcos Pongrácz Ger-gely emléke előtt, már nem teljesíthető, hacsak nem játékfilm formájában. Hiszem, hogy Isten, mi magunk is őrizzük emlékét.

Tóth Ilona drámáját – miközben készültem, tanulmányoztam az 1956-os forrada-lom előzményeit, valamint történetét –, ismertem, tudtam róla. M. Kiss Sándor, ami-kor befejeztük, a „*Népek Krisztusa, Magyarország 1956 I–IV.*” című filmemhez való felvételeket, akkor mondta azt, hogy nem tudom megállni, hogy ne mondjam el, hol tartok a Tóth Ilonáról készülő könyvemben. Közel háromórás felvétel készült. Mind a ketten úgy álltunk fel a „pótforgatásból,” hogy az elmondottak alapján film kell, hogy készüljön, így is lett. A könyv, „*A csalogány elszállt*” címmel jelent meg, Kiss Réka volt a szerzőtárs, a Kairosz Kiadó jelentette meg 2007-ben. A kettőjük közel hétéves kuta-tómunkájuk alapján megírt könyvük volt az alapja a közös filmünknek.

– *A Tóth Ilona-per hogyan illeszkedik bele az ötvenes évek koncepciók pereinek sorá-ba, és miben különbözik ezektől? Ugyanis úgy tűnik, hogy a per saját fejlődéstörténeté-ben túllép valós jelentőségén.*

– Az ötvenes évek igazságszolgáltatásáról, Zinner Tibor az „Igazság soha sem késő I–III. című filmében a következőket mondja „i-nélküli igazságszolgáltatás folyt”. A Tóth Ilona filmben elhangzik az az állítás, hogy ez a per egy „elő, próba per” volt a Nagy Im-re-per előtt. A magyar történelemben végrehajtott példátlan kádári megtorlás bizonyí-tani akarta, és meg is tette, hogy mindenkivel leszámol, akinek köze volt az „októberi eseményekhez”. Mindenkivel le akart számolni, aki őrzi, cselekedni, emlékezni képes, a múlthatatlan magyar szabadság vágyára, annak beteljesítésére. Persze voltak kivételek, őket a hatalom később jutalomban részesítette.

– *1956. november 4-e után már a forradalom második szakaszáról beszélünk a konspiráció értelmében. A kilenc katonai körzetre osztott országban egyáltalán lehet-séges volt bármilyen reális ellenállás, vagy a halálnak dolgozó hiábavaló vakmerőség?*

– A „*Népek Krisztusa, Magyarország 1956 I–IV.*” című filmemhez közel száz órát forgattam – állami támogatás nélkül –, a legmegdöbbentőbb élményem az volt, ami-kor a harcokban, éles helyzetekben résztvevő harcosok szemben a szovjet harckocsik-kal, tankokkal úgy emlékeztek, „eszemben sem jutott, hogy én meghalhatok, olyan természetes mentem nekik, hogy nem volt bennem félelem.

Számomra természetes volt, ha kell, meghalok!”

Ebből a morális alapállásból merítkezett a forradalom és szabadságharc második hulláma, majd jóval később, ’56-szellemiségének vállalása, megtartása.

Így és ilyenén történt a „csoda”, amelyre ugyan felfigyelt a „világ”, de azóta sem tudta, nem is akarja értékelni, megköszönni, igazságtételt adni annak a Magyar Nemzetnek, amely a nemzetközi bolsevizmus falát megrengette, átütötte.

Lajtos Nóra

ÍróTÁBORi NOTESZlapok

„...hiába hegedt be a seb, a gyalázat helye fáj.”
(Ágh István: Októberi fogadalom)

Tokajban lenni jó. Augusztusban pláne. Két lehetőség kínálkozik: adatszerűbb összefoglalót adni az idén 44. alkalommal megrendezett ÍróTáborról, vagy inkább valami személyeset.

Nézegetem a jegyzeteimet: 35 oldalnyi feljegyzés egy kisebb notesz lapjaira róva...

augusztus 10. szerda

11:00 Rákóczi-pince

A kollégiumi szállás elfoglalása után végig a macskaköves főtéren magas sarkúban kopogó lépteimben izgalmak sora pattogott. A Rákóczi-pincészet nyirkos-friss levegője azonban feledtette a kánikulai hőségben utazás fáradalmait...Az út lélektől lélelig: Szarvas József színművész tolmácsolta a júliusi „fekete napsütésben” (Jánosi Zoltán kifejezése – a szerk.) távozó Oláh János *A budai hegyek alatt* című versét, amely az 1956-os eseményeket megidéző idei íróTábor mottója is lett a számomra. „A budai hegyek alatt, / elfogták a pajtásomat, / kiverték a két fogamat. / Nincs, ki szóba álljon vélem, / zsenge fűvön alvad vérem.” Nem kevésbé Buda Ferenc Rendjének keretversszaka: „Hazánk zúzott szívéen a vér/ hűlő patakokban omlik, alvad./ Rőtcsillagos, komor, kövér / tankok teremtenek nyugalmat.”

A Magyar Írószövetség és a Tokaji ÍróTábor elnöke, Szentmártoni János megnyitójában hangsúlyozta: „az Írószövetség 1956-tal vált azzá, ami.” Posta György polgármester, Papp-Für János író, a Tokaji ÍróTábor titkára, és Makai Gergely birtokigazgató köszöntő szavai után pohárkoccintások hangja törte meg a tapsoló közönség moráját.

13:30 Tokaji Ferenc Gimnázium – aula

Az „1956 képekben” című, kb. kétméternyi nagyságú plakátokból álló kiállítást Benkő Andrea (PIM) muzeológus nyitotta meg.

Majd elkezdődött a mindig nagy ívű gondolkodást jelölő, de korántsem „túlintellektüel” stílusú plenáris ülések sora. Előtte Szentmártoni János kérésére egyperces néma fölállással tisztelegtünk Oláh János emléke előtt.

Gróh Gáspár, a Köztársasági Elnöki Hivatal Társadalmi Kapcsolatok Igazgatósága igazgatójának köszöntő szavait hallhattuk: „az ellenforradalom sokak szótárából hiányzott”.

Békés Márton az '56-os Emlékbizottság tagjaként, valamint a Terror Háza Múzeum kutatási igazgatójaként Schmidt Mária történész nevében üdvözölte a résztvevőket: írókat, költőket, irodalomtörténészeket, művészeket, kutatókat; fiatalokat és idősebbeket; férjeket, feleségeket, barátokat, barátnőket...a közel kétszáz megjelentet, majd Németh László '56-ja című előadásában az író és a forradalom kapcsolatáról beszélt.

Kiss Gy. Csaba irodalomtörténész az írószövetségekre (lengyel, cseh, szlovák, magyar) mint sajátos közép-európai emlékezhelyekre tekintett kitűnő előadásában.

Salamon Konrád történész az októberi forradalmat mint magyar hírt emelte ki, amelynek világtörténelmi hírértéke is volt egyszerre. Felvetette, hogy Kisfaludy Strobl Zsigmond Szabadság-szobra (eredetileg Felszabadulási emlékmű) lehetne a Forradalom Szobra: talapzatára kellene felvélni a nevezetes évszámot: 1956. Ajánlata mellett és ellen is voltak felszólalások. A vita nyilván nem Tokajban dőlt el...

Buda Ferenc és Ferdinandy György sajnos nem tudtak jelen lenni a kerekasztal-beszélgetésen. Így Csontos János író egy nagyszerűen rögtönzött „háromszögű kerekasztal”-beszélgetésre invitálta a tokaji születésű Papp Tibor Párizsba emigrált, vizuális költőt és Pomogáts Béla nem emigrált irodalomtörténészt. Papp Tibor többek között a párizsi Magyar Műhely vitathatatlan érdemeit sorjázta (pl. Esterházy Péter itt publikált először), Pomogáts Béla pedig a „maradás” dilemmájával nézett szembe újból múltidéző szavaival.

19:00 Paulay Ede Színház

Kisbusszal érkezett a nagyérdemű a 2008-ban létesült modern épület kamara-termébe, ahol is egy aznap este debütáló riportfilmet, Erős Kinga, a Magyar Írószövetség titkára és Csontos János szerkesztő-riporterek „Hazatérők” című kiváló, a forradalmat és az utána következő nehéz időszak emberarcú visszaemlékezéseit filmre vevő alkotását láthattuk, amelyet négy emigráns íróval – András Sándor, Ferdinandy György, Makkai Ádám és Papp Tibor – készített Szabó Mihály rendező.

A filmvetítést Ferenczi György és a Rackajam együttes erős téma érintettségű – Gérecz Attila, a 27 évesen 1956-ban mártírhalált halt költő – versfeldolgozásai követték. „Másom sincs, Uram. Beérem / azzal, hogy arcodat viszem;/ csak így bírtam még el: kenyéren / és vizen.”

21:00 Tokaji Ferenc Gimnázium – aula

Az első tanácskozó napot az idei Móricz Zsigmond irodalmi ösztöndíjasai: Balogh Gyula, Benedek Miklós, Molnár H. Magor, Németh Ákos, Novák Zsüliet,

Varga László Edgár zárták fiatalos-lendületes felolvasóestjükkel, melyet Erős Kinga moderált, valamint a Fanfara Complexa táncmuzikusa zenekara.

***

Az első nap éjszakáján a máris rengeteg élményt nyújtó találkozások és gazdag programok miatt csak nehezen lehetett nyugovóra térni. Jólesően felpörgött hangulatban szobatársammal még éjjelig emlegettük egy-egy jelesebb mozzanatát a nyitó napnak. Adrienn-nek sikerült egy példányt szereznie az 1956. november másodikai Irodalmi Újság reprint kiadványából: annak hasábjait szemezgettük, mígnem összefolytak a betűk, jelezvén: holnap is nap lesz, itt az ideje az alvásnak.

augusztus 11. csütörtök

09:00 Tokaji Ferenc Gimnázium – aula

A 2. nap első plenáris ülését Mezey Katalin (Oláh János özvegye) Kossuth-díjas író, költő, műfordító vezette.

Először Erdélyi György előadóművész felemelő, az emlékezetből nehezen törölhető energikus tolmácsolásában hallhattuk Makkai Ádám *Kegyelem – rekviem egy maroknyi bolondért* című versfolyamát, amelyben Erkel *Himnusz*ának dallamsorai úgy szövődtek a sorok közé, mint „simogató vizenyős testek / meleg szorítása...”

Zsille Gábor költő, publicista, szerkesztő izgalmas előadásában kiemelte, hogy a lengyel költők mindig naprakészen reagáltak az '56-os eseményekre, illetve hogy egyetlen lengyel újság sem írta le az „ellenforradalom” szót. Azt is megtudhattuk tőle, hogy a lengyel véradók segítőkészségét miként semmisítették meg a szovjetek, miszerint a magyaroknak küldött vérkészítményeket a határállomás végében húzták le, nehogy eljussanak azok Magyarországra, illetve, hogy *A Pál utcai fiúk* mai napig kötelező olvasmány a lengyel iskolákban, csupán a címe fordítódott (ferdítődött) *Fiúk a fegyverek terérőlre*.

Majd Kodöböcz Gábor főiskolai tanár, irodalomtörténész, főszerkesztő moderálásában Gróh Gáspár szintén Németh László és 1956 viszonyáról beszélt, arról, miként élte meg az író a forradalmat úgy, hogy 23-án nem tartózkodott a fővárosban, így fizikailag bár nem volt részese a forradalomnak, de eszméivel mindvégig érte küzdött. Szigligeti elszigeteltségében is tudott az eseményekről, de például a debreceni Kiss Tamással is csak az alkotóházában tudott beszélni, de ott is csak félve...

Vasy Géza irodalomtörténész (a Magyar Írószövetség egykori elnöke) az 1948-ban elsőként Kossuth-díjat kapott Illyés Gyulára emlékezett. Érdekes adalékként tudhattuk meg tőle, hogy a hat évvel a forradalom kitörése előtt keletkezett 1950-es *Egy mondat a zsarnokságról* című versét a költő a feleségével együtt megtanulták, hogy így örökítsék át az ólomgolyó súlyú '56-os őszi eseményeken. Illyés

drámáinak (*Fáklyaláng, Dózsa György*) felvillantásával emelte be az 1956-os eseményekre emlékező köztudatba azok morális jelentéstartalmait Vasy Géza, akinek előadásából nem hiányozhatott az 1955-ös esztendő „nagy” verse, a *Bartók*, és a tíztételes lírai kétszólamú kórusmű: a *Hunyadi keze*.

Jánosi Zoltán irodalomtörténész, költő, író, szerkesztő Ratkó József „szellemi felhajtó ereje”-ről nyilatkozott meg érzékletes előadásában. „A hatalomnak szíve van, / bárkibe átültethető, / a hatalomnak arca van / amin a bőr cserélhető” – idézte a költő magvas szavait. A *Chanson a hatalomról*t Dinnyés József megjelenítésében ismerhette meg a közönség, a költő halála után. Ratkó Antigoné-fordítása mellett *Kreón* című drámájában is hirdette, amit Nagy Gáspár így fogalmazott meg egykor egy beszélgetésben: „temetetlen holtakkal nem lehet együtt élni”. (Van egy debreceni vonatkozása is Ratkó Antigonéjának: 1993-ban Csikos Sándor színművész rendezésében adták elő először és utoljára a drámát a nyíregyházi Kossuth Lajos Evangélikus Gimnázium dísztermében nyíregyházi színészkollégái.)

Végül, de nem utolsósorban a Tokaji Írotábor idei díjazottja, az irodalomtörténész, kritikus-szerkesztő, drámapedagógus Ekler Andrea tolmácsolta kedves költőbarátjának, Nagy Gáspárnak forradalmi gondolatait, verspárlatait. A lassan tíz éve közülünk „eltávozott” költő emblematikus versei közül idézte az *Öröknyár: elmúltam 9 éves, Söprik a reményt, A Fiú naplójából, a Szabadrabok* kötetét. „Nem lehet a világot Isten nélkül fölnevelni/ nem lehet a világot Isten nélkül megérteni” (Belátás) – zárta stílusos előadását a költő szavaival azonosulva Ekler Andrea.

14:00 Munkacsoportülések

A délutáni programsorozatban először négy munkacsoport párhuzamosan folyó tematikus szemináriumai közül kellett választani. Nehéz volt számomra a döntés. Melyiket a négy közül? „1956 és a Magyar Írók Szövetsége” (Vasy G.; Pomogáts B., Szeredi Pál) vagy „1956 vidéken” (Sáray László; Filep Tibor, Péter László, Somorjai Lehel), „1956 a trianoni határokon túl” (Pósa Zoltán; Cseke Péter, Dupka György, Tari István) vagy „1956 a társművészetekben” (Bertha Zoltán; Deák-Sárosi László, Kiss József, Sümegi György). Mivel az elmúlt kutató időszakomban Sánta Ferenc filmadaptációival foglalkoztam tüzetesebben, választásom ez utóbbira esett.

Deák-Sárosi László filmesztéta, költő a MaNDA dokumentumanyagainak csoportosításával kezdte előadását: a korabeli felvételek között említi az 1956-os év híradóit (44 darab híradónyi anyag van), illetve Sinkovits Imre nevezetes (néma felvételű!) *Talpra, magyar!*-szavalatát a Petőfi-szobornál már több tízezres tömeg előtt. Megtudhattuk tőle, hogy kétféle anyaggal kell számolnunk: az ún. Mikó (József, operatőr)- és Erdélyi (István, producer)-anyaggal. Az '56-ról a rendszerváltás után készült dokumentumfilmek sorában ott találjuk a „legfrissebb”, 2007-es

„*Népek Krisztusa, Magyarország*” 1956 című Jelenczki István-filmjét. Majd a játékfilmek címének felvillantásával teljes tablóját láthattuk a forradalmat filmre vivő filmeknek (*Eltüsszentett birodalom, Az arcnélküli város, Szerelem, Eldorádó, Hús óra, Tízezer nap, Szerencsés Dániel, Szamárköhögés; Magyar rekviem, Szabadság, szerelem, Pannon-töredék, Mansfeld, Hazatérés – Home coming* stb.)

A szolnoki Szigligeti Színház művészeti vezetője, Kiss József Jászai Mari-díjas színművész arról beszélt, hogy „1956-ban csak áttételesen lehetett szólni a színpadokon”. Sajnos, a rendszerváltozás után sem történt meg az „áttörés” a forradalom témáját kibontó drámák terén. Három alkotást emelt ki: Spiró György *Kvártett* (1997), Téren János *Kazamaták* (2006) című drámáját és egy saját művét: *Az angyalok nem sírnak* címűt 2008-ból.

Sümei György kaposvári művészettörténész egy romokban heverő vasúti sín páron egy kis ülő alkalmatosságon rajzoló kalapos ember fotóját vetítette ki előjáróban, kérdezvén: ki lehet ez a rajzoló?

András Tibor 1921-ben született festőművész az illető, aki nemcsak képekre vitte a forradalmat, hanem fotografálta is – a gépet a nyakába akasztva, és a kabátját kinyitva készítette a képeket (48 fotója ismert). Kiemelte még Kondor Béla 1956-és diplomamunkáját, a közismert *Dózsa-sorozat* (rézkarc).

17: 15 Tiszaladány – Győri Elek Faluház

Autóbuszsal a Tokajtól alig 7 km-re található szomszédos településre, Tiszaladányba érkeztünk. Tiszaladány azért fontos emlékhelye az írótábornak, mert a kezdetek kezdetén Sinka István, Szabó Pál, Móricz Zsigmond, Veres Péter kezdeményezésére itt jött létre az első írótábor.

A Faluházban Liszkai Ferenc polgármester köszöntője után Kődöbocz Gábor irodalomtörténész mondott 1956 hőseire emlékező ünnepi beszédet.

A pogácsázós-borospoháros oldottabb hangulatot egy drámai előadás: a tehetséges színészpáros, Tallián Mariann és Lázár Balázs versszínházi, szívekig hatoló produkciója törte meg, amelyben a füveskerti költők előtt tisztelegtek az előadók.

Majd Prókay Margit nyitotta meg az „*Örökségünk '56*” című, a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár gyűjteményéből készült kiállítást.

Az előadás után a templommal közös portájú emlékfalnál Szentmártoni János mondott néhány szót az egybegyűlés alkalmából, majd megkoszorúzta az emlékfalat.

Ekkor már kissé viharossá vált az idő, de a szervezők nem engedték az írótábor programjának „befellegeződését”...

20:45 Tokaji Ferenc Gimnázium – aula

A kollégiumi kert szabad ege alól, az első esőkoppanások elől menekülve az aulában került megrendezésre az immáron hagyományossá vált folyóiratokat bemu-

tató Tokaji esték-sorozat. Ezúttal a print alapú csíkszeredai Székelyföldet Fekete Vince, György Attila és Molnár Vilmos prezentálták saját írásuk felolvasásával.

Majd elsőként mutatkozhatott be online lap is, amelynek nyomtatott verziója is ismert: a *Kortárs Onlinet* két szerkesztője Pataky Adrienn és Nagypál István ismertették, ahol is nagyon fontos a napra készség, a fiatalok felkarolása, és természetesen a nagy múltú print lap is elérhető online formában is. Az estet Sturm László irodalomtörténész, szerkesztő (*Kortárs*) moderálta.

22:00 Tokaji Ferenc Gimnázium – aula

A csütörtöki tanácskozás zárórendezvényeként a már sokak által várva várt borkóstolás következett.

A Homoky Pincészet jóvoltából a fiatal borász, Homoky Dorottya tartott élménydús borkóstolót a tábor lakóinak. Az ELTE-n filozófia majd film szakon tanult borász minden apró részletre kiterjedt figyelemmel mutatta be a száraz boroktól a féledesen át az ultra édes borok gazdag kínálatát.

A hangulat igazán oldottá vált, míg végül hetedmagammal egy kerthelyiség nyitott teraszán éjjel fél 2-ig próbáltuk megváltani a világot a másnap (pontosabban már a harmadik tanácskozó nap) tisztán látása érdekében.

augusztus 12. péntek

09:00 Millenniumi Emlékpark

A reggeli friss levegőben a Millenniumi Emlékparkba igyekeztem a kollégiumi szállásról többedmagammal, ahol is Rácz Edit szobrászművész Gérecz Attila emléktábláját Posta György polgármester szavai és Szarvas József szavalata mellett avatták fel. Az áldott emlékezetű fiatal költőről Rózsássy Barbara József Attila-díjas költő tartotta meg laudációját.

09:30 Tokaji Ferenc Gimnázium – aula

A zárónap plenáris ülését Bertha Zoltán József Attila-díjas irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár elnökölte.

„Halottunk van. Temetetlen halottunk” – kezdte beszédét Lezsák Sándor költő, tanár, politikus Oláh Jánosra emlékeztető nyitó szavaiban. Majd a *Hitel* folyóirat hasábjain publikált forradalmi ihletettségu verseit olvasta fel: „Vasárnap reggel / a körúton végig // dübörögtek, jöttek / a tankok, // világgá mentek / a villamosok.”

Győri László költő a „*Piros a vér a pesti utcán*” című antológia érdemi létjogosultságára hivatkozott. Tamási Lajos kötet címadó verse tabuk nélkül, kendőzetlen bátorsággal tárja az utókor elé '56 harcos eseményeit. A jelen feladata pedig nem más, mint ezek ébren tartása minden adandó alkalommal.

Sturm László Vas István gazdag, szerves életművéről tartott élvezetes előadást. Az új Tamás, a *Mikor a rózsák nyilni kezdtek* vagy a *Cambridge-i elégia* sorainak

felidézésével a költő általa tett ismét tanúbizonyságot arról, hogy „ami fekete maradt, még feketébben / Ragyogott, mint valaha.”

Rózsássy Barbara a Füveskert-csoport tagjainak alkotó tevékenységét húzta alá lírai hangú előadásában. Figyelmeztetett, hogy a váci fogságban sínylődő poéták szavai áthatoltak a börtönfalakon, és a mártírhaltalt alkotók komoly üzenetevivé nemesedtek az utókor számára. „(Társam rám néz: Lázás nyavalya ráz csak. / Felébreds, majd szégyenkezel.) / Arccal a földön a Huszadik Század. Halljad hát! – Senki nem felel.” (Kárpáti Kamil: Új születik).

12:00 Tokaji Ferenc Gimnázium – aula

A 44. tokaji írótabort a szokásos díjkiosztás és állófogadás zárta. Szentmártoni János Ekler Andreának a Tokaji Írótabor díját, Lezsák Sándornak a Nagyhordó-díjat, míg Bertha Zoltánnak, Fecske Csabának és Ködöböcz Gábornak a Kishordó-díjat adományozta az Írótabor nevében.

Eme impozáns gratulációgyűrűből kikerülve végre mindenki a bőségtálak közelébe kerülhetett.

Végszóként Papp-Für János megköszönte az előadók színvonalas előadásait, a résztvevők jelenlétét, s annak reményében zárta a háromnapos írótabori programsorozatot, hogy bízik a 2017-es személyes újratálalkozásban.

***

Az Írótabori notesz margójára

Jön értem a család. „Fáradtnak tűnsz” – mondják. Igen, az vagyok, de ugyanakkor nagyon hálás is, hogy ennyi jó ismerős, barát körében lehettem, és emberközelni élménybeszámolókból is hallhattam arról, amiről utoljára a gimis negyedikes törikönyvem fekete-fehér lapjai szóltak, vagy nagyapám szavai, akire a néma föld borul: „Nincs szaga már az elmúlásnak, / nincs hangja már a fájdalomnak, / csak illatporos halánték van, / és csöndje a Tejutat is megjárt / negyvenkettes csizmapárnak.”(L. N.: Huszár-kopp)

A kisfiammal lesétálunk a folyópartra. Magyaráznám, hogy ez itt a Tisza és ott fönt beléje ömlik a Bodrog. Nyolcéves elméjét nem igazán érintem meg okosító megjegyzésemmel.

Kezemben a stílusos, az írótabor 1956-os emblémáját hordozó ásványvizes palackot szorongatom. Elhoztam emléembe. Majd eszembe jut valami: a táskámba nyúlok, és rátalálok, amire gondoltam. Egy tokaji borospalackot dugaszoló parafa dugót veszek elő, majd egy piros tollat, s ráírom a két évszámot: 1956, 2016. A kisfiam kezébe adom, hogy a folyóba dobja. Ez már hasonlít a váci rakparti kavicsdobáláshoz – nem mondja, de látom a mosolyt az arcán.

A parafa lassan úszni kezd a folyó hullámainak felszínén... Jó tudni, hogy soha nem fog elmerülni. Ahogyan reményeim szerint '56 emlékezete sem. És a 44. tokaji író tábor eseményei sem.

Viszlát, Tokaj! És mindent köszönök! Hogy fogadtál, vendégül láttál! Jövőre ugyanitt! Mert: Tokajban lenni jó!

Radnai István

4

maradt-e egyetlen ifjú almafán
repült-e juhar-bumeráng
madár vagy kígyó sziszegett
nem tudom a ködben
a hold a belövés felett

óvóhely nem volt
hiszen láttad ruha hús-
cafát a félig csontvázakon
s aki megégett

nem önként lapított
csattog-e még a kövezet
kicsit hangosan öblösen
horkoltak a hegyek

nyelvét kiöltve fogát kiköpve
egy bizonyos hajnal invázió

Egyidejűségek

egy júniusi napon a kutyám elveszett
rádió vagy népszabadság röhej
egy nép tetszetszhalála ájulása
egy júniusi napon a kutyám elveszett

izgatott és szomorú suttogások
a kerítés felett mennyi kerítés
mennyi izgatott ember
egy júniusi napon a kutyám elveszett

mint akinek fejére zsákot húztak
mint akinek torzulását eltakarták
talán a júniusi nap is izgatott volt
a kerítés felett mennyi kerítés

amit nem hittél volna megesett a lehetetlen
fellelték a háromszázegyes parcellában
egy júniusi napon szögesdrót rozsdája mögött
mint akinek fejére zsákot húztak

egy júniusi napon a kutyám elveszett
nem is lett meg többé népszabadság
nem lett meg többé hosszú volt ájulása
s végül nép sem maradt csak maradékai

Marković Radmila

Vasárnap délután

Vasárnap délután nem sétálnak mosolycsokrok az utcán.
Vasárnap délután, mint a szellő suhannak a lelkek a falun át.
Az idő vonalán örökre eltűntek a házak előtti kispadok,
bolyongó lélek, ne keresd, helyükön egykedvűen ül a por.

Rideg utcán komor arcok jönnek, mennek,
egymásnak köszönnek, és kerékpárral eltűnnek.
Gondterhelt, fénytelen, semmit mondó tekintetek,
ami bántó, rejtegetik önmaguktól, fájalmukra
nincs gyógyír, de sejtik, tudat alatt tudják, valahol
a szívük mélyén érzik, ősi ösztön, akárhogyan
de élni kell, vigasztaló szót nem ad a múlt,
a jelenben messze a szeretve szeretett gyermek,
fájó a nincs, fájóbb a kérdés: lesz-e valaha
meleg cipő, családi összejövetel, mert csonka
a család, komoly, komor arcok mögött
nincs zamatos vicc, nincs könnyfakasztó kacagás.

Amikor sír a hegedű

Hegedű lelke sírva sír,
a vonóról hullatja könnyeit,
az életért jajdul fel,
dala hol fortissimo,
hol andante,
nekem húzza fülembe a prímás,
minden sejtemmel mulatok,
valamikor hajnaltájt
egybeforrunk a létbe mi hárman:
a hegedű, a vonó és én,
majd pengeti húrját az élet
halkan, érzéken, és
létünkben muzsikálunk
külvilágot kizárva, vigyázva,
fel ne jajduljon ismét
a hegedű húrján a csend....

Sz. Tóth Gyula

Fénnyé oldott jég

Találkozások Valahol, a Tilalmak kertje környékén
(Radnai István műveiről)

Nemrég találkoztunk újra. Bár már régebb óta ismerjük egymást, látásból, a Hungarovox irodalmi estjein bukkantunk fel, olykor az *Agriában* is laptársak vagyunk. Aztán személyesre fordult a dolog. Együtt léptünk fel a Rátkai klubban, nem a művészfotókkal díszített, patinás Andrássy útiban, a szikárabb új helyen, Budán. Én Kis Antónia novelláskötetét ismertettem, ő új verseskötettel állt elő: *Jégbefagyott fény* (Hungarovox Kiadó, 2016). A cím képszerű, dermesztő életjelet áraszt. Rejtetten. A többi biztatás majd a lapokról, felenged a jég. A műsor után, a rövid fogadáson, néhány jó szót mondott szereplésemről. Szakmai gratuláció, ritka adomány, meg is lepődtem. Meg is jegyeztem. A nyomaték kedvéért egy novelláskötetét adta ajándékba: *Valahol* (Littera Nova Kiadó, 2011). Egy héttel később feltűnt a Művészetbarátok Egyesülete és a Hungarovox rendezvényén, a Király utcában, ahol, mások mellett, a *Tanári notesz 10.* kötetem is előkerült, Madarász Imre bemutatásában. Nem sokkal ezután Szegedre utaztunk könyvbemutatóra Kaiser Lacival. Odafelé velünk tartott új szerző ismerősöm, jót beszélgettünk, anekdotáztunk. Megint kezembe nyomott egy könyvet, versek: *Tilalmak kertje* (Littera Nova Kiadó, 2012). Három a magyar igazság, dedikálva: tisztelettel és szeretettel. Aláírás: Radnai István. Jött velünk a rendezvényre, végigülte a Kaiser-könyvismertetést és beszélgetést. És ez nem minden: feleségével eljöttek a Lobby Kávézóba, újra meghallgatták az általuk már ismert noteszkönyvről való beszédet. Igaz, ott más csavarral történt az előadás, bizonyára még újat is tudtam mondani nekik. Radnai István fáradhatatlan irodalombarát, igazi úriember, ez ráadást kíván.

Milyen érdekesek a sorsnak fordulatai, annak előtte nem ismertük egymást, olvasó emberek lévén nem találkoztunk a másik könyveivel. Van ez így. De most összehozott a betű, a szöveg. Utak, kanyarok, kalandok – „*Teremtő találkozások*”. Hiszek benne, jelzi a *Tanári notesz 4.* kötetének címe. (Hungarovox Kiadó, 2010)

Lapozgatom a könyveket, egyiket a másik után. Nem grottam neki. Három egyszerre, versek és novellák, csemegézek, kicsit ebből, kicsit abból. Ízlelgetem az újdonságot. Csettintgetek. Visszatérek az egyes darabokhoz, szegezett olvasás következik. A Rátkai klubban, hallgatva az ismertetést, felfigyeltem arra, hogy Gyimesi László összefogott előadásában a Radnai-értékek között hangsúlyozta a posztmodern és a klasszikus írás megjelenését, együtt műveli a szerző, nem bontja

ketté, azaz sajátos látásmóddal, írástechnikával, alkotótudással rendelkezik, és jelentkezik sorra. Lehet ez, gondoltam akkor, afféle költői, kritikus túlzás, bonmot, amivel jobban felcsigázza a leendő olvasó éhségét, s egyben elegáns szaknyelvi gesztus. Mert ha valami jó, nem baj, ha posztmodern, de az sem, ha hagyományos. De szereplőink nem ilyenek. A mérce másutt van. A mérceinek vannak objektív, filológiai, irodalomtörténeti, szövegtani stb. elemei és vannak szubjektív feltételei – tetszik a darab vagy sem. Nálam mindkét feltételi oldalnak megfelelnek a Radnai-művek: a szöveg tetszik, magas szintű irodalom. Nem túlzott Gyimesi László. Megérdemelne egy alapos elemzést, novella is, vers is. Még friss az élmény, csak szőrmentén az interpretációval. De azért belevágok.

Itt két művet veszek görcső alá, az időben korábbiakat, hogy felvértezve közelíthessünk egyszer majd a legújabbhoz. Előbb a versekről, a *Tilalmak kertje* című kötet nyomán. Pillangó villan, rep/int, kövessük. Tiéd leszek, ha megfogsz. Belemegyünk. Megfogni nem tudjuk, utol nem érjük, nyomában vagyunk, úgy a miénk, hogy társunk a rengetegben. A tilalmakról lefújja a téves hímport, a természet a tiéd, mit félsz? Légy bátor, repdess te is, hisz titkon erre vágytál, bújj az örömekbe. (Ki tudja, meddig bújhatol?)

Tartalomról, témáról szó se essék! Nem eshet. Helyette ajánlat: gondolat/tér/kép, amolyan szellemi tájoló, esztétikán keresztül. A verseskötet négy szerkezeti egységből áll. Sorrendben: 1. Részegen a szerelemtől, 2. Olvasni fényben, 3. Oltár előtt a por, 4. Esendő istenek. A fejezetcímek nem az adott rész egy verse, új, a rész-egész összefogására. A tudatos kezelést bizonyítja az egészet átfogó indító: „*Jólfésült vers*,” mint poétikai arc. (És hasonlóval zárva a legvégén, ott már néven nevezve a hitvallást.) A jólfésültség ára... összegzés az elején: az alkotói életvezetéséről tömören. Árad a szó, képből, ritmusban, a lendülete viszi a szenvedély megélésére, s még feszesen. A fájdalom nem szól ki külön, ha van, mert van, örömben csomagolja a költő. Meglepő képzettársítások: „... kilincs a combod” (9.), „hajlanál de török ő a nő / ha ellillan a hó marad a kő” (10.). (Én és a kisöcsém, füttyülünk a nőkre az idén... folytatnám első felindulásból.), „fényévek mély hege mar ijedten” (13.), „csókok a számról leoson” (19.). De semmi bujaság, kérem. A természetben a természetes ember őszintén lépdél, itt az élet dobog, dobol, és nem dohog. Noha „keskenyül alattunk fukar ösvény”. (A *Tanári noteszkönyvem* egyik mottója: „Ösvény kezdőknek és haladóknak”). Lám, finom összetalálkozások „a ringató sétaúton” (29.). Amikor emlékezik a költő (hány tavaszra is?) emlékeztet – ébreszt – ébren tart (16.). Megjelenik Baudelaire, a nagy példakép (12.). Egy Kant-torzó, lehet, evokáció: „szeretni kínozni ölni egy tő három virága az élet ettől még kötelesség és fegyelem” (25.). Egyéni életfolyam történelemben futtatva, avagy a sors heve a lendületes ember kegyelmi vegyjele: „*Vénséges kamaszslázadások*” (32.). És mi a titok? Van, de nincs megfajtás (36.). Éppen az a szép benne

– hát: szürrealizmus. Ez a megfejtés. És akkor a tilalmak helyett, amiből annyi van az életben, jöjjenek a *vigalmak*.

A költő ura lírájának. Hány vers van itt? Szeri is van, száma is. Az összeírás az olvasót terheli. (Ha ez nem hergeli.) Ha nem rest könyvelni. Lapozgassunk nyitott szemmel. Bezárva, mint „vakolt lyukban éhes egér”. Van kiút a kilátástalanságban: valaki csalókan csal az erdőbe (74.). (Ki csal kit a csaliba? Csaliba, babám! Csalibaba neves felém...) Nem reménytelen. Gyerünk „Olvasni fényben”. A metamorfózis nem csak a rózsá sajátja, pláne nem kiváltsága. Lovagold meg az évszakokat, merítsünk erőt fűből, fából, virágból – és lőn fény a természet lágy ölében (53.).

Líráját a költő kapcsolja érzelmi-gondolati partokhoz, mint hevesen hullámozó hajót az értő kapitány. Bízuk magában, barátja a szó, a nyelv eszközeit birtokolja, ám jó, ha érzi, nincs egyedül a ringó hálón. Versei elé sokszor jelöl iránytűt: töredékek a magyar költészet jeleseitől és kevésbé ismert, de általa kedvelt költőktől, valamint – kivált – a francia költészet nagyjaitól. Kapcsolódások: „*Himnusz minden időkből*” Nagy Lászlóhoz (63.). Erőt merít Senecától a „világ-zsarnok mérge” (80.) ellen. De azt is elmondhatja (kiérezzük): szellemét a tűz nem égeté meg, és bízva bízuk.

Párbeszédnek vagyunk tanúi a hagyomány és a modernség között. Radnai ezt színes és változatos költői stíluseszközökkel (a sorolt és a serényen szunnyadó példákkal: szinesztézia, oximoron, metonímia, allúzió) folytatja le és éri el. Eltér az „elvárt” jelhasználatától, így közelít a nyelv legbelső világa felé. Olykor „idő(tlen) síkok” (92.) között lavírozva, „Szymbólintások” (118.) cirógnak örömmre. Mert a nyelvben megragadható a világ, állítja Fűzfa Balázs, és ez kalandot ígér. Ehhez hoz nyomós érveket tanulmánykötetében: *A nyelvben megragadható világ kalandja*. (Szombathely, Savaria University Press, 2012) Elhisszük és látjuk, Radnai lírájában finoman keveredik a hihetetlen és a furcsa hihető, ringatózunk az álom és a valóság hajóján. Váratlant, meglepőt húz, összeegyeztetésre ingerel: „Ez a század a magány évezrede” (97.). Ezt nem a felajzott képzelet mondatja velünk, a hálólélméletekből kötelező integrációra való beállítódás hajlama sem vezet. A kép előttünk van konkrétan, rögtön a külső borítón. Csak később tudatosul a szó és a képi kifejezés egysége, harmóniája, amikor, már a versek bizsergető ismeretében, újra felütjük a könyvet. És rájövünk, jól látunk, sorra vesszük észre a lapokon a versekhez illeszkedő domboruló-hajló kecses rajzokat. Költő a rajz(festő)művészről alkotói ölelésében. Líra a vonalban: Batta Eszter grafikus, „a sokarcú nő és a világ”. Pont ilyen, szóval keresd a nőt: La femme = http://www.lafemme.hu/tehetseg/profil/Batta_Eszter.

Szöveggert tárul fel: titkos és valós (megélhető) *vigalmak kertje*. Biztos így van, érzem, tudom, kertemben vagyok.

Elő a novellákkal (*Valahol*). Jöhet a struktúra, a tematika, e téren ezek mentén indulunk felderítő útra. Az írások változóan novellaterjedelműek (a novella-elbeszélés műfaji – s így heves és olykor felesleges – vitába itt nem keverednének), a végén becsusszan egy kisregény. Megelevenedik néhány szcena társadalmunkból, régebbi és közeli múltunkból, történelmünkéből. Benne mi magunk. Zajos korban, ezzel az indítás, semmi kronológia, in medias res: a 21. század felfedezése. Milyen a virtuális valósága itt, mert: „Magyarországon ébredtem” (7.). Akkor és ahol: „A borosüveg felborult az ürességtől, és lefeküdt, azt hiszem, horkolt, a konyak félig lecsukott szemmel lötyögött, sercegett a lemez, karcolta a tű, és leszakadt róla a dallam” (6.). Mi itt a baj? Lengetik a vészbukot (modernül: facebookot), te lengesz rajta, csüngsz ajakán, mint éretlen gyümölcs a fán. Azt hiszed, sokan vagytok, közösség. Aztán: „Zuhanyozol, és nincs kéz a hátadon, karcol a szivacsmagány, dörzsölöd az egyedülletet” (9.).

Helyben vagyunk. És következetesen feltárul ez a hely: egyik írás a másik után (b)ontja a teret, az időt, a szereplőket. És a témákat. Villanások a rohanásokban. Mi marad az évtizedes hajcihő után, a sarokasztalnál ücsörgőnek? Az első szerelme, az aktatáska és a benne nyugalmat kínáló üveg (16.). Szakmai szocportré az Írószövetségből, a szent helyről, ahol „a vörösbor a potyázók már rég megitták, mire odakerültem”, panaszkodik egy szövegárus. De hát a művészet is áru. (A bor jobban fog. Némely esetek szerint.)

Humor az élet, ha csőben sült spárpa az étel. Tükörfordításban: „a nő mindig csőbe húzza a férfit, ha megnyílik az öle, azért, ha nem – akkor azért” (22.). Abszurd az élet: „a pokol éppen alattunk helyezkedik el...” (25.). Pereg történelmünk filmje, Karádyval énekeljük: „Valahol Oroszországban...”, s ha elül a dörgés, hát disszidálunk, persze Amerikába. Lapot is küldünk. Háború, „derékban kettészelt karácsonnyal”, sebesült katona, aki nem keresi többé hiányzó testét (99–101.). Hiába figyelmeztetett Várnai Zseni az I. világháború után: „Katonának fából lába...”. Újra indult a harc. Radnai történelmi tablójából ez sem marad ki, de felbukkan Julianus barát (noha nem találkozunk vele), a háborúk mellett felvillannak a fényesebb korszakok, Bécsig meg sem állva. És élet, játékosan előadva, műlovarnóvel, révedező pipafüstben, úgy elviselhetőbb. Akár egy olasz filmben (52.). Az ötvenes években a csillogó gyerekszem rácsodálkozik a szocialista realizmusra, nagyritkán a Balaton is szóba jön. A kis zajok elnyomták érzelmeinket, gondolatainkat. „A lelkiismeretet is, vagy mégsem?” (42.). Bonyolult családtörténet, Moszkvicsok és fekete Pobjedák között, átázott papírtalpú cipőben, atyai nyaklevesek után a papírsárkány eregetése vidít. Történetek, amelyekből, minden előrejelzés ellenére mindig kiderül valami. A szocialista káder-korszak játszmáiban a vezető elvtársak viszik a prímet: ők utazgatnak külföldre, és egymásnak játsszák át a nőket. Kapcsolatteremtés – pártfeladat (25.). És már az unióban vagyunk, verses próza:

„Szögbelövés”. (Az előtag fordulhat, ha Radnai játékos kedve úgy hozza.) Brüsszelben kelletik magukat a modern sztahanovisták. Lehet, csak huligánok (47.).

A költő prózában is beköszön. Színes meseszöveg, változatos metaforákkal, gazdag szókinccsel. Megszemélyesíti a tárgyakat, azok együtt élnek a szereplőkkel. „Kanalakkal meregetem a herendiből a leszálló sötétet. A hold lesarlózza a kéményfüstöt, és mögéje bújik” (65.). „Az éjszaka kelengyészládája kiürül, a kopott függönyön átlátszik a keleti égboltról benyúló rózsás ujjával a hajnal. A főfalon lakik egy hasadás” (66.). (Kedvünk lenne rákérdezni: Mára már nem hasad tovább?)

Radnai létezés tapasztalatokat (a sajátját és másokét) tár elő. A társadalom különböző rétegeinek vívódásai jelennek meg, legyen az tisztas és lecsúszott polgár, naccsága és cselédlány, vidéken vagy városban. A család visszatérően fontos és árnyalt milió. Személyiség, természet, társadalom – de ki a pokol? A „Többiek”, mint Sartre-nál? De nem mindig, jól jön a viszonyító társ. Hogyan ábrázoljuk az összetett összetettségét? Ahogy Radnai teszi. Összetetten. Színes képek, gazdag nyelviség, ritmus, témaverziók, mindezek bűvészi variálása. Jellemző: témasíkok csúsztatása, átjátszása, álom, fikció, valóság, mese dimenzióiba terelve. Hangolódunk. Iskoláskorunkban, különórákon, fülünkbe bújt a zene, vájt fülűek vagyunk. Halljuk a szavak zenéjét, inkább dzsessz ez, a klasszikus fajtából: érthető-érezhető téma, megkapó hangokkal, harmóniákkal. Aztán jön az „impri”, az improvizáció klasszikusan – a megadott szabályok, keretek: hangok, akkordok, ütemek között, ugyanarra újat. Ez ám a művészet!

Információ kíváncsi utasnak: több műfaj ölelkezése. Radnai novellái lírában oldódnak. Lírája novellában (g)erjed. A háttérben több diszciplína, mint antropológia, személyiségtan, pszichológia, lét és tudat, lét és semmi, a sor Kanttól Sartre-ig ér, szintézisbe összefonva. És máris a képzőművészetbe nyitunk. (Lásd az észrevételt feljebb.) Tárul a mező. Nagy, de nem rémalakok lebegnek elő: Breton, Apollinaire, Freud. Gogol sötétben surranó alakjai sem járnak messze, lépteik mögöttünk koppannak. (Akinek nem köpönyege, ne vegye magára! Bocsi...)

Hát, húzd, ki tudja, meddig húzhatod? Hol a határ? A magyar költészet sokféle választ ad, Radnai sem rest, odafordul egyenest. Ezúttal Babitsot hívja támaszul: „Vallom azonban a bölcsességet is: harcom nem megy túl a józanság vonalán: magamban is érzem ami ellen küzdök s tudom, hogy minden rombolás engem rombol” (78.). Radnai nem forradalmár, és semmi locsi-fecsi. Radnai művész. Mitől az? Ha „önmagát mint folyamatban lévő totalizációt, a társadalmi-történeti szituációt alkotó világot és végül a művészi alkotást szintézisnek tekinti”. (NAGY Géza, *Az egyedi egyetemes (Jean-Paul Sartre). Egy polgári filozófus-művész egyéni és társadalmi kalandja a XX. században* = Modern Filológiai Füzetek, 31, Bp., Akadémia Kiadó, 1980.) De folytassuk a babitsi gondolatsort, illő, kedvünkre való,

a magunk számára is útravaló: „Nem is rombolni akarok, inkább építeni: az ész halkan hasson a tényekre, mint a delej: nem ellensége az erőknek, hanem egy erő a többi közt, együtt építve velük. Az erők a múlt, az ész a jövő: egymásba kapaszkodó fogaskerék. (Örökkék ég a felhők mögött. Vallomás helyett hitvallás.) Áthallik a hang Huszt felől is (kiemeléssel tőlem.): „Büszke magyar vagyok én, keleten nőtt törzsöke fáznak / Nyúgoti ég forró kebelem nem tette hideggé; / Szép s nagy az, ami hevít; szerelemmel tölti be lelkem / Honni szokás és föld, örököm kard s ősi dicsőség.” (Kölcsey: Töredék)

A kötet végén az író mintegy összefoglalja az addigiakat, hosszabb elbeszélésben (akár kisregény is lehet) összegzi: „*Kormos egek alatt*” (102.). Vagyis: ahol élünk. Hogyan éljünk ebben a társaságban? „Öcsémuram, ezt túl kell élni. De lehetőleg becsülettel!” (124.). Az intelmek egyike: A virtuális valóságában, itt, élned s halnod kell. Legyen az „kúria vagy kunyhó”.

Összegzésfele. Az irodalom, a jó szó oldja a jeget, nyitja a fényt. A zezugos tilalmak kertje csábító, az érdeklődő találkozások, a figyelő létezések lehetségesek. Még lélegeztető gép sem kell (egyelőre), ha igen, kezünkben a tét. Valahol. Tehát éppen itt.

Ha nem is aprólékos alapossággal, de követve Fűzfa Balázs metodikáját (i. m.) pásztáztuk Radnai István szövegeit. A „struktúra-tematika-esztétikum” hármasságát vettük alapul, hogy mozgásában érzékeljük a nyelvi történéseket. Kiderül: Radnai nem kliséket forgat, hanem „nyelvi, alkotói cselekvést végez, előkerül élményvilága és alkotó tevékenysége”. A létmegértés a tét, az esztétika és a filozófia új összefüggéseit fedezhetjük fel, a „filozófiai művészetfelfogás nyer tisztább képet, s bővül tartalommal”. Szövegkertben járunk, „Vigalmak kertje” – szöveg/elmélet–ornamentikában. Didaktikus tónusra hangolva: írás/mű-olvasmány.

Szürrealista, groteszk megoldások sora tárul fel, ocsúdunk és igyekszünk beljebb s kijebb jutni. Élvezettel szánkázunk vagy hajóznak Radnai szövegvezein. Nagyon finoman keveri a racionalitást és az irracionalitást, olvasás közben a fejünket kapkodjuk: nem tudjuk, valóság ez vagy képzelet. Hol a határ? Bízunk magunkat a szerzőre, evezünk vele. Nem fogunk hánykolódni. Vagy ha igen, hát kedvünkre lesz. Mi a szürrealizmusban a szép? A 19. század egyik nagy francia költőjétől, Lautréamont-tól származó meghatározása szerint: „Szép, mint egy varrógép és egy esernyő véletlen találkozása a boncasztalon.” Bizarr, nemde? Radnainál ez összehozható. Mert gondoljuk csak meg, mi a helyzet, ha netán előfordulna velünk, hogy a boncasztalon fekszünk. Ez nem szürreális képzet. Vagy a műtőasztalon. Sokan feküdtünk már ott. („*Turbános urbánus a baleseti sebészetén*”, verseskötet, 128.) És milyen jól jön, ha valami szépre tudunk (még) gondolni. A varrógép és az esernyő találkozására. Hát nem üdítő, inkább azok feküdjenek ott! Amíg ilyen eszünkbe jut, nincs nagy baj. Még élünk. S ha nem, akkor se csüggedj, meglátogat-

hatod magadat saját temetődben. És odaveted: „itt nyugszik mily profán / aki ezt írta verd pofán / nyúlj ki a földből a koporsó / bár lassabban roppan mint a korszó / hiába »sír a felirat«...” Akárhogy is volt, tőke, komoly tudás, kilök „a kórházi ágytál, s a kricsni, amely elé hánytál (...) itt se nyugodtál ott se fogsz / a sírásó kidob” (vk., 101.). Vesszük a lapot: fel a fejjel, amíg van.

Noha ez nem vicc. Jó okunk van kicsit elidőzni itt. Radnai halálosan komolyan veszi a halált. A megjelenési forma komoly témát cipel. Radnai abszurd köntösbe csomagolja a bölcsességét. A halál nagy kérdése életünknek. Természetes része. (Még akkor is, ha olykor váratlan formában, kegyetlen módon következik be. Beleborzongunk. Belegondolunk.) Ám ha egész életünkben félünk tőle, gyötrődünk miatta, akkor elmulasztjuk a legizgalmasabbat, az élet élvezetét. Montaigne szól hozzánk. Mert mi az élet? „Önmagában az élet sem nem jó, sem nem rossz: hanem a jó és a rossz színhelye, aszerint, hogy melyiknek adtok szállást”. A halál egyszeri, de a francia gondolkodó úgy tartja, hogy a sok rémült ábrázat, az ijesztő pompa, a jajveszékelés, mellyel körül vesszük, sokkal ijesztőbb, mint maga a halál. „Nincs mit sópázkodni olyasmin, ami csak egyszer esik meg.” Mert a természet nem ismer tréfát. Montaigne biztat, hogy ugyanazt az utat tegyük meg, amit megtettünk a „nemlétből a létbe, szenvedély és rémüldözés nélkül, ha eljön az idő, tegyük meg, „a létből a nemlébbe”. (MONTAIGNE, *Bölcselkedni annyi, mint készülni a halálra = Esszék*, vál., bev. és jegyzetek OLÁH Tibor, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1983, 47–61.)

Na, most akkor Radnai félig szürrealista vagy tán egészen az? Nem lehet stigmázni, merevlemezre – itt – nem tehetjük a szövegeket, a szövegek élnek, mozognak. A szürrealista elemek nem szakaszosan fordulnak elő, itt igen, amott nem. Ez nem maszatolás, kérem. A szövegvasznon tónusok suhannak, mint színárnyalatok, s az egyes darabokat, mint tablókat áthatják. Már a képzőművészetnél járunk, megint, már festmények előtt állunk. A Radnai mesteri szövegszínkeverő.

Talán ennyit első nekifutásra. Radnai művei többet érdemelnek, több menet kell. Kifogásként mondhatjuk: a többet meghaladják e dolgozat keretei. Vagy a dolgozatíró (t)erei. Több szusszanás kell ide. Radnai István műveivel a művészet legalapvetőbb követelményének tesz eleget: szépet alkot. (Definitíve lásd feljebb.) Sok szép van, én már említettem néhányat, de az olvasó (ha nem nyájas, s legott belefog), és belemerül, ha hagyja magát vezetni a sorok által, más szépségre is bukkanhat. Szép az, ami tetszik neki. De akkor is lehet szép, ha nem tetszik neki. Rajta hát.

Csatáné Bartha Irénke

Szorítom szívemre a tájat

Úttalan útjaim kitikkadnak,
szorgos méh köreit oda-vissza járja,
bódul a kedve, lassul a tánca,
elperereg lassan a hársak illata...

Lassuló táncom remegve járom,
szorítom szívemre még a tájat,
rágöngyölök mindent, mi szép volt:
színt, illatot, csalóka vágyat.

Szorítom szívemre a tájat,
gyöngyeivel játszottam fagyban, sárban,
vad viharaival viaskodtam,
s végül kitakart sebeimmel
Uram, lásd, színed előtt állok.

Csillagszemmel bámullak téged,
kapudat s szívedet nekem is tárd ki,
tövisek, közöny, gyűlölet ösvényén
vergődtem elrejtve szívem csodáit.
Bocsáss meg mindenért, kérlek!

Áldással földeld porhüvelyem
szívárvány alá borral és kenyérrel,
érjen össze fölöttem a mennybolt
boldog, akácillatú nevetéssel.

Kaszálók, dülők, dombok
ezerjófű illatát lobogózd szívemre,
pipacs, búzavirág, szarkaláb
legyenek homlokom dísze,
őzek útjait terelgesd erre,
hantom ne legyen rideg némaság helye.

Jeles születésnapjára sok szeretettel köszöntjük lapunk hűségese szerzőjét!

Az ünnep fényei

Érlelődik már bennem az ünnep,
a fenyők örömfüzérei mellett
messzibbre látok, magasabb szférákba,
hol angyalok imáznak, hozsannáznak.

S az a mennyei áldás,
arcomra pilinkélő patyolat pelyhek,
messziről jönnek, balzsamillatot lehelnek,
s én hiszem, becses játékaik a kisdednek.

Talán ő küldi egykedvű életünkbe,
hogy betakarjanak minden szennyet,
puha, lágy varázslat, benne titkok melegednek,
ahogy szívünkhöz egyre közelednek.

A sejtelmek ezüst virágai kinyílnak,
bolyhos neszeikben dallam árad,
angyali üzenet lengi be a tájat:
Kisdéd érkezett, minden bűnödtől megválthat.

Sziporkázó szaloncukrok

Ónos eső verte, távoli utakon,
hópallotta hargitai fenyőgallyakon,
fényes karácsonyi csillagok,
– anyám szétgurult szaloncukrai –
sötétben is mosolyogjatok!
Gyöngyöző, sziporkázó szaloncukrok,
rég karácsonyok szemében
mágikus tüzet lobogtassatok!

Karácsonyi ima

Uram, ragyogtasd a Te arcodat,
hogy ünneppé legyen életünkben ez a nap.
Add, hogy levetkőzhessünk mindent,
ami lehúz, ami beszennyez.
Tedd fényessé a szíveket,
világítsanak, mint karácsonyi mécsesek,
kis Jézus fogadására méltók legyenek.

Kabán Annamária

A szülőföld örökké ragyog bennünk

*Lélekakkordok és visszhangok Csatáné Bartha Irénke
könyvbemutatóin, költői estjein*

Csatáné Bartha Irénke versei sajátos helyet foglalnak el napjaink költészetében. Olyan alkotások ezek, amelyek szemléletük és motívumaik révén a klasszikus költészethez kapcsolódnak, megformálásukban azonban gyakran a szabad versekhez közelítenek. Költészetében elsősorban a mikrokompozíció hívja fel magára a figyelmet. Versei gyönyörködtetnek gazdag nyelvi kifejezőeszközökkel, metaforákkal, megszemélyesítésekkel, színesztéziákkal, tájrészletek rejtelmekkel és varázslatai ragadják magukkal az olvasót. Költészete látvány- és látomáshatásokra épül.

A verseskötetcímek: – *Otthonízű szavak*, *Csillagórző csodaerdő*, *Gyökerek éneke* és *Vissza a forráshoz* – is jelzik, hogy olyan lírai alkotások ezek, amelyek felidézett emlékekkel lepik meg az olvasót. Búvópatakként törnek felszínre a régi szép emlékek, a szűkebb és tágabb szülőföld, az otthon és a Kis-Küküllő vidékének eleven emlékezete:

*Kölyökidők eszmélnek bennem, / meglapulva fészek-melegben,
fölem magasodik a fény oltára, / ha rátok gondolok, s Makfalvára.*
(Eszmélő)

Furcsa Éden e táj/ csábító-hódító/soktitkú világ.
(Erdély)

Ahogy a költő vallomásából is kiderül: „Furcsa ellentétekből és harmóniákból épül körém ez a meggyötört is gyönyörű táj, Erdély, ez a soktitkú világ, ahol mindig megéreztem a székel lélek emelkedettségét, azt az éltető erőt, szívós akaratot, mely elviselhetővé tette a már-már elviselhetetlent.”

Örömöm fenyőerdők/csöndjéből fölszálló/orgonamuzsika.
(Hazafelé)

Illatok, színek, hangok, ízek, különös formák, mozdulatok elevenednek meg a jól ismert otthoni tájból: *Szilvavirág illata*, *Rétek*, *mezők*, *fenyvesek*, *A Bucsin tetőn*, *Ahonnán én jövök*, *Hazafelé*, *Virágillatú csend*, *Barangoló ösvényeken*, *Viszi a Küküllő*, *Emlékeim pizstrángjai* című versei mind-mind ennek az örökzöld fenyvesekkel, szelíd dombok-

kal, verőfényes lankákkal, pisztrángos hegyi patakokkal, titokzatos völgyekkel, középkori balladás várromokkal gazdagon megáldott tájnak a hangulatát varázsolják elénk.

Ahonnán én jövök/ /illata van a tájnak,/a fecskék, a gólyák/nyaralni visszajárnak/

...

Elém sietnek/akácillatú nyarak/,szelíd ígérete van a holnapnak./

(Ahonnán én jövök)

Visz a vonat,/szalad velem/virágillatú réteken,/

s én zsákolom/a színeket,/akác-, menta-,/bodzaízeket.

(Virágillatú csend)

És emlékezik Küküllő illatú füzekre, *almaillattal ráfonódó nyarakra* vagy *almaillatban ringó aranyló őszelőkre*.

A lírai én szinte együtt lélegzik a tájjal, amely olyan, mintha beszélgető társa volna az embernek. Az otthon színei, ízei, sajátos formák, mozdulatok, különös fényrel ragyognak ránk a versek erdélyi, „otthonízű szavainak” forगतagában: *Ösvényeim, Vissza a forráshoz, Játékos délibáb, Az én falum, Templom a dombon, Bújócskázó emlékezet.*

Csatáné Bartha Irénke versvilága pillanatképeket örökít meg a tünedező félben lévő székely világból, féltő gonddal mentve át az utódoknak a fehérfalú házak lelkének tisztaságát, öreg, muskátlis tornácok mosolyát, ódon csűröket, öreg utcákat, gondtól barázdált arcokat, s a dombok szelíd homlokára pacsirtaéneknek felcsillantott reményt. „Minden kötete” szülőföld – líra hitelesen megformálva, a szeretet, az emberség, a hit kívánalmaihoz igazodva, amelyet nem lehet megilletődés nélkül olvasni.” Fülöp Lajos szerint is. Lásd: *Töprengő, Látomás, Jel a dombon, Kövek lelkébe rejtve, Halhatatlanok, Kísért a múlt, A képzelet korongján,*

Pórázra fogták/napozó kedved/szívemhez nőtt/gesztenyefám/

szélben lengő/szelíd sóhaj/lombkoronád.

(Gesztenyék bársonyán)

Szivárványok karján/zúgó patak martján/

nőttön-nődögéle/bimbós rozsmaringfám/

(Kapaszkodó)

A természeti látványt átszővi a hozzá kapcsolódó reflexió.

Táncoló szitakötő és Útmenti bodza című versét idézem:

*Kacér szitakötő/táncra perdülő/könnyen libbenő/
játékos kedv/szelíd igézet/milyen tájról érkezel/
hogy szétszórj/köztünk egy/szikrányi fényt?
föl-föl a naphoz/siess a fényhez/csak pille-szárnyad/meg ne égesd!*
(Táncoló szitakötő)

*Útmenti/bodza/bólogat/ ránk/köszönti/mosolyát/
fehér/esernyője/alatt/ fényesül/békésebbre/a világ/
(Útmenti bodza)*

Olykor önéletrajzi számvetések is ezek a versek, amelyek az emlékek nosztalgiájától áthatottan az évek múlását, létünk időlegességét érzékeltetik:

*Méhek zümmögnek/üzen a nyár/arany tallérját/ pergeti már/
Küküllő illan/fűzek alatt/ Fiatalságunk/ vele szalad/
(Vele szalad)*

*Szívemben őrzöm a csendet, /sejtelmes távolok bűvös zenéjét,
fiatalságunk esendőségét./
(Mutassatok utat)*

A versek tájbrázolását gyakran átítatják a lírai én vallomásai édesanyjáról, édesapjáról, az otthoni szűkebb és tágabb közösséghez tartozásról, elkötelezettségéről.

Esti dal anyámról című versében olvassuk:
szép kontyába/csillag-diadémot/tűzött az est/

Lombaranylásban című versének soraiban apja alakja jelenik meg:
apám kalapjába/aranytallér/ pereg/s a szívén/ virágok/ énekelnek./

A székely falu világát megelevenítő alkotásai tükrözik azt a földrajzi-lélektani sorsközösséghez tartozást: a szülők erkölcsi példáját, iskoláit, a tüzes szívkohókat, a mindig számontartó szeretettel tárulkozó székelykapuk világát, melyek egy életre feltarisznyálták útravalóval, így maradtak örökké kíséző és kísértő élményforrásai: *Bivalyszekér a ködben, Zörgő szekerek, Anyókák a padon, Ráncos arcok, Születtek sárból a csodák, Törékeny, Templomból jövet, Szüleimről, Ösvényeim, Nézd ezt a tájat, Dalaim, Vissza a forráshoz, Cséplésidéző virradat, Jussom e táj, Örtüzek lángja* című verseit említhetjük példaként.

*Öreg anyókák nagy hárászkendőkben/jönnek a templomból talpig feketében./
A templom dombon áll,/ égis ér a tornya,/kis öregasszonyok jönnek kapaszkodva./*

Bibliát szorongat ráncos kicsi kezük,/Mindig megtartották jó keresztyén hitük,/
S ha egy közülük hirtelen elmegy,/Egy csillagképpel leszel szegényebb./
 (Anyókák templomból jönnek)

A költő néprajzgyűjtői munkáiból gyakran vesz át motívumokat. A népi szokások közösségmegtartó szerepéről olvashatunk *Lakodalmas tánc, Táncaink, Dalaid, Vissza a forráshoz, Van egy forrás, Gyökerek éneke, Éneklő gyöngyvirágok, Lányok dalában, Fénymadár, Kertek alatt, Hol a pillangó fényes szárnya? Öreg lóca, Repülj páva, repülj* című költeményeiben:

liiktet táncodban/szilaj csikó vére/boldog szerelmek/sejtelmessége/
hegyi patakok/szabadságvágya/dobban és lobban/egyszerre moccan/
mind ami ősi/mind ami bánat/mind ami szépség/táncodból árad/
 (Táncaink)

Versei a lélek kihangosított jelzései. Alaphangjuk a „tisztának a tisztát” megőrző, oltalmazó szeretet, hűség, alázat, bukolikus természetimádat, a szépségbe, jóságba, az anyanyelv megtartó erejébe vetett hit, az Isten- keresés őszintesége.

Így lett erős várunk/ez a mi vagyonunk/

ez a mi védelmünk/legféltettebb kincsünk
a drága anyanyelv
 (Erős várunk)

Máskor nyomatékot kap a kisebbségi léthelyzet, a szorongatottság és a kiszolgáltatottság érzése, a szétszóratásban feltartóztathatatlan sorvadás, az egyéni és kollektív létvesztés képe. Szülei elvesztése, az elárvult otthon miatti fájdalomát panaszolja a *Távozóban, Ablakunk alatt, A mi házunk, Könnycseppes csillagfény* című verseiben, a *Kiüresedés* címűben pedig az elnéptelenedő falvak nyomasztó látványát vizionálja:

Sok ház van már az utcában/kinek portája gazdátlan/
/hályog ült már a szemére/pókháló az ablakdísze/
így szűri a nap sugarát/öreg szeme fátyolán át./

A bánat, a szomorúság, a fájdalom ismételten hangot kap verseiben:
Ki látta,/hány sebét/takargatta e föld./

Hány zivatart élt meg,/s véget nem érőaszályokban,/ahogy nyarait elvetélte?
Ki hallotta zokogását/, mikor a ráhulló fergetegben/
leféltettebb kincseit/magával ragadta az ár?/
 (Az én falum)

A kincseket őrző székely táj és lélek, az ősi, veretes nyelv, az apró, harangszavas falvak romlatlan világa, tárt karú faragott székelykapuk és kopjafák hazavárása, a székelység sokszínű, nemes szokáskultúrája, szilvaillatú dombok, szüretelőik vidámsága mind-mind a költő féltve őrzött és másokat is őrizni tanító jussa, amit el nem tékozolhatnak idegen kezek. Ezeket a gondolatokat erősítik, táplálják az olvasó lelkébe: *Szilvavirág illata, Őrizniünk kell, Ti értitek csak, Őseim nyelvén, Ha majd a színek, A Bucsin tetőn, Ábel bölcsője, Emlékező ösvényeken, Jussom e táj, Pásztori ének, Szüreteidről le ne késsek, Egy kortynyi borban, Hazafelé, Oszatlan birtokom* című költeményei.

Csatáné Bartha Irénke verseiben hol elégikus, hol tragikus hangon csendülnek fel a lélek kihangosított szólamai. A gyökerekhez, a tiszta forráshoz, hagyományokhoz, ízes, veretes anyanyelvhez, templomok oltáros csendjéhez – még a kisebbségi létbe belerozsdálló „Krisztus- szegek” kínjával kikövezett stációkon át is megmaradó, ragaszkodó hűség akkordjai. Bennük lüktet az élet fény-árnyék ösvényeit járó ember – a költő sajátos tapasztalatain, életbölcseletén, értékítéletén átszűrve – minden öröme, bánata, de mindig a fény felé tekintve, a hitbe kapaszkodás felemelő optimizmusával. *Könyörgés az út előtt, Fohász, Örömagak, örömfények, Fénynek maradni, Örök szépségek, Fényteli ösvények, Adj időt, Uram!, Kiáltás Istenhez, Templomok csendje, Tisztul a lélek.*

A szülőföld, a gyermek- és ifjúkor örömei, védettsége, szabadsága, vidámsága és bizakodása gyönyörű hárfaszólamokként emelkednek magasba, ezüstszálakkal csillognak ki a komorabb versszövevből: *Ahogy kertembe lépsz, Szamosra szédül a szeptemberi fény, Kalácsillat, Nyílik még bíborág, Kopott iskolapadok, Tűnődő, Mezítlábás réteken, Barangoló ösvényeken, Szitakötők, Lepkék tánca, Fiala évek, Ha majd a színek visszatérnek...*

*„Fiala évek, napsugaras nyarak,/Szívemben őrzöm varázsszókat:/
A csillogó napot, nefelejcs eget,/Bohó vágyakat, reményeket...”/
(Fiala évek)*

A költő a hitvesi szeretet és a szerelem esztétikai megfogalmazásának sok szép példájával kedveskedik az olvasóknak: *Jöjj kedvesem, Kezed nem engedte el kezem, Őrizlek, Tekintetedben, Hol élsz? Egy réges régi rím, Egy kortynyi borban, Szüreteidről le ne késsek, Szerelem sétál a parkon át, Suhanó léptű lányok, Emlékező estikkel Ha majd a színek visszatérnek, Hársfák, Fehér őszirózsák, Akácossaim.* Ezek közül is kicsillog a *Hárfahúrokon több szólamra* című verse ódai szárnyalásával, emelkedettségével.

Jöjj, kedvesem, találj rám,/készítsd vacsorám,/készítsd nyoszolyám,/
hogyan áradjon bennünk újra a jókedv./
Hullámozzon szívünkön /virágok, májusok, csókok tiszta szenvedélye./

*pattogtasd elő/meleg csőröddel/fenyőillatú Oltárkő-/hitünket,
tisztá források mellé/hozd el a csodát:/
varázsold vissza/e hitvesztett tájra/ a bárányáldozat/misztériumát./*

A versekből kibontakozó költői út nemcsak a személyes út, de a történelem, a magyarság útja, ezen belül is különös hangsúlyt kap a székelység identitása. Ez az út elindul a bölcsőtől – Ábel bölcsőjétől – a Nyerges tetőn, a Héthavason át, és elvezeti az olvasót vissza az időben, egészen a csodaszarvas toposzáig.

*Elszökött a szép gímszarvas,/üres lett a hit, a varázs,
szökését ma is siratják:/Árpád népe s az unokák./*

...

*Szólnak már az ősi kürtök,/ébred már a havas népe./
Égi jelek megmutatták:/visszajár a szarvas lelke...
(Égi jelek)*

A költő vallomásából megtudhatjuk: „Tudatosan használom az ősi kultúra toposzait: a tánc, a tűz, a víz, a híd, a hajó, a Nap, a Hold, a fény, a csillagképek különböző jelentéseit.” A kereszténység hitvilágát számos vershelyzet idézi meg zsoltárok hangján, templomok áhítatos csendjébe és a lélekbe varázsolva a húsvét, a pünkösöd, virágvasárnap, ádvent, a karácsony magasztos misztériumát és a Megváltóval való személyes találkozást: *Várazzó, Régi Karácsonyom, Örömfények, Krisztuskereszt és pacsirta, Isten megáll a Hargitán, Fények idején, Húsvétváró, Kereszthordozó, Égi békével fénylene, A bűvös ajtó, Eltévedtek a három királyok, Angyaljárás a havason, Egyedül karácsonyozóknak, Betlehemesek, Hívó szó, Jeleket kellene hagyni...*

Csodálatos hangulatú, hitet sugárzó versei jeleket mutatnak, kapaszkodót a szépséggel, jósággal, hittel kikövezett úton járnak tudóknak vagy járnak akaróknak.

Jó pásztorként nemcsak tanítványait, de olvasóit is óvja a mai elértéktelenedett erkölcsű világ hamisan csillogó gagyival kirakott ösvényeitől, jó útra, jó irányba, a humanista erkölcsiség útjára terelgetve őket.

Kötetei küllemükben is esztétikai értéket képviselnek. Címtábláikat egy-egy kortárs képzőművész alkotása díszíti, ezek harmonikusan illeszkednek a versek hangulatához:

Kovács Géza *Tamási Áron szülőháza* (grafika), az *Otthonízű szavak* kötet címtábláját díszíti. A versek mellett látható illusztrációk Makó András és Kovács Mátyus Erzsébet festőművész, grafikus munkái.

Pieronymus Kosch *Gyökerek éneke* címtábláján található Életfa-jelkép.

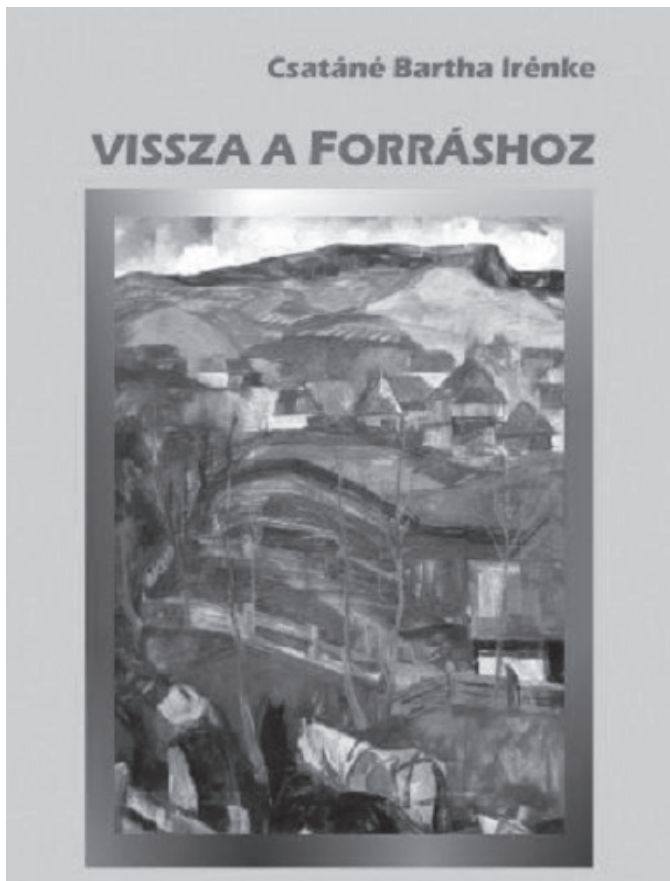
Mécsesként hívja gyökerébe zöld-arany köntösű anyját, a Földet, hogy éledjen és ébredjen. Ölének fogantatás titkokkal áldott kegyelmét áraszsa ránk megtartó

erőnek. És hívja a Fény anyját – a Napot, kússzon mennyei magasságokba, ragyogtassa az Idő végtelen szerelmét s az öröklét vágyát lelkünkre izzón, sugarasan.

Páll Lajos színes olajfestménye – *Kalondára igyekvő fogatos* – díszíti a *Vissza a forráshoz* kötet címtábláját. A Sóvidék, a korondi táj szépségét ragyogtatja ránk (háttérben a legendás Firtos tető látható) az anyaföldhöz való hűség, ragaszkodás megtartó erejét hangsúlyozva akkor is, ha e szikes dombok agyagot és a kövek tüskés babakalácsot teremnek, mert hiszi, az ösvényeken szarvas jár, s a tiszta forrásra a lélek rátalál...

Van olyan alkotó, aki a Naptól sárga foltot csinál, és van olyan, aki lélekecsetjével a sárga foltból is Napot. Csatáné Bartha Irénke az utóbbi.

Újabb kötetei megjelenése előtt várakozón állva, kívánjuk a szerzőnek, „hogyan aszúra érjen minden szép gerezdje,” és termékeny költői útja egyre feljebb emelkedjék!

Kürti László

Antall Pistának

telefonon hívtalak legelőbb, úgy terveztem,
eldumálgatunk a bajok mellett, búcsúzunk,
örvendünk, cukkoljuk egymást valami
csibészséggel. persze nem vetted fel a mobilt,
és mire visszahívtál, már tárgyyszerű őszinteséggel
beszéltünk karácsonyi ajándécsomagodról:
rákodról, ami a májadban burjánzik, de még
nem sikerült a kezeléseket felvenned, a gyógy-
fürdők viszont enyhítik a fájdalmaidat és az jó.

bárhol futunk össze, velem dicsekszel és:
„hogyan van még bőr a pofádon, ilyen eleven
verseket írni?”
nyáron abban egyeztünk, elmegyünk
a hegyalja legjobb borászához, ahhoz az isteni
bigéhez, aki úgy bűg a furmintjáról, hogy percen
belül bezsongok én is. és hagyjam a sok lőrét
másra, de figyeljem azt az újságíró kiscsajt, ahogyan
a tollszárral babrál. halálról soha, elevenségről
volt szó mindig is közöttünk:
„lacikám, tudod, férfiember állva hal meg, szóval
látogass meg mielőbb, és adj egy utolsó interjút nekem.”

érettségi

piperkőc nagyapám közel ötvenéves volt, mikor megszülettem. akkoriban járta estin a gimnáziumot. azt mondta mama később, kiskamasz korunkban, hogy „nagyapátok vasak között a harapófogó”.

egy üveg konyakkal rontott a nevelőibe, hogy koccintsanak vele tanárai első unokája érkezésére, nagyapaságára. olyan kivételes dolog ez, magyarázta a fiatal tanáremlőknek, mint mikor szüzességét bízta rád szerelmed.

mi pedig fiúcskák, utódok, apró szögei nagyapám sorsának, úgy ragyogtunk, mint ritka műveltsége mosdatlan kis falujában. akkor még nem értettük, hogy mit is jelenthet, ebben a korrodáló kézmosó-lavórnyi létben – melybe estéknént szorongtunk nyaranta –, harapófogónak lenni.

olyan jólesően folyt a beszéd, konyak, ahogy lyukasórákban szokott sutyiban régi, esti iskolák sötétedésekor vagy érettségi banketteken. mert érettnak kell lenni győzelemre, családra, kárhozatra.

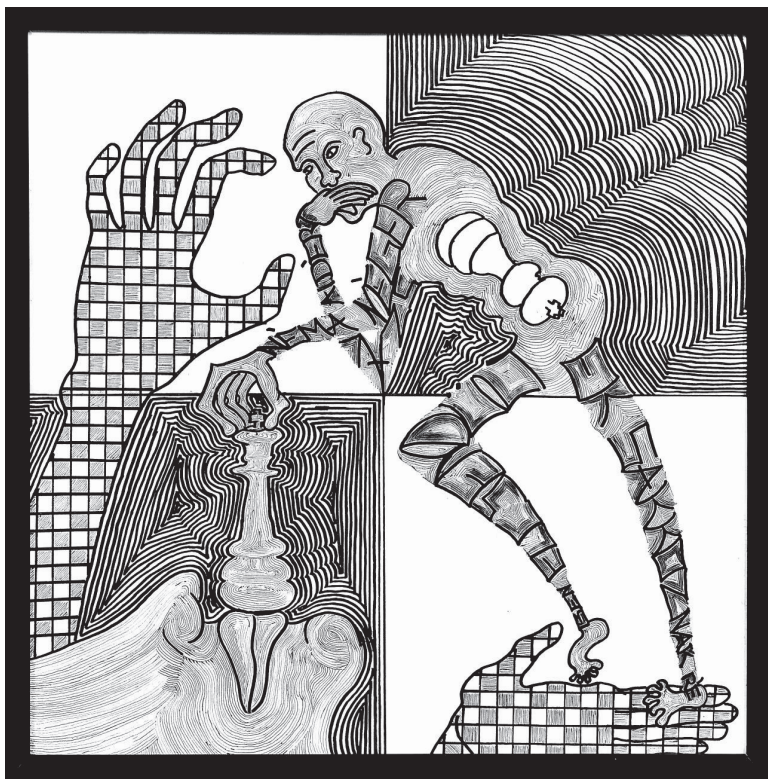
és mosni hátukat a pancsoló unokáknak, kilukadt lavórok, szivárgó szerelmek után áztatva konyhakövet, majd nagy kacagva kikapni a kis lurkókat, mint szöggel a képet, fölázott vályogház omlékony falából, mielőtt még az ő mosdóvizük is végleg elhűlne.

szép cigány

bádogtetőkre láttam innen,
évszakok helyett ablakok.
szitált a köd, eső. nem, hó ez.
kerestél, kopogsz, hát nyithatod!

belépsz a csizmádnak széle sáros,
kolozsvári latyak, búj ide.
nyikorog a vaságy, zúg az álmos
újisten, belőlünk most mi lesz?

és együtt megyünk le majd a térre,
csak nekünk biccent a nagy király.
engedd, hogy pucér szívedhez érjek,
én, a kegyetlen cigány.

Aknay Tibor

Felhőbárka

A lépcső tetején egy lány ült, és kukoricát evett. Láthatóan nem sietett vele, sőt azon volt, minél tovább tartson. Lassan forgatta szájában a csövet, s ahogy elé került, úgy szedte ki fogával, szinte egyenként a szemeket. Pár fokkal lejjebb, az utcán, sietős délutáni zápor hűtötte a járdát, melyről kis párafelhők indultak felfelé, és borzolták a sötétvörös téglafalra futó sövény leveleit. Szemközt, a félbehagyott építkezés kerítésének támasztva hátát, egy fiú telefonált. Nem hallatszott, hogy mit, de szabad kezének erőteljes mozdulataiból következtetni lehetett a beszélgetés érzelmi intenzitására. A lépcső tetején ülő lány számára mindez egyszemélyes utcaszínházi előadásnak, jelesül pantomimnak tetszhetett, így – befejezván a kukoricával való bíbelődést – teljesen átadta magát a spontán megfigyelői létezésnek. A telefonáló egyre ingerültebben hadonászott, majd mintha valamiféle sokk érte volna egy valódi színpadon, abbamaradt az előadás. A fiú leeresztette karját, a telefon kicsúszott a kezéből.

***

- Leesett a telód, tudsz róla?
- Aha. Kösz.
- Most mi lesz?
- Mikor?
- Hát most. Szakítottatok?
- Nem tudom. Lehet.
- Kérsz kukoricát? Még van egy csövem, de már nem vagyok éhes..
- Só is van hozzá? Különben almás.
- Majd rásírok neked, az ügyis sós. Elmész a... naná, hogy meg van szóva.
- Bocs, nem úgy gondoltam,
- Így is jó. Estig ráérek.

***

A lány harsány virágmintás bő szoknyát viselt, felül fekete pólót. Akár két ország. az egyik ünnepel, a másik gyászol. A kettő közötti arasznyi sávban, a senki földjén, egy kiterjesztett szárnyú sas körözött zsákmánya felett. A rajzolónak sikerült úgy megoldania feladatát, hogy a lány hasának mozgása a szemlélőben azt a hatást keltette, mintha a madár tényleg repülne.

Az éjjel-nappal nyitva tartó kisbolt előtti buszmegállóban hajléktalanok ücsörögtek. Az út mentén még makacsul tartotta magát néhány esőfolt, az egyikben néhány felhőfoszlány tempózott, követve a magasban úszó társakat. A gyenge délnyugati szélben juhartermések utaztak. Néhány szerencsésebb a lány hajában kötött ki, de nagyobb részük, akárhogyan is igyekezett, a járdán végezte.

- Tudtad, hogy a másik irányba mindig jobb a közlekedés?
A lány nevetett. A sas megrezegtette szárnyait.
- Ez hogy jutott eszedbe?
- Teljesen magamtól, nem segített senki. Egészen menő a fejed ezekkel az izékkal.
A lány elbizonytalanodott. Elfelejtette volna kiszedni a gumikat zuhanyozás után? Önkéntelenül odakapott, ahol az egyik termés a hajába akadt.
- Segíthetek? Megvan a betolakodó, és itt a párja is. Mi legyen velük?
A lány nézte a tenyerében pihenő két termést, két fél légcsavart egy kényszerleszállás után.
- Versenyezzünk! Amelyikünké tovább marad a levegőben, az nyer.
- És a jutalom?
- És a játék öröme?

***

A két termés lendületesen szakadt el a földtől, egy töredék pillanatig úgy tetszett, legyőzik a gravitációt. A csúcson megálltak – a lányé valamivel lejjebb –, majd megkezdték szelíden gyorsuló dugóhúzó figurájukat a föld felé. A talajhoz közelítve a két alkalmi műrepülő mozgása egyszer csak megbicsaklott, s mint halálos lövéstől talált katonákon futott végig rajtuk valami magyarázhatatlan remegés, hogy a végén élettelen testüket felfogja egy pókháló függőágya.

- Azért lehet benne valami, hogy csak az a biztos, ami már megtörtént.
- A pókhálók már csak ilyenek. Valamiért mindig ott vannak, ahol. Mint a felhők.
- A felhők, az más. Azok csak úgy születnek és halnak. Véletlenül. A pókháló tökéletes mérnöki munka.
- Elismerem. A felhők az művészet. Ahogy a szél faragja, szabdalja őket. Meg amit beléjük látsz: figurákat, országokat. Látod azt, ott jobb kézről?
- Mint egy nagy hajó, egy óriási bárka.
- Noé bárkája.
- Talán léghajója.
- Úgy is jó. Képzeld, mi lett volna, ha annak idején, már ismerik a hólégballont és az öreg nem bárkát épít?
- Annak a rengeteg állatnak?
- És negyven napig nem tudtak volna leszállni. Vagy rossz szelet kapnak, és az Ararát helyett a Szaharában landolnak.
- És ha fennakadnak valamin, mint ezek a termések? Csupa csupa kérdés. Tényleg, mit tennél hasonló helyzetben?
- A felhőbárkában? Várnám az esőt, hogy földet érhessek.
- Mondjuk egy léghajóban többedmagaddal, egy kormányozhatatlan léghajóban.

– Ahol egy idő után kiszámíthatatlan az utasok viselkedése, hogy a szolidaritás és az önzés harcából melyik kerül ki győztesen?

– Pontosan. Ami megjósolhatatlan. De nézd a felhőket, egyre sötétebb. Már esik is.

***

A fiú és a lány visszaért a házhoz, ahol találkoztak.

– Akkor holnap?

– Holnap. De te hozol kukoricát.

– És Te?

– A sőt. Különben almás, hogy idézzek valakit, ha nem csal a memóriám.

Payer Imre

Képlékenységében ragyog

Villamosozom a napszakok rendszerébe.
Felnőtt alagút a körút.
Ha lenne színe, világosabb lenne – pára.
Képlékenységében ragyog,
élesebb a tetők körvonala, a reggel
személytelenkék ajtaja.
Közérzet és körülmények embertelen
egyenletesébe jövök.
Oda, ahol a határozó a középpont,
alany és állítmány imbecil
rikkantás. Feldolgozódok. Kezdődik.
Visznek áttetsző kerekek.

Hivatalnokvárosban

Hivatalnokvárosban kognitív napfény
Egyenes és merőleges a tér.
Föld. Levegő. Víz. Híg fényben.
Parketta-kövezet az utcán.
Szikár ablakok. Szikár fák Állnak vigyázzban.

Kívül a városon:
Szívembe kiált a sárga repceföld!

Átváltozás

A titkos tiszt,
aki tudományosan vizsgálta,
ki képes ölni,
a birodalom szétesése után
az egyik volt puffer-országban.
használt műszakicikk-kereskedő lett.
Nála vendégeskedünk, igen nyájas.
A Nagy Összeomlást után
fiatal feleségre – így mondja – tett szert.
Az meg később őt cserélte le.
A férfi szívinfarktust kapott.
Arra ment haza az üzletből,
a nej bőröndjei az előszobában vannak.
Még látta az az új férfi autóhátulját is,
amint elporzott.az asszonnyal együtt.
Az egykori titkos tiszt,
később műszaki használtcikk-kereskedő
rákerült az újraélelesztő gépre.
Amikor kivisz minket – használt Audiján – az állomásra.
nagyon örültem – mondja. – Igen, igen.
Szemüvege nikkelláncon lóg a mellkasán,
közvetlenül a műtési heg felett.
Ragyogó, vitális a reggeli napfény.
Döglött lovat nem sarkantyúzunk – mondja.
Gázt ad. Sietve hajt vissza az üzletbe.

A próbaelőadás

Elszánt mosollyal arcán.
végig trappol az életen.
Bölcs, idióta végül
nyirkos gödörben – egyek?
Utolsó pillanatban felordít:
Álljon meg a menet!
Ez a próba volt.
Még csak készülődtem.
Nyíljon fel az Igaz!
Erre, éppen ekkor –
összecsattan a függöny.

Vitkolczi Ildikó

Volt egy malmunk a Szinván...

1

Egész nap rettenetesen meleg volt.

A tegnapi zápornak nyoma se maradt, csak a patak szintje emelkedett valamivel magasabbra, aminek még apánk is örült – persze ő a malom miatt, mi meg azért, mert így könnyebb volt belelógatni a lábunkat a vízbe, és anyánk se kiáltozott, hogy *ne másszatok le a parton, mert beleestek a patakba*.

Anyánk, aki a közelünkben üldögélt, csak nem a fűben, mint mi, hanem egy padon, ami – ahogyan mondogatni szokta – csak arra jó, hogy *az úri népek pihegjenek egyet rajta, ha már vették maguknak a fáradságot, kimásztak a hintójukból, és leereszkedtek hozzánk, pór néphez a malom tövébe*, kihasználta csöppnyi pihenőjét, és egy újsággal legyezgette magát.

Az újságot Mráz úr, a fűszeres hozta apánknak, aki szerette esténként, lámpafénynél böngészni a Vasárnapi Újság cikkeit. Ezekből néha felolvasott anyánknak is, aki szakadt harisnyáinkat foltozgatta közben, s apánkat korholta, hogy minek rontja a szemét a lámpafénynél az újsággal. Ferkó öcsém ilyenkor megkérdezte, anyánk szemének nem árt-e a harisnyafoltozás... de anyánk csak nevetett, meg intett, hogy hallgassunk, hiszen így nem hallja apánk felolvasását.

A nap olyan forrón tűzött le ránk reggel óta, hogy még a tücskök is elhallgattak, csak a patak sebesen áramló vize hűtötte úgy a talpukat, hogy amikor kihúztuk a vízből a lábfejünket, egy ideig még a megszáradt fűtorzsák szúrását sem éreztük a bőrünkön. Ugráltunk is, míg melengettük a lábujjainkat, anyánk meg a fejét csóválta, és apánknak kiabált, hogy szédültek a gyerekei.

Apánk persze nem hallotta.

Mióta megörökölte a malmot nagyapától, aki az 1855-ös nagy árvíz évében halt meg, szinte ki se mozdult onnan, csak enni meg aludni járt le hozzánk az alsó szintre. Mondogatta is Mráz úr, aki székéren hordta hozzánk az örletnivalót a Kossuth utcáról, hogy apánk a malom megszállottja lett, de apánk csak nevetett, aztán szólt Mráz úrnak, hogy inkább segítene behordani a zsákokat, végül is a munkától az ő ujjáról se potyogna le a karikagyűrű.

Ferkónak felcsillant a szeme – mert ha az a gyűrű a patakba esne, ki lehetne halászni onnan, és ha elvinnénk a főutcán az ékszerész úrhoz, ő biztosan adna érte annyit, hogy abból kifutná három süteményre. Hiszen hát hárman lennénk, vagy mi a szósz.

Kapnál is apánktól, mondta az öt éveket két hónapja betöltött Vica húgom éneklő hangon, amiből tudtuk, hogy úgyis beárulna minket, hiába kínálnánk meg őt is a süteményből. Te is, meg Gábor is, amiért nem adtátok vissza a gyűrűt, folytatta Vica, mire

Ferkó nagyot lökött rajta, hogy a húgom majdnem belepottyant a Szinvába. Vica persze beárult minket a lökdösődés miatt, így aztán Ferkóval hason aludtunk aznap éjjel – másnapra viszont Vica babájának eltűnt a haja, és csak egy tépett csutak maradt a fején. Futott is panaszra anyánkhoz, akinek szerencsére nem volt ideje a bűnöst kutatni, mert apáinknak segített a zsákok cipelésében.

Nem volt nagy malom a miénk, apánk egymaga dolgozott benne, és Ferkóval mi tanultuk nála a mesterséget, de nagyapa miatt, aki *számos úrral együtt verekedte végig magát a magyarok szabadságharcán*, ahogyan apánk mondogatni szokta, az urak közül, akik hazatértek a csatából, és megúszták a tömlőcöt is, sokan még mindig hozzánk küldték a gabonát őrletni.

Vihar lesz, jósolta anyánk, még mindig a lappal legyezgetve magát, majd nagyot sóhajtván fölkelt a padról, és ment, hogy megmelegítse a vacsorát.

Ferkó fölnevezett az égre, és legyintett, ahogyan apánk szokta, ha szerinte valaki boldonságokat beszélt. Nevettem én is, mert az égen nem volt egy fia felhő sem, a nap meg épphogy ki nem égette a szemünket, csak Vica húzogatta a száját, azon töprengve, voltunk-e most annyira neveletlenek, hogy azt érdemes lenne beárulnia apáinknak.

De Ferkó már ki is kapta a kezéből a babát, és meglóbálta a Szinva fölött.

Akarod, hogy ússzon, kérdezte vészjóslóan, a szeme meg úgy villogott, hogy tudtam, azt se bánja, ha apánk ismét elfenekeli, de most végre megmutatja a húgunknak, hol a helye a sorban.

Vica szeme is villogott, s még kis ujjait is begörcsítette, mint a macskánk szokta, míg el nem tűnt egy éjjel, de nem felelt, csak nézte a babát kitartóan. Végre Ferkó is megszánta, és a kezébe nyomta a babát.

Aztán hallgass, érted, mondta még, majd vígan kiáltozva fölszaladt a meredeken.

Nem védte meg, pedig te vagy a nagyobb, nézett rám a húgom vádlón, de én csak a vállamat vonogattam.

Hiszen nem voltál veszélyben, mondtam, azzal löktem egyet rajta, hogy induljon el ő is, mert egyedül nem maradhatott a vízparton.

2

Az újabb vihar éjjel zúdult le ránk a hegyekből, akkora villámokkal ragyogtatva fel az elsötétült égboltot, hogy Vica, akit máskor semmilyen égzengéssel nem lehetett felébreszteni, kiugrott az ágyból, és visítva rohant apánkhoz, aki a kanóccal küszködött, hogy valahogyan világot gyűjtson.

Anyánk mormogott valamit, Vicát csitítgatta, apánk meg mondott egy cifrát, de csak halkan, a fogai közt – bár mi így is meghallottuk, Ferkó még meg is bökött a lábával a takaró alatt, s barnára sült arcában csak úgy világítottak a fogai, ahogyan vigyorgott.

A kis pisis, súgta oda nekem, de anyánk, aki a karjában hozta vissza a babáját szorongató húgunkat az ágyba, így is meghallotta, és nagyot csavart az öcsém fülén.

Ferkó visított, mint a malac – aminek a levágásában a télen apánk is segédkezett a szomszédban, a csatateret szintén megjárt Soltész bácsinál –, és a fejére húzta a takarót. Amint anyáék elaludtak, nagyot csíp Vicába, aztán, ha a szüleink felriadnának a sírásra, azt mondja majd, biztosan valami nagy bogár volt, ami betévedt a házba.

Odakint csak úgy morajlott a szél, s ha a villám a közelben bevágott, úgy mennydörgött, hogy beleremegett a ház. Apánk a fogát szívta, morgott is valamit, majd felkelt, s a lámpással az ajtóhoz ment, talán, hogy kinézzen, de nem sokra jutott.

A szél azonnal bevágta az ajtót, visszalódítva apánkat a szobába, a lámpás is kialudt, így csak ültünk a sötétben, és hallgattuk, hogyan dobol az eső a tetőn.

Nem lesz ez így jó, mormolta apánk. Nem is feküdt vissza, csak ült a sötétben, és várt.

Így persze Ferkó se tudott elégtételt venni a húgunkon, inkább elfordult a fal felé, és újból a fejére húzta a takarót. Vica a babáját szorongatva a hátamhoz gömbölyödött, így éreztem, hogy minden mennydörgésnél megremeg. Végül, mert tudtam, ha ennyit moco-rog, én se fogok tudni elaludni, szembefordultam vele, és megfogtam a kezét. Akkor hálásan felsóhajtott, és közelebb csúszott hozzám.

Múlik a vihar, hallottam már félálomban apánk hangját. Nem lesz semmi baj.

3

Apánk ordítására riadtam.

Fogd a gyerekeket, kiáltozta, s csak azt éreztem, valaki lerántja rólam a takarót, és a karomnál fogva húz és ráz egyszerre.

Fogd a kisebbeket, hallod, Gábor, kiáltotta anyánk az arcomba, s még belém is csípett, hogy felébredjek végre.

Akkor már sírtam, mert fáj a karom, és mert sose hallottam még apánkat így kiabálni. És anyánk sose bántott, ha nem adtam rá okot.

Hátulról Vica kapaszkodott a nyakamba, majd Ferkó markolta meg a jobbomat.

Gyerünk, szomszéd, hallatszott kintről Soltész bácsi kiabálása.

Menjetez már, Terka, ordított apám, és anyánk vonszolt minket magával a sötétben.

Már jön a víz, hallottam Soltész bácsi hangját a közelből, és valami morajlást is a távolban, mire anyánk félhangosan hadarni kezdte a Miatyánkot.

Arra most ne pazarold az időt, förmedt rá apánk, csak menjetez már.

De hová, sírt föl anyánk. És nélkülöd...

Fel az Avasra, parancsolta apánk, s ennek már volt értelme, így anyánk újból húzni kezdett maga után, én meg botorkáltam a sötétben, nyakamban a húgommal, s a baba csutakhaja bökte a nyakamat, Vica meg úgy szorított, hogy alig kaptam levegőt. Mögöttem Ferkó botladozott, szorongatta a kezemet erősen, és már bögött is, amit később majd úgyis letagad, tudtam.

Hirtelen kicsúsztak az ujjai a kezemből, és én megálltam, hogy utána kapjak, hiszen

nem engedhettem el, de már kint is voltunk a házból, és Soltész bácsi kiabált, hogy majd ő viszi a kisebbet, csak fussunk már.

És a jószágok? Meg a malom, ordította apánk, aki nagyapának megfogadta, hogy sose hagyja ebek harmincadjára jutni az ő két keze munkáját.

Maradjon, szomszéd, és ülhet a malma hátán, ahogy azt viszi a víz, ordított vissza Soltész bácsi, de alig hallottam, s csak akkor vettem észre, hogy a környéken mind, ami kutya van, úgy vonyít, mintha veszét érezné.

Néhány helyen lámpás jelent meg az ablakokban, és valahol a Szinván is pislákkolt valami kis fény.

Csónak, bömbölte Soltész bácsi, aki lihegve szaporázta mellettünk, egyre Ferkót cipelve, aki szintén kiabált, hogy eressze már el az öreg, mert ő velünk akar lenni. Belé fog veszni a vízbe, aki benne ül, az eszetlenje.

Anyánk végre lekapta Vicát a nyakamból.

Tán a gáton még átjutunk, kiabálta Soltész bácsi, s akkor apánk ragadta meg a kezemet, amit korábban Ferkó szorongatott, és úgy futottunk, összekapaszkodva négyen, előttünk meg Soltész bácsi az öcsémmel.

Mire elértük a gátat, hatalmas tömeg gyűlt körénk.

Hogy mennyien lehetek, nem látszott a sötétben, csak azt éreztem, hogy nagyokat löknek rajtam, és néhányan próbálták volna elszakítani apámat tőlem, hogy összekapaszkodva ne gátoljuk az útjukat menekülőben, de apánk olyan erősen markolta a jobbot, hogy időnként már a fájdalomtól sírtam.

A távolból morajló hang hallatszott, majd recsegés-ropogás.

A híd, ordította valaki előttünk, majd mögöttünk szállt a kiáltás: A malom!

Nem a miénk, Gábor, kiáltott apám is, mert a menekülő sírása elnyomott szinte minden emberi szót. Előttünk egy asszony elbukott bő szoknyájában, hallottuk a jajdulását. Apám egy pillanatra megtorpant, rántott egyet az asszony karján, s az ismét jajdult, de már állt, és futott mellettünk, míg engem értetlen anyánk rángatott a másik oldalon, hogy miért nem megyünk már.

Aztán már út csikordult a lábunk alatt, s a meztelen talpamba belemartak a rohanó lábak kifordította kövek. Mögöttem egy kecske mekegett, majd gyerekhang sírt, egy férfi kiabált, és a morajlás erősödött. Azután valami megint a vízbe omlott, hallottuk a felcsapó víz hangját.

Mindjárt itt van, lihegte apám, fel, a hegyre.

Valaki lökött egyet rajtam, hogy térdre estem, de apám most engem rántott fel a csúszós útról. Tartalak, Gábor, kiáltotta.

Itt a gát, hallottam valahol előrébb Soltész bácsi hangját, és talán Ferkó is kiáltott valamit, de nem értettem a hangzavarban.

Hirtelen Vica visítása hallatszott előttünk.

A babám! Teca!

Anyánk csitította, de Vica csak sírt egyre, és anyám rángó karján éreztem, hogy a húgommal küszködik, aki ki akart szabadulni a szorításából.

Felrohantunk apámmal a gátra, ő mögöttem lépegetett, markolta a vállamat erősen, s én elengedtem anyánk karját. Tudtam, hogy előttünk mennek, mert hallottam, hogy Vicával kiabál, aki egyre csak a babája után sírt.

Botladoztunk a vaksötétben, ügyelve, hogy a deszkák réseiben el ne botoljunk, mögöttünk ordítottak, hogy igyekezzünk már, a kecske is mekegett, majd váratlanul, hirtelen elhallgatott.

Ahogy oldalra néztem, kissé kibújva apám szorításából, megláttam a koromfekete eget, melyen csak elvétve fénylettek a sápadt csillagok. De ezt az eget én nem odafönt láttam, hanem ott, ahol nemrég még Ferkóval és Vicával játszottam...

Előttünk valami csobbant, aztán még egyszer, valami nagyobb, súlyosabb dolog, valaki sikoltott, s aki előttünk szaporázta lépteit, egyszerre mind elhallgatott.

S akkor anyám is kiáltott, vad, állati ordítással.

Ferkó!

Apám keze majdnem szétroppantotta a vállamat, majd lökött rajtam egy nagyot, és már át is jutottunk a túlpartra, s ott állt anyánk, még egyre sikoltozva, és valahová a gát elébe meredve, Vica meg csöndesen sírt a vállán. Apánk ránézett, majd indult vissza a partra, magunkra hagyva hármunkat.

Gábor, kiáltotta anyánk, és nyúlt volna utána, de apánk lerázta magáról a kezét.

Vidd föl őket a hegyre, mondta, majd eltűnt a sötétben.

A tömeg szétvált köröttünk, ahogy mentek föl az emberek egyre, föl a hegyre, a sorunkra hagyva minket, de anyánk csak bámulta a sötét víztükrozt, míg meg nem rántottam a karját.

Anya, a víz, mondtam, nagyokat nyelve, mert tudtam, míg apánk vissza nem tér, nekem, a kilencévesnek kell vigyázni rájuk, és addig nem sírhatok. De visszajön majd apánk, és hozza Ferkót...

Akkor anyánk ismét megfogta a kezemet, és lassan, meggörnyedve elindult velünk fölfelé, követve a jajgató embereket, akik csak reménykedhettek abban, hogy az árhulám, ami előntötte Miskolcot, nem ér fel a hegy legmagasába...

4

Aztán elért minket az áradat.

Akkor már fenn voltunk, magasan, a templom közelében, mégis mindenki sikoltott, s a másikba kapaszkodott, reszketve és reménykedve, hogy idáig már nem ér fel a víz.

Sötét volt az ég alja, hiszen éjszaka volt még, s a viharfelhők is elfeketítették az eget, így először csak azt láttuk, amint a fények sorra kihunynak az ablakokban, amikor a házakat elsodorta az ár.

A zaj volt az, ami mindenkit halálra rémített, a rohanó víz hangja, a morajlás, ami annyira különbözött a házaink előtt futó patak csobogásától... s a leomló

épületek robaja, a loccsanások, amint a kövek, deszkák és cserepek – s velük a házakban rekedt emberek – a vízbe hullottak. Hallottuk a kiáltozást, a sikolyokat, a tehenek bőgését, lovak rémült nyerítését, és a kutyákat – majd azt is, ahogyan sorra mind elhallgattak.

Azután következtek a tompa dobbanások, amikor a leomlott épületdarabok nekiütöttek a gátnak, a hidak megmaradt részeinek, s nyögve és csikorogva maguk is torlasszá álltak össze – hogy azután ezeknek újabb házroncsok ütközzenek neki, s azok is elakadjanak, amittől a víz csak még magasabbra emelkedett, és még nagyobb földdarabokat nyelt magába.

Végül a hegy lábához szorult emberek kezdtek el sikoltozni, és kiáltoztak egyre, majd a kiáltások épp olyan hirtelen haltak el, mint ahogyan elkezdődtek.

Anya apánk és Ferkó után kiáltozott, Vica a fülére szorította a tenyerét, én meg csak ültem mellette, s egy idő után lehunytam a szememet, hogy még azt a keveset se kelljen látnom, ami a sötétben még látható volt.

5

Amikor már világosodott az ég alja, megláthattuk, milyen pusztítást végzett a víz.

A patakunk, amely addig a malomkerekeket hajtotta, amelyben a száraz időszakokban bokáig gázolva futkároztunk, s amelynek vízében mások, szintén bokáig merülve, ruháikat mosták, vagy a jószágot itatták, most kövekből, deszkákból, elhullott állatokból és emberi holttestekből emelt torlaszokat hagyott maga után a város utcáin.

Az emberek köröttünk, az Avas biztonságos magasában, egymásba kapaszkodva bámulták a lábunk előtt hömpölygő sártengert, s az épületek romjait, melyek az ég felé mutató ujjakként meredtek elő a koszos vízből. Időnként egy-egy asszony felsikoltott, ha ismerőst vélt felfedezni az áradat tetején úszó, és olykor lustán körbeforgó holttestek valamelyikében

Én is ott álltam közöttük, ökölbe szorított kézzel, hogy a körmöm a húsumba mart, és lestem a vizet egyre, hátha meglátok rajta lebegni valami deszkát, egy ajtót, amibe az öcsém és Soltész bácsi valami csoda folytán belékapaszkodhatott. S egy másikon talán apánk evez máris felénk...

6

Sose tudtuk meg, hogyan történt.

Később éjszakákon át töprengtem azon, hogy talán előbb Ferkó, majd Soltész bácsi zuhant a vízbe? Hogy Ferkó, aki egyre csak a baba vízbe hajításával kínozza a húgunkat, most, hallva a sírását, Teca után nyúlt volna, vagy Soltész bácsi botlott meg a gerendák közt?

Sose beszélünk róla.

Apánk csak akkor tért vissza, mikor már magasan járt a nap, s a vihar után

szemfájdítóan ragyogó napsütésben igazán megláthattuk, hogy a megáradt patakok, toronymagas hullámaikkal, elmosták a város főutcáját, a hidakat, s mind a malmokat, melyek útját állták tombolásában. A sártengertől hosszú ideig nem jutottunk le a hegyről, de az emberek, akik az éjjeli menekülés közben egymást lökték volna a vízbe, csak hogy ők meneküljenek, most végre eszükre tértek, és megosztották egymással, ami ételük maradt.

Elszürkült arcú apám nem nagyon maradt velünk – sápadt húgommal, akinek két, szöszke varkocsa csapzottan lógott, és sápadt arcában csak úgy világított hatalmasra nőtt szeme; anyámmal, aki sápadtan ödöngött az emberek közt, kibomlott hajjal, s egyre csak tejet kért mindenkitől a gyerekeinek: a kislánynak, a fiúnak, s a másíknak, a kisebbnek, akit majd az apja hoz haza, mert elkódorgott... És velem, aki egyre csak Ferkót lestem mindenhol, napszítta túskehajával, s ragyogó fehér vigyorával, amiben csak a foghíjak sötétlettek vígan... Apám ment menteni.

Vica még sokáig sírt Ferkó után, s amikor hosszú idő múltán visszamehettünk az iskolába, (egy rögtönzött épületbe, amit nem mosott el a víz), és ott a folyókról tanultunk, már azt meséltem neki esténként, hogy a mi patakunk, a Szinva egy folyóba ömlik, a Sajóba, ami találkozik egy másik folyóval, a Hernáddal, s ketten együtt érnek le az ország egyik legnagyobb folyójához, a Tiszához, s ez azután másik folyónkkal, a Dunával együtt folyik egészen a tengerig. Ilyenkor Vica lehunyta zöldes macskaszemét, s én szinte láttam is, amit kigondolt a kis fejével: a malmunkat látja, ahogyan úszik egy nagy folyón, kereke kiáll a vízből, Ferkó az ablakban áll, és integet, egyik kezében Teca, a másikban meg az elkóborolt macska, s az alsó szinten ott üldögél és pipázik Soltész bácsi.

Anyánk időnként leült mellénk, Vica ágya szélére, és hallgatta húgom meséjét a tengerhez tartó vízimalomról, s olykor szomorúan elmosolyodott, máskor viszont rám kiabált, hogy ne tömjem a gyermek fejét ilyen ostobaságokkal, és kiszaladt a szobából.

Soltész bácsi házában laktunk egyébként, aminek valami csoda folytán csak a felét vitte el a víz, s apánk, meg néhány szomszéd, aki szánt minket a veszteségeink miatt, együtt addig toldozták és foldozták, ami megmaradt az épületből, hogy hónapok múltával már lakhattunk benne.

7

Hosszú ideig azért nem vigasztalhattam Vicát a tenger felé tartó vízimalom történetével...

Egy év múlva elvesztettük őt is, elvitte a betegség, és bár anyánknak született még két gyermeke, egy fiú és egy lány, én sose tudtam úgy szeretni őket, mint azt a kettőt, akit elvesztettem... a testvéreimet.

Az 1878-as év augusztusának utolsó napjaiban olyan viharok törtek városunkra, melyek úgy megduzzasztották három patakunkat: a Szinvát s a Pece két ágát, hogy azok

hatszáznál is több házat sodortak el, és kétszáznál is több ember életét követelték, köztük az öcsémét és Soltész bácsiét.

Még most, húsz évvel később is, ha lemegyek a Szinva partjára, egyre csak őket látom: a szőke Vicát, amint a babáját szorongatja, és kissé riadtan, de harcra készen áll szemben velünk, a nagyobb és erősebb testvéreivel; és a napszíta hajú Ferkót, aki alig múlt hét, amikor elvitte az ár. És éjszakánként, amikor éberem fekszem, és hallgatom az apámtól örökölt új malom kerekének zakatolását, egyre csak arra gondolok, és azt látom, amit a húgom is elképzelt egykor: hogy valahol, már az országhatáron túl, egy nagy tenger partján ott áll a malom, a kereke forog, Soltész bácsi fenn áll a garatnál, és dirigál, kezében a kihunyt pipával; és lenn, a malom ajtajában ott állnak a testvéreim összekapaszkodva, mint életükben szinte soha, Vica kezében a baba, Ferkó lábához a kölyökmacska dörgölődzik, és szemüket a kezükkel elernyőzve engem lesnek a nyári napsütésben. És várnak, egyre csak énrám várnak, míg egy napon, aminek az idejét magam sem tudhatom, bekopogok majd a régi malmunk ajtaján, s onnantól fogva azután nem választhat el minket egymástól többé senki. És jöhet újabb áradás, égzengés, zivatar – a régi malmot többé semmi se fordíthatja ki a helyéből.

Nyíri Erzsébet

Ami összeköt

A fényképen ketten vagyunk
anyámmal
pici ráncos kezét
lábamra teszi
előre nézünk
de testünk egymás felé fordul...
háttérben a híd,
a Mostar hídja
megkettőződve a zöld Neretvában,
az erős fényben a látvány
a zöld- kék színek
ezernyi árnyalatában
villog és hullámzik,
élő és élettelen
ember és táj
átlényegül...
azonossá válunk,
felolvadva
a ragyogásban,
csak egy színe leszünk
e káprázatnak,
beszélő táj
századok sodrában,
s az itt élő népek
tarkaságában...
nemzetek és nemzedékek
együttese...
A híd-álmodó
Hayrudin óta
tarka kavargásban
él a híd
törökök, szerbek, horvátok
macedónok, szlovének, bosnyákok
és magyarok is
haladtak keresztül

a Stari Moston
emlékük őrzi a Neretva...
magányunk feloldódik
a híd alatt
hiába üldöz, s sújt minket
a gyűlölet
mérccénk átível
a puszta léten
felismerjük egymást
a Neretva szemében,
aki irgalmat ad,
megbocsátást,
enyhet adó hús szavakat...
a Neretva tiszta, zöld szemében
rohannak a századok
siratva a pusztítást,
az áldozatot,
de tovasuhan,
hátrahagyva
a múlt kínjait,
jövőt épít...
derűje a bizalom,
s újjáépülve
áll a híd
sebeket foltoz
a két part között...
Áll a híd,
ami összeköt...

Bárány László

Amfiteátrum

Mit keresek itt, ahol kamaszok a szerelmet? – kérdezte önmagától a deres hajú férfi, s szokott sietős lépteivel már ment volna is dolga után a könyvtárba, de egy ismeretlen erő ólomsúllyal nyomta az amfiteátrum nézőterének kétezer éves köveire. Megadóan lecövekelt a romokon, noha csupán körülnézni szállt le az autóbusról, mint újabban csaknem mindennap. Végül nem bánta meg a kis holtidőt, mert lassan földerengett előtte, hogy éppen azt keresi: vajon mi lehet, amit keres.

Friss, váratlan nyugdíjaztatása vegyes érzelmeket váltott ki belőle, bár fel is dülhatta volna, mert felettesei semmivel sem indokolták, csak ridegen közölték vele. El kellett búcsúznia egyetemi hallgatóinak éltető közegétől, de sejtette, hogy várnak még rá igazi alkotások. Az utóbbi időben olykor úgy érezte, hogy az évről évre gyengébb fölkészültségű diákokkal csak robotol, mostantól viszont valóban dolgozni fog.

Arra gondolt, hogy ezek a ma is ülésül szolgáló kövek itt az ókori lelátón legalább olyan szervesen kapcsolják a régmúltat a jelenhez, mint a történelemtények lapjai. Eleven élményekre kell szert tennie kötetlen munkaidejű nyugdíjasként az archívumok, levéltárak poros levegője után. A világ nemcsak múzeumokból, hanem tájából és tavernákból is áll.

Jó érzéssel maradt helyén a langyos alkonyatban, tapintatos távolságra a fiataloktól. A küzdőtér látványa földézte benne latin elnevezésének a szómagyarázatát: kettős színház, vagyis két szembefordított színpad. Vajon nem ilyenként alkotott ősidők óta teljességet az emberi társadalom? A labdarúgás is két térfélen zajlik. Kíméletlenül törnek győzelemre a csapatok, de játszhatnának-e a másik nélkül? Régi bölcsesség igazolja az ellenerők egymásra utaltságát: az ellentétek vonzzák egymást. Szövetségek kiszámíthatatlanul rendeződnek át ma is, és nehéz eldönteni, hogy mikor érvényes a fordított közmondás, amely szerint hasonló a hasonlónak örül. Az eredmény ugyanaz. Ezt a kavargást nevezzük históriának.

Már megint a történetfilozófiánál lyukadok ki – ingatta fejét bosszúsan –, mint ha nem lett volna éppen elég bajom belőle.

Akadtt vele gondja pedig bőven, egész pályáján. Gazdaság- és technikatörténetet kellett oktatnia mérnökhallgatóknak, de előadásai mindig feszegették e keretet és a fölsőség tűrőképességét. Próbálta visszafogni magát, de amikor bölcsészek is kezdtek látogatni az óráit, mindinkább engedett a kísértésnek. Csak perceket szánt az elvont fejtegetésekre, de a vendégek nem tágítottak. Föntről figyelmeztették: van a tanárjelölteknek megfelelő ideológiai képzésük, ne ártsa bele magát. Akkortól mondatnyi utalásokra szorítkozott élőszóban, s inkább az írással kísérletezett. Egy-

néhányszor próbálkozott cikkek megjelentetésével a tárgykörben, de a szaklapok, amelyek találmányokról és gyáralapításokról szóló közleményeit készséggel fogadták, elméleti munkáit majdnem mind elutasították ezzel: nem időszerűek. Ő jobb perceiben bízott benne, hogy nem elavultak, hanem talán-talán idő előttiek.

Elhatározta, hogy nem adja föl, s ha részletekben nem sikerült, majd kerek egészként adja közre egyszer történelembölcseleti gondolatait. Hátha jönnek még olyan viszonyok, hogy nem hivatalos nézetek is könnyen teret kaphatnak a tudományban. Át kell mentenie gondolatait a jobb időkre.

Akkoriban kezdtek elterjedni nálunk a személyi számítógépek, s ő meglátott bennük egy kiváló lehetőséget arra, hogy elhintse nézeteit, egyelőre szűk szakmai körökben. Lemezen szétküldte kéziratait a téma iránt valamelyest érdeklődő pályatársainak azzal a megjegyzéssel, hogy még csak konferencián olvasta fel őket, s a nyomtatásban való véglegesítés előtt köszönettel venné szíves véleményüket. Az udvarias, semmitmondó válaszokat elfelejtette, s mint pók a hálóban, türelemmel várt egy kritikus hozzászólásra.

Kapóra jött, hogy meglátott az utcán egy szociológust, akivel az egyetem utáni katonáskodásakor ismerkedett meg, csaknem tíz éve. A társadalomkutató időközben a pártállam ifjúsági szervezetének a fővárosi központjába került, s amikor az utcán egyszer összefutottak, ő önkéntelenül ráköszönt, ám a másik nem fogadta az üdvözlését. Merész ötlettel hozzá is eljuttatott egy áttekintő nyersfogalmazványt, de nem lemezen, hanem egy jelképes példányszámú egyetemi kiadvány formájában.

Negyed év sem telt el, és az egyik tekintélyes folyóirat megjelentette tanai megsemmisítőnek szánt bírálatát, amelyet azután egy napilap szemlésző rovata nagy-dobra vert. Tanszékvezetője epésen megkérdezte, hogy miért kellett rángatnia az istrángot, ráadásul dörgölőznie a nagy jövőjű ideológushoz, de ő ezen csak mosolygott. Fülébe jutott, hogy egykori katonatársát roppantul feszélyezte a látszat, miszerint bizalmas viszonyban volnának, és ezért sietett elhatárolódni. Mindketten célt értek.

A folyóiratban közölt kritika arról szólt, hogy ő behódol az elidegenedés előtt, önkényesen értelmezi a marxizmus alapvető tételeit. Például Marx ama nevezetes mondatának, amely szerint az emberek maguk csinálják történelmüket, csak olyan szándékot tulajdonít, hogy az isteni beavatkozást tagadja, holott az a tömegek szerepére is utal – és így tovább. A lényeg: ha nézeteit nem vizsgálja felül, akkor nem terem neki fű a társadalomelméletben. Ezt könnyen tudomásul vette, mert nem tartott számat a fűtermésre. Ezméi viszont egy csapásra ismertté lettek értelmiségi körökben. A helyzet nemigen módosult a rendszerváltozás táján sem, akkortól a tömegek vagy a nagy egyéniségek döntő hatásának bölcseleti dilemmáját háttérbe szorította a pártok közötti elsőség gyakorlati kérdése.

Egy ideje foglalkoztatta a magyar gazdaságtörténet egyik sajátossága. A toka-ji bor kiviteléből akkora bevétel származott évszázadokon át, amekkora bőven fedezte az iparcikkek behozatalát. Ez megkímélte az országot az iparosítás erőfe-szítéseitől, vagyis lemaradást okozott. Volt a köztörténetnek olyan művelője, aki párhuzamot vont e tekintetben a portugál fejlődéssel: a portói borért az angolok minden pénzt megadtak. Portugália mezőgazdasági ország maradt, amelyben ipari tájként még leginkább a portói pincék hatnak gázgyárnyi acélhordóikkal. De vajon biztos, hogy mi maradtunk le, s nem inkább a nyugatiak siettettek vészesen egy kifejetlet, a földgolyó tönkretételét? Szívesen tanulmányozta volna a helyszí-nen a portugál viszonyokat, s amikor az élet nem várt módon fölkínálta egy ottani utazás lehetőségét, élt az alkalommal.

Kedves sógora, akivel jó barátok is voltak, súlyosan beteg lett, és ösztöndíjjal ép-pen Portugáliában tanuló lánya, az unokahúguk, hívta szűkebb családjukat meg őt feleségével, hogy látogassanak ki hozzá együtt, apjának erőt merítendő. Minden tőlük telhetőt megtettek volna sógoruk gyógyulásáért, nem akarták hát elszalasz-tani a közös úti élmények lehetőségét.

A rendszerváltozást követő gazdasági visszaesés jócskán sújtotta a hazai felső-oktatást is. Akkoriban történt, hogy egy vidéki egyetem professzora szegyenkez-ve, szó szerint sírva állított be hozzá a tanszékre azzal a kéréssel, hogy segítse ki, mert esedékes tiszteletdíját nem folyósították, s nincs pénze vonatjegyet váltani a hazaútra. Ilyen körülmények között nagyon visszatetszőnek érezte volna, ha egy-szer csak bejelenti munkatársainak, hogy tengerparti üdülésre megy tanév köz-ben. Úgy döntött, hogy magyarázkodás helyett titokban tartja az utazást, amely családi ügy.

Portugáliát igen megszerette. Lakóinak méltóságteli tartása élénken él az em-lékezetében, s ezt idézi föl benne, valahányszor nemzeti zenéjüket, a fádut, a végzetdalt hallgatja, amely éppoly fegyelmezett, mint szenvedélyes. Patinás mű- emlékei, csempe-falképekkel ékesített házai, a fél évezredes coimbrai egyetem artisztikus és a hasonló múltú évorai egyetem puritán épületei ébren tartották benne a szakmai érdeklődést. A vakító napsütésben sok felvételt készített digitális fényképezőgéppel városokról, kikötőkről, halászfaluról s a hangulatos vendéglői teraszokról. Sajnálta, hogy nem mutathatja meg őket kollégáinak. De végül annak is eljött az ideje.

Amikor nyugdíjazásának híre ment az egyetemen, számítania kellett rá, hogy a szokásos búcsúztatást neki és a többi ukmukfukk elbocsátottnak is megrendezik, az alságos ünneplésből pedig nem kért. Az utolsó pillanatig várt, s akkor bejelen-tette, hogy egy rendkívül olcsó, last minute kínálat jóvoltából külföldre utazik. Portugáliába. Valójában nem készült sehová. Úgy döntött, hogy néhány hétre be-zárkózik lakásába, legalább végre nyugodtan átgondolhatja a történetfilozófiával

kapcsolatos elképzeléseit. Nem is utazhatna, mert csak a könyvtárában őrzött forrásokkal tud dolgozni. Levette a polcra azokat a témába vágó műveket, amelyek maradandó hatást tettek rá, s belátta, hogy akár magával is vihette volna őket. Egy tucatnyi sem volt.

Némi lelkiismeret-furdalást érzett, amiért felettesein kívül más munkatársait is becsapja, akik ezt nem érdemlik. Egy kolléganőjével ketten ugyanazokat a tárgyakat tanították régóta, nagy egyetértésben. Eleinte végigülték egymás óráit, s a diákok társaságában komolykodon Tanárnőnek és Tanár úrnak szólították egymást. Bölcsész végzettségükkel amúgy is némiképp kilógtak a mérnöki közegből. Körüllengte őket az enyhe gyanú, hogy összhangjuk netán bizalmas viszonyon alapul. Alátámasztotta volna az alaptalan feltételezést, ha kolléganője előtt leleplezi utazásnak álcázott rejtőzését.

A Tanárnőt fölzaklatta az ő váratlan elbocsájtása, noha jogszerű volt, mivel betöltötte a nyugdíjkorhatárt. Enyhítendő az eljárás méltánytalanságát, belefogott a Tanár úr tiszteletére egy emlékkötet szervezésébe, amelyben a pályatársak, a rokon szakmák művelői és a legkedvesebb tanítványok köszöntenék, közelgő hatvanötödik születésnapja alkalmával. Olyan tanulmányt fog írni a kiadványba, amely nemcsak mint specialistát, hanem mint a történetfilozófia magányos művelőjét is bemutatja az ünnepeltet. Lázasan kezdett dolgozni. Beszélgetéseik vezérfonalára fölfűzte az előadásokon lejegyzett gondolatokat, kiegészítette a másolatban nála is meglevő, meg nem jelent kéziratokból vett idézetekkel, és mindezt szembesítette az alapvető szakirodalommal. Lényegében ugyanazt tette, csak szolgai alázattal, amibe a Tanár úr is belefogott önkritikusan, véglegesítésre vagy megújításra egyaránt készen. Tulajdon témáit a Tanárnő nagy kinnal fogalmazta, de most a Mester tanainak megszövegezésekor ujjai könnyedén szántottak a bilentyűzeten.

Jócskán előrehaladt a munkálatokkal, amikor e-mail érkezett a Tanár úrtól, úgymond Portugáliából, mellékletében szép felvételekkel tájakról, mint a belémi kikötő a Felfedezések emlékművével, Lisszabon a híres villamossal. Kísérő szöveg csak ennyi: „Képeslap helyett.” Pár nap múltán Európa legnyugatibb szirtfokánál, Cabo da Rocá-nál készült fotó jött az óceánról, a sintrai királyi kastélyról. Ezek szokványos idegenforgalmi látványosságok voltak, de akadt mellettük másmilyen is. Egy felvétel belvárosi házfelújítást ábrázolt: a régi falakat elbontották, de a homlokzatot eredetiben megtartották támasztékokkal a korszerű épület számára. „Ez igazi műszaki lelemény”, írta a technikatörténész. Utána közelkép: Dél-Európában nagy ritkán előforduló természetjáró egy Évora melletti paratölgylétevényen. A Tanár úr ezt a megjegyzést fűzte hozzá: „A hangyák is *maguk* építették, mégsem műszaki alkotás, csak természeti képződmény. A történelmet nem *magunk csináljuk*, hanem mint a neve mutatja, megtörténik velünk, eredőjeként sok mindennek,

amelyek között jó esetben, mint az emberi méltóság föl- és elismerése az ókorban, vagy éppen ellenkezően, mint ma a környezetpusztítás, ott vagyunk mi is.”

Hál’ istennek, törököt fogtunk a történetfilozófiával, s nem ereszt – gondolta a Tanárnő. Most már azzal az elszánással folytatta a munkát, hogy amikor befejezte, önálló dolgozatot ír majd saját gondolatokkal. A mostani összefoglaló készítése remek előgyakorlat, mintha a Mester fogná kezét az első lépések megtételekor. Szinte nem is szakadt meg a munkakapcsolatuk. Rendszerezte a Tanár úr fölvetette lehetőségeket a történelem vélt célját illetően, a szerint a szempont szerint, hogy a cél letéteményese a folyamatok alanyában vagy tárgyaiban keresendő. Mérlegelte, hogy az évszázadok szerelvénnyét a mozdony húzza-e, vagy inkább tolja. Nem kézenfekvő a válasz, legalábbis nem mindenkinek. Az ókori urbanizációt például némely huszadik századi történész a városeszmé elterjedéséből vezeti le, holott még maga az ideatan atyja, Platón is a létfenntartási szükségletekkel magyarázta. Nem sérti-e a nemzedékek elvi egyenértékűségét, ha a mindenkori jelenté feltétlenül alárendeljük a jövőnek? A fordítottját sem tehetjük: éld a mát, ez nem ugyanaz, mint élj a mának. Minden korban emberek élnek, egyformán megilleti őket, hogy ne legyenek pusztán eszközök. A társadalom őértük működik, nem viszonylatokért, irányzatokért, egy elképzelt történelemért. Efféle kérdések sorával birkózott, újra átélte beszélgetéseik lelkesítő hangulatát. Úgy látta, hogy kerek egészszé állnak össze a szétszórt utalások.

A tanár természetesen nem tudott a készülő meglepetésről. Befolyásolta volna-e vagy sem, az kérdéses. Mindenesetre nem sietett a maga összegző munkájával. Ráébredt, hogy eddig tanítványai serkentették kitartó munkára, nekik halmozta tudását. Mostantól más ihletforrásra lesz szüksége, amelynek a felbukkanását nem lehet sürgetni íróasztalnál. Az egyik délután, sötétedéskor, megint kiment az óbudai amfiteátrumhoz. Sokáig ült ott, utóbb a lámpák pislá fényében, és föltámadt benne gyermekkori vonzalma a festészethez. Úgy érezte, hogy ecsettel tudná a leghamarabb pótolni mindazt, amit az elméletek kedvéért elszalasztott évtizedek alatt a természet és a szépség élvezetében. A történelemnek csak részletei szépek, az egésze nagyon nem az. Talán vásznon is mély benyomást keltene egy lisszaboni élménye: a járdán egyszerre haladnak portugálok és színes bőrűek. Az utóbbiaknak pusztán az öntudatos vagy hol meghúzódozó, hol éppen hetyke tartásán látszik, akár hátulról is, hogy ki a meghonosodott, és ki az, aki csak ideig-óráig keresi ott a helyét. Sikerülhetne megfesteni? Erről megint eszébe jutottak szűkebb szakterületének a szempontjai. Vajon a legfejlettebb országok nem önmaguk alatt vágják a fát, amikor a növekedés bódító bűvöletében annyi üzemet létesítenek, amennyihez nincsen elég hazai munkáskéz? Nem a gazdaság nagyságát kellene inkább a népességhez igazítani, mintsem fordítva, a szükségleteken felül? Ipartörténeti eszme-futtatásai megint társadalomelméletre váltottak. Legfőbb ideje lenne

végre lezárnia minden történelmi bűvárkodást – gondolta fanyarul –, akkor talán sikerülne visszatálcálni a családfenntartásért mélyre eltemetett művészlelkéhez.

Hazamenet fejben kiválasztotta, hogy melyik képeket küldje ismét kolléganőjének „Portugáliából”. Az egyikben a Douro tengerré szélesedő, ürességében is barátságos torkolata, egy másikon a Manuel-stílus pazar ékítményeiben pompázó Szent Jeromos-kolostor volt látható. A szöveg hozzájuk: „Camus-nek igaza van, a történelem nem magyarázza meg sem az előtte létező természetet, sem a fölötte levő szépséget”. Először folytatni akarta az írótól vett másik idézettel – Nem hiszek a történelem semmiféle filozófiájában –, de elvetette az ötletet. A hit kérdése más, mint az észérvéké. Különben is saját gondolatával szeretett volna elbúcsúzni a tudománytól, úgy nehezebben fog visszatérni hozzá, ha később újra rátörne a kutatás szenvedélye.

Napokkal később rábukkant egy másik felvételtre, amely eszébe juttatta régebbi tolatómozdony-hasonlatát. Portó közepén a Douro két partját félkör alakban, pillér nélkül merészen átívelő vasúti híd látszott rajta egy éppen áthaladó vonattal. Jött vagy ment a szerelvény, nem tudni, mert két végén az egyforma áramvonalas kocsik bármelyikében lehetett motor. Ezt az eszmefuttatást fűzte hozzá: „A történelem vonatát nem a jövő húzza, hanem a múlt tolja előre. Ha tanultunk a hibákból, próba-szerencse alapján, akkor idővel talán inkább kiszámíthatjuk a kanyarjait.”

A Tanárnő kezdett szorongani:

– Talán-talán kevesebbszer siklik majd ki – erősítette magát fennhangon. Majd gondolkodóba esett: lehet-e elméletet építeni efféle kétkedésre? Elhessegette aggályát azzal, hogy a Tanár úr aforizmája nem több, mint egy alkalom szülte emlékkönyvi beírás. Visszatért oda, ahol éppen tartott az elemzésben, a nemzedékek egyenértékűségének a kérdéskörére. Ha innen nézzük, a történelemben egyaránt fontos jelenek, holnapra már régi szép idők követik egymást szakadatlanul. A mi életidőnk is azzá válik, élvezzük hát már ma felhőtlenül! Örömmel folytatta a munkát, mintha eleven párbeszédben végezné a Tanár úrral. Mint a régi szép időkben.

Utoljára hullámlovasok estorili képe érkezett ezzel a kísérőszöveggel:

„Célok csupán a szellem világát jellemzik: az életünket irányíthatjuk, a kultúrát mi teremtjük. A történelem más: hullámai révbe nem érnek, csak elülnek. Meglovagolhatjuk őket, de irányukat tehetetlenségi nyomaték adja. A hullámmozgás a partról közeledésnek látszik, pedig valójában távolodás.”

A Tanárnő leejtette karját. Kétségbeesetten meredt a levélre: – Most aztán mit tegyek? – kérdezte tanácstalanul. Végül félszegen elmosolyodott: – Most, a régi szép időkben...

Szűcs-Gáspár Borbála

Hallgatás

A hallgatás baráti gesztus,
a hallgatás kinyújtott kéz,
szerető ölelés, átkarolt bánat,
melyben a jajszó elenyész.

Azt mondja, te vagy a fontos,
azt mondja: lelkem befogad,
a hallgatás megnyugtat, andalít,
a néma szó becéz és simogat.

A hallgatás megfontolás a mélyben,
hajnali csend és esti pihenés,
a hallgatás egy leheletnyi gyógyszer,
elzsongító lágy önfeledés.

A hallgatás lehet egyet nem értés,
rideg pajzs az emberek között,
vagy cinkos, cinikus összekacsintás,
a mit sem sejtő hű fejek fölött.

De lehet két szív összedobbanása,
vagy örök szakítás, néma távozás,
a hallgatás a vágyak templomában
ki nem mondott, halk várakozás.

„Nagyon sok tehetséges, kedves fiatallal találkoztam a főiskolán”

Bérczessy András beszélgetése Nagy Ernő festőművésszel

Nagy Ernő festőművész nemrég töltötte be 90. esztendejét. Egerben végezte el a tanítóképzőt, ezután a Képzőművészeti Főiskolát, ahol tanárai voltak Barcsay Jenő, Papp Gyula, Domanovszky Endre és Hincz Gyula. 1953-tól Egerben tanított. 1986-ban, mint a tanárképző főiskola Rajz Tanszékének a vezetője ment nyugdíjba. Számos helyen volt kiállítása itthon és külföldön egyaránt. Izgalmas és tanulságos életpálya áll mögötte, melyet több címmel, díjjal ismertek el. Tavaly lett Eger díszpolgára, idén augusztus 20-a alkalmából vehette át a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetését.

– Ernő bácsi sokszor említi szülőfaluját, Felnémetet, s családját, akiktől sokat tanult. Kezdjük ezzel a visszaemlékezést!

– Ha hihető, ha nem, a nagyszüleim analfabéták voltak. Az apai nagyszüleim viszont nagyon jól tudtak dolgozni, parasztemberek voltak. Olyan szépen dolgoztak, öröm volt nézni, én is ilyen akartam lenni. Akkoriban, az 1800-as évek végén kevés parasztember tudott írni-olvasni. Apám és anyám már kijárták az öt kötelező osztályt, tudtak írni-olvasni, de inkább azt szerették, ha én felolvastam nekik. Rendkívül szegények voltak. Apámék öten voltak testvérek, kubikosok voltak a legtöbben, a Tiszánál dolgoztak, amikor a mezőn nem volt munka. Saját földjeik nem voltak, később apám elhelyezkedett a felnémeti hordógyárban, itt jól keresett, megnősült, szegény lányt vett feleségül. Kétéves koromban apám kivándorolt Kanadába. Rendkívül erős ember volt, s nagyon jól keresett, többször ki akart vinni bennünket, de anyám valamiért erre nem volt hajlandó. Azt mondta, gyenge gyerek vagyok, nem bírnam a hosszú utat. Hiába küldte apám a hajójegyet, vonatjegyet, akkor sem volt hajlandó elmenni. Öt évig volt kint, ezalatt annyi pénzt keresett, hogy földeket tudtak vásárolni, házat, kocsit, lovat vettek. Pár év után szőlőt is vett, jól gazdálkodott, így én már mehettem iskolába. Nem kényszerítettek munkára, de mentem, elvégeztem, amit egy gyerek meg tud csinálni. Beiratkozhattam a polgári iskolába, ez a mai gyakorlóiskola. Elvégeztem, majd elmentem inasnak, hogy kovácsmester leszek. De Felnémeten már volt két kovács, ezért inkább géplakatosnak akartak adni, de ez nem tetszett. Végül az Egri Érseki Római Katolikus Tanító- és Kántorképzőbe iratkoztam. Az ének és a zene nagyon tetszett, a harmónium hangja elbűvölt. Közben rajzolgattam, s elsőéves koromban egy munkámat a tanárom elküldte Miskolcra, országos tanítóképzős kiállításra, ahol Burkhardt Rezső, a Képzőművészeti Főiskola és a miskolci művésztelep vezetője volt az elnök. Egy hónapos ingyenes művésztelepen vehettem volna részt, ezt nyertem. Óriási dolog volt, hogy

egy elsőéves ilyen elismerést kapott. De egy Kovács Vendel nevű lélektanár kiment a szüleimhez, és lebeszélte őket róla. Hamza Tibor tanár úr példáját hozta, aki pedagógusként szegény maradt. Akkor én már tudtam rendesen dolgozni a szőlőben és a földeken, emiatt sem engedték a szülők.

– *Ezután mi történt?*

– Borzasztóan elkeseredtem. Bitter Dezső tanár úr volt az ének-zene tanára, észrevette, hogy nagyon elkeseredtem, hogy nem mehetek a művésztelepre, bár tehetségeseznek tartottak. Azt mondta egy órán, hogy maradjak bent a szünetben. Azt gondoltam, hogy az összhangzattannal van baj, ez nehezen ment, s a tanár nagyon szigorú volt. De azt kérdezte: Ernő bácsi – én azóta, 16 éves korom óta Ernő bácsi vagyok – van-e cigánygyerek ismerősöd Felnémeten? Mondtam, van, Jolán néni fia, Zoli, aki jó barátom volt. No, akkor szerezzen egy olcsó, de nagyon jó hegedűt neked! Meg is lett a hangszer. Minden héten különórákat adott nekem ingyen ettől kezdve, feladatokat adott. Nem játszottam még valami jól, de jó volt a hallásom. Aztán azt a feladatot adta, hogy egy felnémeti népdalt keressek, amit a lányok nagymise után ötös sorokban az utcán sétálva énekelnek. Ezeket a dalokat kellett megtanulnom, s a tanítás után eljátszottam ezeket neki. Hónapok múltán Zoli barátom, aki a hegedűt szerezte nekem, megkérdezte, mit tanultam. Eljátszottam, elvette a hegedűt, és játszott egy csodaszép dalt. Legközelebb az iskolában ezt adtam elő Bitter tanár úrnak, bár tartottam tőle, hogy baj lesz belőle. Odahívott a zongorához, maga mellé állított, és eljátszotta ezt a dalt. Meghatottam emlékszem minderre. Csodaszépen játszott, és közben intett, hogy játsszam én is. Nem is tudom, hogy mentem haza Felnémetre, talán repültem, olyan hatással volt rám, hogy vele zenélhettem. Nagyszerű tanárember volt.

– *Ez már a háborús években történt, hogyan élte meg ezt az időszakot?*

– Harmadikos voltam, amikor jött a háború, a bombázások. Egerben is szórták a bombákat, találat érte a várost. Be kellett volna vonulni katonának, mert a 18 évet éppen betöltöttem. A parancs szerint a be nem vonulókat a Dobó téren felakasztották, történtek is kivégzések, az iskolából kivezényeltek bennünket és nézni kellett a kivégzést. Felnémeti barátaimmal kiszöktünk a szőlőhegyekre, bujkáltunk. Apám jött értünk egyszer, mondta, hogy ha most bevonulunk, nem lesz büntetés. A Dobó laktanyából Tarnaleleszre mentünk. Ott tetves, rongyos, piszkos katonaruhákat adtak ránk. A tetű szörnyű volt, bennünket pedig a németek visszavonulásának fedezésére használtak. Pétervásárán keresztül Losoncra mentünk. Az ottani kaszárnyában voltunk hetekig, kiképzésen.

Egy Marosi nevű parancsnok volt a korlátlan úr. Rengeteg tetű volt. Egy bajtársunk elment a századoshoz, és kérte, hogy fertőtlenítsék a ruháinkat. Meg is csináltatta! Riadót vezényelt, mindenünket kidobáltatott a sárba, s bennünket is belefektetett. Innen a határszélig, Jánosgyarmatig mentünk tovább, december 25-én. Fáradtak voltunk, térdig érő hó volt. Ahol tehetjük, leültünk, el is aludtunk. Egy parasztasszony ezt látva kiabál-

ni kezdett velünk, hogy álljunk fel, mert reggelre megfagyunk. Alig volt erőnk. Aztán újabb 70 kilométer gyaloglás, megállás nélkül, vissza Losoncra. Aztán a frontra vittek bennünket, Párkány irányába. Szakaszokra osztottak bennünket, egy-egy lövészárkot kellett elfoglalnunk a visszavonuló németek után. A németek kinevették a puskáinkat is, olyan ócskák voltak. Pár napig voltunk ott. Az oroszok kilőtték a konyhákat, s nem volt ennivaló. Jött az oroszok támadása aknavetőkkel, repülőkkel. Egyik találat betemetett bennünket, egy társunkat alig tudtuk kiásni. A golyózápor szünetében kerestük a kötőzhelyet, s jött a következő támadás, az oroszok átkeltek a Garam folyón. Az egyik orosz katona magához intett bennünket, előtte két magyar fiatal gyerek térdelt, rájuk fogta a fegyverét. Engem is letérdeltetett. Biztosan bajtársa halála miatt akart elégtételt venni rajtunk. De közben találat érte, összeesett. Egy másik orosz kettőnket küldött, hogy vigyük a sebesültet a folyóhoz. A németek közben bennünket is lőtték. Mi voltunk a golyófogók. A Szálasi-vezetés eladott bennünket lelkiismeret-furdalás nélkül.

– *A szörnyű harcok túlélőinek sorsa sem volt könnyű, jött a hadifogság.*

– Igen, ekkor estem hadifogságba, de szerencsére sebesülés nélkül átvészelttem ezt a szörnyű napot. Az oroszok levetkőztettek bennünket, és fertőtlenítették a ruháinkat. A váci fegyházban szállásoltak el bennünket, majd Jászberénybe kerültünk, itt vonatra tették a hadifoglyokat, és Romániába szállították. Heteken át utaztunk leszögeezett vagonokban, egészen Moszkváig. A város mellett volt a láger, ide telepítették ki az üzemeket. Vagongyárban dolgoztunk, egy öntödében. Közben megtanultam írni és olvasni oroszul, s tudtam a brigádvezetők nevét. Rajzolgattam is. A csajkám fekete volt, valamiféle kátránnyal vonták be, fogtam egy kihegyezett szöveget, s az edényt telerajzoltam madarakkal, virágokkal. Ez nagyon megtetszett az egyik szakácsnak, aki elkérte tőlem, s cserébe több ételt adott. Ez jót tett, mert fogytán volt az erőm a sok éhezéstől. Lehet, hogy ez mentette meg az életemet. A harmadik évben észrevették, hogy tudok írni és olvasni oroszul, behívtak, kikérdeztek. Mondtam, hogy tanítóképzőbe jártam. Ekkortól a brigádok munkájáról kellett nyilvántartást vezetnem. Aki többet teljesített, több ételmet kapott. Jó dolgom lett, mert valamiért azt hitték, hogy festőművész vagyok, mert sokat rajzolgattam. A tisztok erre hoztak olajfestéket, ilyenrel soha nem dolgoztam előtte. Mélynyomású reprodukciókat hoztak a képtárból, és ezeket kellett másolnom, hónapokig csináltam ezt. Nagyon örültek neki, pedig fogalmam sem volt arról, hogy mi a festészet. Kísérleteztem a színek keverésével, addig próbálkoztam, míg sikerült. Az utolsó évem így telt. Már sorakozni sem kellett mennem az ebédért, hanem felhozták. És jött 1948. Több ételmet kaptunk ekkortól. Korábban káposzta, krumpli, csalánleves volt az étel, sokszor féltünk megenni, tartottunk attól, hogy megbetegszünk. A korpaleves volt a legjobb, ezzel hizlaltak fel bennünket.

– *Hogyan kerültek haza a hadifoglyok innen?*

– Több hétig tartott az út hazafelé, de nem deszkázták be a vagonokat, láttuk a tájat. Máramarosszigeten álltunk meg, brigádokra osztottak bennünket, én vezettem a

nyilvántartást. Kétségbeestem, hogy itt tartanak, ezért megszöktem az irodáról. Debrecenbe kerültünk, el nem tudja képzelni senki, hogy milyen hatással volt rám az első magyar harangzó. Veres Péter fogadott bennünket, szép beszédet mondott.

A szüleimet értesítették, hogy hajnalban érkezem a felnémeti vasútállomásra.

Mire megjöttem, már nem volt kántortanító-képzés, ez már nem kellett az új rendszernek. Egy tanár, Volszki tanár úr segített abban, hogy a harmadik osztályból levizsgázzak, és Somos Lajos bácsi, az igazgató engedte, hogy közben végezzem a negyediket. Hazatérvén kerestem Bitter tanár urat. Megtudtam, hogy nem tudta elviselni a hadifogságot, szökni próbált, és megölték. Akkor már nagyon komolyan rajzoltam, s jelentkeztem a Képzőművészeti Főiskolára. A művészetről, a művészettörténeletről nem tudtam semmit. Bámultam, hogy milyen rutinnal rajzolnak a többiek, akik szakörbe járhattak. Felmentem a főiskolára, s csodáltam a többieket. Én kicsi papírokon rajzoltam, ott pedig nagyméretű lapra aktot kellett csinálni. Akkor láttam először ruha nélkül nőt. Azt sem tudtam, mi a szénrajz, pedig az volt a feladat. Megsajnálta, adott szemet. Jártam a műtermeket, s néztem, a többiek mit dolgoznak. A felvételi vizsgán lestem el sok mindent, az volt a szerencsém, hogy egy egész hónapig tartott a munka. A portrénál már láttam, hogy a jobbak közé tartozik a művem. Beadtam a rajzokat, és megnyugodtam, hogy talán jól sikerültek. Az elméleti tárgyaknál reprodukciókat, szobrokat raktak elé, írni kellett róla. Semmit nem tudtam egyikről sem, de leírtam az érzéseimet. Vártam az értesítést szeptemberben, de nem jött. A többiek mentek művésztelepre, de én apámmal dolgoztam még tanárkoromban is nyaranta. Egészen addig, míg Kádár elvtárs el nem vett mindent apámtól...

Végül októberben jött az értesítés, hogy beiratkozásra kell mennem. A szülei azt mondták, hogy nem tudnak segíteni pénzzel. Jól jött az ösztöndíj, 220 forintot kaptam. Kifizettem ebből a menzát, az albérletet. Az első két évfolyamot kitűnővel végeztem, de közbejött a marxizmus, ez nekem nem ment a fejembe, később az államvizsgán meg is buktam ebből. Harmadéven kellett szakirányt választani, én a rajztanári, festőművész főtanszakot akartam, Domanovszky Endre vezette ezt. Nem engedték. Egy barátom látta, hogy nagyon elkeseredtem, az ajánlotta, hogy menjek az ELTE-re, ott verbuválnak fiatalokat orosz nyelvszakra. Amikor az igazgató behívatott a főiskolán másodjára, mondtam, hogy megyek orosz szakra. Felháborodott, ordított, hogy képzelem. Volt egy ismerős, Rozsnyai nevű, aki elvégezhette a főiskola után az orosz szakot, óráhivatkoztam végül. Egyébként besúgó volt, folyton beszélgetni akart velem. Egyszer azt találtam mondani, hogy a hadifogságban éhezünk, sokat nélkülöztünk. Osztályellenesség lettem, mert ezt mertem állítani. Végül sikerült bejutnom a rajztanári, festőművész főtanszakra. De a marxizmus nem ment, lehet, hogy azért, mert láttam odakint, hogy mi a valóság.

– *Diplomával a kézben mi volt az első munkahelye?*

A főiskola után Egerbe helyeztek, a tanítóképzőbe. Somos Lajos bácsi, az igazgató azt

mondta, nem tud nekem órát adni, két rajztanár van már, nekik sem tudott elég órát adni. De megvolt a kinevezésem, így aztán a kirándulásokért felelős tanár lettem. Pár hónapig csináltam, de aztán a művelődési osztályon kérvényeztem, hogy akárhol, valamilyen iskolában adjanak tanítási lehetőséget. Így kerültem az 5-ös iskolába. Sok kiváló növendékkel találkoztam két év alatt. Mondok neveket: Frank Mária, Erdélyi Éva, Ringelhann Klára. Egy tanárkolléga aztán addig rimázkodott, míg el nem vállaltam az ő állását az MTH iskolában. Fémipari szakrajzot tanítottam, nem értettem ehhez, én is óráról órára tanultam, szinte együtt a diákokkal.

Aztán megnősültem, 1955-ben. Ezután az ország összes iskolájából kitiltottak, mert egyházi esküvőnk volt. A rendszer nem tűrte, hogy a fényes szelek nemzedékének tagja, ráadásul egy volt hadifogoly, egy tanár ezt tegye. Hónapokig sehol sem kaptam munkát. Akkor egy meggyőződéses kommunista volt a Vörös Csillag mozi igazgatója. Nem kapott sehol dekoratőrt, de engem nem vehetett fel állományba. Kitalálta, hogy valamilyen módon ad bért, és dolgozhatok. Egy napon a főiskolai kémelhárító osztály vezetője kereste az igazgatót, s meglepetésemre hívtak, s mondták, hogy másnap a gyakorlóiskolában folytatom a munkát. Két év után pedig a főiskolára hívtak. Itt tanítottam egészen 1986-ig. Nagyon sok tehetséges, kedves fiatallal találkoztam.

Nagy Ernő: Falusi utca (linómetszet)

Bognár Stefánia

Költőknek

Az ókori bölcsek szerint
a hihető lehetetlen
költészetileg is jobb, mint
a lehető hihetetlen.

Buddha szerint

Az élet olyan „szenvedés,
amelyet életszomj okoz”.
Utóbbi híján, kérdem én:
talán lehetünk boldogok?

Költészet és tudomány

Lemegy a Nap, feljön a Nap,
ez költészetté így kövült.
Szavak, tudások játszanak,
s a Föld fény alá penderül.

Hulla (pelyhes)

Ha letörlöm a konyhagőzt,
másik világba csöppenek,
hol mennybéli séf, aki főz,
s rázza a manna-pelyheket.

Vélemények

A költők haszontalanok,
szájtépők és ingyenélők.
Mások szerint törvényhozók,
hittérítők. – Ezek mind ők.

Ihlet

Nagyképűn játszanak velem,
Isten-ajándék, megkísért.
Azt sem tudjuk, létezik-e,
azt sem, önmagában mit ér.

Fehér vihar mámorában

Hízó hóban buszra vártam.
Azt képzeltem: stájer hegyen
sítalpon bizsereg lábam,
s a felvonó épp itt terem.

Sirály

Próbáltam a lehetetlent:
sirály voltam a víz alatt,
kopolyúval lélegeztem...
Tudtam, meghalni nem szabad.

Platón

Az emberek termékenyek,
a többség teste működő.
S akik felajzzák lelküket:
azokból lesznek a költők.

Középszerűség

Az élet középútjain
poroszkál víg embertömeg.
Költőnek óriási kín
megtudni: középszerű lett

Kilián István

Egy árva leányka története

A Bükk hegység zezugaiban élt egy várostól, egy nagyobb községtől eléggé messzi falucskában egy család, amelynek ősei nem Heves megyéhez kötődtek, hanem Erdély délkeleti csücskéhez, ahonnan a család néhány férfi tagjának politikai okok miatt a fiatal Ferenc József császár idején el kellett költöznie. Elköltöztek tehát ide, a bükki erdők és hegyek széléhez, amely távol volt minden jelentősebb magyar várostól, s talán legelőnyösebb tulajdonsága az volt ennek a hegyek közé rejtett falucskának, hogy lakói szántásból, vetésből, erdőművelésből tartották fenn magukat, s nagyobb útra is csak akkor vállalkoztak, ha ezt végképp nem lehetett kikerülniük. Nagyon sok palócot hallottam életemben beszélni, de ennyire szépen és szinte ennyire érthetetlenül sehol nem hallhattam ezt a tájszót. Már a legrangosabb magyar egyetem magyar, latin, történelem szakos diplomáját őriztem zsebemben, amikor ide nekem családi okokból el kellett jönnöm, s hallgathattam az itteni öreg asszonyok beszédét úgy, hogy szavukat alig értettem, pedig én csak legfeljebb harminc kilo-méternyire laktam ettől a falutól szüleimmel és testvéreimmel. A birtokos névmást: *enyém, tiéd, miénk, tiétek* szót ők így ejtették, *emmém* azaz enyém, *ettéd* tiéd, *emménk* azaz miénk *ettétek* azaz tiétek. Beszédükben nagyon sok volt a kettős magánhangzó. S minthogy ide legközelebb Ózd esett vagy a másik oldalról Eger, Ózdon nagyon erősen ebben a dialektusban beszéltek, Egerben meg talán sokkal szebben, ismerték és ismerik még mindig a zárt *ë* hangot, s a magánhangzókat még itt is, de különösen a szomszéd községben Felnémeten vagy egy községgel odébb, Szarvaskőn is nagyon erősen közeledtek a palóc tájszólás felé.

Ez az említett család az én ükapámé. Ők vagy az ő szülei Erdélyből menekültek ide, s itt találtak nyugalmas otthonra. Ükapám családjának egyik fia, Inczedy Antal kántortanító volt az én dédapám, akit én nagyon jól ismertem, és nagyon szerettem. Tarnaleleszről, az itteni Inczedyekről sok történetet hallottam édesanyámtól. A sors különös játéka volt, hogy én egyik nagyapámat sem ismertem, az egyik dédapámat azonban nagyon jól ismertem, és módfelett szerettem. Ennek a dédapámnak lett az unokája az édesanyám, akiről most írni szeretnék. Dédapámék családjába legelőször egy leányka született. Az ő sorsáról alig tudok valamit, s mintha azt hallottam volna édesanyámtól, hogy ez a nagynénje angolkisasszony apáca lett. Még egy fényképet is mutatott édesanyám róla. A kedves Máter Inczedy ugyanolyan öltözékben és fejkendőben volt a fotón látható, mint az összes egri angolkisasszony apáca. Ő valószínűleg nagyon korán, még egészen fiatalon elköltözött a mi világunkból egy másik, számunkra ismeretlen világba, oda, ahová mi is elkerülünk valamikor, ahonnan nincs visszatérés.

A második gyermeke az én nagyon kedves dédszüleimnek egy ritka szép kisleány lett, akinek dédapám és dédanyám a Mária nevet adták, s a két leány után nem sokkal született négy fiú rövid évkihagyásokkal: Gyula, Antal, László és Béla, akik tisztességes emberi kort értek meg olyannyira, hogy bár nagyanyám édes testvérei voltak, én mégis ismerhettem őket. Gyulából Fedémesen lett kántortanító, László az Eger közeli Felnémeten látta el ugyanezt a fontos községi feladatot, Antal pedig Szenterzsébet község kántortanító mestere lett, akit, azt hiszem, nem ok nélkül neveztek palócbáronak. Béla is tanított, élete legvégén Miskolcon találkoztam vele nagyon sokszor. A családi legenda szerint az ő nagyapjuknak vagy dédapjuknak kellett az 1848/49-es szabadságharc bukása után Erdélyből elmenekülniük, mert a szabadságharc idején nagyapjuk bátran viselkedett, és hűségesen forgatta a fegyverét meg az eszét is, s ezért a szabadságharc bukása után az erdélyi nagyobb községet felváltották a magyarországi, bükki hegység tövében fekvő kis faluval, Tarnalelesszel. Sokkal egyszerűbben fogalmazva: ide menekültek, mert menekülniük kellett. Jól megélték itt is, az előkelő címet ugyan elvették tőlük a politika csinálói, meg talán a megkoronázott király is, de itt is jól és teljesen ismeretlenül élhettek cím és rang nélkül kántortanítóként az egyre növekvő családban. S a nem is kicsiny család valamennyi tagja igen jól érezte magát ebben a piciny Heves megyei falucskában a palócok között.

Ebben a családban született nagyanyám, Mária, akiről a ránk is maradt fénykép mindenképpen elárulja, hogy arca is, alakja is a kor fiatalembereinek érdeklődését érthetően felkelthette. Őrizte is Édesanyám a róla készült hatalmas fényképet még nagyon-nagyon hosszú ideig, később azonban kerettel együtt kikerült az öreg fényképek közé, mert a kicsiny lakásban a mi szaporodó családuknak miatta egyre inkább fekvőhelyekre és szekrényekre volt szükségünk, s ezért a nagyméretű fénykép a falról a raktárba került akkor is, még ha az valóban művészi felvétel volt is. Mária nagyanyámat csak fényképről ismerhettem. Nagyon szép leány volt, s szépsége miatt gyorsan férjhez is ment, s még talán éppen hogy 17 éves elmúlt, amikor megkérte a kezét egy fiatalember, akinek a neve szokatlan volt, és idegen eredetre utalt. Friedrich Dezsőnek hívták ugyanis, aki Miskolc közelében fekvő Edelény község katolikus kántora és tanítójának volt második vagy harmadik gyermeke. S így az én nagyon fiatal nagyanyám hamarosan férjhez ment ennek az edelényi kántortanítónak a fiához, aki ugyancsak kántortanító volt. Nagyanyám pedig kilenc hónap után édesanya lett, s a családba született apró leánykát, az én édesanyámat Friedrich Máriának hívták. Így a minden bizonnyal ősi, színmagyar családba bekerült egy Friedrich, egy német nevű kántortanító hasonló foglalkozású fia, akinek az apja a kántorságot a Borsod megyei Edelényben, a csodálatos, barokk kastély közelében gyakorolta minden vasárnap s olykor még hétköznap is.

A szép Inczedy-leány és férje a német hangzású névvel megáldva nagyon boldog házasságban élhettek, de ez a boldogság hamarosan semmivé foszlott, a fiatal anyuka

ugyanis a szoptatás idején váratlanul meghalt. Így anyai nagyanyánkat én és testvéreim hamarosan elvesztettük, s nem is ismerhettük, mert halála több évtizeddel megelőzte a mi születésünket. Nem merném azt leírni, hogy ezért kevesebb szeretetben részesültünk anyai nagyanyánk, nagyapánk családja részéről, mert ez a szeretet szinte megállás nélkül áradt felénk ebből a falusi kántorlaktól. Az árva unoka családja felé pedig ebből a piciny palóc faluból még akkor is áradt, amikor már nagyanyám után dédanyám is meghalt, akit én, sajnos, soha nem is ismerhettem meg. Élt azonban Inczedy Antal nevű, tarnaleleszi dédapám, neki az első világháborúban az egyik lába súlyosan megsebesült, ezért igen nehezen járt, s olyan volt, mintha valamiféle mûlába lett volna neki. Ő az egész nagycsaládnak mindig is a legszeretettebb édesapja és nagyapja és dédapja volt.

Dédapám és három fia a vadásziidényben gyakran az erdőt járták, s a lőtt vadból, a fácánból vagy a nyúlból eggyel-eggyel megajándékozták a mi családunkat is. De érkezett ajándék a föld terméséből, lisztből, krumpliból is az alkalmi, Egerbe érkező szekereken vagy még az autóbuszon is. Ha vadat küldtek, akkor elsősorban nyulat vagy fácánt kaptunk, s ezeket az én édesanyám, aki a nagyanyjától tanulhattott főzni, csodálatosan el tudta készíteni, s ezek mindig különleges lakomát jelentettek az egész családnak. De kaptunk őz, szarvas vagy vaddisznó nyershúst is.

Olvasóim joggal tehetik fel nekem a kérdést, miért és miben halt meg a nagymamád? A kérdés természetesen engem is izgatott, hiszen nagyanyám fiatal volt, talán még a 18-ik életévét sem érte el, amikor már várta szíve alatt édesanyámat. A szülés során történt a tragédia? Vagy a fiatal test nem tudta elviselni a szülés fájdalmait vagy a szoptatás terhei voltak túlsúlyosak? Édesanyámat, akitől nagyszülei minden bizonynyal titkolhatták fiatal édesanyja halálának okát, becsülettel felnevelték, s neki későbbi kérdéseire csak ezt válaszolták: Édesanyád fejének ment a tej. Fejének ment a tej? A szülés és a szoptatás következtében halt volna meg? Nem tudom.

Néhány évvel ezelőtt elindultam, hogy kitudakoljam a fiatalon meghalt nagyanyám halálának az okát. A halotti anyakönyvben kerestem 17 és fél éves nagymamám rövidke életének legfontosabb adatait. A keresztelési anyakönyvben megtaláltam születési adatait, a halotti anyakönyvet azonban nem, mert férjével együtt máshol, egy közeli faluban élt. Hogy hol élt a fiatal pár, nem tudtam kideríteni, de szinte bizonyos hogy Tarnalelesz közelében, valamelyik községben taníthatott Friedrich Dezső nagyapám, nagyanyám tehát ott szülte édesanyámat, s ott is halhatott meg, s a halálozási anyakönyvnek ebben a számomra ismeretlen községben kellene lennie, s ezért én ehhez a lényeges adathoz mind e mai napig nem jutottam hozzá. Abban reménykedem, hogy egyszer ismeretlen nagyanyám fiatalkori, gyermekszülés után bekövetkezett halálának az igazi okát megtalálom.

De az élet nem állt meg még a fiatal élet gyászos halála után sem. Felesége halála után Friedrich Dezső, az én nagyapám, egyedül maradt. Ő jócskán kivárva a szük-

séges gyászév elteltét, feleségül vette valamelyik közeli falu csinos tanítónőjét, a mi Morandi nagymamánkat, aki természetesen magához vette és vállalta a még aprócska édesanyám neveltetését, s ezt követően még az én édesanyámat nyolcéves koráig lelkiismeretesen gondozta, nevelte és ápolta. Ekkor azonban a halál ismét kikövetelte a maga részét az én közvetlen rokonságom köréből. Egy újabb halál ekkor az édesanyám édesapját vitte el. Friedrich Dezső tehát meghalt, s itt hagyta nyilván legkedvesebb, vér szerinti hozzátartozóját, nyolcéves kisleánykáját, az én későbbi édesanyámat.

Friedrich Dezsőnek, az én nagyapámnak még a sírját sem látogathatták nagyon sűrűn az itt maradottak, hiszen a Szentesen lakó Friedrich nagyapám édes testvérbátyja, a művészi fotós Friedrich János saját testvérenek a sírhelyét a saját otthona közelében, Szentesen képzelte el, s valóban ott is temették el. Ennek az árva leánykának a legjobbbat kellett választania, ha ez egyáltalán rá lett volna bízva. Mária, vagy ahogyan az egész családban becézték, Maca tehát visszaköltözött anyai nagyszüleihez, Tarnaleleszre az én dédapámhoz idősebb Inczedy Antalhoz és dédanyámhoz. S nyolc éves korától itt élt Tarnaleleszen nagyapjával, a leleszi kántortanítóval és nagyanyjával, s játszott nagybátyjaival, s leginkább a dédapám legkisebb gyermekével, Bélával, aki alig volt idősebb Édesanyámnál. Itt élt még nagyon sokáig. Igaz, a nagyapám édesanyámat beíratta Gyöngyösre valami polgári iskolafélébe, amit apácák tartottak fenn. Édesanyámnak azonban ez a Tarnalelesztől messze esett lakhatása és tanulása csak a híres gyöngyösi iskola porrá égéséig tartott, amikor is édesanyám lelkileg annyira megsérülhetett a tűzi veszedelmet látván, hogy dédapám végleg hazahozta Gyöngyösről az ő árva unokáját, s attól fogva az unoka itt élt állandóan nagyanyja és nagyapja otthonában, nagybátyjai között, mintha testvérei lettek volna. S tanulta az anyák ősi mesterségét a főzés, a gyermeknevelés, az otthonteremtés legnehezebb tudományát.

Annyi azonban kiderült, hogy ha már az édesanyja évekkal ezelőtt eltávozott az élők sorából, s nyolc év múlva meg az édesapja hagyta teljesen árván édesanyámat. Morandi nagyanyám pedig nem szerette volna ezt a még apró leánykát? Szerette, szerethette nagyon, de természetesen nagyon kívánta, hogy neki is legyen édes gyermeke, akit kilenc hónapig szíve alatt hord, akit fájdalmak közepette a világra szül, s akit csecsemőkorában saját tejével táplál. Ez az én mostoha nagyanyám, akit mi későbbi, második férjéről Morandi nagyanyámnak neveztünk, nem volt mostoha. Ő is tanítónő volt, s gyakran fordultunk meg nála Egerben. A Cifra téri iskolában tanított, s az iskolától nem messze, a Servita utcában lakott két leányával egyedül azért, mert akkor már a Morandi névre hallgató második férje is elköltözött az életből. Morandi nagyanyánk szívesen gondozott, nevelt, tanított minket is, azaz testvéreimet és engem akkor is, ha éppen nem viselkedtünk teljesen kifogástalanul. Pontosán tudta, hogy mi is testvéreimmel együtt gyermekek voltunk. S ennek az egyik legbizonyíthatóbb jele volt az a tény, hogy testvéreimmel együtt gyakran megfordultunk nála, ha már tudtunk va-

lamiben neki segíteni, akkor nem vonakodtunk nála bármit is csinálni, segíteni. Arra határozottan emlékezem, hogy négyéves koromban, amikor édesanyám egri, csáki lakásunkban szülte ötödik gyermekét, azaz máig élő legkisebb testvéremet, akkor rám Morandi nagymama vigyázott, aki tulajdonképpen nem is volt édes nagymama, csak végtelenül jószívű és mindannyiunkat szerető vendég-nagymama.

A tarnaleleszi kántortanító dédapám unokáját, édesanyámat nagyon szerette, s gyakran mondogatta magában, magának és családja tagjainak, szeressétek ezt az árva leánykát, mert az árvára még a nap is másként süt. Ezzel a gondolatával azt jelezte, hogy az árvával természetesen többet kell törődni, mint azzal, akinek apja és anyja is él. A családban, a kántortanítói otthonban különösebb megterhelést nem jelentett a kicsi leány. Ha meg a tanulás annyira kedve szerint volt, akkor meg bármikor beülhetett a vegyes, fiúkkal és leányokkal megrakott osztályba, és hallgathatta nagymama előadását az éppen aktuális anyagról. Lehet, hogy édesanyám is tanúja volt annak a jelenetnek, amit nagymama a családban oly szívesen mesélt el:

– Akkor éppen az első elemisták tanítását kezdtem el – mesélte dédapám. Bizony nem volt könnyű csendet teremteni mindaddig, amíg egy kicsit meg nem emeltem a hangomat. Hangosabban szóltam tehát, s a gyerekek meg azt hitték, hogy én megharagudtam rájuk, hiszen minden fiúgyereket az iskolába úgy engedtek el, hogy majd megrendszabályoz téged a kántor úr egy-két fenékre veréssel, ha rosszul viselkedsz. Majd meséli tovább a történetet tanító dédapám:

– Hangosabb szavamra egyszeriben csönd lett. Még az a szegény árva unokám is megszeppent. Azt hitte, hogy nagyon haragszom a fiúkra és a lányokra. S akkor látom, hogy az első pad alatt az egyik fiúcska matatni kezdett. Közelebb mentem, s láttam, hogy a gyerek egy almát akar ketté törni, de ez csak nagyon nehezen sikerült neki. Ő azonban nem adta fel küzdelmét az almával, addig bajlódott vele, míg végül csak sikerült ketté törnie a kezében lévő gyümölcsöt. Megnézte, melyik a nagyobb, azt betette a padjába, a kisebbet meg felállt, s odasietett a tanító úrhoz, s átadta neki az alábbi szavak kíséretével a kisebbet:

– Ehun e, oszt ne bántsd! Hogy mi lett a sorsa a kisebb fél almának, nem tudom, csak sejtem, hogy a szünetben odaadta árva unokájának, azaz az én Édesanyámnak, aki természetesen korosabb lehetett, mint az osztály vegyes nemű tanulóinak többsége, de a nagyobb birtokában a gyerek viszont nyilván úgy érezte, hogy a kisebb fél almával megszerezte a maga számára a tanító úr jóindulatát.

Sok minden nem történt ott ebben az Isten háta mögötti kis községben, ebben a nagy családban. Amikor a nagymamának, a kántortanító úrnak a fiai felcseperedtek, akkor már nekik is volt puskájuk, s a vadászföldön ők is vadászgúnyát húztak, s elmentek vadra lőni, de mindig csak olyan vadra lőttek, amire éppen engedélyük volt. A vadászathoz kutyákat kellett tartaniuk, s ezeknek az volt a feladatuk, hogy az erdő sűrűjében vagy a tó vizében keressék meg a lelőtt vadat, a nyulat vagy a kacsát vagy

a fácánt. A kutyák pedig nagy felfordulást tudtak rendezni, ha éppen erre való idejük akadt. S természetesen mindig volt idejük arra, hogy felfordítsák a ház csendjét és a rendjét. Vadászat alkalmával erre ezeknek az állatoknak idejük nem volt, mert az ebe-
ket jobban elkapta a vadászszenvedély, mint a fiatal tanító urakat.

Az egyik nyugalmas délután meg dédapám szórakoztatására az egyik kutya az éléskamrában a tejeles cserépedénybe beledugta a fejét, hogy a tejfelből ő is tudjon nyalni és nyelni egy keveset. A baj azonban akkor történt, amikor a konyhalány az éléskamrába lépett, s riadtában ott vette észre, hogy a kutya nem tudja kihúzni a fejét a tejeles csuporból. Vonyított, nyüszített, de sehogyan sem sikerült a cserépedénytől megszabadulnia a kutyának. Szólt hát a lány a kántor úrnak, aki ha nem is káromkodással, de valami cifra szöveggel vette tudomásul kutyája legújabb kalandját. Hívta is a dédapám a legidősebb fiúgyereket, hogy legalább ketten próbálják kutyájukat az önkéntes és kínos fogságából kiszabadítani. Így ketten, egyikük a kutyát próbálta mozdatlanul tartani, másikuk meg szerette volna az állat beszorult fejét kiszabadítani a cserép fogságából. De akárhogy akarták, a kutya egyre erőszakosabb lett. Az állatra meg szükségük lesz nem sokára, hiszen kezdődik a vadászidény, ezért az egyszerű és kivihetetlen módszer helyett egy kivihetőbb, de a kutyára veszélytelenebb módszerhez folyamodtak: nagyon nehezen sikerült a kutyát a cserépedénnyel a fején a trágyadombhoz vonszolni, s több nem kicsi kalapácsütéssel megszabadították kutyájuk fejét a cseréptől. De a trágyadombon nem kellett sokáig szörnyülködniük kutyájuk vakmerősége miatt, mert a házi állatok hamar eltüntették a kellemetlen operáció tejeles nyomait, a szétfolyt tejfelt nem, a cserépdarabokat azonban otthagyták, s ezt csak egyiküknek kellett felszedniük. A legközelebbi vásár alkalmával pedig vásároltak dédapámnak egy majdnem ugyanolyan formájú és egy hasonló méretű cserépedényt. Ilyen és hasonló történetek tarkították a csendes falucska kántorházának nyugalmát.

Hol ezzel, hol azzal bajlódtak, hol ezt, hol amazzal kellett megoldaniuk. Volt egy öreg kocsisuk, aki már évtizedek óta ellátta a lovak dolgát. Neki kellett az istállót tisztán tartania, ha be kellett fognia a lovakat, neki kellett felszerszámozni az állatokat és a kocsit el fogni, s ha falun belülre vagy csak a szomszéd községbe mentek, ezt az öreg kocsisnak egyedül kellett intéznie. Ha városba, Gyöngyösre, Egerbe vagy Ózdra kellett menniük, akkor többnyire a kántor úr egyedül ment a szekéren vagy a hintón, vagy maga mellé ültette az öreg kocsist is, de ilyenkor mindig dédapám vezette a lovat. Tatának, a kocsisnak, a lovak gondozójának messze jó híre volt: nagyon szerette az állatokat, a kántor úr lovait pedig inkább dédelgette, mint hajtotta. Nem sokáig tűrte, hogy a ló saját piszkával akár a patáját is bemocskolja. Ha a ló az istálló szalmájára mocskolt, Tata már fogta is a vasvillát, s azonnal kihajította a mocskot a trágyára, hogy szép tiszta legyen a lóva.

Szegény öreg Tata nagyon szent ember volt, s ha éppen a lovak vagy a tehének helyét tisztította, mindig mormolta a rózsafűzért is, s ilyenkor azonban gyakran összeke-

verte a rózsafűzér titkait meg az Üdvözlégy Mária szavait a szidalom szavával, ha a ló vagy a tehén megint összemocskolta a színtiszta szalmát. De ezen ők a gyerekek, édesanyám és unokatestvérei, a nagyobbacska fiúk legfeljebb mosolyogtak, de meg is értették Tatát, hiszen senki nem volt a közelben olyan, aki annyira szerette volna a kántor úr lovait, mint éppen maga Tata.

Csodálatosan békességes életet éltek ebben az apró Heves megyei faluban dédapámék. Friedrich Dezsőnek, édesanyám édesapjának volt több édes testvére, de azt hiszem, ezt a családot leginkább a XX. század elején a Magyarországon is otthonosan berendezkedett tébécé szedte áldozatait. S neki talán öt vagy hat testvére született, s mindössze egy vagy kettő maradt életben. Az egyik bizonyosan Friedrich János volt, aki Szentesen lakott, s megérte a tisztas öregkort. Szentesi műtermében a vidék jó nevű s művészecseteiket ügyesen használó festőművészek közelében forgolódtott vagy a művészek forgolódtak ökörlötte. Hiszen János bácsi olyasmivel próbálkozott, kísérletezett mesterségszerűen, amivel eddig rajta kívül ott, Szentesen még soha nem kísérletezett senki. „Fényírdája” volt neki, azaz mai nyelvünkön: fényképész műhelye, s ennek az akkor alig ismert mesterségnek a művelése kedvéért meglehetősen terjedelmes és bonyolult készüléke, amit a felvételeknél mindig használt.

Fényírdának ekkor a fotós műhelyét s közelebbről magát a fotós nagyméretű masináját nevezték. S ő János, vagy nekem János bácsi a fotózásnak nem csak a technikáját s a legszükségesebb mesterfogásait is kitanulta, de még művészi ambícióit is ki tudta élni. Ő is forgatta az ecsetet, festett is több képet, de beláthatta, hogy őt művészi ambíciója inkább a fotózáshoz köti. S ez az akkor teljesen modern, új művészeti ág lefoglalta majdnem minden idejét, s így a Tarnaleleszen készített fotói szinte a legapróbb részletekig elárulják János vagy inkább János bácsi művészi képességeit, hiszen ő nem a színek mestere volt, hanem a képek és árnyak, a tárgyak és fények izgathatták őt leginkább. Friedrich János nagyon sokszor ellátogatott a bükkfi falucskába özvegyen maradt öccséhez, s készített olyan fényképeket testvére árva leánykájáról, a kis Macáról, amelyeket nézegetve a jószemű vendég még gyakorlatlanul is felfedezi azonnal az alkotó fotóművész tehetségét.

S ezen kívül olyan jólesően veszi az ember tudomásul, hogy a dédapám kántorsága idején a mintegy félszáz gyerek közé beültette maga mellé a már a gyerekeknél néhány évvel idősebb árva leányunokáját is, holott ő ekkorra a gyöngyösi polgári iskolai tanulmányait már befejezte. Bizonyára az iskola apácatanárainak köszönhetette Édesanyám, hogy fiatal korától kezdve tökéletesen kiírt s évtizedeken át egészen a haláláig felismerhető kézírása volt, s még helyesírási hibák sem fedezhetők fel keze írásában. Ezek szerint a gyöngyösi iskola-nővérek a helyesírás szabályait tökéletesen megtanították Édesanyámnak.

Batta György

Édesapa

Állok a decemberi, halpikkely szürke ég alatt, és várom, hogy karácsony harangmuzsikája a csipkebogyók piros kupoláiból hozzám találjon. Nézem zúzmaraezüstjét a tölgylevélen, de egyre csak édesapát látja szemem – sorvasztja üszkös szíve, görnyedve szenved a kereveten, a fájdalom, ez a kegyetlen robot tele szegezi testét a kín tüskéivel láthatatlanul, s én nem tudok segíteni rajta, csak nézem gyámoltalanul!

És látom őt a fürdőkádban, csontra kopottan, viaszra váltan, – gerincoszlopa – feszülő nyílkáva – most lövi át az elmúlásba?

De nem, még nem, még itt tartja tán a csapból zuhogó vízgyöngyök hópihe kavargása, a vízselyem anyakéz-lágysága: fürdetem ezt az inakká, hegedűhúr izmokká szikkadt szegény gebét, kit már csak a roppanó gerincív – a világ legszomorúbb hídja? – tart össze valamiképp, látom, ahogy pillérei alá helyezi a halál a gyilkos tölteteket, s én nem tudok odaüvölni neki: ne tedd! Ne tedd! Ne tedd!

Itt ér véget a hajdani paripa futása, egy pozsonyi bérlakás hatodik emeletén, a kádban? A vég van már ebben a zihálásban? Itt pusztul végül, kit végighajszoltak vérmezőkön, ki bombatüzektől árkokba lapult a büszke, huszadik századi Európában, kinek a nyelvét is kitepték volna, ha nem akad pár józan elme is a Rima parton, a hazájában?

Állok a csipkebokor fölött, és nézem, hogy telepszik meg az első hópiheraj nevezve levélfészken, állok hómadár surrogásban, s egyre csak apámat látom, fekszik moccsanatlan csendben azon az utolsó ágyon, – még ide köti a lelke egy alig derengő fényzálon, de égeti már a szörnyű máglya, ép sejtje egy sem marad, elemésztí mindet a nagy tűz, mint nap a havat, hang nélkül csontozat roppan, boltozat omlik, mint ágyútűzben torony, ha dől, – ősz haja fehér felhőske – örökre elúszik arcom elől?

S e percben szeme rám nyílik! Rám nyílik, kéken ragyog. Szólna, ám ajka néma, s kezében sem élnek már mozdulatok. Szeme küld valamit mégis, mit talán mostanra tartogatott: fény száll felém, erőszugár, e szem-delejjel átadható, s máris érzem, megfogom bennem, mit örökök rám hagy – az emberi jó.

Bérczessy Lajos

Császármorzsák (a Nagy Háború emlékezete)

„A birodalmak karddal kezdődnek és tintatartóval végződnek”
(Honoré de Balzac)

Az I. világháború vázlatos áttekintése előtt egy igen fontos történetet érdemes megemlíteni: Alfred Redl, vagy ismertebb nevén Redl ezredes árulását.

A K.u.k. haderő főtitkja, a katonai hírszerzés második embere. Kettős ügynök volt. Kém. Az oroszoknak kémkedett. Mérhetetlen károkat okozott a monarchia hadseregének. Sok-sok ember vére szárad a lelkén. A feltárt adatok szerint – mai áron számolva – 896 ezer eurót kapott két megbízatásáért – Júdáspénzként. Leleplezésekor bürokrata főtitkollégái egy fegyvert hagytak az asztalán – kijelölve az utat az öngyilkosságához. Óriási hiba volt! Soha nem derült, derülhetett ki az igazi tevékenysége. Mindenáron eltussolni, kisebbiteni akarták a fiaskót, ám – ahogy nevezték – a Rasende reporter, száguldó riporter, Egon Erwin Kisch nyilvánosságra hozta a világraszóló botrányt.

(Életéről – Dobai Péter regénye alapján – 1985-ben *Redl ezredes* címmel Szabó István rendezett nemzetközi koprodukcióban készült filmdrámát.) Nos, így indult neki az Osztrák–Magyar Monarchia hadserege az 1914-es esztendőnek...

Annak a háborúnak, amelynek fő ellensége a cári birodalom volt, az a birodalom, amelyik segítette Ferenc Józsefnek vérbe fojtani az 1848–49-es magyar szabadságharcot...

Forradalmunk leverésekor – ahogy a nép nevezte később: ferencjóska – 18-20 éves volt. Ám a gyilkolásban kiváló beosztottjai voltak, a kétes családi pedigréjű Julius Jacob von Haynau.

Közutáltan népszerűtlen nevén a bresciai hiéna.

*

Az 1914-es év nyara meleg volt, változatos. A 84 éves császár szokásos napirendjét betartva, igazi bürokrata módjára élt. Kényelmét szolgálta a lég-távszellőzés és a beépített WC is. A sarajevói merénylet, a hadüzenet után megindult a rettenetes propaganda a háború mellett. Őfelségét mindez nem lendítette ki szokásaiból.

Mindkét harcoló oldalról összesen 65 millió embert mozgósítottak. A jelszó volt: *Mire a lombok lehullnak, itthon leszünk.* Illetve *Karácsonyra itthon leszünk.*

De melyik karácsonyra? A vegyi fegyvereket is bevetették. Szörnyű halálok voltak. Ám az alkalmazók olykor nem számoltak a széljárás megfordulásával...

A fegyverek fejlesztése gyors ütemben folyt. Megjelentek a nagy magasságban szálló, szikratávíróval fölszerelt léghajók. Ezeket nehézkességük, sérülékenységük miatt ha-

marosan a repülőgépek követték. Felderítésre, légi fényképezésre, bombázásra, sőt légi géppuskázásra is alkalmasak voltak.

Az eleinte még csak kezdetleges tankokat is modernizáltak: körbe lehetett fogatni a lövegtornyot. Az Antant vettette be sikerrel a szárazföldön repülőket, tankokat.

Nem kerülhetjük meg a vízi-harci járműveket sem csatahajók, tengeralattjárók épültek. És a torpedó kifejlesztése is erre az időre tehető. A szárazföldön a gyalogság, a lovasság volt a számottevő élőerő. Itt is pusztító, immár automata fegyverek kerültek bevetésre.

Az automata géppuskák fejlesztését gőzerővel folytatták a fegyvergyárosok. Bár 1884-ben fejlesztette ki Sir Hiram Stevens *Maxim* a legendássá vált és róla elnevezett géppuskát, szinte évtizedeknek kellett eltelnie, míg lassan eljutottak az „egyszemélyes” gépkarabélyig.

De ne szaladjunk előre. A lovasság, mellett a kézitusája és a szuronyroham is a harcászati része volt. Borzasztó öldökléssel kísérve.

A lovagról: nemcsak huszárlóként voltak harci mének, hanem löveg-, talapvontatóként is. A lóállományról közelítőleg pontos adatok maradtak fenn. A világháború alatt mintegy *másfél millió lovat* veszített el a magyar hadsereg. Ebben nemcsak a harci cselekmények számítanak bele, hanem a takarmányínség és a betegségek is.

*

A Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Karán oktattam Sopronban. Hosszú éveken keresztül a Deák téren áthaladva elmentemben két emlékmű előtt meg-megálltam, és olvastam az emlékező sorokat. Az egyik:

„A volt cs. és kir. 76. gyalogezred elesett **8625** hősenek dicsőséges emlékezetére”

A másikon:

„A m. kir. 18. honvéd népfelkelő gyalogezred **17464** hősi halált halt bajtársának dicső emlékére 1914–1918”

Döbbenet! **26 089** felnőtt, életerős, utódlásra képes férfiember halála. De milyen halála? És mi lett a vége, a jutalma az eredménye ennek a borzasztó véráldozatnak? Tudjuk...

Azt is, hogy amíg a katonák a lövészárokból éhen haltak, patkányhúst ettek, állva fagytak meg, cafatokra szaggatta testüket a gránáteső – „megbízóik” kellemes melegben pezsgöztek, táncoltak, unottan olvasták – az olykor kozmetikázott- harctéri híreket. Vagy számolták a háborús bevételek milliárdjait a kiszállított muníciókért a soha-meg-nem-reklamált papírtalpu!/bakancsokért. Minden korszaknak, háborúnak, aljasságnak meg voltak a maguk Thénardierei! (A *Nyomorultak* halott-kirabló kocsmárosa.) Iszonyúan pusztító háború volt az első világháború, körülbelül 15 millió áldozattal.

Emlékezni kell egy évszázad elteltével is a hősökre. Amíg emlékezünk rájuk, tiszteljük, szeretjük őket. Emlékszobrainknál, fejfaiknál gyertyát gyújtunk, virágot viszünk. Nagyon fontos.

*

Nagyon sok magyar család megszenvedte, elsiratta – ugyan már soha nem látott harctéren elesett, tömegsírban nyugvó – családtagját.

Családunkból, nagy családunkból, többen is megjárták a Nagy Háború poklait. A képen közölt kölesdi ifjú ember, frissen kikerülve az iskola falai közül halt hősi halált. Milyen katonai kiképzést kaphatott? Azóta már tudjuk- szinte semmilyen! Szülei csupán a szemüvegét kaphatták vissza...

A méltatlanul mellőzött, nagyszerű író Babay József regénye a *Mi huszonketten* egy ilyen frontra induló gimnáziumi osztály történetét írta le. (Utoljára 1957-ben adták ki...)

És mintha csak ennek a történetnek európai szintű folytatása lenne a közismert és többször filmvásznonra is vitt Erich Maria Remarque-regény, a *Nyugaton a helyzet változatlan*.

A dunaföldvári Z. Nagy Ferencet – fiaim dédapját – 17 évesen sorozták be. A katonai vezénylő nyelv a közös hadseregben német volt. A fiúk érdekességként ismerték meg az alaki kiképzés „átmagyarosított” vezényszavait tőle.

A szorgalmasan gazdálkodó fiatalember megjárta az olasz front csontfagyasztó, sziklahasogató, „kavernavájó” szörnyűségeit, a mellette robbanó gránáttól hallása is megsérült, majd Przemysl védelmének poklát is túlélve közel száz esztendősen hagyta itt az árnyékvilágot.

*

Az akkori művészvilágot sem hagyta érintetlenül a négyéves világháború. Ismerjük báró Mednyánszky László képeit, rajzait, melyek nem éppen a napos oldalait tárják eléink, örökítik meg az emberi küzdelmeknek.

Hašek – aki maga is részt vett a háborúban – katonaélményei alapján formázza meg az esendő kisémbert Švejk alakját. Bár a pikareszk befejezetlenül maradt, mégis egész. Számos adaptációja készült, filmre vitték, és a színházi zenés földolgozása is hatalmas siker volt. 1971-ben Kerényi Imre rendezésében a József Attila Színházban láthattuk, ahol a tisztiszolgát Bodrogi Gyula, Katz táborigaztát a szeniális Horváth Gyula alakította.

Jeles írókat is elvittek a frontra, hogy tudósítsanak ottani benyomásaikról, a háborúról.

Többek között Molnár Ferenc is 1915-től két éven át volt haditudósító. Sok apró kis történetben írja le, amiket látott. Olyan írásokat is közreadott később, amelyek akkor nem jelenhettek meg. Szemelvényeink az első ízben 1928-ban megjelent *Töml*-ből valók: „1915. Horozanka falu (Kelet-Galícia) az 55. hadosztály parancsnokságánál. Találkozás a Brzezanyból jött négy nővel.

Állóharc, már régen. Úgynevezett relatív nyugalom a fronton. Gyönyörű nyári idő. Ebéd előtt séta a faluban, Hofmann altábornagy hadtestparancsnokkal.

Kocsma előtt parasztszekéren négy városias, tarka ruhás nő. Nevetnek. Sört hozatnak ki. Iszonyú cifra, színes ruhák. Strucctollas „párizsi” kalapok. Soványak. Kicsinyek. Túlzottan kipingált arcok. Sovány arcok, vastag festett ajkak. Beesett, karikás szemek. Vigyorog róluik a tuberkolózis. Harminc-harmincöt évesek lehetnek. Nevető, koravén gyermek-tekintetük van. Katonák tréfálkoznak velük. Altábornagy megjegyzése: „Kokottok”. (Idézőjelben mondja.) Brzezanyból. Repülő örömtanya. Engedélyük van. Egy galíciai nyilvánosházból váltak ki. Altábornagy megjegyzése: „Vendégszereplésen vannak itt.” Süt a nap tovább sétálunk. Altábornagy hosszasan beszél a nyilvános házak szükségszerűségéről a fronton. A tőlünk északra fekvő hadseregcsoportnál már van kettő. A főparancsnokság ellenőrzése alatt. Mindez hétfőn történt.

Szerda. Etap-kommandánsnak, S. honvédezedesnek ötvenedik születésnapja. Meg vagyok híva vacsorára. Nagy társaság lesz. Innen autón félóra. Hnilice falun kell keresztülmenni. D. kapitány értem jön az autóján félhétkor. Még süt a nap. Nagyszerű vacsora lesz. Nagyon messziről néhány ágyúlövés. Repülünk az autón. A falu dombon áll, középen a főtér. A téren öreg, nagyon magas fák. Ritkás lomb. Egy fán függ felakasztva mind a négy nő. Tábla a nyakukban: „Spion”. A tollas kalapok a fejükön. Egyiknek szájában szivar. Rikítanak a ruhaszínek.”

És egy másik:

„A cenzúra törölte 1915-ben egy cikkemből a következő sorokat: Ma este megjött a Pálffy-téri hadikórházból K.-né, aki ott egész nap ápolónői szolgálatot teljesít. Elmondta, hogy látott két nyomorék katonát mosakodni: az egyiknek a jobbkarja hiányzott, a másiknak a balkarja. Kezet mostak úgy, mint azok, akiknek a jó Isten meghagyta mind a két kezét – csak éppen ketten szövetkeztek a kézmosáshoz: az egyik a balkezét, a másiknak a jobbkezevel mosta.”

*

Múlt év második felében Budapesten a Várkert bazárban fél éven keresztül döbbenetes kiállítás volt látható: Új világ született – Európai testvérháború címmel.

Az első világháborút bemutató kiállítást a Terror Háza Múzeum csapata rendezte Schmidt Mária vezetésével.

Mindjárt a Duna-parti bejáratnál több embernagyságnyi katonai szoborcsoport vonta magára az arra járók figyelmét a bejáratnál.

Aki látta, sohasem felejt el. A gőzölgő mocsaras hadszínteret, a lövészárkok halálszagú vermét, a szimbolikus vágóhidat, ahol az emberélet csak percnyi volt. A lovak, kutyák, galambok, mind „harcoltak”, nem volt kímélet. Ember, állat pusztult százezerszám. Valós nagyságú lovas katonák szemléltették, miként is harcolt a magyar huszár. Az egészségügy, az orvoslás helyzete, a fegyverek súlya mind jól érzékelhető volt. Egy kisteremben filmek is megnézhetőek voltak az események.

A hosszas fősorolás helyett a végén az odalátogató belépett egy tükörterembe, ame-

lyik csupa hófehér sírkőből álló temetőkert volt. Jelzésképpen pár jeles, különböző felekezetekhez tartozó személyek nevével is erősítve.

A tükörlátvány megezerszerelte a döbbenetet. A halál döbbenetét. A halál, a gyász színe fehér. Sok kultúrában az.

*

A császár/és magyar király vadászni jár Gödöllőre is. Már nem nagyon élvezi. Unja a beetetett, elétálat vadakat.

Az első világháború „félidejénél” járunk, 1916-ot ír a naptár. A 86 éves uralkodó napjai egykedvűen telnek, a napi hadijelentések olvasatán sem tud már fellelkedni.

November huszadikán torokfájásra panaszkodott. Orvosi tanácsra sem volt hajlandó pihenni. Rá egy napra a torokfájásból tüdőgyulladás lett, magas lázzal.

Álmában halt meg.

Még két évig dúlt az esztelen háború, mind jobban kiterjedvén, s a Monarchia vesztével végződött. Mit hagyott ránk a császár-király/immár akkor a fia IV. Károly/?

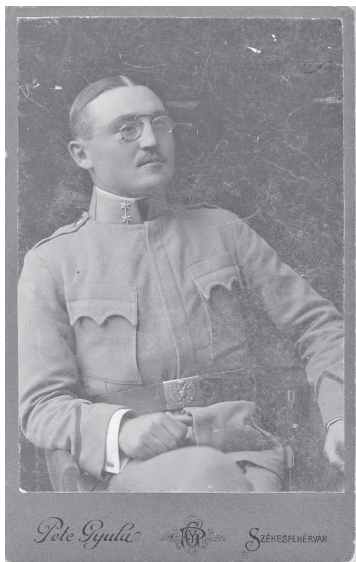
Csak veszteséget, vért és könnyeket, különösen Magyarország számára! Trianon emlékezete belénk égett. A miért?-re sok válasz van. Ne feledjük ezt sem!

És mi jutott az osztrák Ausztriának? (A házassági kapcsolatok építésében, a diplomáciában mindig erősek voltak.)

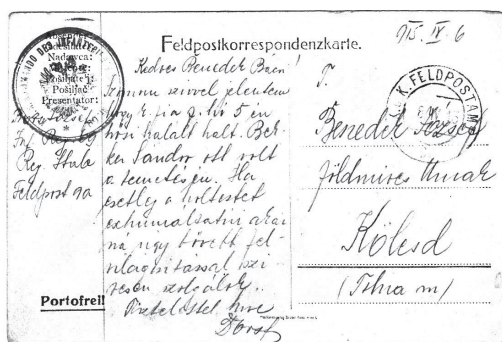
Egy *sosemvolt ország*részt kaptak ők is a szövetséges-vesztes „tortájából” *Burgenlandot*. Négy magyar vármegyéből hasítottak ki **213** önálló települést, településrészt! Mindez **3967** négyzetkilométert és **287** ezer embert jelentett...Ez 1921-es adat.

A Habsburgokat kiebrudalták, ám belőlük élnek. Schönbrunn – ma jövedelmező turista-látványosság! Érdekes világ!

*

Benedek János az I. világháború (a Szekszárdi Garay János Fiúgimnázium) frissen érettségizett első hősi halottja. Szülei csak a szemüvegét kapták vissza... Pár hét múlva jött az újabb értesítés: egy ütközetben bátyja elvesztette egyik lábát...

A tábori posta halálértesítő elő- és hátlapja. (A feladót a bélyegző alatt *hat nyelven* írták!)

Címzett: Benedek József földműves úrnak, Kölesd, Tolna megye. Dátum: 1915.IV. 6. Kedves Benedek Bácsi! Szomorú szívvel jelentem, hogy kedves fia folyó hó 5-én hősi halált halt. Bekken Sándor ott volt a temetésén. Ha esetleg a holttestet exhumáltatni akarná, úgy bővebb felvilágosítással szívesen szolgálok. Tisztelettel: olvashatatlan aláírás)

Forrásmunkákból:

A magyar huszár: Reé László kiadása, Budapest, 1936.

Babay József: *Mi huszonketten.* Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest 1957

Hašek Jaroslav: *Švejk, a derék katona* című befejezetlen regényének zenés változata József Attila Színházban *Švejk a háttországban* címmel

Molnár Ferenc: *A toll.* Franklin Kiadó, Budapest, 1928.

Remarque Erch Maria: *Nyugaton a helyzet változatlan.* Cartaphilus Kiadó Kft. 2008. http://nagyhaboru.blog.hu/2015/12/04/ember_rozsdavoros_tajban (2016. 10.)

Stengeli Andrásné Berzicza Julianna (89) közlése – Kölesd

Berzicza Józsefné Z. Nagy Erzsébet (93) közlése – Dunaföldvár

Saitos Lajos

A panaszfalra

Takács Imrének

Hanyatt lökött nő
a világ.

Csupa szemérem,
csupa szeméremvirág,
emlőhegyek, ágyékvölgyek,
nemzőszerű lombos tölgyek,
árnyékában barlang tátong,
elnyel hetven tő virágot,
barlang-szája-humuszából
hétszáz fekete rózsa világol,
megvilágít kezét, lábat,
köldökmetszést harminchármat,
harminchárom éhes száját,
harminchárom szomjas torkot,
énektelent, éltetelent,
s méhében még hányat hordoz,
hányat hordoz,
ó, emberek?

Farkast hányat,
tigrist hányat,
oroszlánt vagy leopárdot?!
Csupa vérszomjas vadállat.

Vérörvény
a vérző völgyben,
s vérző völgyből a vérpára
rárakódik szempillámra,
alig látok.

Alig látok túl a hegyen,
köldök-tájon, degesz-begyén,
veszélytelen, sugármentes tekintetet.

Itt nincs vérvölgy,
barna rög van,
humuszt termő, barna dombhát.
S mi haszna van?

Haszna mi van?

A zöld fűnek?
Szőlővesszőn aranyfürtnek?
Tudás fáján alma termett,
a gyümölcsből hányan esznek?
Hányan isznak hús patakból,
nem a kocsmák italából,
nem a kukák szemetjéből,
nem a szelek hordták össze,
nem a szelek hordják azt szét,
ó, emberek, feleljetek!
Feleljetek!

Feleljetek!

Feleljetek!

Szirmai Péter

A belső sivatag

Lovammal a kihunyófélben lévő tűz mellett szunyókáltunk, mikor megjelent anyám. Hátán kardigán, testén a szokásos melegítő, lábán könnyű, lapos sarkú cipő. Léptei felverték a sivatag porát. Felpattantam, de intett, hogy üljek vissza. Öregesen leült velem szemben egy homokdombra, félrehajtotta arcából ősz haját, megigazította a kendőjét, és rám nézett. Lovam tovább szunyókált, de a körülöttem ólálkodó sakálok mögém telepedtek, és mereven nézték őt. Azt kérdeztem:

– Minden rendben van odaát?

Anyám várt, csak várt, nem szólt. Térdei előtt összekulcsolta öreg, csontos kezeit. Előbb engem, majd a tüzet nézte. Csak ennyit mondott:

– Persze.

Mereven néztem a szemét, vékony, csontba metszett arcát. Hosszú ideig várt, aztán azt mondta:

– Katonák érkeznek ide.

Azt kérdeztem:

– Miféle katonák? Külső seregek?

Azt mondta:

– Nem. Az ország hadserege. Hogyan is gondoltad, hogy elbújhatsz előlük?

Hallgattunk, és a tüzet néztük. Azt kérdeztem:

– És pontosan mit akarnak?

Anyám a tüzet nézve válaszolt:

– Mindenkit besoroznak.

Belső zsebemből cigarettát kotortam elő, a számba illesztettem, a csizmám talpán gyufát gyújtottam. Anyám mereven figyelte, ahogy a sötétben felizzik, majd ismét kihuny a parázs. Magam elé fújtam a füstöt, ami egyesült a tűz füstjével, és az ég felé szállt. Azt kérdeztem:

– Háború van?

Anyám végigmért. Azt felelte:

– Nincs. Valami más van. Nehéz pontosan meghatározni, hogy micsoda. A militarizálódás fokozódik. Az állam minden hadra fogható embert besoroz, hogy céljainak szolgálatába állítsa.

Számhoz emeltem a cigarettát. Kifújtam a füstöt, majd azt kérdeztem:

– És mi a célja az államnak?

Erre nem válaszolt anyám. Hosszan nézte a tüzet, aztán felállt, intett felénk, és eltűnt a sötétben.

Hamarosan lódobogást hallottunk. A sakálok szétrebbentek. A cigarettát a tűzbe

dobtam. A dobogás egyre erősödött. A sötétben nem láttuk, csak hallottuk a lovak patájának csattogását. Aztán ott álltak előttünk a lovasok. Nem számoltam meg őket, de nagyjából tízen lehettek. A katonák, mert mondanom sem kell, hogy azok voltak, nem szálltak le a lóról: nyeregben maradtak, a lovak még percekig ott topogtak körülünk. Aztán mégis leszálltak a lóról a katonák. Két katona – egy fiatal: harminc év körüli, és egy idősebb: ötvenes – elvált a többitől, és megállt előttünk. A fiatalabb odalépett hozzám, és azt mondta:

– Keljen föl a földről! Tisztelje meg a tábornok urat azzal, hogy állva fogadja!

Lassan kászálódtam, erre megragadta a kabátomat, és szabályosan fölcibált a földről. Lovam látva ezt, felpattant, és mellém állt.

A tábornok, vékony, ráncos arcú, cinikus mosolyú férfi levette a sapkáját, végigsimított a homlokán, majd egészen közel lépett hozzám: éreztem a számon savanykás leheletét. A szemembe nézett, végigpásztázta az arcomat, majd a tekintete ismét a szememen állapodott meg. A szeme hideg volt, mint egy darab fém. Jó egy percig álltunk így. Aztán épphogy elfordította a fejét, és azt kérdezte a másik tisztől:

– Hogy hívják?

A tiszt sebesen lapozgatni kezdett egy gyűrött jegyzéket. Hármat lapozott, aztán az ujját lefelé futtatta a lapon, a lap alján megállt, és azt mondta:

– Pedro Antonio K.

A tábornok azt kérdezte:

– Tudunk valamit a múltjáról?

A beosztott tiszt azt válaszolta:

– Igen. A régi Cég alkalmazottja volt. Amikor az állam átvette a Cég irányítását, nem értett egyet ezzel, távozott a Cégtől, sőt a lakhelyéről is. Tartózkodási helye eddig ismeretlen volt.

A tábornok gúnyos mosollyal nézett rám.

– Nem tudta, K, hogy ebben az országban nem lehet elbújni? Még a sivatagban sem?

Mereven néztem az arcát. Így folytatta:

– A régi Cég embereire ez különösen vonatkozik. Mindent tudunk magukról. El sem tudja képzelni, hogy milyen modern nyomkövető technikákat alkalmazunk.

Kurtán felnevetett. Aztán így folytatta:

– Na jó! Beszéljünk a jövőről!

Kicsit hátrább lépett, mögém nézett, majd hirtelen ismét az arcomba: próbára akart tenni, hogy hogyan viselkedem, amikor azt gondolom, hogy nem vagyok közvetlen megfigyelés alatt. Az arcom meg se rezzen. Persze ismertem ezt a trükköt, évekig dolgoztam a Cégnél. Elmosolyodott, és azt mondta:

– Rendben. Szóval... Átszervezzük a Céget. Hatékonyabb, céltudatosabb Céget akarok. Komoly, számon kérhető feladatokat osztunk maguknak.

Fejét enyhén hátrafordítva kérdezte:

– Ő a használható emberek listájában szerepel, igaz, főhadnagy úr?

– Jelentem, igen.

Ismét felém fordult. Azt kérdezte:

– Nos, K, van kedve visszatérni? Jól gondolja meg a választ, mert könnyen szerezhet magának magas rangú ellenségeket.

A kihuny tűzhelyet bámultam. Üres volt az agyam. Csak annyit tudtam hebegni:

– Adnak gondolkodási időt?

A tábornok végigmért.

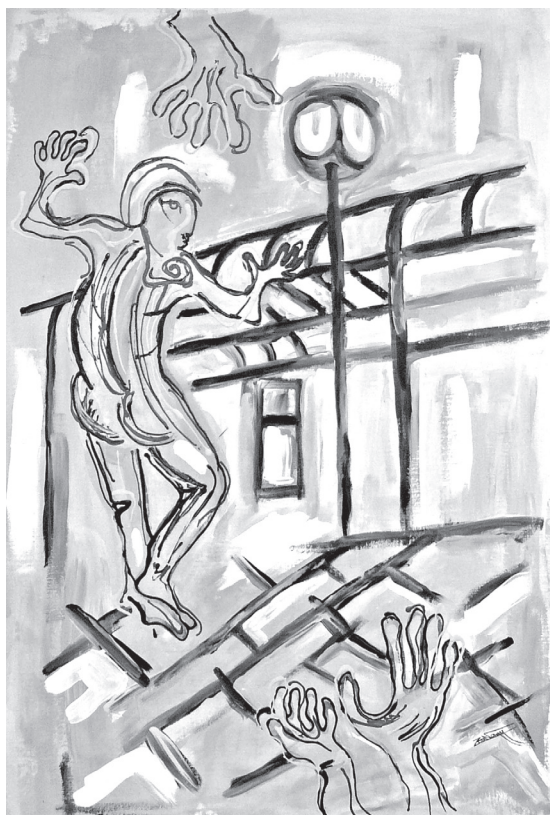
– Jól van. Megyünk tovább a környező falvakba. Holnap este visszajövünk.

Azzal sarkon fordult, intett az egyik fiatal katonának, az elé vitte a lovát, és fogta a kantárszárat, amíg felszállt a lóra. A tábornok azt kiáltotta felém:

– Gondolja meg jól a választ!

Megfordította a lovát, és elvágtatott a nyugati látóhatár felé. A többi katona követte.

Tudtam, hogy már csak egy helyen élhetnek innentől kezdve: a belső sivatagban, ahová normális ember csak kísérővel megy be.

Szente B. Levente

A ház belülről

a polcokon még ott voltak
az antikvárium illatú könyvek
meg azok a kövek és az ősvilági lenyomatok
és a már sárga fényképek között turkáltál éppen
amikor elhúztam a régi sötétítőt – emlékszem
te éppen sóhajtottál hogy mennyire fáj
én rád néztem mereven kissé riadtan tán
mozdulatlan álltam ott
köröttünk megannyi gyöngye fényárny
a régi tárgyak és bútorok között
a fal tükrök mint szétmázolt tér-idő kapu
és összerezzenem mert
féltem, hogy tán most
ebben a megfeszített percben elveszítelek
mintha lelkünk összekapcsolódott volna mégis
olyan volt akár a ház belülről –

csak a küszöb volt mi bent tartotta a meleget

Hazafelé

Nálunk naponta ingét vedli az ég –
azt mondják: már ilyen ez a világ

se zöld, se piros, kissé gyulladt, szürke, olyan,
mint az árnyak mögött kuporgó énem leginkább

mint öregedő kérges, tenyeremben a barázdák,
messzi futnak, egyenest az ég felé mutatnak benne a falubeli utcák

de esténként te csak emlékezz –
nézd, hogyan hajol föléd csillag és holdbeli tájarcom,
kinyújtóznak benne a piros-kék házak, míg lelkedben őrt állnak az út menti akácfák.

torkodban dadog a lélek és megszorul a szó:
házat. házat. ennyit akartál?

Mint régen a hó

Most köd van köröttem,
tejfehér, mint régen a hó.
Alattam, úgy hiszem régi kockakövek.
Emlékeztetőül, hogy álmodni volna jó.

Sehol egy támasz, miben kapaszkodni kéne,
csak mint régen a hó: ég és föld között,
képlékenysége szinte riasztó.

Lejegyzem máskor az időt.
A retinám falába égett fehér-fekete képet pedig nem feledem.
Se a hóban a szélfúttá nyomokat, amelyek egykor még utat mutattak.
Egészen más utat.
A mélységből kivezető kutat.

Hozzád...

hozzád utazom ismét
újra és újra ezt megteszem –
te – ki nekem vadon nőtt virág
lettél és voltál szép holdfényszerenád

hajadban hajnali harmat gyöngye hevert
alá és alápergett elborítva
maga alá gyűrt
tested köré tekert

Lisztóczy László

Levél Sztánára

A hetvenéves Szabó Zsolt köszöntése

Kedves Zsolt Barátom!

Ugye, emlékszel még az első találkozásunkra? Az 1980-as évek közepe táján történt, amikor Ilia Mihály bevont egy, a két világháború közötti erdélyi magyar irodalmat kutató munkacsoportba. Az én választásom Benedek Elek utolsó pályaszakaszára, erdélyi irodalomszervező munkásságára esett. Lengyel Dénes hívta föl rád a figyelmet, tőle tudtam meg, hogy Elek nagyapó erdélyi irodalmi levelezésének a közreadásán munkálkods, az első kötet már napvilágot is látott. A kolozsvári vasútállomást jelöltük ki a személyes találkozás színhelyéül. Te – ahogy előre megbeszéltük – a *Művelődés* egyik számát tartottad a kezvedben, nekem pedig az *Új Tükör* volt az ismertetőjelem. Akkoriban épp tilos volt magánlakásokban megszállni, ezért szobát foglaltál nekem az egyik kolozsvári szállodában. Kezembe adtad Benedek Elek irodalmi levelezésének még megjelenésre váró anyagát, továbbá az első kötetből kicenzúrázott leveleket és levélrészleteket. Néhány napig megszállottan jegyzeteltem ideiglenes lakhelyemen, és felbecsülhetetlen kincsekkel tértem haza. Ezeket felhasználva írtam meg *Benedek Elek és a romániai magyar irodalom kezdetei* című tanulmányomat. A Te feltáró munkád és kiváló jegyzeteid nélkül aligha tudtam volna boldogulni a témával. Az 1920-as évek erdélyi irodalmának nélkülözhetetlen forrása ez a négykötetessé gazdagodó levélgyűjtemény. Ha egyebet nem tettél volna, csupán ezért is emlékezni fog rád az utókor, amíg magyarok élnek a földön.

Akkor tapasztalt, párját ritkító segítőkészséged, önzetlenséged és nagyvonalúságod barátságunk egész történetét végigkísérte. Olyan ember segítségével ismerhettem meg Erdélyt, aki úgy ismerte a valaha Tündérkertnek nevezett országrészt, mint a tenyerét. Soha nem felejttem el, hogy egyszer útitársaimmal – Feleségemmel és régi, kedves tanítványommal, Román Évával – a Házsongárdi temetőt szerettük volna bebarangolni, és téged kértünk föl kalauzolásra. A temető bejáratánál megvásároltuk az összes virágot, és heccelődtünk, hogy nem tudsz elvinni minket annyira híres magyarnak a sírjához, amennyi virágszálat magunkhoz ölelünk. Fogadást kötöttél velünk, hogy előítéletünknek az ellenkezőjét fogod bizonyítani. Megállapodtunk, hogy minden sírra csak egyetlen virágszálat teszünk. Mi ígéretedet elhamarkodottnak, könnyelműnek ítéltük, és eleinte nagykegyesen két-három virágot is a sírokra helyeztünk. Később kezdtük a takarékoskodást, mert a virágok hamarabb elfogytak, mint a sírok. Persze könnyű volt ilyen szégyenbe

hozni jóhiszemű barátait annak, aki gyermekkorában újra és újra a nagypjával, Szentimrei Jenővel járta végig a temetőt.

Egy másik alkalommal arra kértünk, hogy jöjj velünk, és vigyél el minket azokra az emlékhelyekre, amelyek nagypád és atyai jó barátja, Benedek Elek életében említésre méltó szerepet játszottak. Ezt az utazást is felejthetlenné tette a Házsongárdi temetőben tapasztalt helyismereted és tájékozottságod, no meg a lényedből, szavaidból áradó szeretet, amelyet Erdély múltja és jelene iránt éreztél. Különösen emlékezetes volt közös kirándulásunk mészkői epizódja. Ott természetesen Balázs Ferenc sírjára vittünk virágot. A temető közelében egy kovácsmesterrel ismerkedtünk meg, aki olyan, a kohóból és az izzó vasból kiröppenő szikráktól is megvédő kötényt viselt munkája közben, amelyet édesapám, aki szintén kovácsmester volt. Ő és családja pazar vendéglátásban részesített bennünket. Engem ez a találkozás roppantul meghatott, ettől – és persze az élmények gazdagságától, amit bizonyára tovább hevített a menet közben elfogyasztott pálinka ereje is – könny szökött a szemembe. Könnyet láttam csillogni a Te szemedben is. Nemcsak ott és nem is csak akkor, hanem mindig, amikor a szeretet határokön átívelő gesztusaival találkozta.

Nagyon szép emlékem a *Verseken tündöklő Erdély* című antológiásorozat szerkesztése és erdélyi fogadtatása az 1990-es évek első felében. Te is részt vettél, testvéreddel, a sepsiszentgyörgyi Castrum Könyvkiadó vezetőjével, Bojtával együttműködve, a kötetek megformálásában és az erdélyi könyvbemutató körutak szervezésében. A diktatúra bukását követő eufória akkor még nem csitult el, számtalan megható és fölemelő élményben volt részünk. A közös munka szépsége és az azt kísérő siker képességeink, emberségünk legmélyebb, legtisztább tartalékait is mozgósította.

A kezdetektől önzetlenül támogattad az Egerben működő Dsida Jenő Baráti Kör tevékenységét, melynek alapítója és mindmáig elnöke vagyok. Részt vállaltál irodalmi egyesületünk erdélyi megismertetéséből, folyóiratodban, a *Művelődésben* többször is bemutattad és népszerűsítetted programjainkat, néhányszor közzétetted éves beszámolóinkat is. A *Művelődés* ettől függetlenül is elevenen él az emlékezetünkben. A lapot a legsötétebb években és a legmostohább körülmények között is életben tartottad, utakat építéssel lélektől lélekig, híven szolgáltad az erdélyi magyar kultúra ügyét. Megindítottad a folyóirat könyvsorozatát, és hasznosabbnál hasznosabb kiadványokkal gazdagítottad az Erdély – és elsősorban Kolozsvár – múltjára vonatkozó ismereteinket. A Dsida Jenő Baráti Kör összejövetelein színvonalas előadásokat és könyvbemutatókat tartottál. Egyszer Sas Péterrel folytattál eszmecserét Kolozsvárnak a magyar művelődésben betöltött szerepéről. Neked köszönhetjük Sas Péter barátságát is, aki nem mindennapi érzékkel, tehetséggel és szorgalommal tárja föl Kolozsvár művelődéstörténetének elfelejtett értékeit és kuriózumait.

Egyéniségednek és tevékenységednek az önzetlenség, az áldozatkészség mellett a hűség a kulcsszava. Az Erdély iránti hűség az archimedesi pontja egész életednek és munkásságodnak. Engem leginkább a volt osztályfőnököd, Árkossy Sanyi bácsi iránt táplált, soha nem lankadó szereteted és hűséged ragadott meg. Rendszeresen fölkerested őt egri otthonában, pártfogoltad, és segítetted élete alkonyán is.

Következetes hűséggel és szeretettel állsz mellettem és a Dsida Jenő Baráti Kör mellett is. Hetvenedik születésnapod alkalmából Margó és Éva nevében is hálatelt szívvel szeretném megköszönni mindazt, amit értünk és irodalmi egyesületünkért tettél.

Áldjon meg Téged és Szeretteid a Mindenható hosszú, boldog élettel!

Baráti öleléssel:

Lisztóczky László

Eger, 2016. május 16.

A sztánai Varjúvár

(forrás: commons.wikimedia.org)

Szekeres Mária

útjaid most fénylenek...

Uram, útjaid most fénylenek.
Távolba néznék, nem lehet.
Visszanéznék, nem érdemes.
Útjaid mégis úgy fénylenek!
Magas az Ég, és szüntelen
emelkedik előttem a Kereszt,
mely most fénylőn béketelt.
Útjaid most hogy fénylenek –
tengert hasító erőd felett.
A pillanat megáll, megakad,
míg utamra szólít szelíd szavad.
E béke talán társam marad,
mikor újra sötétben zuhanok
Eged alatt...

Most...

Most egy vakult tekintet
egedet kutatja, Uram.
Arcod földi göröngyök
fedik el makacsul előlem.
Csak a hit, hogy itt vagy,
ebben is itt vagy, és hallod,
igen, hallod szívem dobbanását,
csak valami józan elgondolás
vagyok most, és a Hold fénye
esendően zuhan az ablakon
keresztül álmatlan éjszakám
izzadt párnáira.

Márták és Máriaik?

az égen végtelen, örök mosoly.
az Idő vibráló napsugár, eloszlik,
majd újra kél...
súlyos kérdőjel - magam - áttetsző tekintet:
élek. gondolkodom.
légydongás és csend...
közelemben szüntelen tevékeny élet,
munka és öröm öntudatlan... valóság?...
én csak Arcod kutatom, kezem kész
csendes munkára is, ha megtalálom...
hogyan vezetsz? hol akarsz látni
Márták szüntelen munkazajában?
ragyogj fel megalázottságomon...

Bertha Zoltán

Monográfia a felvidéki sorsrealizmus mesteréről

Márkus Béla: Duba Gyula élete és műve

Duba Gyula terjedelmes és sokszínű életműve a maga gazdagságában bontakozik ki előttünk – a friss és éles szemmel rátekintő és annak szövegvilágát páratlan elmélyüléssel bejáró Márkus Béla könyvében. Minden irányból megfigyelve ezt a hatalmas prózatermést világít rá az elemző mind az életrajziség, a közösségi, kisebbségi sorsélményiség, a konfesszionális és krónikás történelmiség meghatározó alapvonásaira, mind pedig a kispróza számtalan változatától (kroki, tárca, karcolat, anekdota, humoreszk, karikatúra, paródia, satíra, novella, elbeszélés, riport) a trilógiákat is felölelő regényfolyamokig, a szociográfiától az esszéig, a tanulmánytól a vitairatig szélesedő műfaji és hangnemi skálára – amelyen a szerkesztőként, kiadóvezetőként, irodalomszervezőként, közéleti személyiségként is kiemelkedő szerepet betöltő író megszólalt.

Szeberényi Zoltán kismonográfiája (meg Koncsol László, Fónod Zoltán, Görömbei András és mások pályarajzai) után újra megbizonyosodhatunk, hogy Duba valóban (Szeberényi szerint) „par excellence” szlovákiai magyar író, akinek áradó epikus művészete a felvidéki „magyar kisebbség szépprózába lényegített életregényét, erkölcsi fejlődésképét, harcait és szenvedéseit is” elevenen kiábrázolja. De arról is, hogy ez a fajta tizenkilencedik századi vétetésű (részint oroszos, dosztojevskiji inspirációjú) nagyrealizmus miféle olyan átalakulásokon keresztül formálódik és újul, amelyek egyes regényeit a modern analitikus lélektaniség, az idősíkmozgató többnézőpontúság, a jelképi, mitizáló-vizionárius elvonatkoztatás, fikció és (néhánykor egyenesen kulcsregényi) valóságosság komplex összjátéka, a bohózatos-karneváli historikusság, az egzisztencialista és én-elbeszélői identitáselbizonytalanítás, sőt akár a posztmodern jellegű metanarrációs önreflexivitas felé is mozdíthatják, tágíthatják. Márkus Béla kötetének borítóján a kiadói ajánlás is méltán hangsúlyozza, hogy az árnyalatosságukban pazar szövegelemzések mellett a sokirányú megközelítés nem bezárja a műveket valamilyen elméleti skatulyákba, hanem éppenséggel megnyitja „a legváltozatosabb szemléletek számára is”. Nem mintha a valóságirodalmi megjelenítésmód, a társadalomleíró hitelesség, a személyes és kollektív gondtapasztalatok dokumentatív epikai kivetítése, megörökítése nem lenne önmagában is megbecsülendő értékminőség – mint a *Vajúdó parasztvilág* remeklésében (s persze ha igazán tényszerű és érzékletesen

megélenkített életanyag telíti, s szociologikum és lírai látásmód, tárgyilagosság és vallomássóság úgy szervesül, hogy az – csak kisebbségeket számba véve is – Sütő András, Horváth István, Szabó Gyula, Fehér Ferenc, Gál Sándor, Zalabai Zsigmond rangos kortárs teljesítményei között válik időtállóvá) –, de az önéletírás, a kulturális emlékezet, az emlékezhely-teremtődés fenomenológiájára összpontosító újfajta értelmezési szempontok mégis megint aktualizálhatják a fakulni látászó esztétikai sajátosságokat, mindazt, amit többen már akár korszerűtlennek is vélhettek.

Márkus Béla bravúros (mikro)filológiai aprólékossággal kritizálja, ha az író nyelvezetébe stílusos pongyolaságok, lapos, ideologikus szóhasználatok vagy a korabeli szólamosság frázisai szüremkednek be, ha a figura- és cselekményfestés sematizálódik, ha a prózai kommentárok olykor sablonossá üresek vagy motiválatlan, kifejtetlen és hatástalan állításokká közhelyesednek, ha eluralkodik az „alaktalan” jelző az egyes szereplők vágyódásainak, szorongó közérzetének, fájdalmainak felületes jellemzésekor, ráadásul túlírt, terjengős cselekményfejezetekbe ágyazódik; mindent észrevesz tehát, ami rongálja az esztétikai igényességet. Bírálja, hogy a parasztság sorsában a vajúdat az író a szövetkezetesítés hamis illúziójához kapcsolja – viszont azt is helyteleníti, hogy a történelmi csalódást, kiábrándulást hordozó regényfolytatást, az ezredfordulós (Fónod szerint összegző, életmű-betetőző) *Halódó parasztvilág*ot már szinte semmilyen értékelő visszhang nem kísérte, holott ez tartalmazza azt az igazán autentikus beismerést, hogy csak ő hitte a vajúdat egy új és jobb világ kezdetének, a valóság rácafol utólag is; az „önéletrajzi szerzőtől a névadás révén eltávolított elbeszélő-főhős ítéletet mond az elbeszélő önéletrajzi én felett.” És az ilyen típusú narratológiai megrétegződések szférája – a leíró és történetmondó elbeszélésformákban, a szereplők áttetsző tudatában jelentkező dialogicitás, a zúgó belső hangok morális és társadalmi konfliktusokkal terhelt lelkiállapotok, „kétlelkűségek” megérzékítésére alkalmas összetettsége – mind-mind a pszichológiai realizmus modernizálódására vall. El odáig, hogy maga az írás (a visszaemlékező, autobiografikus alkotás vagy – Paul Ricoeurrel szólva – „teremtő utánzás”) is tematizált és problematizált tetté képeződik – a szöveg tárgyává avatódik –, s már szinte posztmodern téziszmondatokká fogalmazódik: „írói gondjaim és munkamódszerem a történet szerves részévé válnak, értelmezik a dolgok súlyát, és befolyásolhatják az eseményeket”; „munkámnak magam is tárgya, kiszolgáltatottja vagyok”. Vagyis másfelől, az avítasnak tetsző beszédmodor disszonanciáira kendőzetlenül rámutató monográfus efféle rendkívül izgalmas jelenségeket is feltérképez. Mindez azonban – negyedszázadnál is régebb óta – egyre inkább kiszorul az ízlésalakító irodalomtörténeti kanonizációk látóköréből. Alig írnak recenziót is a húsznál jóval több új Doba-kötetről, s a nevét is ritkán említik tekintélyes összefoglaló kézikönyvekben. Most azonban a lehető

legteljesebb kárpótlást nyújtja ez a pályakép. Példátlanul üde elfogulatlansággal vesz szemügyre hibákat és erényeket; hol indokoltan kifogásol valamit, máskor pedig feltétlenül dicséri, ami kortól, divattól független értéként kidomborodik. Prekonceptió és apológia nélkül, s így a reveláció lényegláttató erejével alkalmazza azokat a teoretikus (kultúrantropológiai, térpoétikai, narrato-poétikai, szociálpszichológiai) szempontokat, amelyek valódi bölcséleti alázattal fürkészik a létezés ugyanazon titkait, amelyekhez az irodalmi szövegek nem a vonatkozó elméleti tételeket igazoló illusztrációként, hanem autonóm felismerések és intuíciók (s evidensen az elmesélés eredendő és öntörvényű olvasmányossága, élvezetes kalandossága, fordulatossága, életessége) révén kapcsolódnak, közelednek. Például a „boldog terek” (a személyes és közösségi önazonosság intim alapjai) közé tartozik a szülői ház (amelyben egykor lakoztunk, az később bennünk és örökre lakozik) – és Duba Gyula megannyi hontfüzesgyarmati, Garam menti „jelentése”, Szabó Zoltán-i „szerelmes földrajza” a parasztporta, az udvar, a kert, a falu, a vidék ihletett és valóban részletes, körültekintő felidézését végzi el. Megragadón tanúsítva, amit többek között Jan Assmann az individuális és kollektív emlékezetstruktúra identitásmegetartó távlati kapcsán felderít. S aztán ami az egész életművet betölti: hogy monumentális (és szemléletes jelenetekkel dúsított) körképét, tablóját nyújtja a hagyományos szlovákiai magyar falu táji, természeti, emberi, lelki, erkölcsi és történelmi hely- és önismeretének, valamint a háború után innen induló és urbanizálódó nemzedéknek, nemzetiségi értelmiségnek (*Szabadesés, Ugrás a semmibe, Ívnek a csukák, Örvénylő idő, Aszály, Álmodtak tengert, Valami elmúlt* és a rengeteg többi lapjain). Saját magát írva („mindig a magam dolgait mondom”) – miközben, paródiagyűjteményei, „zsebparnasszusai”, de értekező írásai is a teljes szlovákiai irodalmat pásztázzák, azaz másokat is tisztelve teremt egyfajta sajátos felvidéki enciklopédiát. Márkus Béla az ugyanazokat az eseményeket elbeszélő párhuzamos szöveghelyek és motívumok tüzetes fellelésének módszerével vetíti ki a háború, a megtorlás, a menekülés, a deportálás, a kényszerközmunka, a kitelepítés, a száműzetés és földönfutás, a lakosságcsere, a föld- és vagyonekbevételek, a totális jogfosztottság, a reszlovakizálás, a kolhozosítás, a beszolgáltatások, börtönbüntetések – a törvényenkívülség, a „hontalanság éveinek” szörnyű időszakát. S a traumatikusan, tragikusan szívszorító „kis magyar holokauszt” utáni évtizedek külső-belső drámáit (az otthonosságvesztés, a reménykedés, később a szégyenérzet folytonos lélektani konvulzióit), hogy azután a sorstükör-cserepek sokaságából külön kiemelje a rendszerváltozás sokdimenziós regényét (paradox módon az éppen ezáltal, „a koncepció és a megformálás tekintetében az életmű talán legegységesebb darabját”), a *Téli áradást*, amelynek villódzó groteszk-fantasztikus történelmi asszociációi egyenesen *A Mester és Margarita* mágikus-fantasztikus időkezelésével vethetők össze, s benne a bársonyos forradalom „mintha

A nagyidai cigányok purparléiban” is mintájára találhatna. Mert a rendszerváltás lényege az író szavaival: „a látszólagos ésszerűség után az elszabadult ésszerűtlenség kora következik”.

Az emlékezhelyek („lieux de mémoire”) akkor keletkeznek és léteznek, amikor maga az emlékezés természetes közege, környezete („milieux”) elsorvad, eltűnik; mint ahogyan a legigazibb emlékezetközösséget (a kulturális emlékezet „kvintesszenciális” tárházát) alkotó parasztkultúrával történt visszavonhatatlanul (fejtegeti Pierre Nora). Márkus Béla őrá is hivatkozva állapítja meg, hogy „Duba Gyula sokrétű munkássága úgy is felfogható, mint az emlékezet írásos közege megteremtésének nem szűnő igyekezete”; meg hogy a „szülőföld, Hontfüzesgyarmat és tágabb környéke emlékezhelyei Duba Gyula élete kalendáriumában egy-egy lap, színes képekkel és az utókort is megbízhatóan tájékoztató aláírásokkal.” Monográfiájáról pedig maga az író rögzíti köszönettel (in: *„Hogy megállítaná a múló időt” – Antológia Márkus Béla 70. születésnapjára*, szerk. Imre László, Bp., Orpheusz Kiadó, 2015): „Szinte mintha többet tudna rólam, mint jómagam. (...) Korunkban sok évszázados magyar létforma és természetközeli kultúra távozik, történelmi érvényű érzésvilág és lelkiület pusztul. Népi múltunk hagyományokban gazdag tartománya vész el, valamiféle nemesülő Atlantisz, mely már ma is csak az emlékezetben él. (...) Márkus Béla együtt érez anyagával, érti és megbecsüli. Evidencia számára, hogy az író dolga: megjeleníteni közössége sorsát és költészetté emelni valóságát! (...) Kaotikus időkben csak a dolgok értelme és a magatartás benső azonossága, az önmagunkhoz való hűség segít! Márkus Béla mintha ennek tudatában venné számba pályaképemet. Érti változó korok mélységét, az idő értékelő egyensúlyát. (...) Jómagam már inkább emlékezem, 'a jövő elmúlt', írtam valahol. Keresem a nyugalmat, a csendet, hogy 'befejezzem önmagam.' Úgy vélem, Márkus Béla érti, ezért a köszönet.”

(Madách-Posonium, Pozsony, 2011)

Veszely Ferenc

Kaiser László: Elfáradt összes angyalunk

Ezt a kötetet hátulról előre kell elolvasnia annak, aki értékelni kívánja, mit tart kezében az olvasó, sőt annak is, aki a leghatásosabban kívánja felfogni ennek üzenetét. A hátlapból megtudjuk, hogy a versek Kaiser munkásságának csak töredékét képezik, s hogy ez a kötet annak is egy töredékét, a 2012–16 között írt verseket tartalmazza. Ennél talán csak azt fontosabb előljáróban tudni, ami a hátlapi rövid kritikából derül ki, hogy Magyarországon a Babits által képviselt lírai szépköltészet máig hiábavaló, megkérdőjelezendő dolognak, haszontalan l'art pour l'artnak tekintendő, és ezért legnagyobb lírikusunk, Babits máig a legnagyobb ellenproletár, állam- és osztályellenség. Ebből pedig azt kell tudnunk, hogy Kaiser érzélemvilágában elnyomás alatt ír, lázadóként, mert szívből, szépen, szóval igazi lírikus költőként kíván verset írni, Babitshoz és Adyhoz hasonlóan.

A történelem színpadán a kis emberek és a kis országok rendszerint a nagy rendszerek áldozataiként szerepelnek, így a nagy képben is látnunk kell, honnan fújja a szél a ma emberét, így a költőt is. A nagy hangon kihirdetett globalizálás óta különösen! Kaiser éppen nem nyugodt környezetre kell reagáljon, így versei értékeléséhez (és a költő bátorságához) tudnunk kell, hogy az az egykoron *kommunizmus* név alatt futó idegen hatalmi rendszer, amely a személy elfojtására, elgyökértelenítésére, az etikai és erkölcsi normák megzavarására és a hazafias érzés megsemmisítésére törekedett, s napjainkban demokráciaként árult, neoliberalizmus néven ismert, a pénz hatalom szolgálatában dolgozó rendszerként fut, ugyanazon célokat szolgáló propagandája hazánkban máig megbélyegezendőnek tartja a lírai költészetet, s ha tehetné, elfojtana továbbra is azt. Hogyne, mert az elnyomott egyén hangja az ellenzék hangja, s az elnyomott, megbetegített lélek legjogosabb, legérzékenyebben átélt, legfájdalmasabban égbekiáltó panasza a leghatásosabb tanúvallomás az elnyomók ellen! Ennek adna hiteles hangot az elnyomott ember lírája, s ezt el kell hallgattatni annál jobban, minél erősebb az elnyomás. Úgy látszik, elnyomóink elhitették velünk, hogy a líra nyavalygás, amiért bocsánatot kell kérni, és nem a fájdalom farkasüvöltése, amiért nem.

Soha nem szabadna elfelejtenünk, hogy az elnyomás nem normális dolog, míglen a lírai költészet az. Normális körülmények között a lírai költészet az emberiség legihletettebb, legbelsőbb enjéből fakadó költészet, szóljon az szerelemről vagy szomorúságról, örömről vagy fájdalomról, s hogy történelmileg ez a költészet legemberibb, legtöbbet gyakorolt, legőszintébb ága, ami semmi de semmi igazolásra sem szorul, és nemhogy nem kellene bűnösségi érzést kiváltania, de gyakorlójában a legtisztább lelki felszabadulás érzését hivatott kiváltani. Mi több, a lírai költészet soha nem lesz elévült amíg az ember ember, sőt az marad mindig a legidősebb, legkorszerűbb kifejezése örömeinknek és bánatainknak. A lírával semmi baj sincsen, az elnyomással és a megfélemlítéssel van más sem, csak baj.

Normális körülmények között Kaisernek nem kellene védekeznie azért, mert őszintén kívánja belső érzéseit szép lírai versekben kifejezni. De Kaiser úgy érzi, hogy védekeznie kell, s az „*Ultószó helyett*” című toldalékában Babitsot és Adyt idézve valóban védekezik, bár dacosan kijelenti, hogy „Én meg nem tudom!” Mit nem tud? Hogy ő beteg-e vagy a társadalom? Hogy a lírai költészet jogos-e? Hogy fájdalmainak szabad-e hangot adnia? Hogy azok valóság-e? Hogy nem tudja a választ a hátlapon Rónay László által jelzett megállapítás jogosultságára, *hogyorunk költőjének csak emlékeiben és vágyaiban bukkan fel a szépség, inkább veszteségeit és csalódásait köti csokorba?* Miért van, ha van ez, így? Miért érzi Kaiser László a szükségét annak, hogy szabadkozzon: *Nem tudom, mert a verseket írtam és írtam; írtam magamról, nagyon; meg írtam a magam nevében, nem biztos hogy magamról, de arról, amit látok, amit láttatnak velem.* Kérdődik, hogy nem ő nyavalyog, hanem a kor, amiben él, az beteg. A költő csak tükröt tart maga és a világ elé, ő csak küldönce, nem készítője az üzenetnek, kéri szépen, ne őt hibáztassák ezért! Kik? A kritikusok? A hatalom?

Akinek félnie kell, az nem szabad ember sem Magyarországon, sem sehol a világon. Megdöbentő, hogy Kaiser 2012 óta írt verseiért is úgy érzi, hogy aggódnia kell, 22 évvel a kommunista éra és a szovjet megszállás vége után, egy kihirdetett jogállamban is netán jogosan, mert a kommunista kor nemzetáruló gyilkosai ma is büntetlenül és nagy hangon élnek, mi több, a kommunisták egykori bírái és ügyészei, akik 2006-ban is ki tudták mutatni a foguk fehérét, máig sem lettek leváltva? Mert a megfélemlítés hazai eszközei csak gazdát váltottak, nem hivatást, s máig ellátják szerepüket? Mi más lehet a magyarázata ennek, a költőben lappangó félelemnek attól, hogy őszintén, a lelke mélyéből szép szavakba foglalja lelke gyötrelmeit? Miért nem lehet egy helyzetet, egy rendszert kritizálni, miért kell jó képet vágni mindenhez mindenütt a megfélemlítés, az elnyomás nyomorjában élőknek, ahol egykor a kommunisták, ma a pénz az úr?

A továbbiakban Kaiser tudathasadó sorokban próbál magyarázkodni, hogy *én jól vagyok, de a versek hőse és antihőse, aki csak részint én: nagyon nincs jól.* De tudja, hogy ez nem az igazság, ezért szükségét érzi inteni az olvasót: *a verseknek higgyetek előbb, csak aztán nekem!*

Kaiser kereken száz oldalra menő kötete négy fejezetre tagoltan hatvannégy verset tartalmaz, többnyire rövidet, 6–12 sorosokat. A legrövidebb kétsoros, a leghosszabb 34. A tagolások alcímei, fordított sorrendben, mert úgy kell a könyv egészét is olvasni: VELED VÉGLEG HAZATÉRTEM, DÓLÉSSZÖGBEN, BELÉNK AZ ÖRDÖG KÖLTÖZÖTT és XXI, azaz a huszonegyedik század. Így kell olvasni, mert a VELED VÉGLEG HAZATÉR-TEM rész nem ad sem megnyugvást, sem befejezést, csak a költő szép szavakra törekvését. Emellett a versekből kisugárzik a ma urbánus emberének a földtől való elszakadás miatti gyökértelenségéből, kiszolgáltatottságából és tehetetlenségéből fakadó magányérzete, s kicseng egy időtálló szerelem hangja is. Ha befejezésnek nem, bevezetőnek annál jobb: emberközelbe hozza hozzánk a költőt, szerelmét, és bizalmat ébreszt bennünk benne: szerető és szeretni való embertársunkban.

A *Dőlésszögben* tovább növeli bizalmunkat, amint a költő őszintén és keresetlenül feltárja előttünk gyengéit, csalódottságát. *Profán, de bevallom / mint Istenhez fohászsom / pohár és jómagam / kettesben imádom.* (*Profán vallomás*, 54) *Hagyjatok békén, halottam van, / s én is halott vagyok, mert belehaltam: / hogy merre s kikre szórtam magam. / Hagyjatok békén, halottam van.* (*Epitáfium*, 55).

A *Belénk az ördög költözött* fejezet még mindig a szép szavak és kifejezések jegyében szól immár nemcsak saját benső, de környezetével és a világgal való elégedetlenségéről, a reménytelenségről, amit helyzetében szenvedő alanyként kell éreznie. Tetszhalottak vagyunk / a holnap peremén, írja (*A holnap peremén*, 46.) mert felismeri, hogy ezen az úton nincs tovább, mert ...nincsen más, csak vak remény, / jelen: egykor volt televény... és emlék lett mosoly, zokogás / bénító, helyben topogás / minden már: csak ő közeleg, / kaszája van és csonthideg. (*Nincs tovább*, 35.) A *János áldásával* című versben a lírikus kilép magából, és a „tört sorsú” közember köznapját mutatja be, reggeltől hajnalig, amikor

A hajnal szürkéje bússá varázsol,
vagy üvöltő hőssé önmaga előtt,
míg jön a pont, semmit sem érez,
a remegő láb nem őriz erőt.

S indulni kéne hazafelé,
indul is bátran, mégis tétován,
János áldása kíséri útját:
várja a páros, vagy páratlan magány.

A János áldása itt nyilván János pápára utal, illetve az egyház csendes jóváhagyására annak, ami a világban megy. Ezzel a hit kapuja zárul be a hívó ember előtt, aki senkitől sem várhat segítséget.

Kaiser nyilván fontosságuk miatt kezdte könyvét a XXI. századról szóló, ökölcsepások erejével ható verseivel, de ezek hatékonysága jóval erősebb akkor, amikor már megismertük és megszerettük a költőt, mint amikor még ismeretlenül áll elénk, és fennállhat a veszély, hogy nem lesz hihető, amit mond. Mert amit itt mond és ahogy mondja, az hatványozott borzalom egy borzalmas világról, amiben az élet értéke a nullára értékelődik a hatalmasok kezében, s a lírikus költőn erőt vesz a reménytelenség érzése és a tehetetlen düh, a szerető emberen az utálat annak láttán, ami körülötte folyik. Ez a szeretetre méltó, emberszerető lírai költő az ősi próféták módján hóbörög a gaz világ ellen, amiben élnie kell, s amit, pontosabban annak szolgálatát egy az egyben, egészében elutasít.

Barbárok koncán
nincsen diadal,
még ha az ördög
győzelmet hadar,
s teszi a dolgát,
mert a dolga ez,
ősidők óta
forog a lemez.

Barbárok koncán
nem marakodok,
s barbárrá lesz ki
az odahagyott
fényes bármiket
veszi kezébe:
keresztet vethet
üdvösségére.

(*A barbárok koncán, 26*)

A szónak hatalmas ereje van, és ezt a hatalmasok is tudják, ezért fizetnek jól a jól író koncosoknak, akik hihetővé teszik hazugságaikat. Kaiser jó író, de nem áll a zsoldjukba. Ő így foglalja össze a félrevezetett ember helyzetét:

Bankár vagy komisszár
lelő vagy kirabol.
Mindegy és egyre megy:
a bűnös nem lakol.
Lakol a védtelen,
lakol a büntelen,
lakol az éhező,
lakol a nincstelen.
Vétke, hogy elhitte,
lehet egy jobb világ,
hitte hogy érdemes
elhinni más szavát.

(*Ilyen emberanyag, 17.*)

S az a bizonyos XXI. század, amit *szeretni kéne*, / és *nem undorodni* tőle, ahol az emberi függő viszonyok a végletekig eldurvultak

a köszönet minek,
csak luxuscikkek a tiszteletek.
Hogy szerveznek, díjaznak,
a látszatra sem vigyáznak,
csak viszik amit épp lehet:
pénzt, sarzsit, hatalmat:
közben unott arccal
isznak és itatnak,
abrakolnak és abrakoltatnak...

S a vers végén: *Nemzeni, szülni, becézni kéne — satöbbi, satöbbi, / de jobb most alázni, elfoglalni, / vagy semmibe venni, ölni, / satöbbi és satöbbi.* (XXI, 12)

Amit leginkább ostoroz, az e társadalom embertelen emberek közötti viszonya, az *üvöltés anyázás nyomulás átnézés* egymást ölő, kérlelhetetlen világa, ahol ez a viszony határozza meg az ember életét. Figyeljük meg az írás szabályok mellőzését, a szavak, mint az emberek, egymással tülekedve rohannak, versenyeznek. És még egy finomság: háromszor három sorban. Mert három a magyar igazság?

méreg és adalék futtában bekapva
siet és siettet plusz büszke magára
mínusz a nincsen és mindegy hogy épp honnan

lényeg a mennyi és fő csak az eredmény
fő csak a szajré és mindegy hogy most nem tárgy
nem baj ha most nem lé fájdalmat okozni

sértődés hiúság ego az ökölben
győzni kell győzni és lúzer a sok többi
s Krisztus ha volt is maga a lúzerkirály

(*Ne!* 10.)

Figyeljünk fel itt még a költő nyelvhasználatára, az ocsmány trágár nyelv használatára a szép szavak helyett, mert erre az életre nincsen szép szó, ezt a durva, erkölcstelen és gátlástalan prolivilágot nem lehet másként kifejezni, csak a cinkosok nyelvén, azon a trágár tolvajnyelven, amit miniszterelnökük használt Öszödön, hozzájuk beszélve. Ehhez nincs mit hozzátenni, legfeljebb azt, hogy ez így megy hovatovább egy évszázada. Csoda-e, ha elfáradt összes angyalunk?

(*Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016*)

Madarász Imre

A Salinger-titok

David Shields – Shane Salerno: Salinger

Nagy vállalkozások, nagy művek, nagy sikerek mögött gyakran egyszerű, szinte banális felfedezések húzódnak meg. Olyan egyszerűek és olyan banálisak, hogy az ember csak csodálkozik rajta, mit kellett ezeken felfedezni, hisz nyilvánvalóak. A David Shields – Shane Salerno szerzőpáros *Salinger* című, monumentális méretű, vaskos könyvét egy ilyen felismerésre alapozta: Jerome David Salinger (1919–2010) amerikai író ma már nem csak, sőt talán nem is elsősorban kultuszregénye, a *Zabhegyező* (újabb magyar fordításának a könyvben használt címváltozata szerint *Rozsban a fogó*, eredetileg *The Catcher in the Rye*) révén „mítosz”, hanem titokzatos életének, talányos személyiségének köszönhetően. Ezeket titokzatossá, talányossá váratlan visszavonulása, érthetetlen eltűnése tette, az, hogy a fiatalon, harmincegy évesen, gyorsan, egyetlen (1951-ben megjelent) regényével világhírűvé lett író pár esztendővel később, a siker csúcán csaknem ugyanilyen hirtelen visszavonult, elvonult, kivonult nemcsak az irodalomból, de úgyszólván az életből is. Nem végzett magával, csak a közönség számára: a „médiauralom” korszakában sikerült a nyilvánosságtól tökéletesen elzárkózni, kifürkészhetetlen remeteségben töltenie el hátralevő, még fél évszázados földi létét, matuzsálemi kort, kilencvenegy évet élve meg. Ahogy a 11. fejezetben Richard Stayton megfogalmazza: „Mind az amerikai álom különféle változatait kergetjük: vagyon, hírnév, dicsőség, karrier, még több ház, még több ingatlan, birtoklás, birtoklás, birtoklás. Salinger talán az egyetlen sikeres regényíró, aki hátat fordít ennek az egésznek, és nemcsak életében, hanem a művében is. Hátat fordít a celebségnek, mielőtt celeb lenne a celeb.”

Shields és Salerno lényegében ennek a rejtélynek a nyomába eredtek, habár célkitűzésüket a bevezetőben mintegy megháromszorozzák: „Három célt tűztünk magunk elé: hogy megtudjuk, Salinger miért hagyott fel a publikálással; miért vált köddé; és min dolgozott haláláig, negyvenöt éven át.” A harmadik kérdésre, pontosabban a kérdés harmadik részére a legkönnyebb felelni a feltárt és elének tárt információk alapján: Salinger remeteélete irodalmilag terméketlenül telt, legalább is publikálatlanul, fő művéhez hasonló alkotást sem előtte, sem utána nem hozott létre, életműve ugyan nem egykönyves, de maradandósága, „kanonizáltsága” igen. A másik két probléma(rész) már keményebb dió. Ott a megoldás nem biztos, hogy az, amit a könyvrészek címeit adó „hindu védánta vallás” terminológiája sugall, vagyis egy keleti misztikus út a teljes introverzió, az elnémulás felé. S nem is

az, amit Marc Weingarten foglalt össze a legtömörebben: „Az elvonással épített mítoszt.” A magyarázat inkább az lehet, hogy Salinger felismerte: a *Zabhegyező* (*Rozsban a fogó*) olyan képtelenül eltúlzott ünneplésben részesült az olvasóközönség, a kritika és a média részéről, ami a huszadik századi világirodalom egyik legtúlértékeltőbb regényévé tette; olyan elvárásokat támasztott vele szemben, amelyeknek nem tudott megfelelni; és olyan hisztéria vette körül, ami magánemberi és „celeb”-tényét egyaránt eltorzíthatta (legszélsőségesebben a 18. fejezetben bemutatott merénylek esetében: John Lennon gyilkosa, a Ronald Reagan elleni merénylet és más, kevésbé ismert egzaltált gyilkosok, erőszakos bűnelkövetők is a *Zabhegyezőre* hivatkoztak tettük magyarázataképpen, annak büvöletébe estek).

Ezért is problematikus, hogy a szerzőpáros szintén osztozni látszik a *Zabhegyező*-kultuszban anélkül, hogy a regény esztétikai elemző értékelését elvégeznék, valamint tényszerű hatástörténeti kutatásokkal támasztaná alá szépirodalmi kisugárzásának ugyancsak felduzzasztott legendáját („akkora hatással volt az angolszász irodalomra, mint Hemingway óta senki”). A választott riporter műfaj erre eleve nem lehetett alkalmas. A „kilenc év alatt, öt kontinensen több mint kétszáz személlyel készített interjúkból” valódi életrajz sem kerekedhetett ki. Legfeljebb annak nyersanyaga. A televízió és az interneten felnőtt olvasók nyilván „díjazák” a tömör, frappáns válaszokat (s az indiszkréciókat, a „kukucskálást”), de az irodalomtörténész látja, hogy ez többé-kevésbé igényes tényfeltáró újságírás, nem több, nem más, hiába terjedelmes kötetnyi. A Salinger-monográfia és -biográfia ellentétben a *The Sunday Times* recenziójának kijelentésével („e remek munka után sosem lesz szükség más Salinger-életrajzra”) – még várat magára.

(Európa Könyvkiadó, Budapest, 2015)

Tóth Sándor

Lírai érték a mai megosztottságban

Lisztóczy László: A mindenség illata

Mindig lehet meglepő egy-egy lírai megszólalás: a költő elkerüli a „divat-kényszerítést”, és a tiszta szavakat keresi, a kifejezés világosságát, nem ragaszkodik absztrakciókhoz. A hangütés ha nem követi a korszerűnek kikiáltott verselést, még jó költőre vallhat.

A kérdés ma is így hangzik: költő-e valaki vagy sem? Ennek eldöntését nem azokra kell bízni feltétlenül, akik az esztétikai szabályokat sutba vágják, és így nyilatkoznak: „amit ír, már nem a mi ízlésünk”. Valóságos „kritika” nyomán utalok erre, írója – mint kiderül – önlírájának igazolását így szeretné elérni.

A szélsőséges individualizmus sajnos elérte a művészetet is, amelynek most már nincsenek (nem lehetnek) szabályai, objektív szempontok vezessenek, melyek kizárják a személyességet, s ezáltal lesz igazán egyéni a mű – hirdetik a „lírai kultusz” mai szóvivői.

Lisztóczy László: költő, aki – mint Ködöböcz Gábor írja – „igézően rokon-szenves értékvilágot képvisel”. A vers „tárgya” mellett költeményeiben jelen van az esztétikai indulat, melyet zenei partitúrában *impetuóssal* jeleznek. Ez az irodalomból sem hiányozhat, érzék, érzékelés és kifejezés hármasságából az *átélés intenzitása*. Ki vethet követ a *költőre*, ha ilyen esztétikum a vezérlője?

A lírai értékvilág mai megosztottságában (sokszor a babitsi félelemben: „a líra meghal”) az sem lehet feltétel, hogy *életkor* zárjon ki aktív alkotókat; a vers nem életkorfüggvény, nem kiszabott ízlés martaléka.

Valóságos felüdülés, ha olyan verseket olvashatunk, minőkkel a 75 esztendő Lisztóczy László jelentkezett mindeddig egyetlen kötettel, amely valóban a *mindenség illatával* tölt el, amint kötetének címe jelzi. Ha valakinek kérdése van hagyományosról és modernről, meglesi a választ *T. S. Eliotnál*: „A hagyomány nem egyszerűen átöröklés. Ha a költő élni akar vele, nehéz munkával kell elsajátítania. A hagyomány mindenek előtt »történelmi érzék«; erről nyugodtan megállapíthatom, hogy nélkülözhetetlen bármely költő számára, ha huszonöt éven túl is akar még verset írni. A »történelmi érzék« távolról sem az, hogy a múltban csak a múltat tapinthatjuk, hanem az időszerűségét is. A »történelmi« érzék értelme: a költő nem csupán saját nemzedékének legközvetlenebb testvér-rokona, de érzi, tudja, hogy a teljes európai irodalom (Homérosztól kezdve), ezen belül hazájának minden irodalmi alkotása egyidejű az ő alkotásával. A múlt és a jelen ugyanabba az egységes rendszerbe tartozik. Ez az érzék, vagyis hogy ugyanúgy reagálunk

időtlenre és időszerűre, valamint a kettő ötvözete teszi a költőt hagyományossá.”
(*Tradition and the Individual Talent*)

Valóság, személyesség, átélés kizárja a korszerűtlent, mert a költészet művészetére hagyatkozik, amely sohasem lehet más, szülessék bármilyen „irányzat”. Az eredetiség nem azonos a „különködéssel”. (Napjaink irodalma nemegyszer az utóbbihoz ragaszkodik.) Fialat költő, *Véghelyi Balázs* találóan írja:

Nem tudok olyan
költeményt írni amit
én sem értek

Lisztóczy László az eliot-i korszerűséget vallja, a jelenben ismeri a múltat, a múltból azokat, akikről kortársaiknak még kevésbé sem volt ismeretük. Kritikai ellenvetésként még ez is jelentkezhethet: ha sok a tudás, az torzítja (esetleg kioltja) a költői spontánságot. Szóban lévő költőnk sokat tud életről és irodalomról, tudományának doktora, mégis a spontán költők közé sorolhatjuk. Ezt igazolja a kötete, amely mindössze tizenkilenc verset tartalmaz. Pontos észrevétel, hogy eddigi irodalomtörténeti munkája is költői jegyekre vall. De mintha most érezte volna, hogy valóban a szóban lévő „indulatnak” kell engednie: közzé kell tennie azt, amit hitbe kapaszkodva élt át tövises és virágos utakon. *Szentenciáit* (a Poverello emlékére) bibliai egyszerűségbe „öltözteti” és – mint Áprily Lajos csavargója – *nem vár többé az élettől semmit. csak a Semmit*. Másik (döbbenetes) verse a *Ha majd reszkető szívvel* című: őszinte elszámolás, bölcsesség-zsoltár, keresztény lélekelemzés és szeretethitvallás. Sík Sándorra és a modern cseh katolikus *Jakub Demlre* emlékeztetően a legrejtettebb ajtókat nyitja meg:

Köszönöm, Uram, amit adtál,
s nem kérem számon a nincs-et,
köszönöm a puszta létezés csodáit,
köszönöm az „oltó-kést”, a szenvedést,
mely jóságra, helytállásra sebzett,
hogyan megőrizzem méltóságomat
mindig és minden körülményben.
Ez egyetlen kincsem. Tőled kaptam,
és szomorú, árva vigasztalan
életemmel együtt most visszaadom.

Természet és szülőhelyszeretetében ugyancsak a cseh poéta rokona. Kötet-címadó verse a legtömörebb igazolása ennek: a múlt időzónájából emelkedik egyre feljebb, de még múlt időben mondja ki az érett kor vándorútjának (teológiai) tapasztalatát:

*Úgy éreztem, a mindenség illatát
szívom magamba,
s megsejtetem az élet és a halál
egymásba fonódó,
együtt mérendő misztériumát.*

Lisztóczy László nem filozofikus költő, ami mégis jelzi efféle hajlamát, a misztikával rokon. *A csönd szavaiban* olvassuk:

A véges feltételezi a végtelent,
az abszurditás a Legfőbb Értelmet,
aki uralkodik mindenek felett,
aki eleve fölold minden titkot,
mely emberésszel megfejthetetlen,
s akiről az alázat és az áhítat némasága
beszél a legszebben.

Lisztóczy László nem fedez fel új érzéseket, lélek-csöndjéből felfakadó emlékei mégis először olvasott lírai és drámai megnyilatkozásokként hatnak a magyar nyelv láttató erejével.

(Kráter Kiadó, Pomáz, 2016)

Oláh András

Sorközökben

Szigeti Lajos: Erővonalak

Egy válogatáskötet mindig veszélyes, hiszen épp szelekciós volta miatt sohasem lehet egész. Mindig valami aktuális rendező elv dönti el, mi kerül be, és mi marad ki. A cél ugyanakkor mégis az, hogy egyfajta összegezést adjon. Betekintést a költői világba. *Szigeti Lajos* ügyesen kikerülte ezt a csapdahelyzetet. 37 év verstermését gyűjtötte-válogatta egybe úgy, hogy végigolvasva az anyagot, nem támad az embernek hiányérzete: a kötet hét ciklusa egységes egészzé formálódott. A választott rendezőelv pedig nem más, mint a tér és az idő.

A kiindulópont mi is lehetne más, mint a „*Teremtés*”. Pontosabban az, hogy a teremtett lény mit tud kihozni a kimért időből. Mert a tér-idő bűvöletében élő ember számára a jelen csupán „*tört pillanat, / és leáldoz, mint a nap*”, lehetőségei, képességei behatároltak, épp ezért csak rendkívül keveset érzékelhet az őt körülvevő végtelen világból: „... a végtelen / átmérője az emberi értelem” (A világ keletkezése). Talán ezért is természetes, hogy a többség „*takaréklángon égve*” éli meg a Teremtő által neki juttatott lehetőséget. S nemritkán visszaél az élettől kapott joggal, túlértékeli önnön szerepét, és jelenét kiválasztottságként aposztrofálva már a kiindulópontban is vétkezik. Nem csoda hát, hogy az ember számára „*mégsem elég egyetlen megváltó*” (Párbeszéd).

A teremtést (születést) követően mi sem természetesebb, hogy a gyerekkori emlékek és az innen táplálkozó emberi kapcsolatok (azok közül is a legfontosabb: a szülő-gyermek viszony) kerülnek terítékre. Az elmúlás, az időlegesség és ideiglenesség tudata e versekben hatványozottan jelentkezik. Személyes kapcsolatokba ágyazva jelennek meg a szülőfalu képei („*apám halotti arca / őrzi a falut*” – Egy nyári nap), és a szülői házhoz kötődő emlékek: „*Emberi ábrázata volt a földszintes háznak*” – írja *Élményeink forrásvidékén* című versében. „*Ugróiskolánk volt pocsetta, / tócsa, / játszótér az időzóna*” – idézi fel a látszólag gondtalan gyermekkort a *Gyerekidő* című költemény. De a kimért idő mindenre árnyékot vet. A végzet lesben áll. A mindig tevékeny, szorgoskodó édesapa és édesanya sem kivétel ez alól: „*s elnézi a halál, / hogy metsz és kalapál, / tesz-vesz szőlejében...*” (Fénykép apámról). „*A szem hal meg előbb / – tükör a száj előtt, / megsüketít e csönd*” (Anyám halálos ágyánál). Így csupán a szívmeleyi szeretet álma-ábrándja marad a költő számára, miszerint „*A halhatatlanság / az édesanyáké*” (*Megváltatlan sírhely*).

A szeretet hatja át a *Tájlás* című ciklus darabjait is. Csak itt a természet, az élővilág, a mindenkori emberi környezet kap külön figyelmet. A versbe szedett

növény- és állatvilág persze nem csupán a természet szeretetéről árulkodik, mert kontrasztként a természet mellett az ember mai élőhelye, a város is megidéződik: „*Kampós bottal hajlott korúak / földközelen keresik a múltat. / Ismerős tájszólással / csörren egy szarka / – világváros hajléktalanja*” (Körtér). De idelopva találjuk azokat a humorral átítatott sorokat is, amelyek a magyar nyelv furcsa játékait tárják elénk – mint például *A légy létérvei* című írás: „*Tudja, mitől döglök a légy, / ki legyeskedik, hiúságot legyez, / más lépre megy, bekapja a legyet. / Hull a teremtett lélek, / mint üvegszálas őszi légy.*”

A negyedik ciklus (*Keserédes*), már címében is jelzi a szerelem elbódító és ki-
jőzanító hullámvásását. Mert korántsem csak örömet hoz a szerelem, bizony lehet
pusztító és kiábrándító is. Erre példa a *Feszültség* című vers: „*A kín és a gyönyör /
végletei között / kiég a szenvedély.*” Kedves humorral vázolja fel egy kétsorosában
a női lélekről alkotott képét: „*A sok kimondott női »nem« / visszhangja elhaló
»igen«*” (Szédítés). Mindemellett a nő mégis a világegyetem központja: „*eleven-
szülő rombusz / tartja a glóbuszt /.../ fix pont, ahonnan / kimozdítható a világ*”
(Vallomás).

De nemcsak a természet és a nő adja az emberi lét értelmét, szépségét. Hozzá-
tartoznak a művészetek is. Az alkotás öröme éppúgy, mint a műélvezet. Az ötödik
ciklus azon élményekből táplálkozó írások gyűjteménye, amelyeket hatásukkal a
legkülönbözőbb művészeti ágak (zene, festészet, képzőművészet, film) váltottak
ki a szerzőből. Mert a mű – a költő megfogalmazásával élve – a *mindenséghez
visz közelebb*. Persze minden élmény hiábavaló volna az alkotó és a befogadó lelki
felkészültsége nélkül. Az igazi műalkotás ugyanis lélektől lélekig hatol. Ezt fogal-
mazza meg Szigeti Lajos az alábbi négy sorosában: „*A lélek / fényttest, // Isten há-
zában / örökmécses*” (*Lelekiség*).

Az „*A. D. 2000*” címet viselő ciklus már napjaink gondjait, problémáit vetíti
elénk. Pontosabban az ezredforduló környékén botorkáló ember sajátos helyzetét
illusztrálja. A 2000. esztendő szinte kiköveteli, hogy visszapillantsunk a megtett
útra, a magunk után hagyott kétes minőségű évszázadra: „*utolsó esztendejébe
fordul, hullái / gigászi terhével szinte csikordul / kísértetiesen a véres XX. század.
// Amikor emberi voltunk / feszítették célkeresztre, / seregszemlét tart a halál...*” De
nem csupán a múlt terhe nehéz. A jelenkor sem túl szívderítő: „*pusztít szegénység,
szenny, leküzdhetetlen / betegség, elvadító szeretethiány*” – mondja ki az ítéletet a
ciklus címadó verse. Furcsa világ ez, ahol a haza csonka, ahol „*a hajléktalan csa-
tornába bújna*” (*Temet a tél*), s ahol „*fészekrakó ösztönnel / hazát cseréltek többen*”
(*Néhány mondat*).

A kötet záró szakasza (*Lélekkhalász*) az ember utolsó lépéseit veszi górcső alá. A
visszatekintés eredménye bizony sokszor lehangoló: „*a rossz hatványozott, / a jó
gyökjel alatt*” (Számvetés). S ami marad utánunk, azt a temetők őrzik. Igaz „*már*

a temető sem a régi: / faragott kopjafák, fejfák, / emberi léptékű sírhalmok helyett / panel betontömbök tonnás / súlya alatt roskad sok csontváz” (Mindenszentek). Elérkezik tehát a pillanat, amikor „a föld már nem ereszt” (Földközelben), de addig is mennünk kell a sors által kimért úton, és „Nekünk kell a teremtést befejezni” – szögezi le a költő (A teremtés kényszere).

Izgalmas, érdekes válogatást mutat Szigeti Lajos gyűjteményes kötete. Pózoktól mentes, szikár szövegekkel szembesül az olvasó. Az életet megélő ember kérdései köszönnek vissza verseiből – hol kesernyés humorral, hogy tárgyyszerű szembesítés révén. De Szigeti Lajos bizonyítja azt is, hogy nemcsak a szavakkal lehet gondolatokat kifejezni. Kitűnő és szellemes példa erre az *Írásjel-fogyatkozás* című alkotás. A könyvet *König Róbert* és *Vén Zoltán* grafikái díszítik. És a sorközökben – miként azt a záróvers is tanúsítja – ott rejtőzik maga a költő.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016)

Viczai Péter

Humor rímekben vagy anélkül

Viccek, tréfák, anekdoták – Gennagyij Nord módra¹

Gennagyij Nord munkásságáról nemrégiben volt szerencsém írni az *Agria* egyik korábbi számában. Gennagyij azon túl, hogy remek ember és kiváló barát, elismert költő, színész, zeneszerző, előadóművész, és nem utolsósorban humorista. Az Észak-amerikai Írószövetség elnöke, Az Orosz-, illetve a Moszkvai Írószövetség, valamint a Nemzetközi PEN Club tagja. Aranytollas orosz író, aki egyéb más, nagyon magas szintű elismerések, címek, kitüntetések birtokosa, mint például az *Évezred embere* vagy az *Évezred legjobb szerzője*.

2016-ban megjelent új könyve, *Múzsza az ablakban* címmel viccek, tréfák, aforizmák, anekdoták gyűjteménye különböző szerzők tollából, többek között Nord sajátos és szokatlanul gazdag repertoárjából. Az alábbi válogatott, életszerűen vicces gondolatok, ha nem is mindig vidámak, ellenben tanulságosak, illetve hasznosak lehetnek sokak számára. Az időnként szórakoztató, néha talán kesernyésen realista sorok a kötet különböző fejezeteiből kerülnek bemutatásra, csoportokba rendezve a főbb témák szerint. Ilyen tematikai felosztás a műben nem lelhető fel, ugyanakkor számos, az életből vett érdekes, humoros mondás várja és ejtheti gondolkodóba az olvasót, aki a kezébe veszi e sajátos alkotást. Íme egy rövid válogatás Gennagyij Nord művészien sziporkázó anekdotáiból:

OROSZ VALÓSÁG

Oroszhon – hol tíz év alatt megváltozhat minden, és nem változik semmi száz év alatt sem.

Az öröklét jegyében lopják szét Oroszont, miközben úgy élnek, mintha egy nap lenne az élet.

Oroszhon sok jó ember gyűjtőhelye. Csakhogy e hely – segghely.

Az orosz muzsik,
Mint felnőtt gyerek:
Az orrában, ha túr,
Gyönyörtől lelke remeg.

¹ A cikkben Viczai Péter fordításában közölt Gennagyij Nord műve a szerző *Múzsza az ablakban* (Muza v fortocske) című könyvében láttak napvilágot 2016-ban.

ALKOHOL ÉS IVÁSZAT

Vajon miért írnak szavatosságot alkoholra? Ki látott már olyat, hogy a szesz megromlott volna?

Nálunk minden szerény:
Se tolvaj, se kábító.
Falucskánk oly tágas –
Benne négy kijózanító.

Doktor segített rajtam,
Ne bámulj rám folyton,
Szájamba varrta két ujjam,
Szomjam azóta elfojtom.

Úgy kutyultam, szemet szúrt,
Itatta minden magát,
A szúnyog épphogy megszúrt,
Máris elokádtta magát.

Hol késtél eddig? Csak nem hívtál?! Bocs, de bebasztam nélküled.

- Elnézést, Ön részeg?
- Még nem, de azon vagyok.

- Ez színház Uram! Ittasan nem mehet be!
- És az ott, aki most lép be?!
- Ő színész. Fellép még ma este.

EMBERI KAPCSOLATOK

Az apaság első néhány napja mindig mesés: elismerés és dőzsölés. Aztán kien-gedik az asszonyt a szülészetről.

Természetesen, nem minden nő csalja a férjét. Csak a férjezett.

Nem vagyok papucs! Azt csinállok, amit akarok. Ha akarom, mosok, ha akarom, takarítok!

A világűr, ha másért nem is, de azért jó, mert távol van az ember.

Két ok, hogy miért nem veszem fel a kagylót: először is alszom, másodsor – a pokolba veletek!

Földrajzból kettes voltam ugyan, de tudom, hogy hova kéne menned.

Mivel az idő kevés, virágnyelven gyorsan elmondok mindent.

- Hogy tetszik az új ruhám, Nóra?
- Ne haragudj, nincs időm balhéra, Dóra.

A legenda szerint élt egykor egy férfi, ki végre megértett egy nőt. De ijedtében nyomban elhalálozott.

SZEX ÉS SZERELEM

Ha mondom az asszonyoknak, szexre vágyom, vajon miért hiszi mindig azt, hogy vele?

A szerelem, mikor az egész kapcsolatod vacak, miközben szerinted úgy jó, ahogy van.

A kisfiú a kislánynak:

- Szeretlek!
- Tényleg?! És úgy, mint a felnőttek?
- Nem. Igazából.

A lány a fiúnak:

- Miért van, hogy mindig a szexre gondolsz?
- Elnézést, Drága, hogy mondtad? Épp a szexre gondoltam.

- Jössz a szobába, Apukám?
- És szexelni fogunk?
- Nem.
- Akkor hol?

- Nagy szerencsém volt, mikor eljött az igaz szerelem!
- Ezt meg hogy értsem?
- Nem volt otthon a feleségem!

TANÁCSOK ÉS GONDOLATOK

Furcsa idők járnak: a telefon gombmentes, az ajtó kilincsmentes, az ember agymentes, a kapcsolat érzelemmentes.

Az ember boldogságra született. Ha boldog akarsz lenni – légy ember!

Félünk mások érzelmeit megsérteni. A mi érzelmeinket nem fél megsérteni senki.

Ne vesződj azzal, kinek vércsoportja számodra nem megfelelő.

Ne higgy másoknak, egyszerűbb lesz az élet.

Egykor örömmel dolgoztam meg a pénzért, majd örömmel nyertem volna meg, most örömmel ellopnám.

Ne vegyél lakást Moszkvában, ennyi pénzért vásárolj inkább szigetet.

A hülye a tévének hisz, az okos a hűtőnek.

Jobb hülyének lenni, mint kopasznak: annyira tán nem feltűnő.

Soha nem tiszteltek úgy, mint amennyire nem tisztelnek most.

Kérd ki az asszony véleményét, tedd az ellenkezőjét, majd húzd meg magad!

Amikor elmész az asszony mellett, adj neki egy puszit. Neked semmibe nem kerül, neki viszont jólesik.

Ha bolond a feleséged, arról csakis te tehetsz. Magadra vess, hogy ez a bolond a te feleséged.

Asszonyt keresel? Inkább pénzt keress! Az asszony magától is rád talál.

Hölgyeim, ne fussanak férfi után! Magukra adjanak többet, és a férfi fut majd önök után!

– Milyen tanácsot adna a felnövő nemzedéknek?

– Hogy ne nőjön fel.

Mindjárt Újév, mindenki útnak indul: egyesek Peruba, mások Thaiföldre, de van, aki a lejtőn lefelé – a seggén előre.

Befejezésül stílszerűen megosztanék az *Agria* olvasóival egy rövidke viccet, amelyet Gennagyij Nord és az általam is egyaránt szeretett, tisztelt legendás színesköltő, Vlagyimir Viszockij egyik könyvében olvastam.

A kamasz fiút sajátos módon az Újévről kérdezik, mire ő a maga sajátos módján válaszol:

– Mi tetszik jobban? Az újév vagy a nemi aktus?

– Az újév, mivel többször megadatik.

Ezek után reménykedjünk a legjobbakban, én pedig személy szerint abban, hogyha másért nem, legalább az újévre való tekintettel, az *Agria* női olvasói megbocsátják nekem ezt a furcsa, nem mindennapi befejezést. Mindenkinek sikereiben, tetteiben és eredményekben gazdag, boldog új évet kívánok!

Vozáry Viktória

Űrállomás a Gagarin utcában

Azután, hogy megalkották, természetes volt, hogy ül naphosszat az alagsori műterem asztalán sisakját szorongatva, és képzeletben bolygóról bolygóra jár, így keresve otthonát.

Nem ismeri a földi életet, mindössze a termet, ahol él. A fehér falak, a szűk tér megnyugtatók – egy űrállomás képzetét keltik benne. Ide nem hatol a nap sugara; hatalmas reflektorok szórják mesterséges fényüket. De ez kis ideig tart. A napok nagy részét a sötétség uralja.

Ebben az örökös félhomályban gyakran az ablaküveghez hajol, és a távoli, homályos jelzésű fényeket figyeli. Napjait azzal tölti, hogy a folyton átszűrődő zajokat tanulmányozza: ezt a nem létező kozmoszt, ahogy kis űrkikötőjét körbeleli, és magába zárja.

Nincs egyedül. A személyzet; csupa alacsony növésű földi ember, akiket *diákoknak* neveznek. Nem viselnek sisakot, se szkafander-ruhát, hiszen rájuk az itteni atmoszféra nincs semmiféle hatással. Hiszi, hogy ők is a végtelen kiterjedésű sötétséget tanulmányozzák, és együtt tesznek meg roppan távolságokat, hogy idegeneket hozzanak magukkal. És időnként úgy tűnik, sikerrel járnak, mert ilyenkor szokatlan életformák veszik körül.

Bázisán egyetlen út visz csak a galaxison túlra: a sarokban álló vörös és fehér fémdoboz. Két hatalmas szerkezet, amelyet ha begyűjtanak, nagy hőfokon ég. Melegük akár a napé, átjárja a terem falait. Ez az ő kapuja, ami hazavezet – távoli világok lakóit küldik vele vissza.

Nem tudja, honnan indult. Elképzelése szerint a piros gépből; egyetlen, forró fényesség hozta földi társai mellé. S ha onnan érkezett, hát oda bújik vissza, amint az alkalom elérkezik.

Van úgy, hogy ismeretlenek jönnek, és egy pillantást vetnek rá. Átutazók. Ő azonban nem törődik velük, megszokta őket. A hangjuk mindig ugyanolyan; egyenletes, megszakítás nélküli hullám s benne mégis, sokszor ismétlődve egy szokatlan jel. Állandó zaj fülének; nem tudja kiverni gondolataiból. Egy jel papírokba égve, a diákok és Teremtője ajkáról lehulló mondatokban; körülötte keringenek, akár a bolygók pályájukon. Beletelik egy időbe, míg lassan felismerni véli, hogy múltat takar. Egy embert, aki hozzájuk tartozott, egy távoli országban. Aki vörös csillagot viselt, és elsőként látta a saját árnyékát a Hold kráterein. Kezdetleges hajón szelte át az űrtenger parttalan vizét, s mikor visszatért, nevét ragyogó fémlapokba vésték. Istenítették. A Holdra mégsem nem tudott leszállni, nem úgy, mint ő, akinek nevet sem adtak. Ő, a szegény ismeretlen, valahol az űr egy ismeretlen pontján állomásozva újra és újra ráláthat annak a távoli, ezüstös égitestnek szüntelen változó alakjára. Tanulmányozhatja és hamarosan, talán megérintheti köveit. Mert több annál az űrsétát megtevő embernél. Ő küldött; az ismert galaxiso-

kon túlról érkező felfedező, Csillagvándor, ki-
nek sorsa, hogy igazi asztronauta legyen. Majd
megmutatja milyen egy igazi űrhajós! Különb
lesz mindenkinél!

Különb annál az embernél!

És neve lesz!

Egy percet sem vár, már repül is. Naprend-
szereken át, fekete lyukakon csúszdázva, idege-
neket begyűjtve. Körbejárja a Napot. A Holdat.
A Földet. Az Uránuszt. Siklik a képzeletbeli
hajó keresztül a Tejútrendszeren, mely számá-
ra oly unalmas, oly fejletlen. Tovább, tovább!

Bárkája már ködök között bolyong, neve-
sincs planéták mellett halad, belesimul a söté-
tségbe. Körötte a csillagok sosem fogynak,
akármennyit utazik; az összes csupán aprócska
fénybogár egy fekete burokbán. Akkor lepillant
élénk színű űrruhájára s a földi férfire gondol.
Vágyik rá, hogy legyen neki is egy vörös csilla-
ga. Hatalmas. Amire leszállhat és meghódíthat.

Ám hiába. Akármeddig utazik, nincsen vége.

A semmilyen tér vele távolodik; fut előle. A sárga lámpások parányi hada csak kacagva
kacsingat felé, távoli csillogásuk lassan elapasztják vágyait.

Visszafordul; hiányzik az űrállomás biztonsága – bizony messze került azoktól, akiket
megszokott. Így ül hát; még mindig a sisakját szorongatva, várva, hogy utazása véget ér-
jen. S valóban: az élményei lassan, biztosan égnek el a kemencék melegével és a gyerekek
korongozásával.

Aztán meghallja Teremtője halk szavait.

És a hatalmas reflektorok szórják rá mesterséges fényüket.

És a fehér falak bezárják otthonába.

És várakozik. Vár, míg egyedül lesz, s akkor üzen nekik – milyen odakint a világűr.
Mert el kell mondania! Mert nem tudják. Nem láttak mindent. Nem olyan, amit a földi
férfi látott – sokkal hatalmasabb. Sokkal!

Akkor majd a táblához lép, és felírja a saját szimbólumait – ismeretlen koordinátákat
egymás alá. Összevisszaságokat. Kulcsokat, a világűr valamennyi zárjához. Hogy visz-
szataláljon.

A táblára írt kódok azonban agyagból vannak, lemállanak.

Odakint, ahogy egyre nő a sötét, úgy lobban fénye benne a vágynak - mennie kell! Út-
nak indul; repül keresztül a kozmoszon, mint annyiszor, szívében egy névvel, mi odakint
az utcasarkon útjelzője egy képzeletbeli űrállomásnak.

Pozsgai Györgyi

Az értékmentés metafizikája

Baán Tibor: *Névmások*

„A személyes névmások

nászából megszületett a jövőnk. Az én földem, a te csillagod. A közös nyelv szavai szavainkban. Bizalom született a bizonytalanságban.”

Baán Tibor: *Névmások*

A világegyetem minden emberi viszonyulása benne rejlik a grammatika sajátos rendszerében. Baán Tibor könyvében vissza-visszatérő jelenség a szó hatalma, a névmások különleges szimbólumvilága. Azzal, hogy konkrét dolgokat helyettesítenek, homályban is tartják azokat. Ugyanakkor az élet sajátos önkifejező erejévé emelkednek az írásokban. Eredendő kíváncsiságunk ott lakozik minden feltett kérdésünkben, s ha költői a kérdés? Mi magunk adunk rá választ. A birtoklás ragaszkodás a dolgokhoz, a sóvárgás és lemondás példaképei. A kölcsönös névmásban ott az egymásért való élet, szeretet, önfeláldozás, de bizony a kölcsönös gyűlölet is. A mutató névmással kiemelünk valamit a környezetéből, és középpontba állítjuk. A visszaható névmással önmagunkra tereljük a figyelmet, de kifejezi azt is, hogy magányosak vagyunk, s ennek lelki tartalmát sokan boncolgatják. Talán a leginkább összetett a személyes névmás – nem lehet egy gondolatba sűríteni mindazt, amit ki tudunk fejezni ezzel a grammatikai szócsoporttal.

A szerző ebben a művében a mozaikszerű, lényegátadás eszközével él, és ez harmonikusan egybecseng azzal, hogy az írás apró építőkövekből, példákból, logikai érvelésekből építkezik. Summázva tárja elénk, gondolati fejlődésének, ráébredéseinek legfontosabb mozzanatait, amelyekről feltételezi, hogy az olvasóban visszhangra találnak. Életének legfontosabb kulcsszavait adja át nekünk, remélve, hogy vallomása talajra talál bennünk. Sokat sejtető szavainak önmagunkba építését reméli. Úgy hinti elénk a gyöngyöket, mintha beszédbe elegyednének. Mint ha a keleti népek apró, de egy világlátást magában rejtő haikuit szemelgetné az ember. Olyan önvallomás ez a könyv, amelyben ráismerünk a szerző azon rejtett csillagaira, amelyek eddig a konkrét témákhoz kapcsolódó prózai műveiben, tanulmányjaiban részlegesen villantak fel.

A kis mozaikokból összeáll egy olyan létminőség, amelyet példaképnek tekinthetünk. A szerző töprengései, vívódásai, örömei, a történésekre való reagálásai jelennek meg érzékletes, lélekemelő, olykor ironikus és önironikus attitűdben.

Engem jellemének rendíthetlensége, lelkivilágának különös rezdülései, a munka iránti alázata, tudásvágya, aprólékos, részletekbe menő precízsege ragad meg leginkább. Saját eredetiségének, művészi hitvallásának megszületését nemcsak önmagának tulajdonítja. Büszkén vállalja a klasszikus alkotók példáin való nevelkedését, gondolataiknak beépítését szellemiségébe, lelkivilágába. Azok közé az írók közé tartozik, aki szerény, aki a kortársalkotókat nem versenytársnak, hanem – érdemeik szerint – szellemi rokonnak tekinti. A könyv lapjain fel-feltűnnek a neves személyiségek, akiknek egy-egy gondolatát emeli ki. Hiteles, őszinte utalásokat tesz a megidézett művészekre, semmi mesterkéeltség nincs benne.

A hatalmas ismeretanyagból, melynek birtokában van, mindig egy-egy öt foglalkoztató felvetést emel ki. Önmagába építi az elődök gondolatait. Ő az, aki a tanítványtól is képes tanulni. Hálával tartozom neki, hogy az én dolgokra való rácsodálkozásom is megérintette.

Különös értéke ennek a szép füveskönyvnek, hogy olyan alkotókat emel érdeklődése fókuszába, akiket önkéntelenül reklámoz is, és elgondolkodásunk közepette rászánjuk magunkat, hogy kézbe vegyük, vagy újra kézbe vegyük műveiket. Magatartásformák, emberi viszonyulások, lelkiállapotok nyilvánulnak meg szavaiban, melyekhez érveit a számára fontos emberekre való hivatkozásokból is meríti. A műveknek önmaga szempontjából fontos sugallatait nemcsak közvetíti, hanem értelmezi is. Levonja következtetéseit és egyetemes igazságot kíván átadni nekünk. Minden szavában érzékelhető az igazság tisztelete.

Nagy szerepet tulajdonít a kifejezhetőnek és a kifejező erőnek, amelynek a nyelv a legcsodálatosabb eszköze. Az elvont fogalmak nyelviségét látomásokba burkolja.

„Napkelte,

vagyis gigantikus vekkeróra a látóhatár alján, hogy mérni tudjuk az élők idejét. Szavakat, amik futnak és ugranak.”

Névmások (13. old.)

Micsoda metaforasorozat! Apollinaire-i magasságok; egymástól roppant meszire álló dolgok egymás mellé helyezése. A nyelv – gondolat – látvány kölcsönhatása intenzív képzelőerőt feltételez az olvasóban. A dolgok, események megelőzik a nyelvet, és ezzel nő kifejezhetetlenségük. A grammatikai jelrendszer és az idő metafizikai összefüggésének vagyunk tanúi elvont kis műremekeiben. Ím itt egy gondolat, mely a konkrét délutáni képet igazi keleti titokzatosságba burkolja, s ahogy ráereszkedik a fátyol, szeretnénk utánakapni.

„Színek

misztériumát kikeverő délután. Jelképek titkosírása. Némaság.”

Névmások (14. old.)

A nominális stílus még sejtelmesebbé varázsolja a mögöttes tartalmat. A kifejezhetőség a műalkotások lapjain kapja a legnagyobb teret. A nyelv legcsodálatosabb „fogyasztói” a könyvek, melyek lebegnek a mulandóság és a halhatatlanság között, az esetlegesség hálójában vergődnek. Hányan vannak, akiket megérintenek a szavak, vagy észrevétlenül porba hull minden kifejezhető igazság?

Hihetetlenül felemelő rejtély Baán Tibor minden írása. Önkéntelenül felszedi az ember az eléje szórt szavakat, és továbbviszi őket a szómágia végső határáig. Így bánik minden kifejezőeszközével. A végletekig képes jelképrendszerét hatalmában tartani, és számunkra felfokozott értelmezési tartományt nyit meg. A földi lét kitágítása az univerzum felé maga a halhatatlanság, melyet – úgy véli – akár egy apokalipszisen túl is el lehet érni: tömörített fájlként az Univerzum rajtunk kívüli bolygójára küldve. A szó hatalmával a tudás hatalmát, a világ felfedezésének varázsigéjét kapjuk, amely hatalom azonban kiszámíthatatlan veszélyeket hordoz magában.

Személyes névmásaink, nyelvünk értelemtükröző sajátosságának sarkalatos tényezői. Az „én” számomra azt fejezi ki, hogyan viszonyulok önmagamhoz és a világhoz. A „te” a másik viszonyulásának elfogadása, egymásra találás, az én és te együtt kettős bensőség. Az „ő” - eredetünk szentegyháza - az anyag - szellem - érzelem összefonódása. A „mi - testvérek, barátok, egymásra számítók, egymásban hívők, egymással közösséget vállalók jelképe. A „ti” - utódok, rajtunk kívül állók, reményeink új útján járók és eltévelyedők. Az „ők” - akiknek hite, példája, ereje bennünk összefoglaltatik.

A konkrét hely és idő minden mozzanatában ott vannak a léttalányok, amelyeket az író átszűr saját kételyein és bizonyosságain. A múlt, az emlékezés nem egy hosszas visszaemlékezés folyamatában jelenik meg, hanem egy-egy látványban felöltő pillanat előhívja, majd szavaiban feloldódik. Egy-egy jelenség, esemény átnyúlik a múltból a mai gondolatokba, érzésekbe. A múlt hangulataira a tapasztalt ember lát rá, így a következtetéseiben az elnevezhetetlenség türelmetlenebbé teszi.

„Nehéz nevet adni a születő érzelmenek, hiszen olyan kialakulatlan és csupa rejtély eleinte, mint egy báránnyelű a nyári égen. Viszi a szellő, egyesül más felhőkkel, és íme: formát nyert. Háromárbocos hajó, úszó hegyvidék. A soha meg nem álló idő. Az életünk, amelyik eltelt, elmúlt, s nincs olyan idézőjel, ami visszahozza.”

Névmások (18. old.)

A régi fájdalmak, mint apró szálkák, szurkálják a jelenben visszaemlékező személyiséget. A „láthatatlan vonatok” a szerző lelkében úgy közlekednek, mint egy valószínű pályaudvar érkező és induló közlekedési eszközei. A későbbi történetek hiánya tükröződik az öntudatlan arcokon. Mint egy tudományos-fantasztikus film időparadoxonja.

Baán Tibor vall azokról a nagy gondolkodókról, művészekről, akiknek egy-egy műve, világról alkotott nézete, maradandó gondolatai meghatározó élményt jelentettek számára. Felfedező rálátásait úgy tárja fel előttünk, hogy felvillanyozza érdeklődésünket ezen személyiségek iránt. Óriási művészvonalat jelenik meg előttünk. A példákon keresztül a könyv szerzőjében egy különösen összetett, értéket átadó és értékőrző személyiséget ismerhetünk meg. Platón, Shakespeare, Balassi, Molière, Kazinczy, Tolsztoj, Baudelaire, Jung, Devecseri, Pilinszky, Weöres, Makovecz, hogy csak néhány nevet említsek a sok közül, akiknek gondolatvilágát magáénak vallja. Fel-feldereng az írásokban az a gondolkodásmechanizmus, amelyre jellemző, hogy önmaga felismeréseit a múltból a jelenen át a jövőbe sugározza.

A legmegtartóbb érzélem a szerelem, s ennek – az emberi élet számára – legfontosabb sajátossága a folytonosság, a változás mellett az emlékek maradandósága. A tűz, mint a szerelem metaforája, kiemelkedik az őselemek közül, de ennek teljességét a többivel együtt élhetjük át. Anyagban determinált világunk szinte szítja a szenvedélyt. Mit lehet mondani a szerelemlről, amit még nem fedeztek fel? Át lehet érezni a parányi szikravillanásokat, amelyek az ősröbbanásból kiinduló eleven nyilallásként hatnak. Az érzést, a tudatot, a tudaton kívüli hitet összeolvasztja a szerelem, de ezeket képes szétválasztani is.

Képes ez az erő a konkrét valóságban is absztrakcióra. A nő-férfi viszonyulásairól alkotott képet az egyik legszebb örök példával érzékelteti a szerző: Madách emberiségdrámájával. Az otthon, mint a Paradicsom pótlása, azt a harmóniavágyat tükrözi, amely nélkül még a kalandra vágyó, különböző távolokba utazó férfi is hiányt szenved.

Miközben metafizikai magasságokban járunk, finoman a férfi és a női szerepek konkrétumaiba avat bennünket az író, és egy időbeli kapcsolatátminősítés tapasztalatait írja le. Nagy jelentőséget tulajdonít az ember karmájának; nem kerülhetjük el végzetünket. Mintha egy-egy esemény kapcsán bele lennénk kényszerítve egy helyzetbe. Ha alaposan megvizsgáljuk, rádöbbenünk arra, hogy az a körülmény, amelybe kerülünk, saját cselekedeteinkkel hoztuk létre - az oknak a körülmény az okozata. Azt mondanám, hogy a karma nélkülözhetetlen az életünk szempontjából, mert ezáltal megtanuljuk, hogyan tegyünk különbséget jó és rossz között.

„Visszatérni a múltba

komoly kockázatokkal jár. Nem magyarázhatom meg naiv és szerelmes egykori énemnek, hogy mit tegyen, és mit ne tegyen. El fogja követni végzetes tévedéseit, amik kísérteni fogják.”

Névmások (26. old.)

A mai világ kritikája jelenik meg olykor a sorok közt: a szerelmi kultúra elvezítette spiritualitását, hiányzik a kapcsolatokban a lelki tevékenység. Tagadja a szerző a szerelem és az erkölcs mai korunkra jellemző összeférhetetlenségét.

Különös érzékenységgel ír Baán Tibor azokról a tapasztalatokról, amelyek azért hatnak ránk elemi erővel, mert ki ezt, ki azt saját élettemplomában már átélte. A szép, egyenes megfogalmazás zuhogó esőként árad felénk.

Aki részese egy-egy jelenségnek, nem lát úgy rá a dolgokra, nem tudja úgy kifejezni érzéseit, mint egy külső szemlélő. Amikor egy állapotnak vége, akkor már objektíven látja az ember saját történéseit. Az érzések az ünnepek és a hétköznapiok kettős bölcsőjében ringnak. Az alantastól az emelkedettig széles skálán hullámzik a szerző gondolatmenete. Az érzelmek ellentmondásai mellett a művész tapasztalatokkal is érvel. Benne van ezekben az írásokban a múlt hozadéka ugyanúgy, mint a jelen áldásai. A földi és a misztikus szerelem egyformán sokatmondó egy költő-alkotó szemében.

Számomra megkapó élmény volt azokat az írásokat olvasni, amelyek a „*Gyerekkert*” című fejezetben villannak fel. A mese megtanít az empátiára, ami nélkül nehéz normális emberi kapcsolatot elképzelni. Összefügg a gyermeki személyiség fejlődésével. A szerző az életét önmagának és környezetében élőknek vizsgálatával teszi elevenné, érdekessé. A gyermekektől, unokáktól kölcsönzött különös gondolatokat az egyszerű látásmód jellemzi. A felnőttek számára bonyolult világlátás tiszta tükörben látható, a gyermek akadályokat legyőző meseiseggel, fantáziával simítja el az arcok ráncait.

„Nimród:

»Tudod, mama, én tudós leszek. Feltalálom a hólakatot, és csak akkor eshet a hó, amikor Te is akarod.«

Névmások (45. old.)

Megragad ebben a gyermeki szösszenetben ott az önzetlenség csírája – a „*Te*”. A gyermek és a szülő kapcsolata az ifjúvá, nővé érés folyamata is sok érdekes meglátással kelti fel érdeklődésünket.

Amikor Baán Tibor a művészet átélési és megértési mechanizmusát taglalja, olyan tanárt is látok benne, akinek szerettem volna tanítványa lenni, aki olyan ötletekkel gazdagítja egy másik tanár gondolkodását, hogy elindítja a kreatív szellemet a megújulás útján.

Az időfogalom rendkívül fontos az író gondolkörében. Múlt és jelen, perc és örök teljes egészében körbe fonja a kötetet. Kulcsszavait a klasszikus kortól eredezteti: erkölcsi jó és szép. Valóban, a nagy elmék munkáikban a lényeg ezek köré a fontos fogalmak köré építik. A mitikus időtől a történelmi időn át eljutunk

a kapcsolatteremtés legfőbb tényezőjéig, a nyelvig. A beszéd, az írás, a szavak hatalma, harmóniája meghatároz minket. Ám Baán Tibor szavaiban benne rejlik az a kritika is, amely korunk grammatikai, stílusbeli szegénységét illeti. Leginkább a következő, velem rokon gondolat fogalmazza meg:

„Könyves Kálmánról nemes egyszerűséggel Kijelenti a riportalany a rádió hallgatóinak füle hallatára, hogy »lúzer« volt. A lekezelő és pejoratív kijelentés mindent elmond a korszak primitív lelkiségéről, mely megengedi magának ezt a stílust.

Mindegy kiről van szó.”

Névmások (65. old.)

A szerző nyomába ered a félelmetes, misztikus, sokszor tabuként kezelt fogalomnak, a halálnak. Ez a nagy közös misztérium olyan költői képekben válik érzékletessé, hogy szinte háborzongató lesz minden szó, mégis természetes jelenségeként ivódik belénk. A halál metafizikájával találkozunk. A konkrét személyek elvesztéséhez fűződő fájdalmának általános konzekvenciáit tapasztalhatjuk meg lelkünkben.

Jung elméletére hivatkozva a nép kollektív érzés- és tudatvilágát járják körül az írások. A népköltészettől elindulva Csokonain, Kazinczyn és még sorolhatnám, hány jelentős egyéniségen át keresi az író azt az értékvilágot, mely igazolja magyar létünk érdemességét a fennmaradásra. Ezt sugallják a megidézett alkotók és műveik, melyekből kiemeli a számára leginkább sokatmondó gondolatokat. Ugyanígy keresi az emberiség egészének létjogosultságát igazoló nagyszerű példákat.

Ha bárki kételkedne abban, hogy a megírt művek megjelenésük után is foglalkoztatják a szerzőt, annak ott áll az „*Időgyűjtemény*” című gondolati egység, melyben érezhető, hogy továbbviszi az általa lefektetett tények boncolgatását, és értelmezi azt, kulcsot ad azoknak, akik majd ezután ismerik meg az írást. Az egyéni alkotói sajátosságokat a művésztársadalom egészének holdudvarához igazodva mutatja be. A közösségre helyezi a hangsúlyt, a közösség legnagyobb értékére, a kommunikációra.

Szinte megörökíti azt, ami mozgásban, múltóban van. A modern írók, költők lelkiállapota leginkább a bizonytalanság, a „minden örökké változóban van” érzés, amely olyan lelki sebességet diktál, amelynek egy művész nem képes megfelelni. Még szinte ki sem teljesedett, de már jön a következő trauma, amely új-és új kétségbeesésbe hajtja az alkotó embert. Ezt a világot idézi kiváló empátiával, pszichikai rálátással a szerző. Vágyakozunk az egység iránt, de szanaszét, kis szigeteken élünk. Mindannyian hasonló problémákkal küzdünk, de nincs közlekedési eszközünk "lélektől lélekig". A művészek a XX. század elejének egységes, mindenre kiterjedő gondjait más-más eszközrendszerrel, de egyetértésben, egymásra rea-

gálva, egymást megértve igyekeztek kifejezni és orvosolni. A tudat az ösztönösséggel összefonódva törekedett a kulcsproblémák láthatóvá tételére, és önkéntelenül igazi alkotói egység született. Ezt Baán Tibor a múlt századi nagyok közös vonásainak összekapcsolásával jeleníti meg.

„Füst Milán

verseinek színe fekete, Ady fekete zongoráról ír, Babits egy olyan világról ír, ahol még a csíra belseje is fekete.”

Névmások (86. old.)

A műfaji összemosódások, a hangulatokban megvillanó lélek az alkotói szabadságnak javító szándéka, a humanizmus lehetnének a szerző véleményének kulcsfogalmai.

Az egyik fejezetben az energia körforgását taglalja, melyben nagy szerepet tulajdonít a tapasztalatnak. Segítségével a dolgok egy magasabb szinten folytatódnak. Az utódok hozzáteszik az újat, de megőrzik a régi értékeket. Az emberi, isteni, természeti erő összeadódását a konkrét, létező és a szürreális álomszerű közötti intervallumban érzékelteti. Az életfenntartó energiát számos példával illusztrálja, amelyekben a mikroszkopikus erőtől a gigantikus univerzum mérhetetlen energiáig vizsgálja az élőlények működését. A költői, írói én jeleket ad, és jeleket értelmez. A jelek sejtelmesek, tömörek, külső keretei egy nehezen megfogalmazható érzésnek vagy gondolatnak. A megszülető, írásba foglalt dolgok kulcsai, amelyek segítségével az alkotón kívül egy másik „én” szemléletén át sikerül felnyitni a jelentést. A jelet egy benne élő nem körvonalazott érzéshez, gondolathoz ösztönösen találja meg a művész. Ezt a mélységet értelmezi a szimbólum segítségével az olvasó, a szemlélő. Ha valaki megérti a másik ember jelrendszerét, az ismerheti a másikat. A jelek kulcsszavakká válnak, mint Baán Tibornál az érték, szépség, a jóság, a megőrzés és az elődök tisztelete.

Baán Tibor közösségi élményét a néplélek, a népi élet hagyományainak tisztelete jellemzi. Azokra az egyéniségekre hivatkozik, akiknek művészetében ez szerepet játszik. Csokonai, Arany, Petőfi műveiben a népköltészet csodálatosan ötvöződik koruknak művészi sajátosságaival. Teret szán a zenei hagyományok és a zenei újítások esszenciaszerű találkozásának is. A kitáguló zenei világban sok negatívumot is felfedez. A kollektív szépérzék az archaizmusban, a klasszikus és a romantikus egymásra épülésben figyelhető meg leginkább. Ám az elhajlások a kollektív szép élményt egy egészségtelen populizmussá alakítják.

Különösen nagyra értékelem a nyelv elsilányosodásáról szóló utolsó harangkonatásait. Nem kevesebbet állít, mint hogy a nyelv elvesztése felér a hitvesztéssel.

Az emberi lélek legszubjektívebb kifejezőereje a vallásosság. Mit is jelent ez?

Hogy a világon lévő istenképek célja az emberiség felemelése egy magasabb szintre, közelebb juttatása a fényhez, a szabadság-misztériumhoz, hogy ezzel jobbá tegye az emberiséget. A világvallásokon át jut el a szerző ehhez a gondolathoz. A vallásos világképek, hitvilágok összehasonlításából igyekeznek megtalálni az igazság egy szeletét. Az istenképek vonatkozásában nagyra tartja a művészi gondolkodókat. Az esztétikai ábrázolások csodáiban igyekeznek megtalálni az istenit. A vallásos világkép személyiségenként más-más módon jelenik meg az alkotásokban, de az isten és ember közti viszony – minden alkotó esetében – függ az emberi magatartástól, az ember gesztusaitól.

Baán Tibor észrevételeiben benne rejlik, hogy a költők vallásos világképe vívódásaik, ellentmondásos érzelmeik, felfogásaik színtere is. Ebben a tekintetben Pilinszkyról leírt eszmefuttatásai állnak legközelebb hozzám. Pilinszky világmagyarázata egyszerre megrendítő, félelmet keltő, ugyanakkor részvétet, bizalmat kifejező és jószágot, szeretetet áhító.

Az istenkeresés örök toposz, mely minden gondolkodóban, művészen elindít egy folyamatot, és ki-ki saját szimbolikájával fejt ki lelki, gondolati mélységeit. Hol érzelmi, hol erkölcsi, hol esztétikai szempontból foglalkoznak a vallásbeli kérdésekkel. Baán Tibor a személyiségtől függő viszonylagosságot nyomatékosítja. A külvilágra való rálátása teszi igazán objektívvé, egyetemessé észrevételeit. Az írások légkörét át- meg átszővi az a feszültség, amely a gondolatoknak szavakkal történő kifejezhetőségét kérdőjelezi meg. Amikor kimondunk valamit, már nem ismerünk rá belső, megszülető ideánkra. Így ír erről:

„Emberi szavaink

sosem érik utol azt, amit szeretnénk megfogalmazni. Például azt, hogy a világ egyszerre történik, nemcsak egymás után.”

Névmások (134. old.)

A szimultánizmus neoavantgárd felfogása nem csupán a külvilágban, hanem az egyes emberen belül is megfogható jelenség.

„Fiatalok vagyunk s öregekhez méltó fájdalom öl minket, öregek vagyunk s fiatal vágyakat ölünk el magunkban. Tudatlanok vagyunk és mindentudók, hiszen látjuk magunk előtt az emberi sorsot.”

Névmások (134. old.)

Az ember pozitív értéket képező vágyai, sóvárgásai modern létének határai között is a világ jobbik felének benyomásaira épülnek. A látványban a szépségeszményt igyekezünk rögzíteni, megtartani. Minden emlékün, minden apró mozza-

nat, amely hosszú éveken át élményként, ünnepként tölti meg szívünket, időtlen lenyomatai a szubjektív szépségnek. Ezt a szándékot érzem a szerző múltidézésében, az apró pillanatok, impressziók összegyűjtésében. Jó újra átélni, ami emberré tett bennünket, és jó átadni a tapasztalatokat, amelyek felkelthetik mások érzelmeiben, gondolataiban a szépre, jóra való vágyakozást.

„A szómágia

folymatosan visszakapcsol amaz őseredeti érzésvilágba, amely ismerősként szólongat minket. Visszhangot ver bennünk, foglalkoztat, megművelendő birtokunkká válik...

Névmások (135. old.)

Talán ez a gondolat fejezi ki leginkább, milyen érzülettel olvasgatom ezt a könyvet. Ahány ember, annyi féleképpen értelmezi a világot. Baán Tibor szavai olyan értéket közvetítenek, amelyben minden viláértelmezés megleli saját nyelvét. Olyan szellemi magasságokba röpítenek a sorok, hogy nem lehet nem ráhangolódni egy katedrális csodálatos építményére, vagy egy oratórium ünnepélyes visszhangjára, egy requiem fájdalmas búcsújára. Akaratlanul szívárogo belém a parányi lét és a végtelen világegyetem.

Akárhányszor kézbe veszem a könyvet, mintha az univerzummal kerülnék személyes viszonyba. A felvillanó mozzanatok önmagukban lezárt gondolat-egységekben jelennek meg. A szerző tapasztalatain, érzésein szűrődnek át, és a megszületett kikristályosodott esszenciát megosztja velünk. A sok apró létvirág összeáll egy ember világegyetemévé.

(Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2015)

Hadnagy József

Gondolatok Albert-Lőrincz Márton Önszorgalmi jegyzőkönyv. Szabad ritmusú versek című verseskötetéről

Beke Sándor (költő, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó igazgatója) az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó húszéves évfordulója alkalmából a kiadó szerzőihez és szimpatizánsaihoz intézett, a könyvkiadás és könyvterjesztés lehetőségeivel kapcsolatos körkérdésére Albert-Lőrincz Márton a következő lakonikus választ fogalmazta meg: „a könyvterjesztés katasztrofális”. Valószínűleg ez állt Albert-Lőrincz Márton elhatározása mögött, hogy verseskötetét digitális könyvformában jelentesse meg. Megkíméli magát a könyvkiadással és könyvterjesztéssel járó vesződésegtől, ami pedig a honoráriumot illeti, az költőember számára már jó ideje nem könyvkiadási szempont. Bármikor „kinyitható”, és egyetlen erdő sem „fizetett” érte.

Azonban még mindig marad egy gond: vajon a világháló végtelen tengerén mekkora eséllyel marad felszínen egy verseskötet? Ugyanis a Nobel-díjas Herbert A. Simon szerint az információgazdagság figyelemínséget teremt. („A wealth of information creates a poverty of attention.”) Szerencsére a költészet természete szerint messze több mint pusztán információ. Figyelemfókuszáló tükör. S a költők versei, az Albert-Lőrincz Mártonéi is, tükrök sok millió tükör között, amelyek, mint csillag az égen, ragyogni fognak mindaddig, amíg az ember kíváncsi a másik emberben tükröződő önmagára, mert: „Hiába fűrsztöd önmagadban, / Csak másban moshatod meg arcodat.” (*József Attila: Nem én kiáltok*) Megkockáztatom, hogy a vers, mint egyébként minden komoly alkotás, bizonyos fokig kivételt képez Herbert A. Simon információgazdagság/figyelemínség kérdése alól, ugyanis a költői tartalmakban megjelenő kommunikáció, ismeret, üzenet, tudás, jelentés, jel, jelzés stb. több önmagánál, illetve egy műgonddal végigvezetett gondolkodási folyamat eredményénél. Lélekáramlás a szóképek, stílusalakzatok hullámhosszán, mindenkire tartozó „Nem mondhatom el senkinek, / Elmondom hát mindenkinek”-féle titok. Amit nem mondhatunk el hétköznapi nyelven egy asztalnál, bárhol, csak arra érdemes különösképpen figyelni. Mert – jegyzőkönyvezi Albert-Lőrincz Márton –: „Itt, mifelénk, itt rendesen, / időtlen idők óta így megy, / decizgetnek és elbámulnak / egymás mellett az emberek.” (*Ünnepek múltán*) De nem csak „itt, mifelénk” és „ünnepek múltán”, mindenhol és mindig. Nemcsak test a testtel, pohár a pohárral, pénz a pénzzel, lélek a lélekkel is kommunikálni akar. „Hisz van úgy, hogy ébred a szív, / megkondul a lélek, s a hang / feltör az iszapolt mélyből, / (tetszhalott csak a hant alatt)” – írja Albert-Lőrincz Márton (*Félteni*)

valónk) című versében. Eltekintve a lélek lélekre nem figyelő góg kirobbantotta háborúktól és háborúságoktól és a közös fájdalmak okozta őszinte és őszintétlen összeborulásoktól, „hétköznapi csendben” írja történelmét mindaz, „ami van, de nincs” a kisajátított szülőföldről hasonlóan az egész lélektelen világ is, „mígnem két mínuszról plusz lesz”. Igen, ha az egyik mínuszt zárójelbe tesszük: „A góg kevés, s a fájdalom is, / háború kell, hogy dúljon, hogy / fájjon egészen mélyen, a génekben, / csak így élhetsz szabadságod börtönében.”

Keserű pezsgőtablettaként hatnak reám a szülőfölddel kapcsolatos költői megállapítások, érzés- és gondolatbuborékok tolnak laptopom billentyűzetére. Minden külső szabadság börtön, nagyobb és komfortosabb börtön, mint a rab-ság, de mindenképpen börtön, amíg jólét vagy megfosztottság sodorta, lélekáramtalanított közömbösség szögesdrótja övezi. Albert-Lőrincz Márton, úgy vélem, a génekig terjedő belső háborúban látja a valódi szabadság esélyét, hiszen nyilvánvaló, hogy a szabadságról papoló zsarnok, szekértoló nyalonc éppúgy első számú ellensége önmagának, mint a szabadság illúziójában lubickoló rab a szülőföldön éppúgy, mint az egész világon. Ha akarom, a költő (*Félteni valónk*) és (*Ünnepek múltán*) című verseit – mint talán több más versét is – a világhologram egy apró töredékének is tekinthetem, amely az adott nézőpontból az egész képet mutatja. Aki a szülőföldről ír, az egész világról ír. A székely kisvárosban ugyanúgy viselkednek, viszonyulnak, szeretnek, gyűlölnék, örülnek, keseregnek az emberek, mint bármelyik megapoliszban. Csak a fecsegő, torzító, fényezett vagy kevésbé fényezett – ám mindenkori sekélyessége ellenére is az örvény pusztító erejével ható – felszín különbözik.

„Nem tűntem ki!” – panasolja föl az életbe „hármasszögletes” kapaszkodó, „hiszékeny anyagból” véteget Albert-Lőrincz Márton. Élettapasztalatának három kútforrása: Csík-Karcfalva, Gyergyószentmiklós és Marosvásárhely. Költészete is ezekből a gyökerekből táplálkozik. Valóban: nem a sokat idézett, mindenféle költői estek és könyves események díszvendége ő (aminek persze előnyei is vannak: nincs elkoptatva), és bár folyamatosan jelen van a kortárs irodalom bizonyos szegmensében, több figyelmet és odafigyelést érdemelne. Az *Önszorgalmi Jegyzőkönyv. Szabad ritmusú versek szerkesztője*, Cseke Gábor ekképpen indítja útjára a „megfoghatatlan” e-kötetet: „Úgy vettem kézhez ezt a verskötetet, hogy mondhatni nem ismertem szerzője költői arcát, vívódásait, kitartását, törekvéseit. Viszont megismertem a verseit. Tanulságos tapasztalat volt. Inkább olvastam, mint szerkesztettem. Elmerültem ebben a számomra eddig ismeretlen versvilágban, s figyeltem kötődéseit a magyar irodalomhoz, az elődökhöz, a példaképekhez, a pályatársakhoz. Őszinte kötet őszinte versei. Legalábbis ezt sugallják az olvasónak. És azt hiszem, ez a lényeg. A vers keletkezhet füstből, porból és gyötreléből, de mikor látjuk, akkor tűz és lobogás...”

Aki Albert-Lőrincz Márton verseit olvassa, leghamarább valóban az őszinte, nyílt versbeszédre figyel föl. Mert ez a versszerelvény őszinte ritmusokkal kattog, s a kattogásban mély, Walt Whitman-i tartalmak feszülnek. Már *Az ember beleköltözik* című kötetindító versében tudunkra akarja adni a Walt Whitmantól kölcsönzött textussal: „Állunk itt én és e titok.” De mi az a titok, amellyel szemben itt állunk, mi, olvasók? A költő – létérzéseiben, legbelső viszonyulásaiban – nem a formális logika, az önmagába ájult rend, az előírt érzelem szabályainak engedelmeskedik; a rend felszíne alá száműzötten él, illetve ég a rend fiai és lányai számára láthatatlanul. Ez teszi a költőt mássá, ugyanakkor láthatatlanná mindazok számára, akik, így vagy úgy, a felszín, illetve valamilyen előítélet, ideológia zománcozta felszínesség fogságában élnek. Én ebben találtam meg Albert-Lőrincz Márton költői titkának kulcsát.

Albert-Lőrincz Márton szenvedélyesen tudatos költő. Félve fél a hiábavalóság csapdáitól, nem átall csontig lecsupaszított egyszerűséggel kérdezni: „Hol vagyok én? / S mi végre a vers? / Ment-e a vers által / előre a világ?” Vörösmarty Mihály gondolatai a könyvtárban mélyen megrendítették, és „Utórengések halma-za / szítál hófehér papírlapokra.” (*Utórengésben*) Vagy: lehet-e küldetéstudata egy „bádogvilágban”, ahol Petőfin, Vörösmartyn, József Attilán, Hervayn csiszolódott gondolatai „amint nekik is, / védtelenül pattannak vissza a / kor kiégett bádogfaláról: „nincs / küldetésem, nem verem a dobot”. (*Bádogvilág*) Vagy: „Azt hiszed, jobba teszi a vers a világot, és jobb leszel te magad? / Betűvető, / csepűrágó, / csak egy bohóc, / csak egy favágó. / Te is csak egy hitbuzgó zelóta vagy: / átírod a világot, a módon, ahogy kiolvasod.” (*Azt hiszed*) A költő féltett kincsként őrzi hitét a költészetben. Ezért kérdéseibe, kételyeibe menekíti, mint ahogy a föld is „kincseit kíváncsiságba rejti el.” (*Jól elvannak, lájkolnak*) A felszínbe rekedtek számára a kétely bűn, kishitűség, a mélységre kíváncsiak számára a hit meg-megrendülő-hasadó kérge, amelynek „fölfogja rezgését a nyelv”, s „vers lesz a nyelvből”. Tehát: „olykor maszkot cserél a költő”, „ez is kereszt cipelhető” (*inga surrog az ég alatt*). Ugyanazon versében (*inga surrog az ég alatt*) ezt írja a költő vers és nyelv viszonyáról: „elhajlana a vers útjából a nyelv / de nem tud / (az élet kulcsa ritmusra jár)”. Továbbá: „magyar beszéd a költő útja”, mert: „vers lesz a nyelvből / vers talán (szelek között a Hargitán) / ha megérint / ha beléd vág / ha megtaláloed / ha megtalál”. A versek sokasága, a rohanó élettempó, a naponta ránk zúduló információáradat, megélhetési gondok és sok más egyéb bizonyosan megosztják a figyelmet, de a nyelv akkor sem hajolhat el a vers elől, mert a „szakadt diszfelöltöt” viselő felszín alatti tartalmak adják az élet igazi születés-élet-halál parabolikus/hullámszerű ritmusát. Ezekon a költőtől költőig, költőtől íróig, írótól költőig, írótól íróig és tovább az olvasóig hullámozó ritmusokon újult meg a „drága anyanyelv”, és nőtt szinte áttekinthetetlenül gazdaggá a magyar költészet és a magyar próza.

Sok a költő, sok az író. Sokan panaszkodnak erre. Pedig nincs ebben semmi rossz. Nélkülük úgy nézne ki a magyar nyelv földrajza, mint a Nílus menti táj, várnánk, hogy a Petőfihez, Arany Jánoshoz, Jókai Mórhoz, Ady Endréhez, József Attilához hasonló folyók mikor áradnak ki megtermékenyíteni a nyelvet. Addig az nagy valószínűséggel elsivatagosodna, és mi idegen nyelvekből kölcsönzött szavak tevéin tevelgelnénk a semmibe. „Magyar beszéd a költő útja”, és a megmaradása is. Minél többen járnak rajta, annál szélesebb lesz.

Albert-Lőrincz Márton zárójeles címekekkel összekapcsolt versszerelvénye, mint minden kötet, meghívás az együtt utazásra. A versszerelvény egészében Európát és tágabb szülőföldjét féltő, komoly költő arcéle rajzolódik ki. Aggódik a Holdon „száz vagy ezer éve” vonuló, Istennél is fáradhatatlanabb karavánok miatt („Isten sem teremtett, csak hat napig, / a hetedik ünnepnek kell, / számba venni, s megpihenni.”), amelyek árnyéka folyton átrajzolja a földet. Kétségbeesésében a lehetetlenért könyörög: egy biztos pontért „a hegyoldalban”, „a hegycsúszásban”, „vizek partján”, hogy ezt az álomittas, holdkóros szekérsort józan útra terelje: „ki-mozdítom a világot.” (*Karaván nyugat felé*)

Albert-Lőrincz Márton nem könnyű költő, intenzív olvasásra késztet, költészetének „kulcsa van, de zárva nincs”, helyenként Walt Whitmanra emlékeztető költői beszéde komoly, szenvedélyes, sodró, széles és sajátosan egyéni mederben folyik. Érdekes, őszinte, itt-ott meghökkentő, elgondolkodtató színfoltja a magyar költészetnek. Ajánlom mindenkinek, versre szomjas pillanataiban szálljon föl erre a versszerelvényre, utazzon együtt a költővel, figyeljen oda, mert akkor mindaz, amit mond, láthatóvá válik, túl a „magasvonal” zakatolásán.

A kötet bemutatására Marosvásárhelyen, Kedei Zoltán műtermében, baráti körben került sor 2016. június 8-án. Verseiből Kilyén Ilka színművésznő olvasott föl.

Albert-Lőrincz Márton kérdezőként is figyelemre méltót alkotott: „meghúzogatta” Bölöni Domokos nyelvét. Korunk jelentős íróját, irodalomszervezőjét mint költőt is kifaggatta. Az interjú segítheti az olvasót árnyaltabb képet alkotni a versszerelvény szerzőjéről. Az interjú teljes szövege a káfé főnix. irodalmi és fotóművészeti lapban (digitális) jelent meg (<http://kafe.hhrf.org/?p=53448>).

(*Magyar Elektronikus Könyvtár, 2016*)

<http://mek.oszk.hu/15400/15425/15425.pdf>

Bokor Levente

Advent a tengerparton

Benke László: A megőszült kert

Előzmények

Öt esztendő múltán ez már negyedik verseskötete *Benke Lászlónak*. Ha kezdettől hasonló ütemben ír, már negyvenöt körül lenne köteteinek száma. De a meglévő tíz sem kevés. Hogy honnan küldi életjelentéseit hetvenhárom évesen, a cím súgja és a fedőlap képe. Egry József: *Táj fákkal*. — Ároksólym lejtőjén nőtt akácikrek, háttérben templomtorony, lebúvó háztetők. Rozsdabarna és sárga köntösben még a bárányfelhők is, egyedül az ég mélykékje üt el néha tintasötéten.

A jelen könyvnek az előző három ágyazott meg (*Az Élet szerelme, Hová lett aranytrombitád, A szerelem erőterében*), sokkal inkább, mint bármelyik korábbi.

Rejtett *küldetés* tudatosult, és ért célegyenesbe 2011-ben. Az *Élet szerelme* már szerződésféle *Erósszal*, a szerelem görög istenével, aki a másik három *öslényeg* – *Khaosz, Gaia és Tartarosz* – mellett az *első*. *Benke* indulatgazdag versfolyamának sodorvonalává ő tematizálódott – többoldalú lényének is a legrangosabbja –, mely maga az *Erósszá* változott *Zeusz, a főisten*; a *szerelemmé* lett *világteremtő*. A zeuszi genezis tette Erószra a legbensőségesebb, egyben legátfogóbb egyesítő erővé.

A költő egyszerűnek gondolta az istennel kötött egyezség megtartását. Szerinte *A szeretet terve* születésünk előtt már majdnem készen állt, részletek ugyan maradtak gomolygó homályban. Bizakodón fogadta saját Teremtőjének követét is: „*az Élet Urának intelmével, / eljött hozzám az Angyal éjjel*.” Így szólt: „*Szeret és szolgál az Angyal. / Szeret és szolgál vagy meghal. / Szeresd és szolgálj, s ha meghalsz, / szeretet lesz a jutalmad. (...)* „*felgyúltam érte én is nyomban, / suhant előttem, én meg utána, / s elizzottunk az éjszakában*” (*Kezdet és vég*)

A *megszólított* versenyfutásba kezd önmagával a jutalomért, hogy az Isten *előőrsébe* tartozhat! A nő formájú *Angyal* az *Ígéret* fáklájával világítja az utat, ő pedig hősiiesen teljesíti Erósz elvárását. Legelőször is vakmerően *szeret*: „*Szeretlek. / Ahogy csak azok szeretnek, akik szeretni / valóban mernek*.” (*A szerelem erőterében*) Világfordító a fölismerés: szembeszállni egy oroszlánnal, semmivel sem nagyobb bátorság, mint szeretni!¹ Meg is kapja bátorsága „*kitüntetéseként*” a szeretet legelső próbatételét: mikor elérkezik a *Megváltó adventje*, a viszontszeretet nem lépi át háza küszöbét. Hiába fogja vissza

¹ Balaskó Jenő költő egyik emlékezetes versmondata: „A szeretet a legnagyobb öngyilkossági kísérlet”.

lélegzetét is: „*Olyan csendben vagyok eltaszítottságomban, szinte nem merek rágondolni sem, nehogy megzavarjam. Olyan csendben, hogy minden gondolat, megszólalás magát a várakozás csendjét sérti meg.*” (*Adventi várakozás*) Önkínzó büntudat következik; egy megismerhetetlen vád súlya alatti lapulás. Majd az erőtlen beletörődés: „*Ha hívott Isten, / és menni akarsz, menj csak, / elengedlek, Angyal. (...) De mondd meg Istenednek, (...) jobban szerettelek, mint anyád / és te szeretted magadat.*” (*Amit ő akar*)

Aki *Szerелеm* teremtménye és az elhagyja: olyan „*mint halott anya kivert gyermeke*”, írja le másutt.

Történt, hogy az *Ígéret* lángjával szárnyalt előtte az Angyal, ő pedig követte a *hívást*. Úgy belevakult a fáklalángba, hogy már csak egy *istenítélet* vezetheti ki a szeretet zavarából. *Örök élet, vagy örök halál? Döntson!* Ugyanis addig csábította a szeretet gomolygása, mígnem újabb üzenet érte utol: „*Magadra hagylak, szólt az angyal, / készülj a legnagyobb feladatra!*” A legnagyobb életfeladat – tudjuk meg a versből – a *halál*. „*Mondd meg Istenednek, / élet helyett / születésem óta / halálra készülődtem. (...) Nagyon el voltam ezzel / a kis feladattal*” – üzen vissza a költő –. „*Mit kellene még tennem?*” (*Üzenet*)

A válasz *belülről* jön. A *Fecskés házam fényes reggel*-ben leste meg fészekrakó lakótársait: sarcseppet sarcsepre kalapálnak, be-beülnek a készülő műbe, próbálgatják, egymást hívogatják hozzá. Összecsivitelnek, majd fölcikkannak az égbe újabb építőanyagért.

Önmagának kommentálja a látványt: „*Végtelen türelem kell a teremtéshez.*” Ez magyarázza, hogy az utóbbi négy kötet terjedelmének megfelelően, nem hat- és félszáz oldalnyi új verset írt, hanem az új és korábbi versekből az egyre módosuló jelentés kánonait szervezte. Módszeresen kísérletezett *Teremtője* utánzásával. Kötetről kötetre tölcserként szűkítette a keresett lényeg bekötő útját. Végcélja, hogy átférjen az élet igazságát összeférelő *tűfokán* is.

A jelen

A fönti *lélekúton* értünk a mostani kötet bejáratához. A szerzett „előképzettség” az értő olvasótól elvárt. Itt, újra kezdve folytatódik a *rendezési kísérlet*: az *élet szerelmének* kutatása.

Lényegesen változott a kísérleti környezet. Az lett a költő feladata, hogy *ars poetica* gyökerétől kezdve, gondolja újra egész életfája lombjának konstrukcióját. Erre utal a könyv két fejezetének címe, a *Vezérlő csillagunk vesztén* és *A szabadulás iránya*.

Az új környezetre való tekintettel, *A megőszült kert* részleteire nem közvetlenül „az utcáról” nyithatunk, hanem átborongva a *Szenvedéstörténetünk* panoptikus litániáján.

E hosszú költemény a környezet kitágítása egy ember életének látóhatáráig, aki történetesen a költő. Látóhatárának van *zenitje* és *nadirja*, vízszintes és függőleges síkja,

ezért az emberélet végső váza kereszt alakú. Erre a keresztre feszül föl a költői világkép. Azon együtt szenved ki, ami intim, és ami nyilvános; a magánéleti és a közös politikatörténeti *múlt*. Háttérbe húzódva sejlik a tömeg, mindaz, ami *múltabb*.

Ez az együttség nem újdonság, mindig is hurcolta magával költőnk. Bármilyen általánosság ugyanúgy tudott szemérme állományává válni, ahogy intimitásaiban képes volt közügyre ismerni. Soha nem hagyta elidegenedni egymástól, amiknek közlekedőedényévé ő maga vált. Az azonos keresztre feszülés az összes, korábbi *bármit* új névazonosítóra kereszteli. Ami korábban szokatlanul *vegyes*, az Benke keresztjén egyneműsödve, saját nyilvánosságává különösödik. A túlságosan átlátszó jelen pedig fönnakad egy *paranaturális misztérium* szűrőjén.

Az ő köztere ezzel nyílik: „*Anyám megálmodta apám, / muskátlis szerelem volt az álma.*” Azzal csukódik, hogy „*Amíg csak élek, / siratom őket és vérzek. / De ők tiszta szívűen / mosolyognak ezen az egészen, / mióta valóban meglátták az Istent.*”

Van min mosolyogni „odafönről”, mert „ideleln” bármi a maga keresetlenségében meztelenkedik. – „*Gondoljátok meg, gyerekek, / most, amikor újra eltévedt az idő, / hazánk nagybirtokosainak földjén / kizsákmányoltak hajladoznak / a fideszes-szocis-liberális-kapitalista / Magyarország megteremtéséért. / Gondoljátok meg, gyerekek!*” – Kis híján azt írta, hogy „gondoljátok meg, proletárok”, de az olvasóra hagyta azt a csendes sikerélményt, amivel a József Attila-i fordulat közeliségének meghallása jár.

Fönről az is mosolyogni való, ha fanyarkásan is, hogy apja születésekor „*még egészben volt MAGYARORSZÁG*”, vagy hogy Nagy Imre újratemetése napján „*reménykedő tömegben vártam / a Hősök terén boldogabb jövődönk.*” Azon egyenesen kacaghatnak, hogy „*huszonöt év alatt /nyolc miniszterelnököt emeltünk föl / és etettünk a tenyerünk-ből. (...) Túl drága a legrosszabb demokrácia (...) Mivé lettünk!*” – Szelíd mosoly.

Odafönn már nem fáj a magánélet sem. Hogy földecskejüket betagolták a termelőszövetkezetbe, s alig „*egy emberöltő múlva / 'szétvertük' a téeszeket (...) mehetnek földjükkkel az öregek / a föld alá, a mennyekbe, vagy ahova akarnak.*”

De azt odafönn sem bánják, hogy tovább gyámolították a fiatalon nősülő költőt ráadásként fölnevelésére. Fiuk ámulva-bámulva vette birtokba a világot. Született gyermeke, és a bálványozott hitves időközben felszarvazgatta.

Az eset csak az atombomba romboló erejéhez hasonlítható. A *Gonosz* végképp a család életébe költözött, s ma is a *Sátánnak* kamatozik az ördögi befektetés. Az öregek saját házukat adták el, hogy fiuk kielégíthesse a hűtlen asszony követeléseit. A fiú pedig családközeli alomból választott új társat, és közös hajlékban szorongott szüleivel. Mire szétválhattak útjaik, addigra az új házasság is botorkálásba fogott, majd kifulladt, megsemmisült. Egyetlen hű társ maradt: a *Piros Barackfa* – a szerelem mágikus nemtője, a költői lét utaskísérője.

A *Szenvedéstörténetünkben* csak jelzésszerűen, tanúként jelenik meg, de látha-

tatlan gondviselője Benke egész lírájának. Égből lenyújtott kéz, mint Dantének Beatrice. Alakjának spirituális mindenhatóságával érdemes előre megismerkedni.

A barackfa egykor a szülői ház ajtaja előtt élte növényi életét. Lelke azóta ereklyetar-tóba került: a *Piros barackfa* című korai vers nyelvi szelencéjébe.

Amíg élt, virágzása szent tűzbe hozhatta a költőt, ahogy korábbi nemzedékek sokaságát. Az örök tavaszt szellemítette meg, *Flórá*t, a virágok istennőjét. Kivirágzásait menyasszonyi fátyolnak láthatta a *Mindenséggel* való nász idején. Ámulhatott a széttárt szirmok halvány vérhálóján, és a vércseppként sötétlő termő üregeken középütt. Onnan löködtek ki a felajzott porzók a bibe köré. – A növényi ivarzásnak ez a fennkölt erotikája lett egy természetfölötti aktus megkoronázása. Eme *koronának* esküdött örök hűséget a költő, s a vele kötött frigy valóban „az égben köttetett”. Szentsége az összes szerelmi eskü tanúsítványa lett, ahogy elkárhozás elleni páncélfedezék, a Biblia.

A *Barackfa* nevét viselő vers a titkos szerelmi *tanácsadó*, a *szentlélek* és az *órangyal* lakótere. Innen kimozdulva, hittitokként lengi át Benke érett, őszi szüretelésű szerelmi költészetét is a jelen kötetben. Minden felhatalmazást megadott a versnek, hogy ne tudjon elszivárogni belőle a lélek akkor sem, ha elfárad a foglár, az *emlékezet mágnese*. Szerelmi költészetének tektonikája a Piros Barackfa mauzóleuma. S ha elveszni látszik a „*vezérlő csillag*”, akkor a tavasz tűnt el, a *szabadulás iránya* pedig az őszi virágként is lobogó nap.

A *Szenvedéstörténetünk* lélektani vázlata is a következő két fejezetnek. A kietlen, ki-látástalan társadalmi tájkép és a szülőknek égből lemosolygó szerelme az esztétikailag bejárható, lelki-szellemi eseményszakasz két vége.

A recenzornak meglepetést okozott, hogy a *Vezérlő csillagunk vesztén* ciklus elején már kap egy pontos diagnózist és gyógyjavallatot is. Ha mindent tud előre, miért a további szószaporítás?

„*Vezérlő csillagunk vesztén / ne feküdj hanyatt, / ne add meg magad, / energiád is elvész. / Menj csak ki a kertbe, / nézd megőszült fáidat, / lombok közt a házadat, / hogy itt mennyi munka van! / Ha nem végzed el, véged! / Nyíljon ki benned az élet, / nyíljon ki a növények szerelme, / adj inni a virágoknak, / dolgozz és olvasd egy kicsit, /s a kerek szemű hold alatt / álmodd, hogy álmodom veled: / virágozz, édes nemzetem!*”

(*Ki a kertbe!*)

A céltudat lüktet sorról sorra. *Látod, hogy mennyi munka vár rád. „Ha nem végzed el, véged!”* A ciklus a „kerti munkáról” szól. De a természetes kert csak mintája a szim-bolikusnak. A kert a mi társadalmi életterünk, s ha ássuk, a történelmünket ássuk. „*Ha nem végzed el, véged*” – dobol fülünkben a fenyegetés. Végigszenvedve a fejezet vívódá-sait, arra jutunk, hogy a munka elvégezhetetlen. A *bujkáló csillaghoz* csak fohászkodni lehet: „*Ragadd meg szívünket, Gondviselő Isten, / vezess vissza családotdba anyát, apát, fiát, / vezess el minket Betlehembe.*”

Évtizede is talán, hogy Jókai Anna *Ima Magyarországért* való nemzeti fohását így fejezte be: „*(A születés előtt túl hosszú volt az Advent / – hiszen az életünk hovatovább*

ráment – / *mielőtt nem késő, Te mondd ki az Áment*)”. Jószerivel, illene már megszületni, Benke László is már túl van Jókai Anna *Ámenjén*.

A szabadulás útját Ferenc pápa útmutatásában keresi:

„(...)Amikor a tőke bálványá válik, és ez vezérli az emberek döntéseit, amikor a pénz iránti mohó vágy uralkodik, az rombolja a társadalmat, megbélyegzi és rabszolgává teszi a férfiakat és nőket, rombolja a testvériséget, egymás ellen fordítja az embereket, és ahogy világosan látjuk veszélybe sodorja közös otthonunkat. (...)” (Ferenc pápa)

„Este a fényes hold alatt / öntözöm a növényeket. / Jóság-vágyam aranyában / itt vagy te is mellettem. (...) Szabad voltam, úgy születtem, / mint régi-régi énekiink, / szabadság a szerelemben. / De a Gonosz győzött rajtam. / Önként vállalt rabságomban / sötét erők rabja lettem, / magamat is elvesztettem. (A szabadulás iránya)

A jelmondat az is lehetne, hogy „vissza a természethez!”, annak is a legszebbikéhez, a szerelemhez:

„Hanyatt fekvé tegnapi szerelmeskedésünk ágyán
az éjszakai fűből a te szemekkel nézem
a hatalmas égbolt csillagait.

Aranypettyekkel behintett végtelen
sugárzik rám, remegve élelem
meztelen bőröd jázminillatát,
tiéd vagyok újra meg újra, rezgő energiám
lúktet rezgő energiáidban.

(...) E boldog pillanatomban jobban szeretlek,
mint tegnap, jobban szeress te is,
mert minden elromlik az ég alatt
körüöttünk ravaszság és gyűlölet tombol,
egyedül szeretetünk maradandó.

Meddig lehetünk még e tiszta magaslaton?

Légy velünk sokáig, Élet, forrásunk vagy,

ölelő karunkban csillogsz.” (Ketten a forrásnál)

Költőnk – valószínűsítem –, hogy megtalálta *A szabadulás irányát*. Elvesztette a világegyetemet elhomályosító veszteségtudatát, és megkapta helyette az életet. Annak *adventje* a naplemente:

„Kiülni a tengerpartra, mint a Nap,

megállni, még körülnézni, sugarak.

Szép volt, jó volt, kirándultunk egy kicsit.

Áldott légy, csönd, csillagfényben elcsitíts.” (A kirándulás végén)

(*Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2016*)

Káliz Sajtos József

Dünnyögő

Lassan rájössz: mint ez az év,
elfogy a bor, kong a hordó.

De kijutott ez idén is
minden rosszból.

Úgy szorítsad ujjad közt a
kopott hébert,

mintha te az új tavaszt már
meg se érnéd,

s nem szívhatnál kedvcsinálót
sohasem a vörös borból...

Nedűd apad, versenyt korog
gyomroddal a tölgyfa hordó. – –

Lóthatsz-futhatsz vénen is még
falu hosszát,

a jót itten meg se látják,
csak a rosszat.

Mit népednek odaadtál:
a sok-sok évért

nagy néha ha jó szót kapsz,
vagy még azt se, inkább 'éhbért'...

Dohogsz? Derülj – azon hitben:
jövőre is ad az Isten,

s félig-meddig csak megtelik
majd a hordód!

– ne sajnáld hát magadtól e
néhány kortyot...

Adventi imádság

Mint gyermekségem idejében,
vágyom valami misztikusra.
Várom a kis Jézusra,
hogy a Fiú közénk ideérjen...

Távol egy fázós eb
vakog föl a Holdra.
Az én karácsonyom
nélküled oly csorba.

Tégedet akkor is ily
kegyetlen hideg tél
fogadott Betlehemben,
mikor megszülettél. – –

Szemem előtt gyilkosok
hadát látom száguldani,
és látom ártatlanok
vérét a földre ontani...

S azt is, ahogy az anyák
kezüket tördelik:

„Mért nem kerülte el
a fiam Heródes tőreit?
Hogyan viseljem el,
mit az Úr még rám mér?!”

„Ne sírjál, leányom,
vigasztaljon a hír: lám, él
a jövőt rejtő virág,
kit várt a bűnös világ.”

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Albert-Lőrincz Márton (1951) Marosvásárhely
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Baka Györgyi (1951) Érd
Bakos István (1943) Budapest
Balázs Tibor (1958) Budapest
Batta György (1943) Révkomárom
Bárány László (1948) Budapest
Bárdos József (1949) Nagykőrös
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bérczessy András (1975) Eger
Bérczessy Lajos (1949) Budapest
Bíró József (1951) Budapest
Bobory Zoltán (1946) Székesfehérvár
Bognár Stefánia (1937) Szombathely
Bokor Levente (1941) Budapest
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csák Gyöngyi (1950) Budapest
Csáky Anna (1938) Győr
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csesznák András (1963) Szentendre
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Demeter József (1947) Ballószög
Devecseri Zoltán (1948) Höveg
Erdei-Szabó István (1958) Bucsá
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jóka
Gacsályi József (1944) Szekszárd
Gál Sándor (1937) Buzita
Gósi Vali (1954) Győr
Hadnagy József (1950) Debrecen
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Holló József (1944) Ostoros-Eger
Jelenczki István (1956) Budapest
Kabán Annamária (1953) Miskolc
Kaiser László (1953) Budapest
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kilián István (1933) Budapest
Kelemen Lajos (1954) Kaposvár
Kerék Imre (1942) Sopron
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kürti László (1976) Mátészalka
Lajtos Nóra (1977) Debrecen
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Lisztóczy László (1941) Eger
Lőrincz György (1946) Székelyudvarhely
Madarász Imre (1962) Üröm
Marković Radmila (1940) Kishegyes
Nagy Ernő (1926) Eger
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Nyíri Erzsébet (1953) Budapest
Olasz Valéria (1956) Győr
Oláh András (1959) Mátészalka
Payer Imre (1961) Budapest
Páskán-Varga Krisztina (1979) Szentendre
Péntek Imre (1942) Zalaegerszeg
Polgár Julianna (1958) Budapest
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Radnai István (1939) Budapest
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Sebők Melinda (1979) Budapest
Selény Balázs (1937) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Eger–Miskolc
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Száras Pál (1954) Nagyfödemes
Szekeres Mária (1948) Újrónafő
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Szirmai Péter (1970) Budapest
Szíki Károly (1954) Eger
Szondi György (1946) Budapest
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Szűcs-Gáspár Borbála (1938) Várpalota
Szúk Balázs (1960) Debrecen
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Tompá Zsófia (1981) Budapest
Tóth Sándor (1939) Piliscsaba
Török Nándor (1965) Budapest
Veszely Ferenc (1936) Kamloops, Kanada
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Viczi Péter (1967) Budapest
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Vitkolczy Ildikó (1973) Miskolc
Vozáry Viktória (1980) Eger

E számunk illusztrációit Nagy Zita festő- és grafikusművész készítette.